

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

**TARIK BUĞRA'NIN HİKÂYELERİNİN
DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Emin Emrullah EROL

Yüksek Lisans Tezi

Van, 2014

TARIK BUĞRA'NIN HİKÂYELERİNİN
DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Emin Emrullah EROL

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Celal ASLAN

Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Van, 2014

KABUL VE ONAY

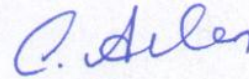
Emin Emrullah EROL tarafından hazırlanan “**Tarık Buğra’nın Hikâyelerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi**” başlıklı bu çalışma, **23.05.2014** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Yrd. Doç. Dr. Celal ASLAN (Başkan)

[İ m z a]

Yrd. Doç. Dr. Celal ASLAN (Danışman)

[İ m z a]

Yrd. Doç. Dr. Ömer ÇİFTÇİ

[İ m z a]

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Fuat TANHAN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

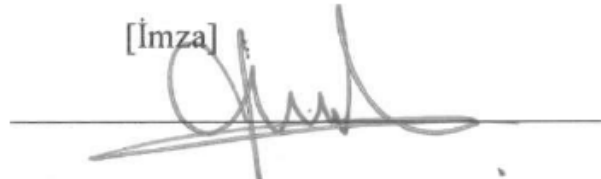
- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Yüzüncü Yıl Üniversitesi yerleşkesinden erişime açılabilir.

X Tezimin/Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

23.05.2014

[Jüri Tarihi]

[İmza]

Emin Emrullah EROL

ÖZET

EROL, Emin Emrullah, *Tarık Buğra'nın Hikâyelerinde Değerler Eğitimi*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van, 2014.

Tarık Buğra'nın Hikâyelerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi

Tarık Buğra (1918-1994), edebiyat tarihimizde çok yönlü bir yazar olarak tanınır. Roman, hikâye, tiyatro, fıkra ve deneme yazarlığı ile gazete spor muhabirliği ve eleştirmenliği gibi pek çok alanda uğraşı veren bir sanatkârdır. Tarık Buğra'nın romanları kadar hikâyeleri de Türk toplumunun ve özellikle yakın dönem Türk tarihinin önemli problemlerine dair yorumlar, çözümlenmeler, teklifler ve fikir açılımlarıdır. Zira o, sahip olduğu dünya görüşü itibariyle de millî meselelere karşı duyarlı; törelere, ahlaki değerlere bağlı bir sanatkârdır. Tarık Buğra'nın asıl çabası insanı karartmak, bedbinleştirmek ve ümitsizliğe düşürmek değil; tam aksine aidiyetlerine ve temel değerlerine bağlı, her bakımdan duyarlı ve bilinçli bireylerin yetişmesini sağlamaktır. Başta hikâyeleri olmak üzere eserlerinin hizmet ettiği temel anlayış budur.

Tarık Buğra, klasik vaka tarzı hikâyelerden farklı olarak günlük hayattan bir kesit sunma yoluyla bir insanlık durumunu anlatan durum (kesit) hikâyelerinin bizdeki en güçlü temsilcilerindendir. Yazar, bu tarz hikâyelerinin merkezine insanı yerleştirirken, metni bir ânın atmosferine, bir olay veya olguya ait fotoğrafın etkisine sokar. Hikâye metinlerinin dokusuna, okuyucuyu bilinçlendirmeyi amaçlayan millî, manevi, insani ve ahlaki değerler nüfuz eder.

Edebiyat tarihimizde milliyetçi-muhafazakâr paradigma içinde değerlendirebileceğimiz Tarık Buğra, hikâye ve romanlarında değerler eğitimine konu olabilecek kültürel mahiyette pek çok unsura yer vermektedir. Tarih bilinci, din sevgisi, insan sevgisi, adalet anlayışı; vatan ve millet kavramları bu değerlerin başında gelir. Hikâyelerde söz konusu değerden yoksun olmanın, başın gövdeden kopmuş olmak anlamına geldiği vurgulanır.

Anahtar Sözcükler

Tarık Buğra, hikâye, değer, değer eğitimi

ABSTRACT

EROL, Emin Emrullah, *The Investigation of Tarık Buğra's Stories In Terms of The Values Education*, Master's Thesis, Yüzüncü Yıl University Institute of Education Sciences, Van, 2014.

Tarık Buğra (1918-1994), is known as a famous writer of Turkish literature in the Republican period. He is a novelist, story writer, playwright, columnist, essayist, sportscaster and sports critic. Tarık Buğra enlightens to our recent history, tries to describe and understand the Anatolian people and their history with his works. Also Tarık Buğra's stories are comments, analyzes, proposals and idea evolutions about the important problems of Turkish society and specially of the recent Turkish history as well as his novels. Because he is an artist being sensitive to the national issues as his own worldview; and depends on the religious and moral values in the cultural context. Tarık Buğra's main purpose is providing to educate sensitive and conscious individuals in terms of depending on their belongings and main values, not frustrating people and discouraging them. This is the main mentality to which his all works serve, primarily including his stories.

Tarık Buğra is the most important representative of the case (section) stories that narrate a humanity condition by presenting a section of daily life, unlike the kinds of classical case style stories, in our literature. The writer puts the text in the atmosphere of a moment, the effect of a photograph belonging to an event or a phenomenon, while putting people in the center of his this style stories. The national, spiritual, humanistic and moral values, that intend to raise awareness of the readers, penetrate the texture of the story texts.

Tarık Buğra, who we can evaluate in the nationalist-conservative paradigm in the our literature history, gives space to many elements in cultural nature, that can be subject to the values education, in his stories and novels. These values are headed by the historical consciousness, the religion of love, philanthropy, conception of justice; concepts of patriotism and nationalism. It is emphasis that being deprive of these values means that the head is separated from the body, in the stories.

Key Words

Tarık Buğra, story, value, value education

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
TABLolar	xiii
ÖN SÖZ	xiv
TEŞEKKÜR	xvi
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: PROBLEM DURUMU	14
1.1. Değer Kavramı ve Değerler Eğitimi	14
1.1.1. “Değer” Kavramının Tanımı	14
1.1.2. Değerlerin Sınıflandırılması	16
1.1.3. Değerler Eğitimi ve İşlevi	22
1.1.4. “Değer” kavramının Taşıdığı Temel Özellikler	27
1.1.5. Değerlerin Kazandırılması	29
1.1.6. Değerler Eğitiminin Yapıldığı Ortamlar	30
1.1.7. Okul Ortamında Değerler Eğitimi	30
1.1.8. Aile Ortamında Değerler Eğitimi	33
1.1.9. Değerler Eğitiminde Tespit Edilen Genel Bulgular	37
1.1.10. Alan Yazında Değerler Eğitimi	39
1.1.11. Türkçe Dersi ve Değerler Eğitimi	39
1.1.12. Hikâye ve Değerler Eğitimi.....	42
1.1.13. Değerler Eğitimi Üzerine Yapılan Başlıca Öneriler.....	45
1.2. Tarık Buğra’nın Hayatı, Sanatı ve Eserleri	47

1.2.1.	Hayatı	47
1.2.2.	Sanatı ve Sanata Dair Düşünceleri	51
1.2.3.	Sanat İçin Sanat Anlayışı	53
1.2.4.	Tarık Buğra'nın Eserleri	56
1.2.4.1.	<i>Hikâyeler</i>	56
1.2.4.2.	<i>Romanlar</i>	56
1.2.4.3.	<i>Tiyatro – Senaryo - Oyun</i>	57
1.2.4.4.	<i>Röportaj</i>	57
1.2.4.5.	<i>Fıkra ve Deneme</i>	57
1.2.4.6.	<i>Ödül Almış Eserler</i>	58
1.2.5.	Tarık Buğra'nın Hikâyeciliği	58
1.2.5.1.	<i>Tarık Buğra'nın Hikâyelerinde Tema</i>	61
1.2.5.1.1.	<i>Bireysel Temalar</i>	62
1.2.5.1.2.	<i>Toplumsal Temalar</i>	67
1.2.5.1.3.	<i>Sanat-Psikoloji</i>	68
1.2.5.2	<i>Tarık Buğra'nın Hikâyelerinde Kişiler</i>	70
1.2.5.2.1.	<i>Romantik ve Karamsar Tipler</i>	72
1.2.5.2.2.	<i>Bencil ve Kurnaz Tipler</i>	72
1.2.5.3.	<i>Tarık Buğra'nın Hikâyelerinde Dil ve Anlatım</i>	74
1.2.5.3.1.	<i>Tarık Buğra'nın Türkçe Sevdası</i>	75
1.2.5.3.2.	<i>Hikâyelerde Kullandığı Dil ve Üslûp</i>	76
1.3.	Araştırmanın Amacı	78
1.4.	Araştırmanın Önemi	78
1.5.	Problem	79
1.6.	Problem Cümlesi	79
1.7.	Alt Problemler	80
1.8.	Sayıtlar	80
1.9.	Sınırlılıklar	80
1.10.	Tanımlar	81
1.11.	Konu ile İlgili Yapılan Başlıca Çalışmalar	82

2.BÖLÜM: YÖNTEM	84
2.1. Araştırmanın Modeli	84
2.2. Verilerin Toplanması	84
2.3. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	85
3.BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM	86
3.1. Tarık Buğra'nın Hikâyelerinde Değerler	86
3.1.1. Adil Olma Değeri.....	86
3.1.2. Aile Birliğine Önem Verme Değeri	91
3.1.3. Bilimsellik Değeri	97
3.1.4. Çalışkanlık Değeri	102
3.1.5. Dürüstlük Değeri.....	108
3.1.6. Saygı Değeri.....	115
3.1.7. Sevgi Değeri.....	119
3.1.8. Sorumluluk Değeri.....	126
3.1.9. Özgürlük Değeri.....	131
3.1.10. Vatanseverlik Değeri	135
3.1.11. Sağlıklı Olmaya Önem Verme	139
3.1.12. Temizlik Değeri	143
3.1.13. Duyarlık Değeri	145
3.1.14. Arkadaşlık ve Dostluk Değeri.....	151
3.1.15. Estetik Değer.....	157
3.1.16. Kanaatkârlık Değeri	163
3.1.17. Alçak Gönüllü Olma	167
3.1.18. Cesur Olma Değeri	172
3.BÖLÜM: SONUÇ	176
KAYNAKÇA	180

KISALTMALAR

Kitaplar

<i>Hikâyeler(Eklemelerle):</i>	EH
<i>Hikâyeler:</i>	H
<i>Yarın Diye Bir Şey Yoktur:</i>	YDBY
<i>İki Uyku Arasında:</i>	İUA
<i>Oğlumuz</i>	O

Hikâyeler

“Havuçlu Pilav Meselesi”	HPM
“Bacanak”	BCNK
“Buhran”	BHN
“Martı”	MRT
“Tezgâhtaki Kız”	TK
“Kurtuluş”	KRTLŞ
“Hayat Böyledir İşte”	HBI
“Yarın Diye Bir Şey Yoktur”	YDBY
“Ovaya Destan”	OD
“Gün Akşamlıdır”	GA
“Fal”	FL
“Var Olmak Veya Olmamak”	VOVO
“Kuyruklu Yıldız”	KY
“Coğrafya Dersi”	CD
“Ömer”	ÖMR
“Bitmemiş Senfoni”	BS
“Ayakkabı Gıcirtısı, Hoparlör ve Şöhrete Dair”	AGHŞD
“Piyano Ve Keman İçin”	PKİ
“Şarap Şişeleri Ve Kitaplar”	ŞŞK
“Mavi-Doç”	MD
“087956’nın Sıfırı”	SFR

“Meçhul Kahraman”	MK
“Şehir Kulübünde”	ŞK
“Söz Alma... Fakat Kimden”	SAFK
“Oğlumuz”	OLMZ
“Kel Melahat”	KM
“İki İhtiyar”	İİ
“Ata Binmiş Ali Ağa”	ABAA
“Şaheser Peşinde”	ŞP
“Kardan Adam”	KA
“Belediye Başkanımıza Dilekçe”	BBD
“Beşinci”	BŞC
“Ufacık Ölü”	UÖ
“Muhallebicide”	MHBD
“Pazar Nöbetine Ve Sınırlara Dair”	PNSD
“Heyyi Hey”	HH
“Çocuklar Ve Elmalar”	ÇE
“Eşekarısı”	EKR
“Kardan Adam”	KA
“Yarıda Kalan Aşk”	YKA
“Mağlub”	MLB
“İlk Aşk”	İA
“Kör”	KR
“Sevginin Bedeli”	SB
“Otel Faresi”	OF
“45 Saniye”	SNY
“Küllük”	KLK
“Borç”	BRÇ
“Üstadla Konuştum”	ÜK
“Beşinci”	BŞC
“Çifte Tabancalı Hafıye”	ÇTH
“Uzaklardan Dostluk”	UD
“Helvacı Güzeli”	HG

“Hiçbir Şey Bilmiyormuşum”	HB
“Karaoğlan”	KRLN
“Sihirli Ayna”	SA
“Çok Sonra”	ÇS
Kurumlar	
Türk Dil Kurumu	TDK
Millî Eğitim Bakanlığı	MEB

TABLOLAR

Tablo:1 Rokeach'ın Değer Sınıflandırmasında Amaç ve Araç Değerler.....	20
Tablo 2. Adil Olma Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri.....	88
Tablo 3. Aile Birliği Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri.....	93
Tablo 4. Bilimsellik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri	100
Tablo 5. Çalışkanlık Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri.....	104
Tablo 6. Saygı Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri.....	117
Tablo 7. Sevgi Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri.....	121
Tablo 8. Sorumluluk Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri	128
Tablo 9. Özgürlük Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri.....	133
Tablo 10. Vatanseverlik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri.....	137
Tablo 11. Sağlıklı Olma Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri	141
Tablo 12. Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri.....	141
Tablo 13. Temizlik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri	144
Tablo 14. Arkadaşlık Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri	153
Tablo 15. Estetik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri 1	159
Tablo 16. Estetik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri 2.....	160
Tablo 17. Kanaatkârlık Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri	164
Tablo 18. Alçak Gönüllü Olma Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri	169

ÖN SÖZ

Değerler, her millet için daima büyük önem arz etmektedir. Ancak çağımızda hem sanayileşmede hem de fen ve teknolojik alandaki gelişmeler, ayrıca fikir akımları ile çeşitli felsefi yaklaşımlar bireysel hayatta olduğu kadar toplumsal yaşayışta da ciddi değişimlere ve tahribatlara yol açmıştır. Bu küresel etkiden her toplum gibi Türk toplumu da nasibini almış, başta aile kurumu olmak üzere toplumun bütün kesimlerinde değer yitimi bağlamında bir çözülme yaşanmıştır. Bu durum, çocuklara okul öncesi yaşlardan başlamak üzere millî ve manevi değerleri, insani ve ahlaki görev ve sorumlulukları kazandırmayı zorunlu hâle getirmiştir. Ailelerin ve eğitim kurumlarının bu temelde sorumluluklarının her geçen gün daha da arttığı görülmektedir. Zira her millet, kendi değerlerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasını ister. Değerler eğitimi bağlamında değer aktarımının hangi yöntemlerle ve nasıl sağlanacağı konusunun giderek önem kazanması da bu yüzdendir.

Önce ailede başlayan ve daha sonra okullarda planlı olarak yürütülen değerler eğitimi, kesintisiz bir faaliyet olarak sürdürülmelidir. Bilhassa eğitim kurumlarında farklı derslerden her birine uygun geliştirilecek öğretim programlarının büyük önemi vardır. Nitekim okul, günümüzde yalnızca teorik bilgilerin verildiği bir mekân değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin de öğretildiği etkin bir eğitim kurumudur. Zira çocuklar değerlerle ilgili ilk eğitimini önce aile ortamında alsa da, bunun bir program dâhilinde aktarılabilirdiği asıl en elverişli ortam, okullardır. Çünkü, okullarda hem ders içi hem de ders dışı faaliyetlerin merkezinde değerler yer alır. Bu çerçevede yapılacak değer eğitimi çalışmaları aynı zamanda öğrencinin duyuşsal düzeyinin de gelişmesini sağlayacaktır. Burada verilen eğitim, özellikle insanlara saygı duymayı, eşya ve doğayı temiz kullanıp korumayı; hayatta benimsenmiş kutsal ve evrensel değerlere hizmet etmeyi öğretmelidir. İnsanlar arasındaki fikir ayrılıklarından doğru olanı bulmak ya da gerçeğe ulaşmak için yararlanmayı bir zihniyet veya anlayış olarak kazandırmalıdır. Bunun gerçekleşmesi için eğitimde kullanılacak materyaller önemlidir. Örneğin, Türkçe ders kitaplarında yer alan tahkiye edici okuma metinleri, değer aktarımında en etkin vasıtalarından biridir. Cumhuriyet dönemi Türk öykücülüğünün seçkin isimlerinden biri olan Tarık Buğra, bu anlamda yararlanılabilecek önemli eserler bırakmıştır. Vatanına,

milletine ve kültürel değerlerine bağlılık temelinde sağlam bir aydın duyarlılığına sahip olan yazarın hikâyeleri, genç nesillere değerleri aşılama da çok elverişli metinlerdir.

Çalışmamızın birinci bölümünde, “Problem Durumu” başlığı altında “değer” ve “değerler eğitimi” kavramlarının tanımı ve açıklamasına ilişkin teorik ve kuramsal yaklaşımlar ile Tarık Buğra’nın biyografisi, eserleri, sanat anlayışı ve hikâyelerinin temel karakteristik özellikleri yer almaktadır. İkinci bölüm ise, çalışmamızın araştırma modelini, verilerin toplanması ve analizini belirleyen “Yöntem”den oluşmaktadır. Tezin üçüncü bölümü de “Bulgular ve Yorumlar”dan meydana gelmektedir.

Araştırmanın çalışma alanı, Tarık Buğra’nın *Oğlumuz* (1949), *Yarın Diye Bir Şey Yoktur* (1952), *İki Uyku Arasında* (1954), *Hikâyeler* (1964), *Eklemelerle Hikâyeler* (1969) adlı hikâye kitaplarıdır. Bu kitaplarda yer alan hikâyelerde değer tespiti yapılmış; bu değerler, Türkçe dersi öğretim programının (MEB, 2006) genel yaklaşımında sözü edilen ve programın “Genel Amaçlar” başlığı altında belirtilen değerlerle de ilişkisi kurularak yorumlanmıştır. Zira Türkçe öğretiminde okuma metinleri, en önemli ders materyallerinden biri olarak yer alır. Tarık Buğra’nın hikâye metinlerinde yer alan değerler tespit edilmiş, metinlerin değer aktarımında bir araç olarak kullanılmasının uygun olup olmadığı araştırılmış ve belirlenen değerlerin Türkçe öğretiminde kullanılması tartışılmıştır.

Bu çalışmanın amacı; Tarık Buğra’nın hikâyelerini içerdiği değerler açısından incelemektir. Çalışmada içerik analizi yapılarak yazar-eser ilişkisi temelinde metin odaklı okuma yöntemi kullanılmış; nitel araştırma ekseninde bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Emin Emrullah EROL

Nisan 2014

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans Tezi gibi akademik çalışmalarda araştırma ve incelemeyi yapan öğrenci kadar, tezi yöneten, öğrenciyi doğru yöntemlerle yönlendiren danışman hocanın da büyük emeği olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda çalışma süresi boyunca benimle bilgi birikimi ve tecrübesini paylaşan, sıcak ilgisini güven aşılayarak gösteren saygıdeğer danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Celâl ASLAN'a şükranlarımı arz ederim. Tezin bilgisayar ortamında düzenlenmesinde büyük emeği geçen değerli arkadaşım Arş. Gör. Kenan BULUT'a teşekkür ederim.

Ayrıca manevi desteğini esirgemeyen eşime, ailemin tüm fertlerine ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Emin Emrullah EROL

GİRİŞ

Bu bölümde, çalışmamızın gerekçelerini ortaya koyan problem durumu, çalışmanın amacı, çalışmanın önemi, problem cümlesi, alt problemler, sayıtlar, sınırlılıklar, tanımlar ve ilgili araştırmalar üzerinde durulmuştur.

Hikâye, bir olayı gerçek ya da gerçeğe yakın yönleriyle aktaran kısa, düzyazı biçimindeki edebiyat ürünlerine denir. Bu türün kısa olması yanında yalın bir olay örgüsüne sahip olması, okuyucu hedef kitle üzerinde romana nispetle daha yoğun bir etki uyandırdığı söylenebilir. Çünkü hikâye, romana göre az sayıda karaktere ve yan olaylara yer verdiği için daha kolay anlaşılabilen bir edebî türdür. Günlük hayatta örneğine karşılaşılabilecek gerçeklikteki karakterler, hikâyede yaşanan olayın içinde belli özellikleriyle yer alırlar. Hikâyede olayın geçtiği yer sınırlıdır; anlatım özlü ve yoğundur. Kimi gerçekçi nitelikler taşıyan hikâyelerden başka konusu düş ürünü olan örnekleri de vardır. Belli bir olaya dayalı kurgulanan hikâyeler ile belli bir durumu tespit eden ve değerlendiren hikâyeler olmak üzere iki tarzı bulunur.

Olay veya klasik vaka hikâyesinde bir olayı ele alarak serim, düğüm, çözüm plâni çerçevesinde anlatmak ve bir sonuca bağlamak gibi temel ilkeler vardır. Bu tür hikâyelerde olaylar zinciri, kişi, zaman, mekân ögesine bağlıdır. Olaylar serim, düğüm, çözüm sırasına uygun olarak anlatılır. Okuyucuda merak ve heyecan uyandıran bu tarz hikâyelerde kahramanlar ve çevrenin tasvirine yer verilir. Ayrıca okuyucuya bir fikir vermeye çalışılır. “Klasik vaka öyküsü” adı da verilen bu tarz, Fransız yazar Guy de Maupassant (Guy dö Mopasan) tarafından yaygınlaştırıldığı için “Mopasan Tarzı Hikâye” de denir. Bu tarzın bizdeki en önemli temsilcilerinin başında Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Reşat Nuri Güntekin gelmektedir.

Türk edebiyatında hikâyenin ‘klasik vaka tarzından başka yaygın biçimlerinden biri de “durum (kesit) hikâyesi”dir. Bir olayı değil günlük yaşamın her hangi bir kesitini ele alıp anlatan hikâyelerdir. Klasik vakadakine benzer serim, düğüm, çözüm planı yer almaz; dolayısıyla belli bir sonucu da yoktur. Olayların ve durumların akışı okuyucunun

hayal gücüne bırakılır. Belli bir olaya dayanmadığı için merak ve heyecandan çok duygu ve hayallere ağırlık verir. Bu tarzın dünya edebiyatında ilk temsilcisi Rus yazar Anton Çehov olduğu için “Çehov Tarzı Hikâye” de denir. Günlük hayattan bir kesit sunma yoluyla bir insanlık durumunu anlatan bu tarzın bizdeki en güçlü temsilcileri Sait Faik Abasıyanık, Memduh Şevket Esenal ve Tarık Buğra’dır.

Türkiye’de hikâye kavramı, ilk olarak Tanzimat’tan sonra edebiyatımıza girmiştir. Türk edebiyatında hikâye türünün gelişimi Tanzimat dönemiyle birlikte hız kazanır. Edebiyatımızda bu türün eski örneklerinin bugünün öyküsünü etkilediği, hatta günümüz hikâyesine kaynaklık ettiği görüşü, kimi aydınlar arasında tartışma yaratan bir görüş olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Selim İleri’ye göre “eski hikâyemizin Türk öykücülüğünü belirlediğinin ileri sürülmesi çok yanlış; bu durumun zorlama bir "tarih sevgisi"nden doğduğuna, serpildiğine inanıyorum” (İleri, 1975:1) der.

Muhayyelât-ı Aziz Efendi (1796), eski hikâyemizin pek çok özelliğini taşımaktadır. Örneğin "Binbir Gece" ya da "Binbir Gündüz" türünden masalları benimsemiş bir anlayışı yansıtır. *Muhayyelât*, olay kurgusu içinde barındırdığı cinler, periler gibi insanüstü varlıklar ile doğaüstü güçler bakımından çağımızı etkileyebildiği söylenemez. Ancak 18. yüzyıl İstanbul’undan izler taşıması, toplumsal yaşayışından örnekler sunması; sokak, mahalle adlarına; giyim kuşam tanımlarına, gelenek ve görenek açıklamalarına yer vermiş olması bakımından önemlidir. Eserin bu yönüyle kendinden sonraki dönemlere ait hikâyeleri etkilediği konusunda ciddi bir itiraz yoktur. Örneğin, *Muhayyelât*’ın Ahmet Mithat ve Emin Nihat Bey için yol açıcı olduğu, edebiyat tarihçileri arasında paylaşılan yaygın bir görüştür. Ahmet Mithat Bey’in *Letâif-i Rivâyât*’ı (1871-1894), Emin Nihat Bey’in *Müsâmeretnâme* (1872-1875)’si Osmanlı toplumunun bireysel ve toplumsal sorunlarına ileri düzeyde olmasa da belli açılardan bir fikir verecek kadar ayna tutmuştur. Esaret kurumunu, köle ticaretini, cariye hayatını dile getirmesi, yazarların o dönemin tarihsel gerçekliğine bir yanıyla eğildiğini göstermektedir.

Türk öyküsü, her geçen dönem bir önceki dönemden etkilenmekle birlikte kendini çağın gereklerine uygun yenilemeye ve yeni teknikler ile kurgu biçimlerini denemeye yöneldiği bilinmektedir. Sami Paşazade Sezai’nin edebiyatımızda “nouvelle”

adı verilen küçük hikâye türünün ilk örnekleri kabul edilen *Küçük Şeyler* (1892), *Muhayyelât*, *Letâif-i Rivâyât* ve *Müsâmeretnâme*'den sonra biçim ve içerik bakımından yeni teknik özellikler taşıyan hikâye örneğidir. Her biri 3-4 sayfa tutarında 7 hikâyenin toplamından oluşur. Bunlardan biri olan "Kediler", küçük insanların küçük dünyalarından küçük hassasiyetleri yansıtırken; "Pandomima", karşılıksız kalan bir aşkın intiharla sonuçlanan ürkütücü yüzünü anlatır. Ancak bu eserler, bir önceki dönemin hikâye özelliklerinden -doğaötesi güçler, hayal unsurları- arındırılmıştır. *Küçük Şeyler*, eski hikâye özelliklerinin yerine ruhsal sarsıntılara, kişilik çözümlemesine yer verir. Bu eserdeki hikâyeler, politik olmaktan uzaktır. Zira bu dönem hikâye yazarları, genellikle belli bir toplumsal kesimin haklarını savunma konusunda taraf olmamaya dikkat ederler. Hikâyede kişileri gözlemleyerek daha çok bireysel serüvenleri çerçevesinde ele almayı tercih eder.

Tanzimat dönemi Türk hikâyelerinde Osmanlının ekonomik baskılar sonucu Batı'ya nasıl açıldığı, bu süreçte yaşanan toplumsal değişim sancısının boyutları ve sonuçları; ayrıca eski-yeni, gelenek-modern ekseninde yaşanan kuşak çatışmasına dair problemler yansıtılır. Cumhuriyet dönemi hikâyelerinde ise, toplumun bilhassa kentlerde yaşayan kesimin hayatında kökü geçmişe dayanan değişim sürecinin meyvesi olarak görünen kültür yozlaşması konusu öne çıkar.

Tanzimat'tan sonra nesir sahasında Halit Ziya'nın başında bulunduğu Servet -i Fünun Edebiyatı'nda öykü, eskiye göre daha da önem kazanır. Bunda Halit Ziya Uşaklıgil'in kişisel başarısının büyük payı olduğu söylenebilir. Zira Halit Ziya, eserlerinde küçük insanları, konaklara ve yalılara yerleştirilmiş emekçileri, onların sömürülüşünü okuyucu hedef kitlesinin vicdanlarına da seslenecek şekilde anlatmıştır. Uşaklıgil, kişisel dramları işleme konusunda gerek kendinden önceki dönemleri, gerekse kendi döneminde yazılmış öyküleri aşacak büyük başarılar gösterdiği söylenebilir. Kendinden sonraki dönemin öykü yazarlarını da etkileyen Halit Ziya'dan sonra Fecr-i Aticiler, topluma nasıl bakacaklarını bir türlü kestiremedikleri için o döneme kadar bilinen kaliteyi aşacak öykü örneklerini oluşturamamıştır. Öykü alanında edebiyatın kökleşerek toplumu irdelemeye başlaması, bundan sonraki dönemlere rastlar.

Meşrutiyet dönemi öncesinden başlamak üzere Meşrutiyet sırasında ve sonrası yıllarda yaşanan savaşların yarattığı yıkımları, ekonomik yaşamın sarsıntıları, azınlık topluluklarının özgürlüklerini elde etmeleri İmparatorluğu bir hayli yormuş, yıpratmıştır. Bu dönemde aydınlar, hüküm süren farklı düşünce akımları arasında bocaladıkları için uzun bir süre gereken istikrarı yakalayamamışlardır. Millî Edebiyat'ı hazırlayan "Türkçülük" akımı, Ömer Seyfettin gibi güçlü temsilcileriyle hikâyeye içerik, dil ve anlatım bakımından yeni bir kimlik kazandırır. "Türkçülük" akımını savunan Millî edebiyatçılar, hikâyeleri aracılığıyla düşüncelerini açıklarken "İslâmcılık" ve "Osmanlıcılık" akımlarını yermeye çalışırlar. Bazı hikâyelerinde Batılılaşma özentisine kapılan kişileri alaya aldıkları görülür. Millî edebiyatçılar, tarihsel bağlarla geçmişe yönelmenin ve millî kültürü hikâye konusu hâline getirmenin çabasını sürdürürler. Örneğin Ömer Seyfettin'in yiğitlik öyküleri eski tarihlerden, destanlardan beslenir. Ancak Millî Edebiyat, asıl sağlam çizgilerini Yakup Kadri'de bulur. Hikâyelerinde sorunları ekonomik temele oturtmayı deneyen Yakup Kadri, Millî Savaş Hikâyeleri'nden önce romanlarıyla sesini ve gücünü dünyaya duyurur. Yakup Kadri'nin edebiyatımızda, öykü türünü evrensel temellere yaklaştıran ilk usta olduğunu söyleyen Selim İleri, onun *Savaş Hikâyeleri* hakkında şu tespitlerde bulunur: "Millî Savaş Hikâyeleri, tarihle sınırlandırılmış bir zamanı irdelemelerine karşın, politik bildirilerinin sağlamlığı ve dilin çarpıcılığı dolayısıyla günümüzde diriliklerinden hiçbir şey yitirmemiştir. Yakup Kadri öykücülüğü başlangıçta bireyciliği, bireyin toplumdan soyutlanmış değerlerini savunmuş. Ama dönemin çalkantısı, toplumsal çıkmazların etkisi yazarı bireycilikten uzaklaştırmıştır. Savaşı irdeleyen öykülerinde Yakup Kadri toplumun değerlerini haklarını, isterlerini insanı yücelterek savunmuştur. Ömer Seyfettin, Türk olmanın yüceliğini ileri sürerken; Yakup Kadri, Türk insanını, insan olduğu için benimsemiş ve toplum içindeki tutumuyla değerlendirmiştir" (İleri, 1975: 6).

Cumhuriyet öyküsü, çağın gereklerinden beslenerek gelişir. Cumhuriyet Döneminde Halide Edip ve Reşat Nuri'den sonra Refik Halit'in yazdığı hikâyeler, gözleme dayanan, köylünün ve köyün sorunlarına gözlem yoluyla eğilen bir öykü anlayışını ortaya koyar. Refik Halit Karay, *Memleket Hikâyeleri*'nde Anadolu gerçeğini, köy ve köylü şartlarını, ekonomik ve kültürel sorunlarını; kırsalın devlet ve aydınlarla olan ilişkilerini, problemlerini yansıtır. Cumhuriyet döneminin gerçekten en yetkin öykücülerinin başında Memduh Şevket Esenal gelmektedir. Esenal, Türk

edebiyatında Anadolu'da çağdaş öykünün kurucusudur. Bu döneme kadar yaygın olarak benimsenmiş ve okunmaya devam etmiş Ömer Seyfettin öykücülüğü karşısında bir yenilikçidir. Maupassant'dan kaynaklanan "giriş-gelişme-sonuç" öykücülüğü Esendal'la geçerliğini yitirir. Bu arada Sadri Ertem, Ahmet Naim, Selâhattin Enis, F. Celâlettin, Nahit Sırrı Örik'in, Osman Cemal Kaygılı, Mahmut Yesari, Kenan Hulusi Koray, Abdühak Şinasi gibi Cumhuriyet dönemi öykü türünün öncü yazarları arasında yer alan isimlerden de söz etmemiz gerekir. Yine bu dönemde Halikarnas Balıkcısı, Cumhuriyet öykücülüğüne denizi, denizden ekmeğini kazananları getiren bir yazarımızdır. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Abdullah Efendi'nin Rüyalari*'yle öykücülüğümüzde kişisel kargaşanın ve yaşamı gerçekliğin dışında algılamanın çok başarılı örneklerini verir. 1935-1945 yılları arasında Sait Faik Abasıyanık ve Sabahattin Ali'yi, bu türe kişisel damgalarını vuran iki büyük öykücü olarak hatırlamak gerekir. Selim İleri, bu iki öykü yazarının sanatkâr ve yurtsever yönlerine ilişkin şunları söyler: "Sabahattin Ali öykücülüğünde slogan'a, kuru gürültüye yer yoktur. Her şey acıdan, toplumsal çıkmazlardan, yürek sesinden kaynaklanmıştır. Öyküler toplamını göz önünde tutarsak, yazarın horlanmış, ezilmiş, sömürülen kadınlara nasıl saygıyla, nasıl sevecenlikle yaklaştığını kavrarız. Bu açıdan da büyük bir ahlâkçıdır Sabahattin Ali. Aydınların çoğuna karşı güvensizdir yazar. Hastanelerdeki doktorları, kasabalara iş için giden mühendisleri, avukatları, küçük kentlerin dedikoducu yaşamasına kapılmış öğretmenleri kuşkucu bir gözle imler. Bilgisiz köylüler, yoksul işçiler, sömürülen emekçiler, Sabahattin Ali'nin öykülerinde erdemsel doruğu oluştururlar. Ülkesini Sabahattin Ali ölçüsünde sevmiş çok az öykücümüz var. Sevmek, ülkeyi ve insanlığı sevmek, kişisel bir bakışla Sait Faik için de değişmez bir dünya görüşüdür. Sevgi gereksinmesi Sait Faik'te aşılmaz noktalara ulaşır. Yazarın öykülerinde insanın insana besleyebileceği her güzel duygu, inanılmaz inceliklerle dile getirilmiştir. Kötülük karşısındaki onurlu başkaldırı, kökenini kişisellikte bulsa da, okuru bilinçlendirmekte gecikmez. Sait Faik öykücülüğünün birimlerinden söz ederken "insan sevgisi" dedim; ama gelişigüzel, kaygısız, bilinçsiz bir insan sevgisi değil bu. Tersine, sağduyulu, sezgili, umutlu bir sevgi" (İleri, 1975: 11).

Gözlemciliğinde kılı kırk yaran bir titizliğiyle Cevdet Kudret, ülkenin köy ve köylü gerçeğine, kırsal yörelerdeki sorunlara eğilmeyi deneyen Samim Kocagöz; edebiyatımızda ilk defa cinsel eğilimlerle ekonomik yapı arasında bağlantılar kuran ve bu bağlantılar çerçevesinde *Göl İnsanları* adlı öykü kitabıyla ses getiren Kemal Tahir, bu dönemin hikâye sahasının usta yazarlarıdır. Hikâyelerinde doğayla köy insanı

arasındaki uyumlu ilişkiyi anlatan Yaşar Kemal'in "Beyaz Pantolon", "Bebek" gibi çocuksu duyarlıklarla yüklü güzel öyküleri, edebiyatımızda birer dönemeci oluşturur.

Kendi kuşağının en usta öykücüsü Orhan Kemal, *Ekmek Kavgası* adlı eseriyle okura bir insanı, bir durumu, bir sınıfın yazgısını gerçekçi bir şekilde dile getirir. İlhan Tarus, Umran Nazif, Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz, Şahap Sıdkı, Samet Ağaoğlu, Mehmet Seyda, Necati Cumalı da bu dönemin kalemi güçlü öykü yazarları arasındadır. Köyü kentliye anlatmayı amaçlayan öykücülüğün başında Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Mehmet Başaran, Behiç Duygulu, Muzaffer Hacıhasanoğlu ve Abdullah Aşçı gelmektedir. Bunlar, köyün ekonomik çıkmazlarını, köylünün tasalarını vurgulamakla kalmaz, kente göçüp kentleşmiş köy insanını da tanıtır.

Nezihe Meriç, Bilge Karasu, Feyyaz Kayacan, Sevim Burak, Kâmuran Şipal, Onat Kutlar, Erdal Öz, Adnan Özyalçın, Yusuf Atılgan, Demir Özlü, Ferit Edgü, Orhan Duru, Leylâ Erbil, Tahsin Yücel ve Demirtaş Ceyhun bu dönemde sözü edilmesi gereken başarılı hikâye yazarlarıdır.

Cumhuriyet dönemi hikâyeciliğinin panoraması, pek çok edebiyat eleştirmeni veya konu uzmanı tarafından birbirine yakın özellikler çerçevesinde çıkarılmıştır. Bu dönem öyküsünün tarihsel gelişimine ilişkin bilgi şöyle özetlemektedir: “a) Cumhuriyet döneminin öykücülüğü zengin açılımlar ve yönsemeler taşır. Yazarların öbeklendirilişinde kesin ölçütler bulmak güçtür. Aynı dönemde yazan öykücüler, kendi aralarında değişik açılara yönelirler. b) Cumhuriyet dönemi öykücülüğü Sabahattin Ali, Sait Faik, Orhan Kemal gibi üç büyük usta yetiştirmiş, böylelikle çağcıl Türk öyküsünün doğmasına yol açmıştır. Adlarını andığım üç öykücü de toplumun genel gidişinin zorlamasıyla doğmuş ve toplumun aksayan yanlarına eğilmiş yazarlar. c) Kişisel başarıların yaygınlık kazanması 1950'den sonradır” (İleri, 1975: 19).

Modern anlamda hikâyenin bizdeki gerçek temsilcilerinin başında Ömer Seyfettin ile Sait Faik Abasıyanık gelmektedir. Cumhuriyet döneminde yazdığı tarihî romanlarıyla tanınan Tarık Buğra, hikâyeleriyle de geniş bir okur kitlesini etkilemiş ve Türk hikâyeciliğinin önemli temsilcileri arasında yerini almıştır.

Tarık Buğra, Cumhuriyet dönemi Türk hikâyeciliğinde önemli bir yere sahiptir. Onun yayımlanmış 82 öyküsünden ancak 56'sı kitaplarına girmiştir. Zira 26 öyküsü, dergi ve gazete sayfalarında yer almaktadır. Tarık Buğra'nın, içinde 13 hikâyeye bulunan ilk kitabı *Oğlumuz* (1949), edebiyat dünyası ve yazılı basın çevresinde yoğun ilgiyle karşılanmıştır. İçinde 15 öykü bulunan *Yarın Diye Bir Şey Yoktur* (1952) adlı eseri yayımlandığında, hakkında pek çok övgü yazısı yazılmış olsa da *Oğlumuz* kadar ilgi görmez. Üçüncü kitap *İki Uyku Arasında* 1954 yılında yayımlanır ve içinde 13 öykü vardır. 1964 yılında yayımlanan *Hikâyeler*'de, ilk üç kitaptan yapılmış seçmelerden başka beş yeni öykü vardır. Aynı isimle 1969 yılında yayımlanan beşinci kitapta (*İlavelerle Hikâyeler*) 39 öykü yer almaktadır. Ancak bugün elimizde Tarık Buğra'nın öykülerinin toplamı diye okura takdim edilen bir kitap mevcuttur. Başka bir deyişle Buğra, sonradan beğendiği öykülerini *Yarın Diye Bir Şey Yoktur (Seçki)* adıyla tek kitapta toplamıştır. Ne var ki, bu kitapta yazarın sadece 34 öyküsü bulunmaktadır. Eserin bu derece daraltılmış olmasının; başka bir ifadeyle hikâyelerin büyük bir kısmının bu esere alınmamış olmasının elbette sebepleri vardır. Turan Karataş, *Tarık Buğra'nın Öyküleri ve Öykücülüğü* adlı çalışmasında bu durumu şöyle açıklar: “Şüphesiz bunların başında öykünün estetik ve edebî değeri gelmektedir. Sonra, yazarın ahlaki bir kaygıyla beğenmedikleri de vardır. Yani, konusu “edeb” ve “ahlak” sınırlarını aşan, bu sınırları zorlayan, çağrışımlarla zihni tağşiş eden öykülerin bilhassa elendiği görülmektedir. Meselâ, “Kel Melâhat” kişilerin başarılı takdimi, tatlı anlatımından doğan edebî kıymetine rağmen içeriğindeki savrukluğ ya da bir nevi gayriahlakilik nedeniyle yazarının gözüne girememiş olmalıdır.” (Karataş, 2009: 123).

Turan Karataş, “Aşklar ve düş kırıklıkları üzerine kurulanlar ya da şöyle ‘aşka susamış gençlerin tutkuları’ndan bahsedenler, orta hâlli ailelerin yaşamalarından yansıyan sıkıntıları anlatanlar, kırsal kesim yaşantısının kimi anlıklarını vermeye çalışanlar” (Karataş, 2009: 128) sözleriyle Tarık Buğra'nın öykülerinin üç öbekte yoğunlaştığını söyler. Yazarın pek çok hikâyesinde “aşk” ve “yalnızlık” duygusunun hâkim tema olduğu görülür. Nitekim Tahir Alangu'ya göre de “Tarık Buğra'nın asıl kişiliği, (...) toplumda yerlerini bulamamış, duyuş düşünüş ve yaşamada bir üslup tutturamamış ‘yalnız adam’ı anlatırken belirir.” (Alangu, 1965: 802).

Tarık Buğra, bir millet için sanat ve edebiyatın önemine her fırsatta değinir. Edebiyatsız bir medeniyetin olamayacağını belirten yazar, edebiyat üzerine düşünmeyi, ülkenin, Anadolu insanının geleceğiyle ilgili düşünmeye eşit görür. Ona göre bir toplumun edebiyattan kopması, kendi tarihinden, aidiyetlerinden hatta kendi kafasından kopmasıdır; insana, insan münasebetlerine, topluma, birey-toplum-doğa ilişkilerine yabancılaşması demektir (Dönmez, 2010: 6). Edebiyata ilgisi bağlamında Tarık Buğra'nın hassasiyeti, bir sanat eserinin insan üzerindeki tesirlerine ilişkin görüşlerinden anlaşılmaktadır: "Hakikisini kastediyorum, bir roman, bir hikâye, bir şiir veya müzik, piyes ve resim bizim duygu ve düşünce gücümüzün marşına basar, harekete geçirir: bize dünyanın ve insanlığın zenginliklerini, yanlıgılarını, üstünlüklerini sezdirir; kişiliğimizi besler." (Buğra, 1992: 140). Pek çok yazısında edebiyatın insanı ve toplumu derinden etkileme ve değiştirme gücü olduğuna vurgu yapar. İslâm'ı sevdirmek, benimsetmek bakımından bir Yunus Emre'nin, hattâ bir tek Mevlid'i ile Süleyman Çelebi'nin payının birçok ünlü din âliminden daha fazla olduğunu; edebiyatın belli dünya görüşlerinin topluma benimsetilmesinde büyük rolü olduğu görüşündedir.

Edebiyat tarihimizde milliyetçi-muhafazakâr paradigma içinde değerlendirebileceğimiz Tarık Buğra, hikâye ve romanlarında değerler eğitime konu olabilecek tarihsel mahiyette bazı düşünsel kıymetlere fazlaca yer vermektedir. Tarih bilinci, din sevgisi, insan sevgisi, adalet anlayışı ve hoşgörü ile millet ve vatan kavramları bu değerlerin başında gelir. Dinî değerlerin yeni nesle aktarılmasını ısrarla tavsiye eden Tarık Buğra, bu değerden yoksun olmanın, tarihsel değerler bağlamında töreyi, dini inanışları, örf adetleri bilmemek; neticede kültürel değerlerden kopmuş olmak anlamına geldiğini öne sürer. Tarık Buğra, hem roman yazarlarımızın hem de şairlerimizin silik ve taklide mahkûm olduklarını söyler. Buğra, bunun arkasında söz konusu sanatkarların ait oldukları köklü gelenekten kopmuş olmalarının, dinin de edebiyat için ne kadar önemli olduğunu bilmemelerinin yattığını savunur: "İnsanda bir parçacık haysiyet, kendine karşı kırk paralık bir saygı varsa, inkâr, imandan ve her çeşit kabulden daha güçtür. Bizde ise, buhransız, didinmesiz, tersiz inkârlar ve yermeler görülebiliyor. İnanışı ve inancı tutan yazarlarımız da çilesiz buhransız, didinmesiz. Voltaire tepeden tırnağa dinsizdi; ama Hristiyanlığı ve Hristiyanlık tarihini bir papa kadar biliyordu. Bu kanaatine varmak için de upuzun ve ateş dolu yıllar yaşadı. (...) Hristiyanlık olmasaydı

Dostoyevski diye biri olmayacaktı. Bu Andre Gide veya Sartre için de böyledir. İman gibi inkârın meyveleri de aynı rahmetle beslenir, aynı güneşte olgunlaşırlar, fark tatlarındadır... Batı kültürünü, daha genel söyleyişle büyük kültürleri dinden ayrı veya dinin dışında düşünemezsiniz... Gide tam bir dinsizdi; ama onda İncil'e bin bir atıf vardır." (Buğra, 2002: 140).

Değer, bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve yararını yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke ya da inançlara denir (Kızılcıkelik ve Erjem, 1994). Bir toplumun yaşamında, her şey değerlere göre algılanır ve karşılaştırılır. Bu bağlamda değer somut ya da soyut kavramların önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü birimidir; canlı ve cansız varlıkların, olayların, olguların durumunu, önemini anlatan sözcüktür (Köknel, 2007; Dilmaç, Bozgeyikli ve Çakılı, 2008). Bireylerin sahip oldukları değerler onların yaşam tarzlarını, hayata bakış açılarını belirler. Başka bir deyişle, değerler bireylerin yaşamı anlamlandırma ve tercih ettikleri yaşam biçimini oluşturmalarında önemli bir role sahiptirler.

Çalışmamızın konusu olan değer eğitimi ile Tarık Buğra'nın hikâyelerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi, Buğra'nın yalnızca hikâyelerine değil, aynı zamanda başta romanları olmak üzere diğer eserlerine ve söyleşilerine de çeşitli meselelere ait bakış açısının nasıl yansıdığını anlamayı gerektirir.

Tarık Buğra, "öykü insan içindir" ifadesiyle aslında bu edebî türe ilişkin görüşünü özetlemiş olmaktadır. "Hikâye insana dair bir şeyler çözmektir" diyen Tarık Buğra'ya göre hikâye, zaman zaman insana rehberlik de edebilmelidir. Çünkü Buğra, sahip olduğu dünya görüşü itibarıyla de millî meselelere karşı duyarlı; törelere, ahlaki değerlere bağlı bir sanatkârdır. Bir söyleşisinde, asıl çabasının insanı karartmak, bedbinleştirmek ve ümitsizliğe düşürmek değil, ona büyüklüğünü, yapıcılığını anlatmak olduğunu söylemektedir (Buğra 2004: 21).

Tarık Buğra, bir eserinde Osmanlı'nın kuruluşunun ve asırlar boyu dünyaya hâkimiyetinin kılıç kuvvetine dayanmadığını, bunun temelinde hakka riayet, adalet ve hoşgörü değerlerinin yattığını şu sözlerle aktarmaktadır:

“Konuya ilgim yazarlığımdan da eskidir; ilk okuduğum tarih kitaplarıyla başlar. Ve şu soruyla gelişir:

Nüfus üstünlüğü olmayan birkaç boy nasıl ve ne ile dünyanın en uzun ömürlü, en güçlü ve en uygar devletini kurabildi?

Zaman geçtikçe ve araştırıp öğrendikçe anladım ki başarının sırrı kesinlikle kılıç kuvveti değildir. Yığınla örnek gösteriyor: Kuvvet yeniyor, hükmediyor, ama koruyamıyor; çok geçmeden yeniliyor.

Osmanlı Türk’ünün sırrını, ben, hoşgörüde, hakka ve adalete bağlılıkta gördüm. İnsana saygıda, bu ölümsüz değerlerden oluşan dünya görüşünde buldum” (Bilen Buğra, 1996: 161).

Tarik Buğra’ya göre Osmanlı Devleti’nin başarısının sebeplerinden biri de sarayın ve devlet erkânının düşünce, bilim ve sanat adamlarıyla olan ilişkisidir. Buğra, Osmanlının kültür ve medeniyet tarihinde Tanzimat’ın yerine ilişkin şunları söyler: “Tanzimat’ı, bunalıma düşmüş, yapısı sarsılmış ve çöküntüye yönelmiş bütün toplumların, değişik çaplarda da olsa, kesinlikle başvurdukları, başvurmak zorunda kaldıkları bir yapı değiştirme çabası olarak görüyor ve Türkiye’nin hâlâ bu süreç içinde bulunduğunu sanıyorum” (Buğra, 1995: 240). “Osmanlı Türk’ü ben de uzun süre kılıç kuvvetinden ibaret gördüm. Kuruluş dizisi ve Osmancık romanı işte bu aldanıştan kurtuluşun sonucudur” (Buğra, 1995: 246) diyen Tarık Buğra bu konuda “... Altı yüz yıla dayanan o sağlam yapısını sanatçılarla, düşünce ve bilim adamları ile kurmuş ve en muhteşem dönemlerinde bile bu ilgiden kopmamıştır. En kesin söylenişi ile, ömrünün şerefli uzunluğunu ve ölmez denecek kadar uzun ömürlü şerefini bu idrakten almıştır” (Akt: Ekşi, 2006: 38).

Tarik Buğra, Türk tarihinin hemen her devresine, bilhassa Millî Mücadele dönemine ilişkin görüş ve düşüncelerini belirtirken, ‘vatan’ ve ‘millet’ kavramlarının önemine işaret eder. Yazar, bu bağlamda yurtsever olmanın ancak tarihsel bir bilince sahip olmakla mümkün olabileceğini savunur. Nitekim ona göre Millî Mücadele, Türk siyasi tarihinde özel bir dönemi ifade etmektedir. Bir taraftan imparatorluğun tarih sahnesinden ayrılma süreci açısından bir “ölümü /vedayı”; diğer taraftan ise, yeni bir devletin doğuşuna yol açan süreç açısından yeniden dirilmeyi ifade ettiği için önemlidir. Buğra’ya göre, eski-yeni devlet bağlamında ikisinden birine karşı olmamak, hain olmak

demek değildir. Zira “Hâin olmak kolay değildir; hele vatan haini olmak hiç kolay değildir. Kuvva-yı Milliye’ye güvenemeyenlere hâin demek de kolay olmamalıdır. Osmanlı’yı, Osmanlı’ya bağlılığı kesin olarak kötü, hatalı ve bozuk görmek çok sonraları ortaya çıkan bir sapıklıktır. Altı yüz yıl dimdik yaşamış, bir şah medeniyet kurmuş, o müziği, o edebiyatı, o mimarlığı ve o sosyal garantileri yaratmış bir devletin insanları, kurtuluş yolu için bir başka ve yeni otoriteyi, bir yeni bayrağı elbette kolay kolay benimseyemezlerdi: Onların bu tereddütleri trajik olmakla kalmaz, övülmeye değer. Kurtuluş’u herkes istiyordu; fakat kimin ve hangi bayrağın peşinde? Bir yandan altı yüz yıllık şanların, şereflerin, zaferlerin sahibi olan devlet, öte yanda yepyeni bir otorite!..” (Buğra, 1995: 251). Tarık Buğra’nın millet vatan, yurtseverlik ekseninde roman ve hikâyelerine yansımış bu ve benzeri görüş ve düşünceleri, okuyucu açısından dikkate alındığını düşündüğümüz tarihsel değerleri yansıtmaktadır.

Bir insanın toplumsal olay ve olgulara yüklediği anlam olarak algılanabilen değer, hem bireyin kendisini hem de toplumun bireyi kontrol etmesini sağlayan unsurların başında gelir. “Sahip olunan değerler, kişinin toplum içerisindeki statüsünün belirlenmesinde etkili olmaktadır. Diğer insanlarla etkili iletişime bu değerler sayesinde geçebilen bireyin sosyal konumunun belirlenmesini de tayin eden unsur da yine yaşamındaki değerlerdir (Yazıcı, 2006: 499). Bu kavram, A. Rıza Erdem’e göre “belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak tanımlanabilir. Değerler, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlardır” (Erdem, 2003: 56).

Kubilay Yazıcı, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*’nde yayımladığı “Değerler Eğitimi’ne Genel Bir Bakış” adlı yazısında değerleri tasnif ederken genel olarak özelliklerini şu maddeler hâlinde sıralamaktadır:

1. Değerler, inançlardır. Ancak tümüyle nesnel, duygulardan arındırılmış fikir niteliğini taşımazlar. Etkinlik kazandırdıklarında duygularla iç içe geçerler.
2. Değerler, bireyin amaçlarıyla(eşitlik gibi) ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle n(hak bilirlilik, yardımseverlik) ilişkilidirler.
3. Değerler, özgül eylem ve durumların üzerindedirler. Örneğin itaatkârlık değeri, evde, işte, okulda ve tanımadığımız kişilerle olan ilişkilerimizin tümünde geçerlidir.

4. Değerler, davranışların, insanların ve olayların seçilmesi ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler.
5. Değerler, taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanırlar. Bu sıralama değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur. Kültürler ve bireyler, sergiledikleri değer öncelikleri sistemleriyle betimlenebilirler.
6. Değerler, değişime açık yapılardır. Zaman içinde etkileşim ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılamak için değer önceliklerinde değişiklikler olabilir.
7. Değerler, bağlı oldukları kültürlere göre değişir. Hatta ait oldukları kültürlerin içinde dahi ayrılık gösterebilirler. Farklı iki toplum aynı değere sahip olabilir ama o değere verdikleri önem derecesi farklı olabilir (Yazıcı, 2006: 4-5).

Değer kavramı, yukarıda belirtilen temel özellikler çerçevesinde toplumdan topluma değiştiği gibi kendi eğitim sistemleri ve buna malzeme teşkil eden edebî mahsullerdeki metinlerde yer alışı bakımından da farklılıklar gösterir. “Değer”, “eğitim” ve “değerler eğitimi” kavramları, birbiriyle bağlantılı kavramlardır ve söz konusu ilişki düzleminde açıklanmaları gerekir.

Eğitim, hem bilgi verip öğretmeyi hem de verilen bilgileri davranışa dönüştürmeyi ifade eder. Tarihin derinliklerinden süzülerek gelen kültürel değerlerimiz ve tarihî mirasımız, milletimizin en büyük hazinesidir. Bu bağlamda toplumumuzun yüzyıllardır sürdürdüğü hayat tarzı, doğal bir kültür hazinesi olarak çeşitli edebî türlerde tanıtılmıştır. Yazılı metinlerde yer alan değerler, eğitim yoluyla insanlara aktarılmaktadır. Zira eğitim, “milletlerin var oluşunda ve bekasında hiç şüphesiz en önemli konudur. Bireyden aileye, aileden topluma, toplumdan millete, milletten insanlık ailesine geçiş süreçlerinde eğitimsiz bir an dahi düşünülemez. Gelişmiş ve uygarlaşmış tüm ülkelerde eğitim, en öncelikli ihtiyaç ve en önemli yatırım alanı olarak tespit edilmiştir” (Yaman, 2013: 12).

Değerler eğitimi de “değerleri geliştirme veya gerçekleştirme süreci konusunda öğretim için açık bir girişimdir” (Demircan, 2007: 30). Hökelekli’ye göre de “değerler eğitimi, kısaca değer kazandırma etkinliğidir. (...) Değerlerin açık açık ve şuurlu bir biçimde öğretilme teşebbüsüdür. (...) Geniş bir toplumun üyeleri olarak bireylerin belli

değerler doğrultusunda davranabilmelerini sağlamak için gerekli beceri ve eğilimler aşılmasıdır” (Hökelekli ve Gündüz, 2004: 385).

Tarık Buğra, hikâyelerinde Anadolu insanının tarih boyunca kendi inanç ve yaşayışında barındırdığı kültür, sanat ve medeniyeti bir bütün olarak önemsemektedir. İdeal eğitimin insanlara ortak duygular kazandıran bir süreç olduğuna bakılırsa bunun bir amaç olarak Tarık Buğra'nın eserlerinde fazlasıyla yer aldığını söylemek mümkündür. Yazar, yaşantılarına dâhil etmeleri amacıyla okuyucusuna gerekli bir düşünce ve hayat felsefesi olarak millî, dinî, insani ve ahlaki değerleri aşlamaya çalışmaktadır.

1.BÖLÜM: PROBLEM DURUMU

1.1. Değer Kavramı ve Değerler Eğitimi

1.1.1. “Değer” Kavramının Tanımı

“Değer” kavramı, genel anlamda kişiler arası etkileşimden, aileden, eğitim sürecinden ve diğer toplumsal etkilerden denenerek, gözlemlenerek öğrenilebilen bir kazanımı karşılamaktadır. Ne var ki bu kavram, uzun bir süre boyunca bireysel hayatla sınırlandırıldığı için sosyologların ilgi alanına girmemiştir. Ancak son zamanlarda gerek disiplinler arası ilişkiler bakımından ve gerekse göz ardı edilmeyecek bir sosyal olgu açısından kabul görmeye başladığı anlaşılmaktadır. Sosyolojide değerler, bireylere, gruplara, örüntülere, hedeflere ve sosyokültürel nesnelere verilen önem bağlamında değişik ölçütler temelinde tanımlanır.

Değerler, neyin iyi neyin kötü olduğu konusundaki yargılarımızdır. Beğenilerimize göre tercih ettiğimiz şeyler olmaktan çok, bireyin çevresi ile etkileşimini sağlayan az çok kesin ve sistematik fikirlerdir. Değer eğitimi ise, eğitimin vazgeçilmez amaçlarından biridir. İnsanı öne çıkarmakta, onun kimliğine yeni kazanımlar sunmaktadır. Felsefe, psikoloji, sosyoloji başta olmak üzere iktisat ve dinî bilimler gibi pek çok bilim alanında kullanılmaktadır. “Değer” kavramı, *Türkçe Sözlük*'te şu ifadelerle tanımlanmaktadır: “1. Bir şeyin önemini belirtmeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet; 2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, bedel, kıymet, paha; 3. Üstün nitelik meziyet, kıymet; 4. Üstün yararlı nitelikleri olan kimse” (TDK, 2005).

Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamına gelen “valare” kökünden türetildiği (Bilgi, 1995 akt. Kilwey ve Dilmax, 2012, 6) ifade edilen “değer” kavramını karşılayacak en uygun sözcüğün “kıymet” olduğu söylenebilir. Buna göre “değer”, geniş anlamda bir milletin aidiyetleri arasında yer alan sosyoekonomik ve sosyokültürel kıymetleri ve bilimsel kazanımları içine alan maddi ve manevi unsurların tamamını kapsadığını söylemek yanlış olmaz.

İçerdiği anlam dikkate alındığında kavramın daha çok sosyolojik yönünün ağırlık kazandığı, önemini de yine bu alandan aldığı görülür. Temelde dinî ve millî kodları öne çıkararak bu kavram, insan yaşamının önemli ve vazgeçilmez bir boyutunu oluşturur (Dökmen, 2006, 60). Yozlaşmaya ve yabancılaşmaya karşı gerekli, dolayısıyla değerli görülen kültürel mirasın sahiplenilmesini esas alır. Zira “değişen ve gelişen dünyada öz benliğini kaybetmeden değişime ve gelişmelere ayak uyduran bireyler yetiştirmenin zorlukları eğitimciler tarafından bilinmektedir. Bir yanda, dünyada her an bulunan yeni teknolojik buluşlar ve bu buluşların toplum tarafından kullanılmasıyla toplumun yapısındaki sosyolojik ve kültürel değişiklikler, diğer yanda ise devletin sağlamlığı açısından gerekli olan millî birlik ve beraberlik duygusunu genç nesillere aşılama sorumluluğu bulunmaktadır. Bu sorumluluk değerlerin genç nesillere aktarılması ile yerine getirilebilir” (Elbir; Bağcı, 2013: 1322).

“Değer” kavramı, bir sosyal grubun kendi varlık, birlik ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli olduğu kabul edilen ortak amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlar bütünü olarak değerlendirilirken, bu inançların aynı zamanda insanın fikir, tutum ve davranışlarına da rehberlik ettiği vurgulanır (Yaman, 2012: 17). Bireylerin herhangi bir kişi, varlık, olay, durum karşısında ortaya koydukları duyarlılıklar bütünü olarak değerlendirilen bu kavram, çeşitli yönleriyle birlikte duyarlılıkların benimsenmesi sürecinde de “değerler eğitimi” anlamını kazanır. Bu bağlamda bir toplumun eğitim sistemi, o toplumun sahip olduğu değerleri yansıtan önemli bir araç olarak nitelendirilmektedir. Çünkü eğitim, “değerlere ilişkin inançların ifade biçimidir” (Desford, 1961; Akt: Koruklu ve Aktamış, 2012, 1291). Bu tanımlara bakıldığında ‘değer’ kavramının hem bireysel hem de sosyal olguları içinde barındırdığı anlaşılmaktadır. Zira değer, ideal davranış biçimleri veya hayatın amaçları hakkındaki inançlarımız bağlamında, davranışlarımıza yön veren ölçüler olarak yansımaktadır. Buna göre değer, bireysel ve toplumsal olarak bir nesneye, varlığa ya da faaliyete tanınan önem veya üstünlükte aranır.

“Değer” kavramına getirilen hemen bütün tanımlar, genel olarak sosyoloji, felsefe ve psikoloji bilim alanlarının öncelikleri doğrultusunda teşekkül etmiştir. Zira felsefe; değeri, doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayıran bir ölçüt olarak değerlendirirken;

psikoloji; değer kavramını insan davranışlarının yol göstericisi olarak rol oynayan inançlar olarak tanımlar. Sosyologlar, değerleri içinde bulunduğu toplumun temel kültürel unsurlarını oluşturmasından kaynaklı birey-toplum ilişkilerini etkileyen ve düzenleyen nitelikler olarak tanımlar. Değerler; genelde inanılan, arzu edilen ve davranışlar için bir ölçüt olarak kullanılan olgulardır. Nitekim “değer”, belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak tanımlanmakla beraber, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlar olarak da gösterilmektedir. Keza ‘değer’, bireylerin topluma uyumunu sağlayan standartlardır. Bu bağlamda “değerler, bilinçli ve amaçlı davranışın genel ölçütü olup sosyal eylemde bulunan bir kişinin sosyal olarak kabullenilebilen olgu ve istekleri için temel atıf noktası görevini görmektedir.” (Özensel, 2003, 23; Akt: Elbir; Bağcı, 2013: 1323).

Toplumsal yaşam içinde değerlerin önemli özellikleri ve yerine getirdiği çeşitli işlevleri vardır. Bu temelde değerlerin en önemli işlevi, sosyal hayatı biçimlendirmektir. Hukuk, din, dil, sanat gibi tüm kültürel varlık olguları, aslında bir değer yapısının gerçekleşmesidir (Aydın, 2011, 40). Yani her tarihsel varlık alanı, kendine has yapı içinde bir değeri açığa çıkarmaktadır. Meselâ hukuk, hak, adalet, söz verme, emek, mülkiyet gibi değerler, bir yaptırım gücüne bağlı normlar olarak sosyal ilişkiler dünyasında somutlaşıp şekillenmiştir (Elbir; Bağcı, 2013: 1324).

Sonuç olarak “değer” kavramı, herhangi bir davranış, durum, olay ve olgunun insanlar arasında arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç, düşünce ve genel-geçer yargı ve tutum olarak tanımlanabilir. Her millet, bireylerinin kültürleme sürecinde kendi değerlerinin edinilmesini, kendi değerlerini benimsedikten sonra evrensel değerlere ulaşmasını bekler (Karatay, 2011: 473).

1.1.2. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerler, insan yaşamının tüm yönlerini etkileyen ve yönlendiren olgulardır. Bireyin günlük yaşantısında tutum ve davranışlarında yaptırımı olan; toplum içindeki siyasi ve ideolojik tercihlerinde, toplumsal yargılamalarında belli rolü bulunan bir güçtür (Akbaş, 2004: 46-47). Bu bağlamda değerler içerik özelliklerine, işlevselliklerine

göre sınıflandırılabilir. Günümüze kadar pek çok bilim adamı, değerlerle ilgili birçok sınıflama yapmıştır. En çok kabul gören tasnif, Spranger tarafından yapılmıştır. Daha sonraki yıllarda bu sınıflandırma Allport, Verno, Lindzey tarafından ölçeğe dönüştürülmüştür (Şen, 2007: 11). Değerlerin öncelik ve sonralığı kişilere göre değişkenlik gösterebilmektedir. Kimisi için ‘saygı’ baş değer iken, kimisi için de ‘sevgi’ baş değer olabilmektedir.

Bireyin kültürel kimliğinin gelişimi, ancak içinde yaşadığı toplumun değer yargılarını alması ve anlamlandırmasıyla mümkün olmaktadır. “Okullar, değere dayalı örgütler arasında yer alır ve insan ilişkilerinin önemini vurgulayan değerlerin öncelikli olarak okullarda algılanması beklenir (Sağnak, 2007). Lazerson, Mclaughlin, McPherson ve Bailey’e (1985) göre okulun güdülemesi gereken en önemli değerler şunlardır: Dürüstlük, özgürlük, saygı, mutluluk, sorumluluk, sevgi, barış, haksızlık, eşitlik, cesaret, merhamet, hoşgörü, estetik değerler, bilgelik, adalet, mükemmellik, sabır, gurur, insanlık, dini değerler, çevreyi korumak, içtenlik, ruhsal değerler, ekonomik değerler, empati, rekabet, diğerlerine hizmet ve demokratik değerler. Fayda’ya göre (2005), örnek insanda bulunması gereken vasıflar ise vicdan, adalet, vefa, akıl, irade, şahsiyet, karakter, diğerkamalık, şükür, inanç, edep, haya, sabır, hoşgörü, rıza, muhakeme, azim, çalışkanlıktır.” (Havva vd., 2009: 24).

Dilmaç (1999), insani değerleri; sevgi, hakikat, iç huzur, şiddetten kaçınma ve doğru davranış başlıkları altında beş temel grupta toplamıştır. Spranger (1928) tarafından geliştirilen ve Allport, Vernon ve Lindzey (1960) tarafından kullanılan değerler sınıflandırılması ise değerleri sosyal, teorik, dini iktisadi, estetik ve siyasi değerler olmak üzere altı kategoride toplamıştır (Akt; Güngör, 1993: 46). Bunun yanı sıra değerleri “temel (amaç) değerler” ve “aracı değerler” olarak sınıflandıran araştırmacılar da vardır. Toplumsal değer sistemini şu değer alanlarında görürüz: Kişilik değerleri, işlev değerleri, aidiyet değerleri, durum değerleri, konum değerleri (Atabek, 2004). Akbaş’ın (2004), sekizinci sınıf öğrencilerine uyguladığı değerler ölçeğindeki boyutlar şunlardır: Geleneksel değerler, demokratik değerler, çalışma-iş değerleri, bilimsel değerler, temel değerler (Havva vd., 2009).

Pek çok disiplin alanını ilgilendiren değer kavramının kapsamı oldukça geniştir. Bu bakımdan sınıflandırılmasına ilişkin yapılan çalışmalarda da pek çok örneğe rastlanır. Bunların başında Amerikalı antropolog ve sosyal kuramcı Kluckhohn'un değerlendirmesi gelmektedir. Değerlerin göreceli olduğunu ve kültürden kültüre, toplumdan topluma bağlı olarak değiştiğini belirten sosyal kuramcı Kluckhohn, bunu belli ölçülere göre sınıflandırır. Ona göre değerler, tür bakımından, yani olumlu ve olumsuz olma durumu açısından ele alınabilir. Değerlerin estetik, kavramsal ve ahlaki olarak sınıflandırması da onun kapsamını belirler. Değerlerin amacı ise, bir davranış tarzı (durum değerleri) davranışın sonucu (aracı değerler) veya en son varılan sonuca (amaç değerleri) göre ayrılmasıdır. Değerler, kimi durumlarda açığa çıkan rol değerleri, kültürel oluşumlar sonucu belirginleşen yaşamsal değerler gibi başlıklarda genel bir tasnife tabi tutulabilir (Uyan, 2002; Lyons, 2003 akt. Kubat 2007, 6).

Schwartz (1994) daha çok evrensel yönüne vurgu yaptığı değerlerin üç temel evrensel gereksinime yanıt verdiğini belirtir. Bu gereksinimler, biyolojik bir organizma olarak duyulan gereksinimler, uyumlu sosyal etkileşim gereksinimleri ile grupların varlığını ve işlevini sürdürme gereksinimleridir. Schwartz'ın belirlediği on güdüsel değer, bu gereksinimlerden kaynaklanmaktadır (Cengelli, 2010). Schwartz, 8 farklı değer grubunda toplam 50'ye yakın değer belirlemiştir (Ulusoy ve Dilmaç, 2012, 28). Değer grubu olarak belirlenen “güç” (power) unsuru, toplumsal konumunu ve çevresi ile kaynaklar üzerindeki denetim hâkimiyetini ifade eder. Bu da otorite sahibi olmak, zengin olmak, çevresi tarafından kabul görüp saygın bir kimlik sahibi olmak gibi bir değeri karşılar. “İyilikseverlik” (benevolence), bireyin mensubu olduğu toplumun ve birlikte yaşadığı kişilerin iyiliğini gözetten bir değer grubudur. Bunun da karşılığı yardımsever, dürüst, bağışlayıcı, sadık, sorumluluk sahibi ve alçak gönüllü biri olmak yönünde bir değeri vardır. “Başarı” (achievement) grubunda toplumsal standartları temel alan kişisel bir başarı söz konusudur. Değer olarak yetkin, zeki, hırslı, sözü geçen biri olmak hedeflenir. “Özyönelim” (self-direction), düşünce ve eylemde bağımsızlık değer grubuna girer. Özgür, yaratıcı olmak, merak etmek, kendi amaçlarını seçebilmek gibi değerleri esas alır. “Evrenselcilik” (universalism) ise anlayışlı ve hoşgörülü olmayı, sosyal çevrenin ve doğanın iyiliğini gözetmeyi merkeze oturtan bir değer grubudur. Erdemli ve açık fikirli olmak, adalet ve eşitlik ilkelerini benimsemek, çevreci bir

anlayışa sahip olma değerini kapsar. “Geleneksellik” (tradition), kültür ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılığı ifade eden bir değer grubunu oluşturur. Dindar olmak, hayatın verdiklerine isyan etmemek, geleneklere saygılı olmak ve mahremiyeti gözetmek gibi değerleri kazandırır. Zevk duymak ve hayattan tat almak değeri de bireysel zevke ve hazza yönelimi ifade eden “Hazcılık” (hedonism) değer grubunda yer alır. “Uyarılım” (stimulation), değer grubunda bireyin eşya ve tabiat karşısında heyecan duyması ve yenilik arayışına girmesini sağlamaktadır. Bu da cesur olma ve değişken bir hayat yaşama değerini öncelemektedir.

Bunun yanında Refshauge'nin değerler sınıflandırmasından da söz etmek gerekir. Onun değerler tasnifinde 9 temel değer yer almaktadır. Değerlerin önemsenmesi ve korunmasında birinci derecede devlet teşekkülü sorumludur. Zira ona göre devlet, toplum için temel değerleri önemseyen ve güvence altına alan bir mekanizmadır. Örneğin adalet, medeniyet, meşrutiye, mükemmellik, hukukun üstünlüğüne dayalı bir yönetim; cana ve mala zarar endişesi taşımayan, karşılıklı hak ve ödevlerinde hassas dürüst bireylerden oluşan medeni bir toplum ancak devlet güvencesinde gelişir (Refshauge, 2004'ten akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2012). Refshauge'ye göre böyle bir topluma şu değerler hâkimdir: Birey, tutarlı ve sürekli bir şekilde dürüst ve güvenilirdir. Mükemmeldir, çünkü okul yaşamında, bireysel ve toplumsal hayatın her alanında en yüksek kişisel başarı için mücadele eder. Saygılıdır, zira kendisi ve başkaları için farklılığı bir engel değil, başarı olarak görür; karşıt görüşlere sahip olma hakkını kabul eder. Empati göstererek, merhametli davranarak en az kendisi kadar başkalarının da mutlu olmasını önemser. Kendine, başkalarına, çevreye karşı bireysel sorumluluk taşır. Katılımcıdır, çünkü toplumun, sosyal ve ekonomik refahına katkı sağlayacak grupta yer almak için aktif ve üretken birey olma eğilimindedir. Toplumsal ortak amaçlara ulaşmada işbirliği içerisindedir (Ulusoy ve Dilmaç, 2012, 32-33).

Rokeach, değerleri toplumsal çerçevede tutum ve davranışlarla ilişkilendirir. Ciddi bir değer envanterini oluşturan Rokeach, değerlerin bir inanç, tutumun da bir inançlar manzumesine dayandığını ortaya koyar (Akt: Güngör, 1998: 76). Rokeach (1973), değerleri amaç ve araç değerler olmak üzere ikiye ayırır. Yaşamın temel amaçlarını gösteren değerleri “Amaç Değerler”; bu amaçlara ulaşmak için kullanılacak

davranışları ise “Araç Değerler” olarak açıklar (Maslovaty, 2003; akt: Demircioğlu ve Tokdemir, 2008: 21). Buna göre bilge olabilmek için dürüst olmak, mutlu olabilmek için mantıklı hareket etmek, rahat bir yaşam için sorumluluk sahibi olmak, barış için bağışlayıcı olmak, eşitlik için geniş gönüllü olmak gerekir. Rokeach’ın amaç ve araç değer grubunda da on sekizer tane değer bulunmaktadır. Amaç değerlere ulaşmak için yapılması gerekli davranışlar, araç değerler olarak verilmiştir. Ayrıca Rokeach, değerlerin kişisel veya toplumsal olarak belirgin bir davranış biçimine veya yaşam amacına ilişkin kalıcı inançlar olduğunu belirtir (Yapıcı ve Zengin, 2003: 89). Örneğin “amaç değerler” kendine saygı, zevk ve başarılı olma gibi kişisel değerler olabileceği gibi barış içinde bir dünya, ulusal güvenlik ve özgürlük gibi toplumsal merkezli de olabilir (Bilgin, 1995: 84’ten akt. Akbaş, 2004). Rokeach’ın değer sınıflandırmasında aile güvenliği bir amaç değerdir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi buna ulaşmanın yolu bir araç değer olarak bağımsız olmakta geçer.

Tablo 1.Rokeach’ın Değer Sınıflandırmasında Amaç ve Araç Değerler

Amaç Değerler	Araç Değerler	Amaç Değerler	Araç Değerler
Aile güvenliği	Bağımsız olma	İç huzur	Kibar
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcı	Kendine saygı	Kendine hâkim
Başarılı olma	Cesaretli	Mutluluk	Mantıklı
Bilgelik	Dürüst	Gerçek dostluk	Neşeli
Dini olgunluk	Entelektüel	Özgürlük	Sevecen
Eşitlik	Geniş görüşlü	Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi
Gerçek dostluk	Hırslı	Sosyal kabul	Temiz
Güzellikler dünyası	İtaatkâr	Ulusal güvenlik	Yardımsaver
Heyecan verici bir yaşam	Kendini kontrol eden	Zevk	Yaratıcı olma

Gerek bireysel ve gerekse toplumsal hayatta belli bir değer duygusuna veya servetine sahip olma durumu kaçınılmaz bir ihtiyaç olarak karşılanır. Bu bağlamda yapılan değerler sınıflandırması konusunda *Felsefeye Giriş* (1997) adlı eseriyle Takiyettin Mengüşoğlu dikkat çekmektedir. Mengüşoğlu, adı geçen eserinde değerleri

“Yüksek Değerler”, “Davranışsal Değerler” ve “Araç Değerler” olmak üzere üç grupta ele alır. Ona göre “Yüksek Değerler”, insanın ideallerini, inançlarını; dürüstlük, dostluk, sözünde durma, sevgi, nefret ve saygı gibi kıymetleri kapsar. “Davranışsal Değerler”, toplumun görgü kurallarını, örf, âdet ve gelenekleri, toplum tarafından genel kabul görmüş ahlaki değerleri içerir. “Araç Değerler” ise faydayı, çıkarı, ilgiyi; maddi temelde para ve mülkiyet gibi edinimleri; bireysel tutku, güç ve iktidar faktörleri, sosyal konum ve şöhreti ifade eder (Mengüşoğlu, 1997: 198).

Değer kavramı, felsefe tarihinde öznelci ve nesnelci açılardan çok değişik şekillerde ele alınmıştır. Öznelci yaklaşıma göre yapılan tanımlarda birey açısından değer, toplum açısından değer olarak iki grupta toplanabilir. Nesnelci yaklaşıma göre tanım yapanlar da değerlerin bir gerçekliklerinin olduğunu kabul ederler (Özlem, 2002: 13). Felsefede değerlerle birlikte anılan iki kavram vardır: Erdem ve iyi. İyi, birçok filozofa göre (Platon, Aristoteles, Kant, M.Scheler, N.Hartman) baş değerdir. “İyi”, bir değer yargısı yüklemi olarak da kullanılmaktadır (Tepe, 2002; akt. Havva vd., 2009).

Bunlardan başka Hilmi Ziya Ülken de değer kavramını farklı boyutlarda sınıflandırır (Poyraz, 2004, 85). Değerleri taşıdığı özellikler bakımından “İçkin Değerler”, “Aşkın Değerler”, “Normatif Değerler” gibi başlıklar altında tasnif eden felsefeci ve toplum bilimci Ülken, farklı bir yol izlemektedir. Ona göre “İçkin Değerler”, öznenin kendi dışındaki dünyadan oluşturduğu değerlerdir. Bir kısmı duyguya ve duyuşa bağlı sanat değerleri iken bir kısmı ise düşünce değerleridir. Kavramlar, duygular ve eşya ile münasebetten doğan ve bilinçle çevrelenen, “inanmadan daha çok” bilmenin hâkim olduğu değerleri kapsar. Bireyin eşya ile ilişkilerinden teknik değerler, duygularıyla ilgili ilişkilerimizden sanatsal değerler, kavramlarla ilişkilerinden düşünce değerleri oluşur. Bunların tümü içkin değerlerdir. Kişiler arası ilişkilerden doğan değerler, bireyin sosyal çevresiyle etkileşmesinden edinilen kıymetlerdir. İnanç üzerine kurulu ahlak ve dinî değerleri kapsayan bu sistem de “Aşkın Değerler”dir. Bir başka değer ise “Normatif Değerler”dir. Bu da hukukî iktisadî ve iletişime dayalı kıymetleri içine alır (Ülken, 1965; akt. Poyraz, 2004: 85).

1.1.3. Değerler Eğitimi ve İşlevi

İşlev bakımından sosyal yapıyı bu derece etkileyebilen değerlerin, yeni nesillere programlı bir şekilde aktarılması gerekmektedir. Bu nedenle değerler eğitimi önemli bir kavramdır. Değerler eğitimi geçmişinin 1920'li yıllarda Amerika'da karakter eğitimi adı altında yapılan çalışmalara dayandığı görülür. Değerler eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalar 1970'li yılların ortalarından sonra yayımlanmıştır. 1990'lı yıllarda ise toplumsal ve ahlaki değerlere verilen önem azalırken, bireysel uyum değerleri ön plana çıkmıştır. Bu dönem sonrası ortaya çıkan toplumsal sorunlar değerler ve ahlak eğitimini tekrar gündeme getirmiştir. Aileler, eğitimciler ve toplum liderleri bu olumsuz gelişmeler karşısında okullarda ahlak ve değerler eğitimini tekrar vurgulamaya başlamışlardır (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008: 73).

Değerler eğitimi, alanındaki ilk çalışmalar 1900'lerin başından itibaren ahlak ve değer eğitiminin amaç ve yöntemleri konusunda başlamıştır. Öğrencilerin dil becerilerini geliştirmek, akademik başarıyı artırmak ve vatandaşlık bilinci vermek amacıyla değer eğitimi yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar değer eğitimi geleneksel yöntemlerle yapılmıştır. Bu dönemde değer eğitimi üzerine fazla çalışma yapılmamıştır (Lrckana, 1992'den akt. Akbaş, 2008). Değerler eğitimi alanında dikkat çeken gelişmeler 1960-70 yılları arasında yaşanmıştır. Kişisel değerlerin ön plana çıkmasıyla geleneksel rol ve değerler sorgulanmıştır. Bu dönemde azınlıkların durumu kadın ve öğrenci haklarına bakışın değişmesiyle hızlı bir sosyal değişim yaşanmıştır. Yaşanan yeni deneyimler yeni değerlerin oluşmasını sağlamıştır. Bu dönemde değerlerin öğretimi ve öğretmenin modelliği yerine, öğrenciyi kendi değerlerini açıklamaya cesaretlendirme, ahlaki muhakeme, değer analizi yapma becerisinin geliştirilmesine çalışılmıştır. Öğretmenlerin kendi değer yargılarını öğrenciye göstermekten çekinmesi ve yaşanan bütün bu gelişmeler sonucunda çok kültürlü toplum öne çıkmıştır (Kirschenbaum, 1995, akt. Akbaş, 2004). Bu dönem, doğrular ve özgürlüklerin vurgulandığı bir dönemdir. Her yerde bireysel özgürlüklerden söz edilmiş, otoriteye (devlet ve onu temsil eden öğretmenlere) karşı başkaldırı noktasına kadar gelmiştir. Bu gelişmeler bütün dünyayı etkilemiştir (Lickona 1992, 9'dan akt. Akbaş, 2004: 64). 1980 ve 1990 yılları arasında ise muhafazakârlık, soysal düzen ve geleneksel değerler öne çıkmıştır. Sosyal sorumluluk, bireysel disiplin, vatan sevgisi ve insanlara

hizmet gibi toplumsal ağırlıklı değerler ön plandadır. Bu dönemde değerlere ve gelişime kapalı bir yönelim söz konusudur (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008).

Değerler eğitiminin zarureti, insanlar arasında bazı “duyarlılıkların” kaybolmuş olmasının bir neticesidir. Zira gençler arasında yükselen şiddet eğilimleri, sahtekârlıkta artış (yalan söyleme, kopya çekme ve hırsızlık); anne-babaya, öğretmene, yetkili kişilere karşı gelme; iş ahlakında düşüş, kişisel ve toplumsal sorumluluk bilincinde azalma, kendine zarar verici davranışlarda (madde bağımlılığı ve intihar) artış gibi durumlar aile ve okul ortamında değerler eğitimini zorunlu kılmaktadır. Günümüzde değer eğitimi, değerler ve ahlaki gelişimi de kapsayıcı bir anlayışla uygulanmaya çalışılmaktadır. Geliştirilmiş karakter eğitimi adıyla da anılan bu yaklaşımda kişisel tercihler, bireysel değerler ön plandadır. Bireyi bu değerlere bağlı olarak sosyalleştirme çabası değerler eğitiminin amaçlarındanadır (Demircioğlu, Tokdemir, 2008).

Akyol (2010) ile Aydın ve Güler (2012), değerlerin özelliklerinden ve işlevlerinden söz ederken şu tespitlerde bulunurlar: Değerler, tarihi birikimlerden oluşan köklü inançlar ve üzerinde görüş birliğine varılmış kabullerdir. Bireyin karar vermesinde ölçüt olarak kullanabileceği değerler, sosyal hayatı düzenleme rolüne de sahiptir ve bu yönüyle birer sosyal kontrol unsuru sayılırlar. Bireyde tutumların alt yapısını oluştururlar. Bilişsel yapıdan çok duyuşsal alana hitap ederler. Bireylere amaç ve yön belirlemede etki ederler. Felsefe, sosyoloji, ekonomi gibi farklı disiplinlerde bir anlam çerçevesini oluştururlar. Çevreyle etkileşim sonucunda işlevsellik kazanırlar. Bireylerin sosyal rol seçmelerine rehberlik ederler; güdüleyici ve özendiricidirler. Kalıtsal değil, yaşayarak öğrenilebilen; kültürün devamlılığını sağlayan olgulardır. Nitel ve soyut özellikler taşırlar; dinamiktirler, değişme gösterebilirler; hızlı ve bilinçsiz değişimlerde çatışmaya da yol açabilirler. Dayanışma araçlarıdır, dışlanmışlık ve yalnızlık karşısında koruyucudurlar. Bütünleyici ve birleştiricidirler, ahlaki olgunluğa ulaştırırlar. Toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemleri sınırlandırırlar. Kişilere bakış açısı sağlar; onlara ayırt etme, prensip oluşturma uyum sağlama yetileri kazandırırlar.

Değerler eğitimi, öğrenme ve belirginleştirme yaklaşımında belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için proje gibi bireylerin etkin olabileceği faaliyetleri gerektirir. Zira

değerler, toplumu bir arada tutan yapı taşlarından olmakla birlikte bireylerin bu evrenin içerisinde, onun bir parçası olarak varlığını sürdürmesini sağlayan evrensel gerçeklerdir. Bu gerçeklerin bozulmadan aktarılabilmesi bireylere verilecek değerler eğitimi sayesinde gerçekleştirilmektedir. İnsan davranışlarını ve tutumlarını yönlendiren genel standartlar bağlamında değerler, kendi içlerinde hiyerarşi oluşturur ve bir etkileşim sonucunda değişime uğrarlar” (Akbaş, 2004, 46). Değerlerin değişimi, bireylerin kişilik yapılarında önemli değişikliklere yol açarak bireylerin eylem ve düşüncelerini etkiler. Toplumsal açıdan değer değişimi, sosyal ve kültürel değişimi beraberinde getirir. Bu değişim toplumların üretim biçimini hatta çağları değiştiren bir nitelikte olabilir.

Sparka (2007), ahlaki gelişim yaklaşımında, telkin etme yaklaşımındaki öğrencinin değerleri içselleştirme sürecinin yeterli olmadığını belirtmektedir. Öğretmenin ilk görevi, bir davranış hakkında iyi ve kötünün ne olduğunu çocuk bakış açısından anlamaktır. Öğretmen, çocuğun inanç ve yargıları ile uyum göstermesinden çok, onun kendi ahlaki yargılamalarıyla ilgilenmelidir. Bu yaklaşımla öğrencilere değerleri muhakeme yeteneği kazandırılmaktadır. Analiz yaklaşımı diğer yaklaşımlardan farklı olarak “değerlerle ilgili konu ve sorulara karar vermek için öğrencilerin mantıksal düşünmelerine ve bilimsel incelemeler yapmalarına, kendi değerlerini kavramsallaştırmalarına, bunlar arasında karşılıklı bağlantılar kurmalarında mantıksal ve analitik süreç izlemelerine yardım etmek amaçlanmıştır.” (Sparka ve diğerleri; akt: İşcan, 2007: 123).

Eğitim ortamında değerleri telkin etme yaklaşımı, Türk eğitim sisteminde en çok kullanılan değer eğitimi yöntemidir. Klasik yöntem olarak da adlandırılan bu yaklaşımın temelinde “yetişkin çocuklara ahlâki değerleri doğrudan öğretmek, onların davranışlarını şekillendirme ve iyi alışkanlıklar kazandırma görev ve sorumluluğu inancı yatmaktadır” (Halstead ve Taylor, 2000’den akt. Sarı, 2007: 143). Bu yaklaşım öğretmen merkezlidir. Öğrenciye sunulacak materyalin oluşturulması ve aşama aşama öğrenciye sunulduğunda öğretmen etkindir. Ders akademik odaklıdır. Öğrenciye aktarılacak hedefler, hedeflere ulaştıracak etkinlikler, etkinlikler için ayrılan zaman bellidir. Öğrencinin performansı izlenir ve anında dönüt verilir. Öğrenmenin basamak basamak ilerleyişi öğretmenin kontrolündedir (Seremoğlu, 2004: 12). Telkin

yönteminde ahlaki yönü bulunan tarihsel ve kurgusal öyküler çokça kullanılan tekniklerdendir. Öyküler istenilen değerlerin telkininde etkilidir. Birey, öyküler yoluyla sorumluluğu konusunda bir değerlendirmede bulunur. Okullarda öyküler okuma, törenlere katılma gibi etkinlikler bu yöntemin uygulanma biçimleridir. Ayrıca yemin ederek okula ve kuruma bağlılık gösterme de bu yöntemin uygulanma biçimlerindedir (Akbaş, 2004: 36). Doğrudan öğretim yaklaşımı; sorgulama, eleştirel düşünme ve değerlendirme olmadan değerlere inanma ve kabul etmeye dayanan bir yaklaşımdır. Bundan dolayı öğretmen görüşlerine dayalı olarak yapılan araştırmaların sonucunda, bu yöntemin pek etkili olmadığı görülmüştür (Welton Mollar, 1999' dan akt. Sarı, 2007:89).

Değerler bireylerin tutumları, kişilikleri ve sosyal rolleriyle ilişkilidirler. Birey, değerleri mensubu olduğu veya hasbelkader içinde bulunduğu toplum içinde siyasi ve ideolojik tercihleri paralelinde kullanır. Değerlerin ortaya çıkmasında sosyal kabul ve onay önemlidir. Onaylanan değerlerin tekrar etmesi olasıdır. Değerlerin öğrenilmesinde model alma ve taklidin yanı sıra bilgi ve düşünce boyutu da önemlidir. Çünkü insanlar tercihlerini ve yargılarını yeni öğrendikleriyle değiştirmekte ve şekillendirmektedir (Sarı 2005, 77). Değerler eğitimi ile ilgili her felsefî akımın kendi penceresinden farklı bir bakış açısı ve dolayısıyla değerlendirmesi bulunmaktadır. Örneğin idealistler, değerleri değişmeyen ve bütün insanlara uygulanabilir ilkeler olarak görmekte ve etik ilkelerin ise kültürdeki değerleri yansıttığını belirtirler. Felsefe, tarih, edebiyat ve sanatla ilgili dersler bu değerlerin aktarılabilceğini savunurlar. Realistlere göre, doğa yasaları sonsuz ve evrenseldir; insanı ilgilendiren değerlerin bu evrensel yasalar üzerine oturtulması mümkün ve gereklidir. Pragmatistler ise, evrenin sürekli olarak değiştiğini, bununla birlikte değerlerin de zamana, mekâna ve gelişen durumlara bağlı olarak yeni özellikler kazandığını belirtirler. Buna göre toplumsal hayatta değerler subjektif duyuların bir ifadesidir ve bilimsel olarak ispatlanamazlar (Kenan, 2004). Bu bağlamda Varoluşçular da bireylerin kendi özgür seçimleriyle değer oluşturmaları gerektiğini öne sürerler. O hâlde değer, doğası itibariyle özgürleşme ve dönüşümü kendinde barındıran bir kavramdır (Çınar, 2006: 96). Doğuştan değil, sonradan edinilen ve yaşantılar sonucu öğrenme yoluyla kazanılan bir olgudur; insan yaşamının çeşitli dönemlerinde yine yaşantılar sonucu değişebilmektedir.

Değerler eğitimi, bilhassa eğitim sürecindeki toplumsal kesime değer aktarımı ile “çocukların ya da toplumun başka üyelerinin, toplumlarının yaşam biçimlerini öğrenmeleri süreci”(Giddens 2005: 25) olan toplumsallaşmanın temel dinamiğidir. Toplumsal yaşamda her tür eylem değerlere göre algılanıp değerlendirilmektedir. İnsanoğlunun hayatının her aşamasında karşılaştığı “değer” kavramı “davranış değiştirme ve davranış oluşturma amaçlı etkinlikler bütünü” (Başar, 2011: 3) olarak tanımlanır. Bu davranış değişikliği toplumun değerlerinin, ahlak standartlarının, bilgi ve beceri birikimlerinin yeni nesillere aktarılması ile sağlanır. Bundan dolayıdır ki eğitim bir” kültürlenme sürecidir.”(Sanemoğlu, 2005: 24). Demirel (2005: 8), *Öğretme Sanatı* isimli eserinde kültürlemeyi “toplumun kültürel değerlerini bireye kazandırma süreci” olarak betimler. Öyleyse eğitim, aslında toplumun değer yargılarının ve ahlak standartlarının taşıyıcısı konumundadır. “Bireyden beklenen, içinde yaşadığı toplumun değerlerini benimseyerek bunları olgu ve olaylara yaklaşımında ve davranışlarında ölçüt olarak kullanılmaktadır.”(Kıncal, 2007: 26’dan akt. Çengelci, 2010: 4). Kirschenbaum’a (1995: 14) göre değer eğitiminin doğasında bireylere bilgi, beceri, tutum ve değerlerin aktarılması vasıtasıyla diğer bireylere yardımcı olmak vardır. Ona göre değer eğitiminin iki amacı vardır: Bunlardan birincisi, genç insanın ve bütün insanların daha karakterli bir hayat sürmesi ve hayatından hoşnut olmasını sağlamaktır. Yetişkinler hayatın zorluklar, fırsatlar ve trajedilerden oluştuğunu bilir. Amaç, bireyin bu tecrübeler sonucunda başarı ve tatmin duygusuna ulaşmasıdır. İkincisi ise, toplumun iyiliğine katkı sağlamaktır. Burada da amaç mutluluğu sadece kendi için değil herkes için istemektir (Kirschenbaum, 1995, 14’ten akt. Aktaş, 2004: 61).

Değerler konusu üzerine geniş çapta araştırmaları olan Rokeach, değerler sisteminin işlevlerini standart ölçülerde, çatışma ve karar verme aşamasında, kazanım ve seviye açısından gibi farklı temellerde dile getirmektedir (Rokeach, 1973: 13-16; Silah, 2000: 326-330; akt. Akbaş, 2004: 46-47). ‘Değer’ kavramı üzerinde yapılan araştırmalarda bunun subjektif bir nitelik taşıdığını ve her insanın ve toplumun bir değeri farklı açılardan sahiplenebileceği belirtilir. İnsanlar buna göre bir değer sistemin içinde organize olurlar. Nitekim Rokeach, değerlerin aslında kültürün bir ürünü olduğunu ifade eder (Rokeach, 1973; Akt: Katılmış, 2010: 75). Standart olarak değerler,

bireyin toplum içindeki davranışlarını belirler. Bu bağlamda birey, bir olayla karşılaştığında belli bir pozisyon alır; yaşadığı olayı değerlendirirken kendisine ait değerleri kullanır. Toplumsal hayattaki konumunu bu değer yargılarıyla bir bütün hâlinde sergiler. Değerler sayesinde inanç, tutum ve eylemlerini akıl süzgecinden geçirir. Toplumsal alanda kabul görme, çevresini etkileme ve örnek alınma konusunda da etkin işlev sahibi olan unsur yine ait olduğu değerleriyle öne çıkar. Birey, herhangi bir çatışma ve karar verme durumuyla karşılaştığında da yine değerler danışmanlık görevi yerine getirir. Böyle bir durum karşısında değerlerin biri değil birkaçı birden harekete geçer ve birey önceden öğrenilmiş yapıları kullanarak karar verir ve çatışmaları çözer. Bu bağlamda değerler tek başına değil, diğerleriyle birlikte var olurlar. Bir araya gelerek tutarlı ve sistemli kalıcı organizasyonlar oluştururlar. Rokeach'a göre değerler, kalıtsal değildir. Birey, değerleri aile, sosyal çevre ve okul ortamlarında öğrenme yoluyla elde eder. Değer oluşumu çocuklukta başlar ve ilerleyen yıllarda bir seviye ve kalıcı, sürekli bir kimlik kazanır. Ortak değerlerin oluşumunda sosyoekonomik düzey önemli rol oynamaktadır. Birey, içinde bulunduğu ortamın özelliklerine uygun değerler geliştirir. Toplumsal yapı değiştiğinde, değer sistemleri de değişerek yeni yapıda şekillenir. Toplum, ulaştığı sanayileşme seviyesi ve ekonomik imkânlar ölçüsünde değerler geliştirmekte, eski değerleri yeniden yorumlayabilmektedir. Dinî kurallara ve aile prensiplerine ait değerlerdeki değişimler diğer değerlere oranla daha yavaş olmaktadır. Zira, yerleşmiş, yaşamın her alanında etkin hâle gelmiş aile değerleri, çoğu zaman aile bireylerinin de istediklerinde müdahale edebilecekleri bir disiplin olmaktan uzaktır. Değişmesi, edinilecek yeni değerlerin benimsenmesine bağlı olarak uzun zaman alabilir.

1.1.4. “Değer” kavramının Taşıdığı Temel Özellikler

İnsanın bireysel ve toplumsal yaşantısını, eşya ve kâinat karşısındaki tutum ve davranışlarını, toplumsal ilişkilerini, gelecekle ilgili hedeflerini, tasarılarını etkileyen duygu, düşünce, inanç ve ölçütler bütünü olarak değerlerin konu uzmanları tarafından belirlenmiş birtakım temel özellikleri bulunmaktadır. Gökçe'nin (1994 akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2012: 45), konuya ilişkin görüşlerini şöyle özetlemek mümkündür:

Değerler insanlarla özdeşleşmiştir. Zira sosyalleşme sürecinde değerler kişiler tarafından öğrenilmekte ve üstlenmektedir. Kısaca, kişinin şahsiyet yapısıyla bütünleşir. Sosyal bir boyuta sahip olan değerler, hem zihinsel (arzu ve eylem boyutunu belirler) hem de duyuşsal yönü olan ifadelerdir. Sosyal değerler, belli sosyal sonuçlara yol açarlar. Bu sosyal sonuçlar, literatürde değerlerin işlevleri olarak adlandırılırlar. Değer bilinçli ve amaçlı davranışın genel kriteridir. Değer eylemlerde bulunan bireyin kabul edilebilir arzu ve istekleri için bir referans noktası görevini taşır. Değerler bir kültür içinde şekillendiği gibi bu kültürün oluşmasında ve yönlendirilmesinde büyük etkiye sahiptir. Belli bir kültürün gelişme sürecinde şekil alırlar. Bu açıdan değerler kültürün esasını oluşturan öğelerdendir.

Gökçe'nin dışında Örensel'in konu ile ilgili Fichter'in görüşlerine dayanarak değerlerin özellikleri ve işlevleri hakkındaki aktarmaları (Örensel 2003: 231-232) da şöyledir: Değerler, bireyin adalet ve eşitlik gibi amaçlarıyla bu amaçlara ulaşmada etkili olan dayanışma, paylaşma, yardımseverlik gibi ilişkilidirler. Bireyin hayat felsefesini oluşturan değerler, yaşamın her alanında etkinliği ve yaptırımı olan bir inan öğesini oluşturur. Bu yönüyle tamamen nesnel, duygulardan arındırılmış fikir niteliği taşımazlar ama etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler. Değerler; davranışların, insanların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler. Özgür eylem ve durumların üzerindedirler. Örneğin, itaatkârlık değeri işte ya da okulda, aileyle, arkadaşlarla ya da tanımadığımız kişilerle olan ilişkilerimizin tümünde geçerlidir. Değerler, taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanırlar. Bu sıralama değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur.

Türkiye'de millî eğitim sisteminde verilmek istenen başlıca değerler şunlardır: Adalet, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, eşitlik, hoşgörü, özgürlük, saygı, sevgi, misafirperverlik, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, sağlıklı olmaya önem verme, yardım severlik, aile birliğine önem verme. Ayrıca bireysel ahlaki değer yargısı olarak doğruluk, itaat etme, başkalarını düşünme, dürüstlük, saygı, sorumluluk, iyi kalplilik, merhamet, görev anlayışı gibi öğretiler yer alır. Yetiştirilmek istenen vatandaş nitelikleri bağlamında Türk eğitim sistemi öğretim programlarında belirlenen değerler, büyük oranda diğer ulusların eğitim programlarında

yer alan ortak değerlerle de örtüşmektedir. Değer, “bir toplumun sahip olduğu maddi ve manevi kıymetler bütünü” (Çınar, 2013: 193) olarak tanımlanan kültürle doğrudan ilişkilidir. Değer, kültürden kültüre dolayısıyla toplumdan topluma farklılık gösterir. Uluslar arası kültür farklılığı, milletlerin kimi değerlere öncelik vermesiyle ortaya çıkar.

1.1.5. Değerlerin Kazandırılması

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda (MEB, 2006), programın genel yaklaşımından bahsedilirken, “dinlediklerini, izlediklerini ve okuduklarını anlayan; duygu, düşünce ve hayallerini anlatan; eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık hâline getiren, estetik zevk kazanmış ve millî değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır” sözleriyle değer kavramına değinilmiştir. Programın “Genel Amaçlar” başlığı altında 9 ve 11. maddelerde ise şu ifadeler yer verilmiştir: “Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları” ve “Millî, manevi ve ahlaki değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır” (Sallabaş, 2012: 22).

Yukarıda sözü edilen amaç değerlerin öğrenilmesinde bilgi ve düşünce boyutu çok önemlidir. İnsanlar tercihlerini ve yargılarını yeni öğrendikleriyle değiştirmekte ve şekillendirmektedir. Sonuçta değerler genetik olarak aktarılmazlar. Değerler sosyal rollerle öğrenilerek sonraki kuşaklara aktarılırlar. Belirli bir sosyal rolde kişilerin neler yapması, neler yapmaması ve nelere kıymet vermesi gerektiği öğrenilir ve bunlar bir yaptırım da olabilir. Değerlerin oluşmasında sosyal destekler ve pekiştireçlerin yeri büyüktür (Şen, 2007: 12). Bir değer insanlar tarafından onaylanır ve takdir görürse bireydeki etkisi yüksek olur. Değerler arkalarındaki toplumsal destekleri kaybettikçe değişmeye veya etkisizleşmeye başlamaktadır (Sarı, 2005: 77). O hâlde değer öğretiminde, çocuklara kazandırılması gereken değerler, ona hissettirilmeden; onaylamalar ve pekiştireçlerle desteklenmelidir. Ancak değer açık bir şekilde öğretildiğinde etkisinin azalacağı düşünülmektedir. Bu nedenle değerlerin empoze ve zorlama yapılmadan, yedi basamakta kazandırılması temel alınmalıdır (Simon, 1972: 8).

1. Özgürce seçim ya da bağımsız seçim yapma (seçme özgürlüğü)
 2. Bir dizi mevcut seçeneği değerlendirdikten sonra alternatifler arasından seçebilme
 3. Her alternatifin olası sonuçlarını düşünerek değerlendirdikten sonra seçebilme
- Ödüllendirme
4. En önemli ve değerli olduğu düşünülen şeyleri ödüllendirme ve değer verme
 5. Serbestçe (özgür) seçilen bir değeri açıkça söyleyebilme
- Hareket
6. Serbestçe (özgür) seçilen değerle uyumlu olan bir hareket tarzı (tavır) ile hareket edebilme
 7. Seçilen değerle uyum içerisindeki bir hareket tarzında tekrar tekrar hareket edebilmek
- Öğretmen, öğrenciye açık uçlu sorular sorarak onun cevaplarını açıklamasına olanak tanır (Akt. Akbaş, 2005: 90-91).

1.1.6. Değerler Eğitiminin Yapıldığı Ortamlar

Değer, bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve yararını yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke ya da inançlara denir (Kızılcılık ve Erjem, 1994: 156). Bir toplumun yaşamında, her şey değerlere göre algılanır ve karşılaştırılır. Bu bağlamda değer somut ya da soyut kavramların önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü birimidir; canlı ve cansız varlıkların, olayların, olguların durumunu, önemini anlatan sözcüktür (Köknel, 2007; Dilmaç, Bozgeyikli ve Çakılı, 2008). Bireylerin sahip oldukları değerler onların yaşam tarzlarını, hayata bakış açılarını belirler. Başka bir deyişle, değerler bireylerin yaşamı anlamlandırma ve tercih ettikleri yaşam biçimini oluşturmalarında önemli bir role sahiptirler. Değerlere ilişkin belirlemelerin yapılması ve değerler eğitimine ait kazanımların çocuklara uygun ve verimli ortamlarda verilmesi önemlidir. Birey hayatında yer alan söz konusu eğitim ortamları önce aile içi ve çevresi, sonra da okul ortamı olarak önem kazanır.

1.1.7. Okul Ortamında Değerler Eğitimi

Değerler eğitiminde okul ortamı, tarih boyunca öncelikli rol oynayan bir mekân olarak kullanılmıştır. Okullar, sadece akademik açıdan başarılı bireylerin yetiştirildiği

kurumlar olarak düşünülemez. Temel insani değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek de okulun temel misyonları arasındadır. Hemen her milletin başta “vatandaşlık ve hayat bilgisi” olmak üzere dinî ve ahlaki değerlerin kazandırılmasında resmi eğitim kurumlarının rolü büyük olmuştur. Okullarda çocuklara yönelik olarak verilen değer eğitimi, sürekli ve sistematik bir nitelik kazanır. Bu bağlamda değerlerin düzenli ve sistemli bir program dâhilinde verilmiş olması, çocukta hangi temel değerlerin nasıl geliştiğinin açıkça gözlemlenmesine de imkân tanımıştır. (Bulat ve Dağal 2006’dan akt. Keskin, 2008: 65). Değerler eğitimi, planlı ve programlı olarak okul ortamında yapılması hâlinde ancak istenilen hedefe ulaşılması mümkün olabilmektedir.

Sosyal bilimci Hökelekli’ye göre modern toplumun yaşadığı değer bunalımı, bireyleri neredeyse tek başına tercih yapma gibi çok sıkıntılı bir yükün altına sokmuştur. Özellikle çocuk ve gençlerin ahlaki modellerini, televizyon ve medyadaki toplumsal değerleri aşınmış kişilerden seçmesi ahlaki aşınmayı hızlandırmıştır. Bu durum, günümüzde okulun, çocuk ve gençlerin karakter gelişiminde yardımcı olma görev ve sorumluluğunu üstlenmesini zorunlu hâle getirmiştir. Her düzeydeki eğitim kurumu öğrencilerine iyi tercihler yapabilmeleri için ortamlar hazırlamalıdır (Hökelekli, 2013). Ailede kazanılan değerlerin okul ortamında daha da pekiştirilebileceği ve yeni bazı değerlerin burada kalıcı olarak kazanılabileceği konusunda araştırmacılar hemfikirdir. Çünkü değerler eğitimi okul ortamında farklı yöntemlerle ve birbirini tamamlayan pek çok etkinlikle sağlanabilmektedir. Değerler eğitimini, sadece bir ders veya programa indirgemek doğru olmaz. Okulda verilen formal ve informal eğitim programları, değerler eğitiminin parçalarıdır (Keskin, 2008). Değerler eğitiminin formal boyutu, ders programları ile yazılı normları kapsarken; informal boyutu, örtük program yoluyla aktarılan ve yazılı olmayan eğitim öğelerini ifade eder.

İnsan, algılama ve kavrama yönünün gelişmesiyle birlikte öğrenmeye hazır hâle gelmiş demektir. Zira insan duyuşsal, bilişsel ve davranışsal olmak üzere farklı öğrenme süreçlerinden geçer. Duygular, inançlar, tutumlar, ahlaki yönelimler, maneviyat gibi unsurlar değer kavramıyla birlikte duyuşsal boyutu oluşturur. Hökelekli, “okul eğitiminin, öğrencilerin, bilişsel olduğu kadar duygu ve davranış yönünden de olgun ve doygun kişilikler hâline gelmelerine yardımcı olma gibi açık ve ya örtük bir hedefi” olduğundan

söz eder. Ona göre “çocukların ve gençlerin, iyi insan olmanın anlamını” ve başkaları tarafından beğenilecek davranışları ancak okul ortamında öğrenebilirler. Çünkü okul, onlara bilgi kadar doğru davranış ve hissedişin yollarını da öğretmek zorundadır.”(Hökelekli, 2013: 291). Zira okullar, fen ve sosyal bilimlerin yanı sıra insanların sosyal hayatta nasıl iletişim kurduğuna, nasıl bir arada çalıştığına, nasıl kararlar verdiğiğine ve bunu yeni nesillere nasıl aktardığına ilişkin temel değerleri kazandırmak için vardır. Temel değerler, okulların politikalarına ve uygulamalarına yansıtılır. Değerler öğrenci refahına ve disiplinine rehberlik eder. Okullar öğrencilerin, öğrenme deneyimleri kazanmalarına rehberlik eder. Öğretilen değerler okul toplumunda bütün bireysel ve grupsal karar verme sürecine katkı sağlar (Ulusoy ve Dilmaç, 2012).

Hiç şüphesiz ki okul ortamında değerler eğitiminin en önemli aktörü öğretmendir. Öğrenci için en belirgin model olan öğretmenlerin okul ve sınıfta ortamında bütün söz ve davranışları gözlemlenmekte ve öğrenciler açısından örnek teşkil eden tutumları oluşturmaktadır. Okul ortamı, öğrencilerin neye önem verip vermedikleri, neyi iyi ya da kötü algıladıkları, örtük olarak öğrenciler için değer eğitimini oluşturur (Hökelekli, 2013). Bundan dolayı öğretmen, okul içindeki ve dışındaki davranışlarında ve uygulamalarında dikkatli olmalıdır. Nitekim Thomas Lickora, bilhassa öğretmenlerin çocuklara model olma sorumluluklarını kabul etmeleri gerektiğini belirtirken onlara rehber olarak davranmak, ahlaki bir topluluk oluşturmak, müfredat aracılığıyla değerleri öğretmek, sanat bilinci geliştirmek, çevrede pozitif ahlaki bir kültür oluşturmak, sorunlara çözüm üretmek gibi bazı tavsiyelerde bulunur (Lickona 1992’den akt.Ulusoy ve Dilmaç, 2012: 99). Thomas Lickora gibi Perese (2005) de okulun değerler eğitimindeki önemine değinir. Ona göre “ okullardan yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve sosyal davranışlarını etkileyebilmeleri beklenir. Bundan dolayı çağın getirdiği olumsuz durumlar karşısında, okullar öğrencilerinin iyi tercihler yapabilmesi için seçenekler gösterebilmeli ve aynı zamanda bu tercihleri yapabilme stratejilerini ve amaçlarını sunabilmelidir. Bir toplumun geleceğinin iyi yetişmiş, karakter sahibi insanlara bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir ve insanlar iyi ahlaki karaktere kendiliğinden sahip olmazlar. Bundan dolayı öğrenim çağındaki her bireyin uygun ahlaki kararlar ve davranışlar sergilemesine yardımcı olacak değerler ve becerilerle donatılması kaçınılmaz olarak okulların temel hedefleri arasındadır” (Perese, 2005: 1’den akt. Türk, 2009: 23).

Kulaksızoğlu (2000)), okulun çocukların küçük yaşlardan itibaren insan ilişkileriyle ilgili becerilerini gerçekleştirme konusunda aktif rol oynadığından söz ederken aynı bağlamda Yavuzer *Çocuk Psikolojisi* (2001) adlı eserinde eğitim kurumunun sağladığı bu sosyal çevrenin, öğretmenin modelliğinde çocuklara vazgeçilmez bir toplumsal uyum ortamı oluşturduğunu ifade eder. Ona göre ‘okul, sosyalleşme sürecinde temel toplumsal kurumdur. Bu kurum belirli öğrenme kalıplarını gerçekleştirme sorumluluğunu taşır.’ (Yavuzer, 2001: 146). Sosyalleştirme sürecinde okulun iki önemli işlevi olduğunu belirten Yavuz, bireye iş ya da bilim dünyasında sayısal sembol ve kavramlar yanı sıra düşünme ve bilim kavramlarını kazandırmak, okulun birinci işlevi, yani öğretim görevi olduğunu vurgular. Ona göre ilk ve orta öğretim kurumlarının ikinci işlevi ise, çocuğun ailede ve arkadaş çevresinde kazandığı çalışma ve oynama alışkanlığını toplumsal bir kurum olarak sürdürmektir. Böylece duyuşsal alanda yetersiz kalan ailelerin çocukta bıraktığı boşluğu okul doldurmuş olur. Bireyin başarısını, gelişimini, çevresine uyumunu, ruh sağlığını ve geleceğe karşı güven duygusunu yeterince geliştirmekte başarılı olmuş bir okul, verdiği değerler eğitimi bakımında toplumda suç işleme oranını düşürmüş olacaktır.

1.1.8. Aile Ortamında Değerler Eğitimi

Aile, karı ve koca ile kurulan ve çocuklarla tamamlanan bir birliktir. Toplumun çekirdeği ve en küçük birimi şeklinde tanımlanan aile, “toplumsal, ekonomik, kültürel ve manevi bir birlik” (Doğan, 2007: 47) olarak varlık gösterir. Saygı, sevgi, dayanışma, himaye ve ahlaki değerler de ailenin geleneksel dayanaklarını meydana getirir. Pek çok disiplinin ilgi alanına giren aile, “birbirine doğrudan akrabalık bağlarıyla bağlı olan, erişkin üyelerin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlendiği bir insan topluluğudur” (Giddens, 2000: 173) olarak da tanımlanmaktadır.

Toplumun bütünlüğünü sağlamada en dinamik ve en temel yapı olan ailenin Amerikalı sosyolog Talcott Parsens’a göre iki işlevi vardır. Birinci işlevi topluşallaşma, ikinci işlevi ise kişiliğin dengelenmesidir. Toplumsallaşma, çocukların içinde doğdukları toplumun kültürel ölçütlerini öğrendikleri süreci ifade eder. Bu da çocukluğun ilk yıllarında gerçekleştiğinden, insanın kişiliğinin gelişiminde en önemli

olan ailedir. İkincil işlevi olan kişiliğin dengelenmesi, erişkin aile üyelerinin duygusal olarak desteklenmesinde ailenin oynadığı rolü belirtir (Parsens ve Bles 1956'dan akt. Giddens, 2005: 77).

Eğitimin en iyi gerçekleştirileceği yer ailedir. İnsanlar, temel inanç ve değerlerini yeni nesillere aile aracılığı ile aktarır. Cömertlik, cimrilik, temizlik, düzenlilik, dağınıklık, çekingenlik ve sosyallik, merhamet, kıskançlık, paylaşma, fedakârlık, kin tutma, doğruluk, yalancılık gibi değer ve alışkanlıkların kazanılması hep aile ortamındaki eğitime bağlıdır. Birey, ilk dinî ve ahlaki bilgi ve tutumları ailesinden öğrenir. Çocuğun eğitimi her şeyden önce temel ruhî ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlıdır. Bunlar sevgi, disiplin ve özgürlüktür. Bu üç ihtiyaç, birbiriyle sıkı sıkıya bağlantılıdır ve birlikte karşılanır. Bebeklikte sevgi ihtiyacı yoğundur, ileri yaşlarda ise sevgi ihtiyacının yanında özgürlüğü sağlama ve disiplin verme gereği de ortaya çıkar. Çocukların olumlu ya da olumsuz yetişmeleri, içinde buldukları ve geliştikleri ortamın durumuna bağlıdır. Bir anne-baba için iyi çocuk yetiştirmenin ilk basamağı, çocukların her davranışından, çevreden ve okuldan önce kendilerinin birinci dereceden sorumlu oldukları bilinci gelir. Çocuk ev ortamında "konuşma" dâhil pek çok şeyi kendi kendine öğrendiği gibi her türlü tavır, davranış ve düşünceyi de ev ortamında edinir. Zira öğrenme çocuğun doğumuyla başlar.

Aile çocuğa ilk eğitimin verildiği yerdir. Her şeyden önce aile, bir okul öncesi eğitim kurumu olarak kabul edilir. Çocuklarının yaramazlıklarından, huysuzluklarından, itaatsizliklerinden televizyonun karşısına geçip faydalı-faydasız her programı seyretmelerinden, ders çalışmalarından, ailenin benimsediği değerleri dikkate almasından aile büyükleri sorumludur. Aile, çocuğun alacağı kavramları seçerek vermekte, onları yorumlamakta ve sonucu değerlendirmektedir. Bu süreç çocukta kişisel ve sosyal davranışlarla ilgili değer duygusunun gelişmesini sağlar. Çocuğun bulunduğu kültür çevresinde gelenek, görenek ve kurallar vardır. Ancak yargıların oluştuğu, tercihlerin yapıldığı ve geliştiği yer ailedir. Kişiliğin gelişmesi tercihlerin gelişmesi ile alakalıdır. Bu tercihler bireyin değerlerini temsil eder. Bu değerler, büyük ölçüde ailenin etkisiyle oluşur (Yavuzer, 1998: 66). Çocuklar, yeni bir şeyi öğrenirken genellikle kendilerine bir model seçerek onu taklit ederler. Bu tip öğrenme, özentiyeye yatkın belli

yaştaki çocukların ruh dünyasına uygun bir öğrenme biçimidir. Çünkü çocuklar karşılarında daima öğütler veren insanlardan çok, o öğütleri bizzat yaşayan modeller görmek isterler. Örneğin çocuğa "kitap oku" tavsiyesinden ziyade kitap okuyarak bunun aşılmasının daha etkili olduğu bilinmelidir. Buna göre akli ve ruhi melekelerle sahip bir çocuğun yetiştirilmesindeki tüm sorumluluk çevreden, okuldan önce anne-babaya aittir. Çünkü sosyologlar ve psikologlar insanın karakterinin 7 yaşına kadar büyük ölçüde biçimlendiğini ifade ederler. Doğumdan ölüme kadar insan yaşamı üzerindeki etkisini sürdüren bir kurum olarak aile, fizyolojik olduğu kadar ekonomik ve toplumsal yönleri olan bir kurumdur. Küçük yaşlardan başlayarak bireyi ruhsal gelişimi, oluşumu ve davranışları açısından biçimlendirip yönlendiren de ailedir. Aile, toplumun kültürel değerlerinin bir kuşaktan diğerine aktarılmasında temel eğitimsel bir işlev üstlenir. Özellikle okul öncesi dönemde çocuğun yaşamında etkin bir toplumsallaştırma işlevini yürütür. Aile ve aileyi oluşturan bireyler, toplumun ekonomik siyasi ve sosyal yapısından doğrudan etkilenir. Bu etkilenme bireyde farklı değer yargısının oluşmasına yol açar.

Aile, bireyin kendi kendini tanımasını, kendisi ile uyum içinde olmasını; duyuş, düşünüş ve davranışlarında tutarlı olmasını sağlayan özelliklerin kazandırılması için öğrenme ortamlarının başında gelir. Toplumda yaşayan değerler ve karakter eğitimi de aileye bağlı olarak yürütülür. Zira değerler eğitiminin en etkili yeri ailedir. Aile bireyleri arasındaki iletişim, çocukların maddi ihtiyaçları kadar manevi ve psikolojik ihtiyaçlarının da tatmini açısından büyük önem taşır. Böylelikle çocuk kendi bilişsel, duyuşsal kaynaklarını kullanma becerisi ve olgunluğuna erişene kadar, aile değerlerine bağlı olarak hayatını sürdürür. Bu bağımlılık sürecinde toplum ve aile değerleri arasında bir devamlılık ve tamamlayıcılık olması durumunda çocuğun sağlam bir karakter geliştirmesi mümkün olmaktadır (Hökelekli, 2013: 58). Ailede başlayan bu eğitim, bireyin kendisine ve topluma yararlı olacak temel değerleri kazandırma eğitimidir. Bundan yoksun yetişen çocuk, gelecekte mensubu olduğu toplumda itibar kazanamaz. Zira etik değerleri önemsemeyen ve bu değerlere uymayan çocukların yetişkin olduklarında iş, aile ve sosyal yaşamlarının iyi gitmediği araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır.

Mehmet Zeki Aydın (2011), “Aile ve Çocuk Eğitiminde Öncelikli İlkeler” başlıklı çalışmasında ailenin insan eğitiminde özellikle de çocuk ve gençlerin eğitiminde en önemli kurum olduğuna dikkat çekmektedir. Ailenin; biyolojik, ekonomik, sevgi, koruyuculuk, toplumsallaştırma, eğitim ve boş zamanları değerlendirme gibi işlevleri vardır. Değer bağlamında bireyin küçük yaşlarda aile ortamında karşılaşması gereken başlıca ihtiyaçları şunlardır:

1. Fizyolojik ihtiyaçlar: Yeme, içme, uyuma gibi.
2. Güvenlik ihtiyacı: Kişinin kendini emniyette hissetmesi; can, mal ve namus korkusunun olmaması.
3. Yakınlık ihtiyacı: Kişinin kendisini (aile, akraba, hemşeri, millet, din vb.) bir gruba ait olduğunu hissetmesi; diğer insanlara yakın olma, sevmeye, sevilme ihtiyacı.
4. Saygınlık ihtiyacı: Kişinin içinde bulunduğu toplulukta varlığının onaylanması, ona saygı duyulması ihtiyacıdır.
5. Bilme, tanıma ihtiyacı: Kişinin öğrenmeye karşı duyduğu ihtiyaçtır.
6. Estetik ihtiyaç: İnsanın iyi ve güzel şeylere karşı duyduğu ilgi ihtiyacıdır.
7. Kendini gerçekleştirme: Kişinin doğuştan getirdiği potansiyelleri gerçekleştirmeye duyduğu ihtiyaçtır. Kişi bu potansiyellerini ortaya koyamazsa, kendini engellenmiş ve huzursuz hisseder.

Yukarıda belirtilen ihtiyaçlardan ilk dördü hayatta kalma ihtiyacıdır; kişi varlığını sürdürebilmek için bunlara sahip olmalıdır. Son üçü ise gelişim ihtiyaçlarıdır. Yani, kişinin hayatta kalmasına değil, gelişmesine yararlar. Bu yüzden, doyurulmadıkça ortaya çıkmazlar ve doyuruldukça kişinin davranışlarını yönlendirmeye başlarlar. İnsanların, tüm ihtiyaçlarını en iyi şekilde bir ailede karşılar.

Sağlıklı toplumların oluşmasının ilk basamağı ailede atılır. Sağlıklı düşünen, soran, sorgulayan, araştıran, sorumluluk sahibi gibi olumlu özelliklere sahip bireylerin yetişmesinin temeli ailede atılır. Çocuk okula başladıktan sonra, ailenin bu işlevinin bir kısmını eğitim kurumları üstlenmektedir. Ailenin çocuk eğitimine ilişkin anlayışı, içerisinde yaşadığı toplumun kültürüne ve normlarına göre değişmektedir. Ailenin eğitsel ortamı, öğrencinin okulda öğrendiklerini ya pekiştirici ya da köreltici bir özelliğe sahiptir. İnsani ve ahlaki değerlerin de temeli aile ortamında atılır. Aile, çocuğun grup

içinde dengeli bir birey olarak yetişmesini, özgüven duygusunu kazanmasını sağlamakla yükümlüdür. Çocuğun sosyal kabul görmesi, bu ortama bağlıdır. Çünkü aile, çocuğun sosyalleşmeyi öğrenebilmesi bakımından kabul edilmiş uygun davranış biçimlerinin gelişimi için rehberlik eder. Çocuğun ilgi ve yeteneklerine uygun arzuların gelişimine yardım eder (Yavuzer, 2001: 132). Ailede çocuğun bireysel gelişimi, ilgi ve yetenekleri göz önünde bulundurulur. İyinin, güzelin, başarının zevki tattırılır, doğru-yanlış arasındaki farkın farkına varılması sağlanır. Çocuğun bazı şeyleri kendisinin deneyerek öğrenmesine fırsat verilir, girişimcilik ruhu desteklenir. Çocuğa, iyi bir benlik kazandırılır.

1.1.9. Değerler Eğitiminde Tespit Edilen Genel Bulgular

Değerler, toplumu bir arada tutan yapı taşlarından olmakla birlikte bireylerin bu evrenin içerisinde, onun bir parçası olarak varlığını sürdürmesini sağlayan evrensel gerçeklerdir (Elbir ve Bağcı, 2013:1326). Bu gerçeklerin bozulmadan aktarılabilmesi bireylere verilecek değerler eğitimi sayesinde gerçekleştirilmektedir. Zira değerlerin eğitiminde Sparka tarafından ortaya konulan telkin etme, ahlaki gelişim, analiz, aydınlatma/belirginleştirme ve eylem/davranış öğrenme adlı beş yaklaşım kullanılmaktadır (Sparka ve diğerleri; akt: Elbir ve Bağcı, 2013:1323). Telkin etme yaklaşımında öğrencilere belirli değerleri aşlamak veya bunların öğrenciler tarafından içselleştirilmelerini sağlamak, öğrencilerin sahip oldukları değerleri değiştirmek vardır (İşcan, 2007: 33). Bu şekilde öğrencilerin sahip olduğu istenmedik davranışları önleyip program hazırlayıcılarının belli koşulları göz önünde bulundurarak seçtiği değerler öğrencilere aktarılmaktadır. Sparka, ahlaki gelişim yaklaşımında, telkin etme yaklaşımındaki öğrencinin değerleri içselleştirme sürecinin yeterli olmadığını belirtmektedir. Öğretmenin ilk görevi, bir davranış hakkında iyi ve kötünün ne olduğunu çocuk bakış açısından anlamaktır. Öğretmen, çocuğun inanç ve yargıları ile uyum göstermesinden çok, onun kendi ahlaki yargılamalarıyla ilgilenmelidir. Bu yaklaşımla öğrencilere değerleri muhakeme yeteneği kazandırılmaktadır. Analiz yaklaşımı diğer yaklaşımlardan farklı olarak “değerlerle ilgili konu ve sorulara karar vermek için öğrencilerin mantıksal düşüncelerine ve bilimsel incelemeler yapmalarına, kendi değerlerini kavramsallaştırmalarına, bunlar arasında karşılıklı bağlantılar

kurmalarında mantıksal ve analitik süreç izlemelerine yardım etmek amaçlanmıştır.” (Sparka ve diğerleri; akt. İşcan, 2007: 140).

Bilal Elbir ve Can Bağcı'nın “Değerler Eğitimi Üzerine Yapılmış Lisansüstü Düzeyindeki Çalışmaların Değerlendirilmesi” başlıklı araştırma yazısında gerek Millî Eğitim Bakanlığının belirlemiş olduğu 100 Temel Eser'den yerli eserler içinde ve gerekse ilköğretim ve liselerde okutulan resmi ders kitaplarında değerler eğitimine ilişkin çarpıcı tespitlere yer verilmektedir. Onlara göre yerli 100 temel eserde İslam dinine ait değerler yoğun olarak işlenmiştir. Dini değerler de çocuğa edebî eserler yolu ile aktarılmaktadır. Bunun yanında kimi çeviri eserler (Üç Silahşorlar, 80 Günde Dünya Turu), çocuğunun değerlerine ve yaşantısına uygun olmayan öğeler içermektedir. Zira bu yabancı eserlerde Türk halkının kültüründe yer almayan uşak-efendi ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Bu tür yabancı eserlerde dikkati çeken diğer bir konu da dini inançlar. Yabancı eserler, Hıristiyanlık dininin değerlerine ve inançlarına ait izler taşımaktadır. İlköğretim dönemi çocuklarının bilişsel, duyuşsal gelişimleri dikkate alındığında bu durum çocuklara uygun değildir. Türk toplumunda büyüklere abla, dayı, teyze, amca, yenge, dede vs. yakınlık ve akrabalık bildiren kelimelerle hitap edilmektedir. Bu büyüklere saygının bir gereğidir. Oysa diğer yabancı toplumlarda, bu tür hitaplara önem verilmemektedir. Dolayısıyla yabancı toplumların edebî eserlerine (Yaşlı Adam ve Deniz, Momo, Şeker Portakalı) de bu durum yansıtılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığının, ilköğretim okulları için hazırladığı 100 Temel Eser serisinde yer alan değerlerin, Türkçe eğitiminde değerler öğretimi için kullanılabilir olup olmadığına bakıldığında, bütün değerler için geçerli olmamakla birlikte kullanılabilir olduğu görülmüştür. Türkçe öğretiminde, edebî eserler yoluyla değerlerin öğretiminin yapılabileceği; ancak öğretmenin iyi bir yol gösterici olması gerektiği görülmüştür.

Elbir ve Bağcı'nın yaptığı bu çalışmanın sonuçlarına göre ders kitaplarında kadın ve erkek kahramanların dağılımı arasında çok büyük bir fark vardır. Tarihsel olarak toplumların gözünde erkek kahramanların sayısı kadınlara oranla çok daha fazla yer etmiş olması bir olgudur. Ancak, onlara göre aynı dengesizliğin ders kitaplarında da ortaya çıkmaması için güncel kadın kahramanlara yer verilmelidir. Araştırmada ders

kitaplarında dayanışma, sağlıklı olmaya önem verme ve temizlik değerlerinin öğretiminde hiçbir kahramana başvurulmamış olması da dikkat çekici bir tespit olarak yer almaktadır. Araştırmacılar, değerler eğitiminde öğretmenlerin telkin, model olma, empati kurma ve değer aydınlatması gibi değer kazandırma yollarını etkin bir şekilde kullandıkları ancak değerler analizi ve ahlaki muhakeme gibi yöntemleri yeterince kullanmadıklarını öne sürmektedirler. Öğretmenlerin değerler eğitiminde en çok işbirliğine dayalı öğrenme tekniği ve yaratıcı drama yöntemlerini kullandıkları, öğrencileri değerlendirmede baskın olarak gözlem yöntemini kullandıkları; dolayısıyla bu teknik ve yöntemlerin değerler eğitiminde olumlu sonuçlar verdiğine dikkat çekilmektedir. Değerler eğitiminin ölçme değerlendirme boyutuna ilişkin konuda da öğrencilerin değerleri kazanıp kazanmadıklarının tartışma, örnek olay ve gözlem yoluyla anlaşılabilceğini belirtirler. İşlev bakımından sosyal yapıyı üst derecede etkileyebilen değerler eğitiminin önemli bir faaliyet olduğunu söyleyen araştırmacılar, yeni nesillere programlı bir şekilde aktarılması gerektiğine değinirler.

1.1.10. Alan Yazında Değerler Eğitimi

Değerlerin nesilden nesile aktarılmasında edebi eserler büyük bir rol üstlenmektedir. Edebi eserlerin araç olarak kullanıldığı Türkçe dersleri, öğrencilere değer aktarımında da bir işlev üstlenmektedir. Edebi eserler, yaşama ayna tutarak bir toplumun bünyesinde barındırdığı yaşam biçimlerini, gelenek, görenek ve değerlerini gelecek nesillere aktarır. Bu bağlamda edebi eserler, bir yandan değerleri koruyan ve gelecek nesillere aktaran bir işlev üstlenirken diğer yandan aynı değerleri okuyucusuna kazandıran bir işlev üstlenmiş olur. Nitekim “Türkçe dersleri kültüre ait değer ve normları aktararak kültürel kimlik gelişiminin birinci aşamasına katkıda bulunur. İkinci aşamada yine Türkçe dersleri vasıtası ile değer ve normlar öğrencilere sevdirebilir.

1.1.11. Türkçe Dersi ve Değerler Eğitimi

Türkçe derslerinde kullanılan metinler, değer ve normları çocuğun ilgi ve beklentilerine uygun bir tarzda öğrenciye sunar. Sosyal Bilgiler ya da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinden farklı olarak hayatın içinden bir olayla somutlaştırarak

öğrenciye verir. Derslerde değer ve normlar, sosyal hayatta kişinin karşısına ne şekilde çıkıyorsa o hâliyle yer alır. Edebiyat dersiyle sanat kültürünü zenginleştiren öğrenciler, bir yandan kendilerini estetik duygular yönünden eğitebilmekte, öte yandan eleştiri yeteneklerini de geliştirebilmektedir (Çotuksöken, 2002: 78). Bu bağlamda edebi eserler, estetik değerlerin aktarımında eşsiz bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Metinlerde oluşturulan dünyada geçen olaylar hayatın kendisi ya da benzeridir. Öğrenci, ilgi ve beklentilerine uygun olarak hazırlanan bu metinler sayesinde olayları adeta yaşayarak tecrübe eder. Tecrübeleri neticesinde elde ettiği bilgilerin doğruluğunu anlar. Bunları benimseyerek davranışlarına yansıttığında kültürel kimlik gelişiminin değerlerle ilgili bölümü tamamlanmış olur.” (Uyar, 2007: 108-109) Türkçe ders kitaplarındaki metinler, öğrencilere değer aktarımında önemli araçlardan birisidir.

Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin nasıl değerlendirilmesi gerektiği, Spranger (1928) tarafından geliştirilen ve Allport, Vernon ve Lindzey (1960) tarafından hazırlanan “Ders Kitaplarındaki Değerler Formu”nda belirtilmiştir. Güngör’ün (1993) aktardığı bu sınıflamaya göre değerler, “*estetik, teorik, iktisadi, siyasi, sosyal ve dini*” değerler olmak üzere altı grupta toplanmaktadır. “Sosyal değerlere” ilişkin, toplumsal kurallara yönelik bilinç, konukseverlik, yardımseverlik, hoşgörülü olma, görgü kuralları, sorumluluk bilinci kazandırma gibi değerler örnek verilebilir. Bilgiyi uygulama, bilimsel düşünme becerisini geliştirme, akılcılık, problem çözme becerisini geliştirme gibi değerler, “teorik değerler” başlığı altında değerlendirilmiştir. “Dinî Değerler” arasında Allah sevgisini aşılama, dinî bilgileri kazandırma, hayatın verdikleriyle yetinme ve kabullenme gibi değerler yer almıştır. Tutumlu olma, kazancını doğru kullanma gibi değerler, “iktisadi değerler”e örnek verilebilir. “Estetik değerler” arasında bireysel üslup kazandırma, sanatlı anlatım özelliği kazandırma ve hayal gücünü geliştirme gibi değerler yer almaktadır. Düşünce ve ifade özgürlüğü, demokrasi, hak ve özgürlüklere saygı duyma gibi değerler, “siyasi değerler” kapsamında değerlendirilmiştir (Havva vd. 2009: 143).

Değerler, sosyal dayanışma oluşturarak toplumda uyulması gereken ortak davranış kalıplarını oluşturmaktadır. Okul ortamında verilen sosyal bilimler kapsamındaki bütün dersler bu eğitim için elverişlidir. Özellikle Türkçe ders

kitaplarındaki konu ve etkinlikler değerler eğitimi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Türk millî eğitim sisteminin yetiştirmeyi amaçladığı bireylerin taşıması gereken temel becerilerin başında millî, manevi ve evrensel değerlere duyarlı olma; kişisel ve sosyal değerlere önem verme ve estetik zevk kazanma becerileri gelmektedir. Öğrencilerin söz konusu becerileri kazanmasında Türkçe derslerinin ayrı bir yeri vardır. Edebi eserlerin bir araç olarak kullanıldığı Türkçe dersleri değer aktarımında önemli bir işlev görmektedir. Zira Türkçe derslerinde, farklı edebi eserler aracılığıyla öğrencilerin konuşma, yazma, okuma ve dinleme becerileri geliştirilmesi hedeflenmekte ayrıca incelenen eserlerdeki değerler öğrencilere aktarılabilmektedir. Çocuk, kültür değerlerini sadece örgün eğitim ve ilişkiler yoluyla değil, aynı zamanda atasözleri, deyimler, şarkılar, tekerlemeler gibi farklı kaynaklardan gelen iletilerle de öğrenir. Çocuğun karşılaştığı değişik iletiler arasında özellikle dil ve edebiyat farklı bir yere sahiptir (Baymur, 1996: 63). Genel olarak sanatın amacı, yaşamı kolaylaştırmak olduğu gibi edebi eserler de insanın iç dünyasını yumuşatır. İnsan sevgisiyle, yurt sevgisiyle, yaşama sevgisiyle, daha nice sevgilerle yumuşatır. İyilik, dostluk, hoşgörü, bağışlama, dayanışma, çalışkanlık, dürüstlük... gibi insana özgü temel duyguları geliştirip pekiştirir (Kavcar, 1999: 77). Diğer yandan yazı dilinin kalıcı olmasından dolayı yazılı edebi eserler, ait oldukları toplumlara özgü değerleri gelecek nesillere taşır. Bu değerler, Türkçe derslerinde Halk edebiyatı unsurlarından başka tiyatro türü metinlerle de verilebilmektedir. Türkçe dersinde işlenen tiyatro metinleri, yetkili kurumlar ve uzman kişilerin görüşleri doğrultusunda seçilen, toplumun değer yargılarıyla uyumlu olan metinlerdir. Bu metinler vasıtasıyla pek çok alanda değerler eğitimi etkin bir şekilde verilebilir. Toplumun değerlerinde meydana gelen yozlaşma, o toplumun birlik ve beraberliğini olumsuz etkilemektedir. Çocukların değerleri kazanma süreci aile ile başlamakta okul ile devam etmektedir. Okul veya sınıf ortamında bu tür metinler, olayları kişi ve mekân çerçevesinde sahnede canlandırma imkânını sunmakta; değerlere ilişkin fikirleri bu yolla aktarma fırsatını vermektedir. Zira Türkçe derslerindeki drama ve tiyatro etkinlikleri, değerler eğitiminde önemli bir yer tutan yapılandırmacı yaklaşımın en güzel uygulandığı etkinlik türüdür. Türkçe ders kitaplarındaki tiyatro metinleri öğretmen gözetiminde öğrenciler tarafından canlandırılır. Öğrenci, metindeki kahramanla özdeşleşerek rolünü oynamaya çalışır. Dolayısıyla kahramanın sahip olduğu değerleri yaparak yaşayarak özümser. Tiyatro metinlerinden başka manzum metinler de

insan, doğa, tarih ve yurt sevgisini; insani, dinî ve ahlaki değerleri aktarmada en etkin yazılı anlatma vasıtalarıdır. Çocuğa güzellik ve insanlık değerleri ile ulus ve yurt sevgisi kazandırmada şiirin etkisi çok önemlidir. Şiirlerin hayal gücü, duygusallık, ahenk unsurlarıyla şiir, dinleme ve okuma alışkanlığını kazanan bir çocuk, kültürümüze özgü ve estetik değerleri de öğrenmiş olacaktır (Oğuzkan, 1997: 136).

Edebi eserlerin temel materyal olarak kullanıldığı Türkçe dersleri, çocuklara ve gençlere değer aktarımı için bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Nitekim Türkçe dersi, İlköğretim okullarında ders sayısı en fazla olan derstir. Dersin işleniş şekli ve edebi eserlerden alınan okuma metinleri sayesinde ait olunan toplumun geçmişten günümüze kadar taşınan değerlerinin aktarılması mümkün olmaktadır. Çünkü edebi eserler değerlerin nesiller arası aktarımında önemli rol üstlenirler (Akbaş, 2004: 87).

1.1.12. Hikâye ve Değerler Eğitimi

Edebiyatımızda yaygın olarak işlenen hikâye metinleri olay ve durum hikâyeleri olmak üzere iki yapıdadır. Olay hikâyelerinde yaşanan olay, belli bir sonuca ulaşır. Bu hikâyelerde merak öğeleri, ana düğüm, genellikle beklenmedik biçimde çözülür. Öyküdeki ana olay okuyucuyu etkileyecek bir sonuca ulaşır. Olay hikâyelerinde önemli ve öncelikli olan merak öğesi, durum hikâyelerinde kişisel ve sosyal yorumlardan, duygu ve hayallerden sonra gelir. Bu tarz öykülerde olay değil, durum tespiti ve analizi vardır.

Türkçe ders kitaplarında yer alan anlatma esasına bağlı kişi, olay, mekân ve zaman unsurları dâhilinde kurgulanmış metinler, çocukların hem hayal gücünü geliştirmede hem de gerçek hayatı daha kolay anlama ve kavramada olumlu etkisi bulunan anlatılardır. Zira değerlerin anlaşılmasında en etkili yöntem, öykü kurgusu kapsamında bir gerçeği anlatma yöntemidir. Çünkü çocuklar hikâyeyi dikkatle dinler ve kendi zihinlerinde hevesle canlandırmak isterler. Bu da olumlu değişimin ilk adımını oluşturur. Bu yolla verilmek istenen mesaj, etkili ve kalıcı olarak yerine ulaşır. Hikâye türü metinlerde halk edebiyatımızın pek çok anlatılarına rastlanır. Atasözleri ve deyimler bunlardan bazılarıdır. Toplumların somut olmayan kültürel mirasının taşıyıcısı olan atasözleri, halkın, doğal ve toplumsal olaylarla ilgili değerlerini belirleyen özlü,

kısa, geleneksel anlatımlardır. Her ulusun atasözleri, kendi varlığının ve benliğinin aynasıdır. Atasözlerinde bir ulusun düşünceleri, yaşayışları, inanışları, gelenekleri görülür. Başka bir deyişle, her atasözü kendi ulusunun damgasını taşır (Aksoy, 1993: 231). Türkçe dersinde değerler eğitiminde öykülerin içerdiği mesajlardan kuvvetle yararlanılabilir. Yerli öykü metinlerinde Allah sevgisi, vatan sevgisi, aile sevgisi, arkadaş sevgisi, doğa sevgisi, hayvan sevgisi; doğruluk, dürüstlük, içtenlik, iyilik, yardımseverlik; çalışmanın ve üretmenin değeri, merhametin, acımanın değeri, okul yaşamının değeri, yaşama sevinci gibi pek çok değere rastlanır. Ayrıca değer eğitimi açısından eleştirilen tutumlar olarak yalan ve aldatma, büyük sözü dinlememe, kıskançlık ve öfke, emanete hıyanetlik etme, hırsızlık ve açgözlülük gibi menfi tutum ve davranışların da izlerine rastlanır. Hikâyelerde olumlu ve olumsuz değerlerin bir arada verilmiş olması, mukayese yapma imkânını sunması bakımından önemlidir. Metin türleri arasında hikâyeler, fıkralar, masallar ve şiirler, içerdikleri ana fikir açısından değerleri tanıtmanın en eski yöntemlerindedir. Fıkra tadında küçük öğretici öyküler buna dâhildir, Örneğin “Parayı Veren Düdüğü Çalar” öyküsünde çocuk, çalışmanın değerini, alın teriyle kazanmanın önemini kavrar. Enerjisiz bir şeyin üretilmediğini, yorulmadan ekmek yenilmediğini, çalışmadan sınıf geçilmeyeceğini; alınmak istenen hakkın bir emek gerektirdiğini öğrenir. Bunun gibi doğruluk dürüstlük, merak, doğadan ders alma, sağlıklı yaşam, cesaret, önder ve örnek olma, tasarruf, anne babaya ve büyüklere saygı, görevini yapma, iç huzur, alçak gönüllülük, sabır ve sebat, kendine güven, kanaatkârlık, sükûnet, şefkat, dostluk, paylaşma, hoşgörü, hayırseverlik, merhamet ve iyilik değerleri kazanılabilir. Çocukların bu metinlerin içerdiği değerlerden yeterince yararlanabilmeleri, derin belli esaslar dâhilinde işlenmesiyle mümkündür. Bu bağlamda öykünün sınıf ortamında okunmadan önce öğretmen tarafından hissedilerek ve gerektiğinde yardımcı malzemeler (maske, baston vs.) kullanılarak anlatılması önemlidir. Bunun için derse hazırlıklı gelinmesi gerekir. Öykü veya şiir metinleri okunduktan sonra çocuklara, anlatılmak istenen değeri anlayıp anlamadıklarına ilişkin sorular yöneltilmelidir.

Çocuk için edebiyat; onu eğlendiren, hayal dünyasında şekiller oluşturan, okula bağlamadan önce çocuğun çevresini tanımasını, çevresiyle ilişki kurmasını sağlayan ve duyarlılığını arttıran yazıdır. Okumayı bilmediği zamanda anlatılan hikâyelerde, söylenen tekerlemeler, masal ve benzeri fikirler çocuk edebiyatı kapsamı içine girer

(Tonguç, 1946; Şimşek, 2001; Bozdağ, 2000). Hikâye, çocuğun algısal gelişimine yardımcı olarak, zihinsel gelişimini destekler ve yaratıcı hayal güçlerini uyandırır. Böylece çocuğun olayları algılayabilme, olaylar arasında ilişki kurabilme, problemlere çözüm getirebilme, kelime hafızasını güçlendirme, yeni kavramlar edinme gibi kazanımlar elde etmesini sağlar (Selçuk, 2004:53; Küçükkaragöz, 2003: 96). Öykülerdeki kahramanlar, öyküsel formlar içinde komedi, trajedi, mutlu sonla biten gibi kendilerine ait rolleri oynamaktadırlar. Bu roller ve öykünün kurgusu, okuyucunun kendi yaşamı içinde başkalarıyla olan ilişkilerinin detaylandırılmasına yardımcı olmaktadır. Öykünün eğitimde önemli ve etkin bir yöntem olması, bu özdeşleşmeden kaynaklanmaktadır. (Kenneth, 2001). Çıkarılmak istenen ahlaki sonuçlar, alınacak dersler; kıssadan hisse ve sonuç okur tarafından tespit edilebilir.

Hikâyeler, millî kültür ve tarihimizle, yöresel masallarımızla ilgili olabileceği gibi başka ülkelerin masallarından veya efsanelerinden de beslenmiş olabilir. Farklı kültür ve dinlere ait hikâyeler ve şiirler, çocukların küresel bilinç ve hoşgörüyü dair evrensel değerleri tanınmasını da sağlayacaktır. Hikâyeler, gerektiğinde çocuklarca oyunlaştırılabilir. Böylece değer uygulama alanı da bulmuş olur. Değerler, çocukların oluşturacağı gruplar tarafında münazara şeklinde bir tartışma konusu hâline de getirilebilir. Bu, onların değeri anlama, sindirme ve uygulama yolunda ilerlemelerini destekleyecektir.

Sonuç olarak Türkçe öğretimi genellikle metinler aracılığıyla yapılmaktadır. Bu yönüyle Türkçe öğretiminin vasıtalarından biri olan metinler, aynı zamanda öğretimsel amaçlara uygun olarak seçilmelidir. Özellikle hikâye edici metinler, kazandırılmak istenen tutum, değer ve davranışların verilmesinde araç olarak kullanılmaya uygundur. Hikâye, olmuş veya olma olasılığı olan olayları anlatan düz yazı türü olarak tanımlanmıştır (Nas, 2004: 142). Hikâyeler yaşamın gerçeklerini yansıttığı için çocukların hayata hazırlanmasında önemlidir. Çocuklar, hikâyeyi daha kısa ve olaylarının daha yalın olması sebebiyle romana kıyasla daha rahat okurlar. Hikâyeler, hayattan kesitleri yansıttığı için çocukların eğitiminde kullanılmaya çok uygundur. Öğrencilerin okuma becerisi geliştikçe, onlardan edebî duyarlılıklarını geliştirmeleri beklenir.

1.1.13. Değerler Eğitimi Üzerine Yapılan Başlıca Öneriler

Bilal Elbir ve Can Bağcı'nın "Değerler Eğitimi Üzerine Yapılmış Lisansüstü Düzeyindeki Çalışmaların Değerlendirilmesi" başlıklı araştırma yazısında tespit edilen başlıca önerilerden en dikkat çekici olanları şunlardır:

- Türkçe öğretim programında, değerlerin öğretimine yönelik etkinliklere yer verilmelidir.
- Öğretmenler, özellikle Türkçe öğretmenleri, değerlerin aktarımı için istekli ve titiz olmalıdır. Okul içinde ve dışında, öğrenciye örnek davranışlar sergilemelidir.
- Değerlerin çocuklara öğretiminde okul ve aile, iş birliği içinde olmalıdır. Veli ve öğretmen koordineli çalışmalar yapmalıdır. Önerilecek kitapları, öğrencinin okuması sağlanmalı, kitapla ilgili dönütler alınmalıdır.
- Ders kitabı hazırlayacak olan yazarlar, ders kitabında yer alacak metinleri seçerken 100 Temel Eser serisindeki kitaplara öncelik vermelidir. Metinler seçilirken Türk milletinin değerlerine ters düşen ya da çelişen metinlerin alınmamasına özen gösterilmelidir. Bu bağlamda yabancı yazarlı eserlerden alınacak metinlerde, bir kat daha fazla titizlik gösterilmelidir.
- Millî Eğitim Bakanlığının ders kitaplarının dışında kahramanlarla ilgili VCD, resim, afiş gibi ders materyali hazırlaması ve eğitim-öğretim yılı başında okullara göndermesi, değerler eğitiminin etkili yapılmasına katkı sağlayabilir.
- Etkin bir değerler eğitimi için öğretmen ve öğretmen adayları rol model olmada teşvik edilebilir.
- Öğretmenler değerler eğitimi uygulamalarında sorumluluk değeri kadar, adil olmaya, güvenilir olmaya, saygılı olmaya, duyarlı olmaya, estetik ve vatandaşlık bilincine gibi değerlere de yer vermelidir.
- Öğretmenler değerler eğitimi uygulamalarında öğrencilerin değerleri kazanıp kazanmadıklarını anlamak için aile, akran ve diğer öğretmenlerle görüşmelere daha çok yer vermeli, aynı zamanda örnek olay ve tartışma gibi öğretim yöntemlerini daha sık kullanmalıdır.

□ Öğrenciye empatik düşünebilme yani kendini diğeri yerine koyabilme yeteneği kazandırma üzerinde titizlikle durulmalıdır. Dolayısıyla öğrenci kendisine davranılmasını istemediği şekilde davranma, yeteneğini kazanacaktır. Bu onun ahlaki davranışlarında etkili olacaktır.

□ Çocukların hatalarına, olumsuz davranışlarına karşın, “sen” dili yerine, “ben” dili ve “öz saygı geliştirici” dil kullanılmalıdır. Çocukların davranışları emir vererek, gözdağı vererek, yargılamak, eleştirmek, suçlamak yoluyla değil, alternatif davranışlar sunarak, örnek verip çözüm önerisinde bulunarak yönlendirilmelidir. Onların olumsuz davranışlarına değil olumlu davranışlarına odaklanılmalıdır.

□ Ahlak eğitimi ve öğretiminin kişinin her alandaki eğitiminin temel taşı olması hasebiyle, ahlak eğitimi ve öğretime daha çok hassasiyet gösterilmelidir. Ahlak eğitimi ve öğretiminin gerçekleştirildiği Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine daha çok ders saati ayrılmalıdır.

□ Anne-babalara çocuklarına nasıl davranmaları gerektiği konusunda gerek üniversiteler, gerekse sivil toplum örgütleri tarafından verilen seminerler artırılmalı; bu seminerlere daha fazla katılımın sağlanması için eğitim toplantıları okullarda yapılmalıdır.

□ Gerek eğitim fakültelerinde gerekse hizmet içi eğitim seminerlerinde verilen eğitim teorik bilgilerle sınırlı olmamalıdır. Öğretmenlere kavramsal bilgilerin yanı sıra değerler eğitimi yaklaşımları ve kullanılacak yöntem ve tekniklerle ilgili uygulamalar da gösterilmelidir. Öğretmenlere, kendi değerlerini öğrencilerine dayatmak yerine, öğrencilerin değerlerini oluşturmasına yardım etmek ve oluşan bu değerleri ortaya çıkarmak yönünde nitelikli eğitim verilmelidir.

□ Değerler eğitiminde, öğrencilerin belirlenen değerleri kazanmaları ve geliştirmeleri için sadece okulda gerçekleştirilen çalışmalar, öğretmen, okul yöneticisi ve diğer çalışanların bu eğitimi desteklemesi yeterli değildir. Aileler de okuldaki değerler eğitimi çalışmalarını desteklemeli, bu eğitimle tutarlı bir biçimde çocuklarına örnek olmalıdırlar.

□ Demokratik yaşama uyumlu bireyler yetiştirmek adına, özellikle, farklılıklara saygı, hoşgörü, duyarlılık, dayanışma, bilimsellik ve akılcı düşünme değerleriyle ilgili olarak, söz konusu derslerin programlarının desteklenmesi önerilir.

□ Toplum yararına olan sosyal beceriler, değerler ve davranışlar kazanmayı ve bunları içselleştirmeyi teşvik eden programlar, konu alanı içeriği ile doldurulmuş olmaktan çok, beceriler ve değerler etrafında tasarımlanmalı, programdaki diğer disiplinlerle bütünleştirilmelidir.

□ Değerler eğitimi programında, değerler öğrencilere dayatılmamalıdır. Öğrencilerin, çalışmalar sırasında, değerlerle ilgili özgür bir biçimde seçim yapmaları, yaptıkları tercihlere değer vermeleri, tercihlerini ifade etmeleri, tercihlerine uygun davranışlarda bulunmaları ve söz konusu değerleri içselleştirmeleri sağlanmalıdır.

□ Yapılandırmacı yaklaşım, etkin kılınmalıdır. Zira öğretmenin öğrenme sürecinde etkin olmadığı, öğrenciye kılavuzluk görevi üstlendiği buna karşın öğrencinin bilgiyi kendi yaşantısı yolu ile yeniden yapılandırarak öğrendiği öğrenme yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, dünyada bütün ülkelerde en fazla kabul gören öğrenme yöntemidir. Öğrenci yaparak yaşayarak öğrendiği için bilgiler daha kalıcı ve uygulanabilir olmaktadır.

□ Programda kazandırılması amaçlanan değerler, değerler eğitiminde izlenebilecek yöntemler ve bu yöntemlerin uygulanışı hakkında öğretmen adayları ve öğretmenler eğitilmelidir (Elbir; Bağcı, 2013: 1324).

1.2. Tarık Buğra'nın Hayatı, Sanatı ve Eserleri

1.2.1. Hayatı

Tarık Buğra (1918-1994), 2 Eylül 1918'de Akşehir'de dünyaya geldi. Babası Erzurum eşrafından Mehmet Nazım Bey'dir. Annesi ise Akşehirli Nazike Hanım'dır. Babasının ilk evliğinden doğan iki kızın dışında ikinci evliliğinden üçü kız, biri erkek olmak üzere dört çocuğu vardır. Tarık Buğra, iki anneden altı çocuğu bulunan ailenin tek erkek evladıdır.

Tarık Buğra, ilk ve orta öğrenimini 1933'te Akşehir'de tamamladı. Sonra iki yıl İstanbul Erkek Lisesi'nde, bir yıl da Konya Lisesi'nde olmak üzere üç yıllık lise öğrenimini de 1936'da bitirdi. Ortaokulda Rıfkı Melül Meriç'in öğrencisi olan Buğra,

yatılı okuduğu İstanbul Lisesi'nde de Hakkı Süha Gezgin'in öğrencisi oldu. Yazar olmaya bu okulda okumaktayken karar verdi.

Buğra'nın üniversite öğrenim hayatı oldukça çalkantılı geçti. Toplam üç farklı üniversitenin üç farklı bölümüne kayıt yaptırdıysa da hiç birinde öğrenimini tamamlayamadı. Önce İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne kaydını yaptırdı. 2 yıl sonra kayıt yaptırdığı Hukuk Fakültesi'ne üç yıl devam etti. Buradaki öğrenimini bitiremeden 1942'de askere gitti. Askerlik görevini tamamlayıp döndükten sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne kaydını yaptırdı. 1947-1950 yılları arasında devam ettiği filolojide Ahmet Hamdi Tanpınar ve Mehmet Kaplan'ın öğrencisi olan Buğra, mezuniyet tezini vermeden buradan da ayrıldı. Ancak *Küçük Ağa* (1964) adlı romanı hocası Mehmet Kaplan tarafından mezuniyet tezi olarak kabul edilince Fakültenin Yeni Türk Edebiyatı Kürsüsü'nden 1951'de mezun oldu. Buğra, 1947-1949 yılları arasında Şişli Terakki Lisesi öğretmen yardımcılığı görevinde bulundu.

Buğra, gerçek yaşantısındaki muallim muavinliğini “Pazar Nöbetine ve Sınırlara Dair” başlıklı hikâyesinde anlatır: “*İşimden pek memnunum. Muallim muavinliği deyip geçtiğim, hele omuz silktiğim yok: Yiyip içiyorum, yatıyorum, çamaşırlarım yıkanyor, iki kat elbisem olsa ceketim, pantolonum daima ütülü olacak. Daha ne isterim. Kaldı ki, bütün bunlardan sonra, ayda on iki buçuk lira, şu kadar kuruş da ücret alıyorum. Gerçi insan yirmi üç yaşında daha başka şeyler de isteyebilir ve arada sırada kör talihe veya sosyal düzene küfür sallayabilir ama ben kendi hesabıma şikâyeti arkadaşımız şair Recep kadar ileri –hiçbir zaman-götürmemişimdir”* (Buğra, 1954: 66). Tarık Buğra, bir yıl sonra o dönemde hikâyeci olarak adını duyuran Jale Baysal'la hayatını birleştirdi (23 Ağustos 1950). Kendisinden bir kız çocuğu sahibi olduğu Jale Hanım'dan 1968'de ayrıldı. Yaklaşık on yıllık bekârlık hayatından sonra 8 Eylül 1977'de ikinci eşi Hatice Hanım'la evlendi.

Tarık Buğra'nın çeşitli edebî türlerde yazı yazma hayatı, gazete ve dergilerde görev almasıyla başlar. Gazeteciliğe 1947'de Akşehir'de babası Nazım Bey'le beraber çıkardığı *Nasrettin Hoca* gazetesiyle adım atmış oldu. 1948'de Talat Tekin'le birlikte *Zeytin Dalı*'nı çıkarır. Aynı yıl *Çınaraltı*'da altı hikâyesi yayımlandı. 1951'de *Akın* gazetesinde yazmaya başladı. Yine aynı yıl yayın hayatı üç ay kadar kısa bir zaman süren *İstanbul Haftası*'nı, 1963'te *Yol* dergisini çıkardı. Bu süreçte daha çok gazete ve

dergilerde yazı yazmayı benimseyen Buğra, 1951-1955 yılları arasında *Nokta*, *Küçük Dergi*, *İstanbul*, *Seçilmiş Hikâyeler Dergisi*, *Yücel*, *Yeditepe*, *Yenilik*, *Dost*, *Beş Sanat* gibi pek çok dergide yazdı. 1951’de başladığı Şehir Tiyatrosu Edebî Heyeti Üyeliği görevinde uzun yıllar kaldı, daha sonra aynı kurumun başkanlık görevini yürüttü. 1957’de Ankara’da Yeni Gün gazetesinin “Günaydın” köşesinde yedi ay kadar fıkra yazarlığı yapan Buğra, aynı yıl İstanbul’da *Vatan*’da, 1959’da *Yeni İstanbul* gazetesinde Neşriyat Müdürlüğü, 1961’de aynı gazetenin “Türkiye Spordan Mektup” başlıklı köşede spor yazarlığı yaptı. Bu arada Futbol Millî Takımı’na eşlik ederek Almanya, Norveç ve Moskova’ya gitti. Tarık Buğra, buralarda geçirdiği süre boyunca edinimlerini, intibalarını ve gözlemlerini döndükten sonra “Bir Köyden Bir Başşehre” ile “Gagaringrad-Moskova Notları” adlı röportajlarında duyurdu. *Milliyet* gazetesinin “Sanat Hareketleri” ve “Fıkra” köşelerinde de yazan Buğra, 1969-1976 yılları arasında *Tercüman*’da “Merhaba”, 1983’e kadar da “Pazar Konuşmaları” adlı başlıklar altında fıkra yazarlığı yaptı. 1987’den itibaren *Türkiye* gazetesinde “Pazar Sohbeti” köşesinde, ayrıca *Argos*, *Cönk* ve *Bakış* adlı dergilerin yanı sıra *Güneş* gazetesinde de yazılar yazdı.

Cumhuriyet dönemi Türk romancılarının en iyileri arasında yer alan Tarık Buğra, 1952’de *Milliyet*’te basılan 18 hikâyesini “Süleyman Yücel” imzasını kullanarak yayımladı. 1967’de Hisar’daki yazılarında da aynı adı kullanan yazar, aynı zamanda “Mehmet Nazım” takma adıyla hikâyeler yazdı.

Tarık Buğra, hikâye türünün yanı sıra tiyatro ve roman sahasındaki eserleriyle de edebiyat tarihimizdeki yerini almaktadır. İlk piyeslerini ve *Yalnızların Romanı*’nı askerliği sırasında yazan Buğra, bu yıllarda ileride zirve yapacak yazarlık şöhretinin temellerini güçlendirdi. Adının edebiyat çevresinde duyulmasını sağlayan, ancak 1940’ta tamamlanan bu romanı 1948’de *Çınaraltı* dergisinde tefrika edildi. Hemen her gazete ve dergide yer alması istenen, sanat ve edebiyat çevresinden önemli dostlar edinen Tarık Buğra, her geçen gün geniş bir okur kitlesini kazandı. Onun yazarlık hayatı boyunca edebiyat çevresinde yer alan önemli isimlerle sıkı ve sağlam bir ilişkisinin olması, aslında kendisine başarıya giden yolu da kazandırdı. Edebiyat çevresinden ilişkisini sağlam tuttuğu mühim isimler arasında Mehmet Kaplan, Fazıl Hüsnü

Dağlarca, Behçet Necatigil, Mehmet Çınarlı, Sait Faik, Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Naim Tiralı ve Ahmet Muhip Dıranas bulunmaktadır. Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Ali Nihat Tarlan'ın edebiyat sohbetlerine katılan Tarık Buğra, edebiyattaki rüştünü kısa sürede kazandıracak bu canlı başvuru kaynaklarından yeterince beslenerek geleceğe yol almasını bilmiş bir sanatkârdır.

Tarık Buğra, edebiyat tarihimizde çok yönlü bir yazar olarak tanınır. Gazete spor muhabirliği, fıkra muharrirliği, senaristliği, tiyatro yazarlığı ve eleştirmenliği gibi fazlaca bilinmeyen kalem uğraşları ve nihayet ortaya konan pek çok edebî yazı türü vardır. O, yazarlığının ilk döneminde daha çok öykü türündeki yazılarıyla ilgi uyandırdı. Ancak mizacı gereği geçimsiz bir karaktere sahip olduğu için gençlik yıllarında işsiz kaldı ve ekonomik sıkıntılar çekti. Tarık Buğra'nın öykülerine, kendi hayatından çok sayıda motif, durum, anlık yansımasıdır. Başka bir ifadeyle yazar, hayatından süzdüğü bazı “malzeme”leri anlattıklarının içine atmıştır. Yazarın öyküleri arasında “Borç”, otobiyografik bir öykü olarak okunabilir. Yine, “087956'nın Sıfırı” adlı öykü de yazarın hayatından mülhemdir. Yazarın öykülerinde rastladığımız “çevreden yoksun olduğu için boşlukta kalan” insan, bize göre hikâyecinin kendisinden başkası değildir. Örneğin taşradaki hayatından kimi sahneler, üniversite yıllarında çektiği yoksulluklar “Piyano ve Keman İçin” adlı hikâyesinde yer alır. Tahir Alangu, bu durumu şöyle yorumlamaktadır: *“Günümüz hikâyecileri gibi gerçeğe kendinden geçerek bir yol açmağa çalışıyor. Kişilerinin olsun, toplumun kalabalığının olsun yaşamalarında kendi bahtına bağlı ilintiler buluyor. (...) Hepsi de [dönemin yazarları] kendi kişiliklerine çarpan, taşıyamadıkları çıkmazları, hikâyelerine aktarmak suretiyle boşaldılar”* (Alangu, 1965: 806). Buna rağmen hayatı ve yaşamayı çok seven Buğra, başarısıyla örtüşmeyen günlük hayattaki dağınık ve düzensiz yaşamıyla da kendisinden söz ettirir. Yazdıklarından kazandığı parayla hayatını sürdüren yazarın, öykü telifine verilen paranın az oluşu nedeniyle, bir süre sonra öykü yazmaktan vazgeçtiği söylenir (Tuncer, 1992: 14).

Hayatı genel olarak yoksulluk ve sıkıntı içinde geçen, geçimini daha çok kaleminin gücüyle sağlayan Tarık Buğra, 26 Şubat 1994'de kanser tedavisi gördüğü Çapa Tıp Fakültesi Hastanesi'nde öldü, Karacaahmet Mezarlığı'nda toprağa verildi.

1.2.2. Sanatı ve Sanata Dair Düşünceleri

Tarık Buğra'nın sanat anlayışının aynası kendi eserleridir. Sanata dair temel görüşleri, sanat ve insan bağlamındaki düşünsel yaklaşımı bu eserler arasında bilhassa roman ve hikâyelerinin derin yapısında saklıdır. Romanlarının büyük çoğunluğunda olduğu gibi hikâyelerinde de Türkiye'de yaşanan siyasal, sosyal ve ekonomik değişimlerin Anadolu insanı nezdinde nasıl karşılandığını, bu değişimlerden Anadolu insanının nasıl etkilendiğini göstermiş, dolayısıyla sanat ve insan ilişkisi bağlamında görüş ve düşüncelerini belirtmiştir. Onun sanat anlayışını biçimlendiren temel unsurların başında insan ve mekân ilişkisi gelmektedir. Yazarın romanlarına benzer tarzda hikâyelerinde de mekân olarak Anadolu'yu seçmiş olmasının en büyük nedeni kendi yaşamsal geçmişi ve aidiyetleridir. Yani, Anadolu kasabasında dünyaya gelmesi, ömrünün en güzel zamanlarını içeren çocukluk ve ilk gençlik yıllarını burada geçirmiş olması, sanatının biçimlenmesinde rol oynamıştır. Anadolu'nun pek çok köy ve kasabasında, teknolojinin ve medeniyete dair yeniliklerin ulaşmadığı taşradaki çeşitli yerleşim birimlerinde değişik insan manzaraları onun hikâyelerinin merkezinde yerini almıştır. Buğra'nın hikâyelerindeki kahramanların duyuları, sezileri, düşünceleri, umutları, karamsarlıkları, iç sıkıntıları, kederleri, mutlulukları çoğunlukla kasaba perspektifinden sunulmuştur. Yazarın hikâyelerine seçtiği köy ve kasaba mekânı ile insan profilleri, yaşanan aktüel olaylar olay örgüsü içinde her boyutuyla gündeme getirilmiş ve yansıtılmaya çalışılmıştır.

Tarık Buğra, kırsalda yaşayan insanların, toplumun karakterini, kültürünü en iyi şekilde yansıttığına inanır. Bunların toplumsal değişmelerden en çok etkilenen kesim olduğuna ilişkin görüşünü şöyle ifade eder: *“Romanda önemli saydığım husus, toplumsal olayların insanlarda sebep oldukları değişmeleri ve tepkileri belirlemektir. Politik ve siyasî hareketler şehirden ziyade kasabayı etkisi altına almaktadır. Bu değişme, sanat eserlerinin dayandığı trajediyi ortaya çıkarır”* (Bingöl, 1986: 42). Tarık Buğra, kendisiyle yaptığı bir mülakat sırasında eserlerinde her şeyden önce, yaşayan bir insanın çarpıcılığını öne çıkarmasının sebebini soran Mehmet Taçdiken'e şunları söyler: *(...) Beni hakikaten insan ilgilendiriyor. İnsansız bir dünya üşünülemez tabii değil mi? Hiç değilse bizim için. Yani insanlar için. Belki karıncalar, arılar, çiçekler için öyle bir dünya savvuru mümkündür ama insan olmayan. Ve çoğu için daha rahat,*

daha mutlu bir dünyadır insan olmayınca. Ama ben insan olarak insansız hiçbir şey düşünemiyorum. Ne ay ne deniz ne güneş ne bilmem ne ekonomik meseleler, sosyal meseleler... Hepsi çöker gider. Bütün bunlara değer ve mana veren, insanın kendisidir. Ve insan da çok çeşitlidir. Gerçi prototipler vardır ve bunlar her toplumda büyük çoğunluğu teşkil eder ama yakından bakılırsa huk demiş burnundan düşmüş, dediğimiz insanlar bile bütün insanlık için bir anahtar niteliği taşıyan özel vasıflara sahiptir. Bunları araştırmak, diğer insanlar için de yararlı olur. Onları da açıklar. Bir insanı açıklamak, birçok insanı açıklamak demektir, derim. Ve asıl önemlisi, soru çerçevesi içerisinde, insandan başka bir şeye değer vermiyorum ve insanı anlamaya çalışıyorum. Onun bilhassa psikolojik boyutlarını. Ekonomik meseleler, politik meseleler... Hepsi hepsi insana bağlı. İnsan psikolojisine bağlı. Bu insanı iyi anlarsak bu meselelerin çözümleri daha kolaylaşır sanırım. İnsanı bilmeyenlerdir büyük hata yaparlar.”(Taçdiken, 1973: 17) Beşir Ayvazoğlu da, bu konuyla ilgili bir değerlendirmesinde Tarık Buğra'nın hikâyelerini gerçekçi ve inandırıcı kılan en önemli unsurun insanı bir bütün hâlinde ele alması ve onu tüm varlığıyla ortaya koyabilmesidir derken şu tespitte bulunur: “Sanatta tek birim, tek çıkış noktası insandır. İnsanın mutluluğu, hürlüğü ve problemleridir: Onun toplumla ve öteki insanlarla, tabiatla çelişkileri, çatışmalarıdır” (Ayvazoğlu, 1993: 39). Bu sözler, Tarık Buğra'nın sanatla insan arasındaki bağlantıya ilişkin görüşünün arka planını açıklaması bakımından önemli bir tespittir.

Tarık Buğra'nın roman ve hikâyelerine konu edindiği olaylar, belli bir dönemle bağlantılı olarak devreye girer. Bu temelde yazar, aydınlatmaya yöneldiği dönemde yaşanan siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik hareketleri ve bunun toplum üzerindeki etkilerini yansıtmaya çalışır. “Tarık Buğra'nın roman ve hikâyelerine konu olan dönemlerin birçoğu, Türk siyasî tarihinin dönüm noktalarıdır. Ülkenin bütününde ekonomik anlamda yaşanan sıkıntılar, rahatlama Anadolu coğrafyasında yer alan kasaba, kasaba yakınındaki köyler ve bu coğrafyaya mensup insanlar çerçevesinde anlatılır”(Özlük, 2008: 129)

Mehmet Kaplan, eser-insan ilişkisi bağlamında Tarık Buğra'nın sanatında insana öncelik tanıdığını söyler. Tarık Buğra, bir ânın yorumlanması, bir olay veya olguya ait fotoğrafın yansıtılması olan, ya da bir durumun anlatımından ibaret öykülerinin

merkezine insanı koyduğundan söz eder. Kaplan'a göre, Tarık Buğra'nın hikâyelerinde “*Hiddeti, neşesi, korkusu, sevinci, sevgisi, isyanı, alayı, hüznü, kahramanlığı ve bozgunluğu ile insan, canlı insan var. Her şeye rağmen, yaşamak için kendisinde – dışarıda değil, kendi varlığında- daima gizli bir kuvvet bulan, hayata meydan okuyan insanlar var.*” (Kaplan, 1953: 5). “İnsanın somut ve soyut bütün hâllerini, moral değerlerini, “sığ yanı”nı değil salt, daha ziyade “yüce ve duygulu” yanını, yapıp etmelerini, kılışlarını, tavırlarını, duygu ve düşünüşünü anlatmayı hedefleyen bir öykü anlayışına sahiptir” (Karataş, 2009:124). Hikâyelerinde insandan yola çıkarak topluma ve onun ortak problemlerine ulaşmaya çalışan Buğra, okura “öykü insan içindir” fikrini kuvvetle hissettirecek kadar insan unsurunu incelemektedir. Ona göre “hikâye, insana dair bir şeyler çözmektir.” Çünkü insanın, özgürlüğü, problemleri veya mutluluğu onu sanat anlayışı ve dünya görüşü gereği fazlasıyla ilgilendirmektedir. Zira sosyal ve bireysel problemlerin sebep ve sonuçları arasında, hatta çözümünde bile insan vardır. Nitekim Tarık Buğra'nın öykülerinde görülen ekonomik ve sosyal meseleler de insanın psikolojisine bağlı olarak çözümlenir (Tuncer, 1992: 123). Törelere, toplumsal ahlaki değerlere bağlılığıyla da tanınan Tarık Buğra'ya göre öykü, aslında insana ve hayata dair yol da göstermelidir. Bu bağlamda yazar, öykü yoluyla sosyal faydayı esas aldığını ve insani değerleri yücelttiğini belirtir. Onun asıl amacı ve gayretinin insanı karanlık hayallere, karamsar duygulara ve geleceğe dair ümitsizliğe düşürmek değil, ona büyüklüğünü, yapıcılığını anlatmak olduğunu söylemektedir (Buğra, 2004: 21).

1.2.3. Sanat İçin Sanat Anlayışı

Tarık Buğra'nın sanat anlayışı, alışlagelen klasik sanat anlayışına benzemez. Çünkü onun sanata yüklediği anlam, bütünüyle insanı yüceltmek ve onun yaşamını güzelleştirmektir. Örneğin, onun bu amaca uygun yazdığı “Bitmemiş Senfoni” adlı hikâyesindeki “*Sanat, kâinatı ve insanları bir mizaca göre yeniden yaratmaktır*” sözü, sosyal gerçekçilerin klasik sanat anlayışından farklı olarak ‘sanat için sanat’ görüşünü benimsediğini göstermektedir. Sanatı bu prensibe bağlı bir perspektiften ele alan Tarık Buğra, hikâyelerinde eşyaya, kâinata, insana, topluma ve çevreye gözlemci bir bakıştan çok sanatçı bir duruş ve anlayışla baktığını, bakılması gerektiğini vurgular (Tuncer, 1992: 24-25).

Tarik Buğra, “Sanat, sanat içindir” prensibini ve bu prensibe bağlılığını çeşitli yazılarında anlatmıştır. Örneğin, “Sanat Sanat İçindir” başlıklı yazısında, bu edebî anlayışıyla ilgili şunları söylemektedir: “*Köprü atları, kahvehaneler, hastane önleri, başıboş çiftleşmeler, bütün bunlar mühim şeylerdir. Kim inkâr edebilir? Fakat hiç biri konu oluşuyla sanatta kendini kurtaramaz. Bunlarla makaleler yazılsın, röportajlar yapılsın, komisyonlara gönderilsin. Bu olur. Ama sanata mal edilmeleri sanatkâra bırakılsın. Bu da bir fotoğrafçı realitesiyle olabilecek şey değildir. Bu masal Türkiye için bir ithal malıdır. Halk için, halkın menfaati için diyenler sanatı bir politika ajanı yapmaya çalışanlardır. Bizimkilerin pek çoğu aldananlardır. Birazcık düşünsünler, istediklerinin halkı, daha doğrusu insanlığı tek kurtuluş ümidinden, yani sanattan mahrum bırakmak olduğunu anlayacaklardır*” (Buğra, 1953: 12). Ayı konuya ilişkin görüşlerini “Fildişi Kule” adlı yazısında da dile getiren yazar, sanatçının kendi içine kapanarak dünya ve çevre ile ilgisini tabii karşıladığını söyler. Ancak ona göre, “*Sanat ve düşünce tarihi Fildişi Kule’ler tarihidir*” (Buğra, 1953: 16). Yazar, bu tespiti, bir sanatkârın veya bir düşünce adamının ulaşabileceği son başarı noktası olarak görüyor. Nitekim ona göre sanatın sanat için yapılması, “*Sanatkârın günlük otoritelerden sıyrılarak gelecek devirlere en güzel, en mesut, en temiz düzeni araması*” (Buğra, 1952: 14) demektir.

Yazar, sanat gerçeğini tabiatın dış görünüşünde, eşyanın fizikî görünümünde aramaz. O, asıl sanat gerçeğinin daha çok insan ilişkilerinde ve bu ilişkilerin düzeyinde, ilişkileri düzenleyen temel hususiyetlerde aranması gerektiğine inanır. Bu bakımdan sanatın cemiyeti ve bu cemiyetin değer yargılarını koruyan en güçlü araç olduğu görüşünü şöyle ifade eder: “*Hakikatte ve hayatta ise, sanata dayanmayan, sanatçıları bulamayan veya benimsemeyen hiçbir politik, hiçbir sosyal akım, hiçbir zaman ve hiçbir ülkede tutunamamış ve yayılamamıştır. Karl Marks derler, Lenin, Stalin, Troçki diye sayarlar. Aslında laftır. Ekim İhtilali’ni şu dünyanın başına saran problemin araçlarıdır onlar, kabzımalarıdır. Meyveleri Tolstoylar, Gorki’ler, Puşkin’ler yetiştirdi. Pazara süren bunlardır. Hâla da öyle*” (Buğra, 1970; Akt: Tuncer, 1992: 16). Tarik Buğra, bu sözlerle sanatın ve sanatçının bir toplum için ne anlam ifade ettiğini amaçlamaktadır. Bu yüzden sanata bağlı kalmanın cemiyetten, cemiyetin

problemlerinden uzak kalmak anlamına gelmediği, tam aksine daha serbest ölçüler dâhilinde katkı sunulabileceği görüşünü savunur. Çünkü sanatın büyük ve yüce bir değer olduğunu, insan ruhunun tamamen hür çalışmasını sağlamasına bağlıyor.

Eserlerinde toplumla sanatı bir arada müşterek bir değer olarak yorumlayan Tarık Buğra, aslında bu anlayışın insana hizmet ettiği görüşündedir. “Sanat sanat içindir” ilkesinin dayandırıldığı temel de budur. Fildişi Kule’ye övgüler yağdırmakla topluma, toplum meselelerine sırt çevirmediğini, toplum gerçeklerinden kopmadığını bir yazısında şöyle belirtmektedir: *“Ben Fildişi Kule’ye övgüler yazmışımdır; hem de işe başladığım günden beri. Ama bu, toplumdaki kopmak, toplum meselelerine sırt çevirmek anlamına gelmez. Bunun gerçek anlamı, sanatı kendi kural ve nitelikleri, özellikle de varoluş çerçevesinde bağımsız tutabilmek bilincidir. Sanat tarihi iyi incelendiği zaman görülecektir ki, bu tarih bir bakıma da gerçek sanatçıların bu bilinci ile çağına ve yerine göre din adamlarının, askerlerin, politikacıların, yöneticilerin ve bazı sınıfların savaşından başka şey değildir. Sanat ve sanatçı her dönemde bir araç yapılmak istenmiştir. “Sanat toplum içindir” ilkesinin ardında bu oyun yatar. Ve bu oyuna, sanatın her halinde, insanlara, insan kafasına, dolayısı ile de, kesin olarak topluma büyük yararlar sağlaması yetmez: İlle de onu tam araç yapmak, yalnız kendisi ve kendi amaçları için kullanmak, çığırkanı gibi kullanmak ister”* (Köklügiller; Minnetoğlu, 1974: 108-109).

Tarik Buğra, kendisiyle yapılan bir söyleşide sanat anlayışında insanın içini karartan, kötümser düşünmesine yol açacak, ümitsizliğe düşürecek bir anlam ve anlatımın yer almadığını; asıl gayretinin insanın büyüklüğünü ve yaratıcı yapıcı gücünü öne çıkarmak olduğunu ifade etmektedir (Buğra 2004: 21). Asıl sanat gerçekliğinin bu anlayışı gerektirdiğini savunan Buğra, sanatçının ait olduğu topluma faydalı olabilmesi için en az bir bilim adamı kadar tarafsız olması gerektiğine ilişkin savunmasını da, “İnsana, yani topluma yararlı sanat, ancak kendi ilkeleri, kendi kuralları ve gerekleri içerisinde oluşan sanattır” (Köklügiller; Minnetoğlu, 1974: 110) sözleriyle belirtir. Edebiyatta ‘sanat için sanat’ anlayışının dışında “sosyal gerçekçilik” prensibinin buna bağlı sanatçıları dolayısıyla roman ve hikâyeyi toplumdaki kopardığı, tiyatrocuyu bir propaganda aracı hâline getirdiği görüşünü ileri sürmektedir (Tuncer, 1992: 17). Bu

anlayışı zararlı ve yanlış gören Tarık Buğra'nın temel dayanağı edebiyata yüklediği "...alelâdeyi aşmak ve insanın sırlarını yakalamak çabası" olsa da bu tartışılabilir bir hükümdür. Yazarın arkasında durduğu 'sanat için sanat' anlayışının ortaya koyduğu ürünler ve bu edebî anlayışın insan ve tabiata yönelişteki üstünlüğü tartışılmaz. Ancak, kanaatimizce toplumcu-gerçekçi sanat anlayışının roman ve hikâye örgüsü içinde topluma, toplum meselelerine, toplumsal gerçeklere nasıl ayna tuttuğuna bakılırsa yarardan çok zarar getirdiği düşünülemez.

Sonuç olarak Tarık Buğra'nın 'sanat için sanat' anlayışını, toplumun kültür medeniyet ve törelerini önemseyen; bireyin aidiyetleri konusundaki bilincini dikkate alan ve sosyal hayattaki tutumunu oluşturan üstün erdemlerini ve geleceğe bakıştaki güzel yanlarını anlatan; belli bir kalıba dökülemeyecek insanı merkeze alan; sanat gerçeğinin dış görünüşlerde değil, insan ilişkilerinde aranması gerektiğini savunan temel ilkelerle özetlemek mümkündür.

1.2.4. Tarık Buğra'nın Eserleri

1.2.4.1. Hikâyeler

- *Oğlumuz*, Ege Basımevi, İstanbul 1949, ss. 49.
- *Yarın Diye Bir Şey Yoktur*, Yenilik Yayınevi, İstanbul 1952, ss. 71.
- *İki Uyku Arasında*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 1954, ss. 85.
- *Hikâyeler*, Günaydın Yayınları, 1964, ss. 191.
- *Eklemelerle Hikâyeler*, MEB Yay., 1969. ss. 218.

1.2.4.2. Romanlar

- *Yalnızların Romanı* (Tefrika: Çınaraltı, 5 Mayıs-9 Haziran 1948)
- *Aşk Esirleri* (Tefrika: Milliyet, 30 Eylül-9 Aralık 1950)
- *Tetik Çekildikten Sonra* (Tefrika: Akın Gazetesi, 29 Ağustos-8 Ekim 1951)
- *Ofsayd* (Tefrika: Akın Gazetesi, 10 Ekim-13 Kasım 1951)
- *Siyah Kehribar* (Tefrika: Milliyet, 11 Ağustos-16 Aralık 1952); (I. Bsk:Remzi Kitabevi, 1955, ss.261)
- *Sonradan Yaşamak* (Tefrika: Vatan Gazetesi, 16 Şubat-23 Mayıs 1953)
- *İnce Hesaplar* (Tefrika: Milliyet, 19 Mart-31 Mayıs 1953)
- *Abaza Paşa'nın Rüyası* (Tefrika: Bursa Hakimiyet, 27 Eylül-7 Şubat 1955)
- *Şehir Uyurken* (Tefrika: Bursa Hakimiyet, 4 Haziran-22 Eylül 1956)
- *Yanıyor mu Yeşil Köşkün Lambası* (Tefrika: Yeni Gün, 11 Nisan-30 Mayıs 1957)
- *Ölü Nokta* (Tefrika: Yeni İstanbul, 23 Nisan – 10 Haziran 1958)

- *Küçük Ağa* (Tefrika: Yeni İstanbul, 11 Kasım 1962- 25 Mart 1963; I. bsk: Yağmur Yayınları, İstanbul 1963, ss.373)
- *Küçük Ağa Ankara'da* (Tefrika: Yeni İstanbul, 6 Eylül – 7 Aralık 1963; I. bsk: Türkiye Yayınevi, İstanbul 1966,ss.147)
- *Firavun İmanı* (Tefrika: Son Havadis, 4 Şubat – 5 Nisan 1968)
- *İbişin Rüyası* (Tefrika: Milliyet, 10 Ağustos – 22 Kasım1969)
- *Dönemeçte* (Tefrika: Tercüman, 14 Mayıs – 18 Eylül 1976; I. bsk: Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980, ss.310)
- *Bir Köşkünüz Var mı?* (Tercüman Gençlik Yay., İstanbul 1978,ss.109)
- *Gençliğim Eyvah* (Tefrika: 8 Ağustos – 11 Kasım 1977; I.bsk: Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979, ss.437)
- *Yarın Diye Bir Şey Yoktur*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979, ss.243.
- *Yalnızlar* (1981); (Tefrika: Çınaraltı, *Yalnızların Romanı* adıyla 1948)
- *Yağmur Beklerken*(1981)
- *Dünyanın En Pis Sokağı* (Tefrika: Tercüman, 24 Nisan – 26 Ağustos 1982; I. bsk: Ötüken Neşriyat, İstanbul 1989, ss.148)
- *Osmancık* (Tefrika: Tercüman, 3 Mart-21 Haziran 1983; 1. Bsk: Ötüken Neşriyat İstanbul 1983, ss.436).
- *Çolak Salih* (Tefrika: Tercüman, 15 Mayıs-5 Temmuz 1984)

1.2.4.3. Tiyatro – Senaryo - Oyun

- *Ayakta Durmak İstiyorum* (Diğer adı: *Peşte 56*, Ayyıldız Mat., Ankara 1966, ss.96; Devlet Tiyatrosu Yay, 1983, ss.94)
- *Akümülatörlü Radyo* (Sonradan *Dört Yumruk* adını aldı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979, ss.101)
- *Üç Oyun*, Ötüken Neşritiyat, İstanbul 1979, ss.256.
- *Yüzlerce Çiçek Birden Açtı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979, ss.181.
- *İbişin Rüyası* (Devlet Tiyatroları Yay.1982, ss.99)
- *Sıfırdan Doruğa-Patron* (1994)

1.2.4.4. Röportaj

- *Bir Köyden Bir Başşehre* (Tefrika:Türkiye Spor G., 15 – 30 Temmuz 1961)
- *Gagaringrad - Moskova Notları* (Tefrika: Yeni İstanbul, 16 –31 Temmuz 1961)

1.2.4.5. Fıkra ve Deneme

- *Gençlik Türküsü*, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, Karabük 1964, ss.140.
- *Düşman Kazanmak Sanatı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979, ss.416.
- *Bu Çağın Adı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1990, ss.453.
- *Politika Dışı* (1992).

1.2.4.6. Ödül Almış Eserler

İbişin Rüyası (R) : TRT 1970 Sanat Ödülleri yarışmasında roman türünde başarı ödülüne layık görüldü. 1972’de oyun hâline getirilen bu eser, Ankara Devlet Tiyatrosu’nda sahnelendi. Ayrıca 17 Kasım 1979 – 19 Ocak 1980 tarihleri arasında TV’de yerli dizi olarak 10 bölüm hâlinde ekranlarda yer aldı. Aynı eser, üç bölümlük bir oyun olarak da kitap hâlinde basıldı.

Firavun İmanı (R) : 1978 Millî Kültür Vakfı Roman Ödülü’nü aldı.

Gençliğim (R) : 1981 Millî Kültür Vakfı Sanat Armağanı’nı kazandı.

Dört Yumruk (O) : Bu eser, daha önce adı *Akümülatörlü Radyo* iken, sonra *Dört Yumruk* adını alır. Üç oyundan ibaret olan bu eser, 1980-1981 sezonunda Devlet Tiyatrolarında oynandı. 1981’de Yazarlar Birliği’nin Tiyatro Ödülü’nü aldı.

Osmancık (R) : Bu eser, 1983 Türkiye Millî Kültür Vakfı’nın Edebiyat Ödülü’nü aldı. 1985’te Devlet Tiyatrolarında üç bölüm hâlinde sahnelendi. Eser, aynı zamanda 1988’de TV’de **Kurtuluş** adıyla 12 bölüm hâlinde gösterildi.

Yağmur Beklerken (R) : Türk İş Bankası 1989 edebiyat dalında Büyük Ödül’ü aldı.

1.2.5. Tarık Buğra’nın Hikâyeciliği

Tarık Buğra’nın öykü yazarlığı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’ndeki öğrencilik yıllarında (1947-1950) başlar. Aynı bölümde çıkmakta olan *Zeytin Dalı* dergisinin yöneticisi ve bölümün öğretim üyelerinden Mehmet Kaplan, kendisinden dergide yayınlanmak üzere bir hikâyeye ister. Beşir Ayvazoğlu’nun ifade ettiği gibi “Büyük romanlar hayal eden genç yazar için hikâyeye yazmaktan kolay ne var”dır (Ayvazoğlu 1995: 44). Tarık Buğra’nın hikâyeye dalında ilk tecrübesini oluşturacak bu olayla ilgili ifadeleri aynen şöyledir: “Hikâyeye yazmak da bir şey mi? Geçiyorum denize bakan bir boş odaya [Edebiyat Fakültesi’nin o zaman Fındıklı’daki binasında]... ve... başlıyorum arpacı kumrusu gibi düşünmeye!/ Anlıyorum ki, daha hikâyenin ne olduğundan bile haberim yok: Eserim meserim bulunmasa da, ben romancıyım... tiyatro yazarıyım ben! Kafamda, hülyalarımda öyleyim ben.. ve, ne kadar vızıltı saysam da hikâyeye nanay!.. Dan diye anlıyorum bunu; yediremiyorum ama: İkiniyor, sıkınıyor ve üç saat sonra “Kekik Kokusu” diye bir şaheser yumurtluyorum. Güzel mi, çirkin mi, saçma mı sapan mı? Bakmadan.. bitti ya.. koşturuyorum Kaplan beye. Tablo hâla gözümün önündedir:/ Kış ikindisinin

loşluğundan, tepedeki ampulle pek kurtulamayan odada, daha o günlerde bana arkadaşça davranan Kaplan, şaheserimi kendine has sabırla okuyor, bitirince de; “T’ih” diyor ve ekliyor: ‘Sen hikâye yazamazsın!’ (Buğra 1979: 379-380, Akt: Karataş, 2009: 120). Tarık Buğra’nın öyküleri, bu deneme sonrasında yazdığı *Oğlumuz* adlı öyküsünden sonra (1948) beğeni kazanır ve devamı gelir. Bundan sonra yazdıkları, *Zeytin Dalı* (3), *Çınaraltı* (6), *Hisar* (14), *Milliyet* (60), *Beş Sanat* (3), *İstanbul* (3), *Nokta* (2), *Küçük Dergi* (2), *Yenilik* (2) gibi yayın organlarında çıkar. Yazarın birer öyküsü de *Dost*, *Seçilmiş Hikâyeler*, *Yeditepe*, *Yücel* dergilerinde peş peşe yayımlanmaya başlar. Tarık Buğra’nın günümüzde yayımlanmış olarak görülen toplam 82 öyküsü, 1948 ile 1969 yılları arasında çeşitli dergi ve gazetelerde çıktığı anlaşılmaktadır. Bu konuda Turan Karataş’ın verdiği bilgiye göre, “Tarık Buğra’nın ilk öyküsü “Kekik Kokusu” (*Zeytin Dalı*, sy. 2, Şubat 1948), son yayımlanan öykü ise “Bir Genel Müdür” (*Hisar*, sy. 61, Ocak 1969) adını taşır. Şurası önemlidir, bu toplamın yaklaşık üçte ikisinden fazlasının 1948, 1949, 1950, 1951 ve 1952 yıllarında yayımlandığı düşünülürse Tarık Buğra’nın öykü yazarlığı kısa bir döneme münhasır kalmıştır. Bu tarihten 1969’a kadar geçen süre içinde yazarın telif ettiği öykü sayısı toplam on sekizdir. Başka bir deyişle, öykü yazarlığının son 17 yılında da 18 ürün yayımlamıştır” (Karataş, 2009: 121).

Tarık Buğra’nın bir iddiaya göre üç saatte yazdığı *Oğlumuz* adlı öyküsü, 1948’de *Cumhuriyet Gazetesi*’nin açtığı yarışmada ikincilik kazanmasıyla duyuldu. Bu eseri 1949’da yayımladığı ilk hikâye kitabı *Oğlumuz*’, 1952’de *Yarın Diye Bir Şey Yoktur*, 1954’te *İki Uyku Arasında*, 1964’te *Hikâyeler* izledi. Sayı olarak sözünü ettiğimiz 82 öyküden yalnızca 56 tanesi kitaplarda yer almış, geri kalan 26 tanesi hâlâ gazete sayfalarında bulunmaktadır (Tuncer, 1992: 7). Yazarın ilk kitabı *Oğlumuz* (1949)’da 13 öykü, *Yarın Diye Bir Şey Yoktur* (1952)’da 15, üçüncü kitap *İki Uyku Arasında* (1954)’da 13 öykü vardır. Tarık Buğra’nın bu kitaptaki on öyküyü, sonraki kitaplarına koymadığına bakılırsa, bunların yazarın beğenisinin dışında kaldığı söylenebilir. 1964 yılında yayımlanan son hikâye kitabı *Hikâyeler*’de de, - ilk üç kitaptan yapılmış seçmelerden başka beş yeni öyküyle birlikte 1969 yılında yeniden yayımlanır- toplam 39 öykü yer almaktadır. Tarık Buğra’nın, öyküler toplamı diye okura takdim edilen *Yarın Diye Bir Şey Yoktur* adıyla bir kitabı mevcuttur. Ne var ki, bu kitapta yazarın sadece 34 öyküsü bulunmaktadır. Bu sayı, 1969’da yayımlanan

Hikâyeler seçmesinden de azdır. Sözü edilen bugünkü toplama *Oğlumuz*'dan 8, *Yarın Diye Bir Şey Yoktur*'un ilk baskısından 12, sonraki kitaplardan ise 14 hikâyeye alınmıştır. *Yarın Diye Bir Şey Yoktur*'a alınmayan 48 öykü, bugünün okurunun kolayca ulaşamayacağı yerlerde dir. Tarık Buğra'nın bütün öyküleri kendi adını taşımaz. Yazdığı öykülerin 18'i "Süleyman Yücel", 3 öyküsü "Jale Baysal" imzasıyla, üç öyküsü ise imzasız yayımlanmıştır (Tuncer, 1992: 7). Tarık Buğra, kasaba yaşantısından, orta sınıf insanların ev ve aile ortamlarından kesitler verdiği bu hikâyelerinde, yoğun, şiirli bir dille aşk, yalnızlık, uyumsuzluk gibi temaları ele almış; olay örgüsünden çok iç gerçekliğe ağırlık vermiştir. 1955'te çıkan *Siyah Kehribar*'la farklı bir edebî tür olan romana geçmiş olur. Ancak bu geçiş, hikâyelerinin akıbeti açısından bir talihsizliğe de yol açmıştır. Edebiyat tarihimizde çok yönlü bir yazar olarak bilinen Tarık Buğra, gazete spor muhabirliği, fıkra yazarlığı, senaristliği, tiyatro yazarlığı ve eleştirmenliği gibi pek çok farklı alanda uğraşısı olmuştur. Ama her şeyden önce başarılı bir yazardır. Nitekim ona şöhretin kapılarını açan, edebiyatımızda ona önemli bir mevki kazandıran yönü, hiç şüphesiz ki romancılığıdır. Durum böyle olunca, Tarık Buğra'nın yazarlığının ilk döneminde yazdığı ancak bugün bile büyük ilgi gören ve çokça okunan bazı öyküleri, romanlarının gölgesinde kalmıştır.

Tarık Buğra, öykülerinde çevre ve eşya tasvirlerine uzun metinler hâlinde yer vermez. Olaylar peş peşe epizotlarla (olay halkaları) ilerlemez. Onun öykülerinde insanın dış dünya ile olan ilişkilerinden doğan çatışmalar yerine, daha çok iç dünyada olup bitenler anlatılır. Bu durum, yazarın insanın ruh dünyasının yansımalarına daha fazla önem verdiğini göstermektedir. Tahir Alangu, bu konu ile ilgili, "*Değişen yaşama şartlarının, toplum düzeni alt üst olmuş bir çağın nesiller arasına koyduğu aşılmaz duvarların ruhlara işleyen etkileri, içe oturan yankıları, bir ucu toplumda olan çöküntülerin ailelere doğru yayılmaları*" (Alangu 1965: 800) olarak anlatıldığını söyler. Ayrıca "*Toplumdaki büyük sorunlara değil, kişilerinin yaşamalarındaki düzensizliklere, uygunsuzluklardan gelen dertlere, sosyal adaletsizliklere değil, kişiler arasındaki ruhî zıtlaşmalara, bulunmuş ve yitirilmiş mutlulukların peşine düşeceklerine birbirine karşı horozlanan insanların yarattıkları bir keşmekeşin üzerine eğiliyordu.*" (Alangu, 1965: 803) tespitinde de bulunur. Tarık Buğra'nın pek çok öyküsünün hâkim teması aşk ve yalnızlıktır. Bununla birlikte öyküleri, genel olarak aşk tutkusu ve düş kırıklıkları, orta hâlli ailelerin hayatlarında görülen sıkıntılar ve toplumun kırsal

kesimden kimselerin yaşantısından çarpıcı kesitler anlatılır. Nitekim yine Alangu'ya göre, “*Tarık Buğra'nın asıl kişiliği, (...) toplumda yerlerini bulamamış, duyuş düşünüş ve yaşamada bir üslup tutturamamış 'yalnız adam'ı anlatırken belirir*” (Alangu 1965: 802).

1.2.5.1. *Tarık Buğra'nın Hikâyelerinde Tema*

Anlatıma dayalı, tahkiye esaslı eserlerde her çeşit hareket unsurunu oluşturan bir vaka kurgusu bulunmaktadır. Buğra'nın hikâyelerinde her hareketin merkezinde insan unsuru vardır. Olaylar da insan, insan psikolojisi, insan ilişkileri ve onun tasarıları etrafında gelişir. Bunun yöneticisi de yazardır. Her şey onun perspektifinde yol alır. Onun hikâyeleri, ait olduğu topluma ve bu toplumun bireyelerine vaat ettiği, paylaşmaya çalıştığı bir dünyadır. Bu dünyada daha çok orta sınıf insanların, orta hâlli ailelerin ve kırsal kesime ait kimselerin yaşayışları ile bunlara ait sevgileri, aşkları, umutları kuvvetle yer almaktadır. Bu bağlamda denilebilir ki, Tarık Buğra'nın hikâyeleri bilinen klasik olay hikâyesi ve durum hikâyesi olmak üzere iki tip hikâye özelliğini gösterir. Olayların sergilenmesinde çeşitli diyaloglara, sembollerle, hitap ve monologlara yer verilir. Biyografik özellikler taşıyan, sosyal eleştiri ve hiciv nitelikli, seyahat ve hatıraya girebilecek hikâyeler ağırlıktadır. Tarık Buğra'nın konusu Anadolu'da geçen roman ve hikâyelerinde gerçekleşen her türlü olay, dönemiyle bağlantılı olarak devreye girer. Bu sebeple yazar, eserlerde yansıtmaya çalıştığı tarihlerdeki sosyal, siyasî ve ekonomik hareketleri ve değişimleri gözler önüne sermeye çalışır. Tarık Buğra'nın hikâyelerine konu olan dönemlerin sosyal ve kültürel durumun hikâyelere bariz bir şekilde yansımıştır. Sosyal ve bireysel yaşantılarda görülen sıkıntılar, rahatlamalar Anadolu coğrafyasında yer alan köy ve kasabalardan, buralara ait insanların yaşamlarından alınmadır.

Tarık Buğra'nın öyküleri yapı bakımından olay öyküleri kimliğinden uzaktır. Olaydan çok bir durum veya olgu üzerine odaklanır. Bu konuda Karataş'ın tespiti şöyledir: “Tarık Buğra öykülerinin çoğu “durum öykü” diye nitelenen kümede yer almaktadır. Çünkü çoğunda kayda değer bir olay anlatılmaz, hatta olayın izine de rastlanmaz, bir mekân, bir insan resmedilir (“Martı”da olduğu gibi); bir durum anlatılır ya da bir durumun, bir anın muahezesi yapılır, bir pencereden görülen bir anlık

fotoğrafın çağrıştırdıkları anlatılır (“Hayat Böyledir İşte”). Öykülerdeki yapı, “soyut tahlilci öykü” anlayışına uygundur. Buğra’nın bir yerde başlayıp bir yerde tamamen biten ve bir aksiyonun yürüyüşüne bağlı olan öykülerinin sayısı çok azdır. O, yeniden söyleyelim, bilinen tabirle bir “durum öykücüsü”dür. Durumları, anları anlatırken de yer yer olup bitenler üzerinde düşünür, açıklamalar yapar; davranışlar üzerinde durur, sebeplere yönelir, bazen uyarıcı olma gereği duyar. Bu tavır, yazarca, öyküye (daha geniş planda sanatkâra) yüklenen “rehberlik etme” ilkesi gereğidir” (Karataş, 2009, 128).

Tarık Buğra’nın çoğu durum tespitine dayanan öykülerinde tema, yani genel olarak bireysel (aile, aşk, anılar), toplumsal temalar (sosyal sorunlar), sanat-psikoloji olmak üzere üç grupta tasnif edilebilir. Bunlar:

1.2.5.1.1. Bireysel Temalar

Bu öyküler, temelde insanı, aile hayatını anlatan veya yakın akraba çevrelerin oluşturduğu küçük sosyal grupların yaşayışlarını konu edinen hikâyelerdir. Yazarın bu öykülerinde kendi hayatından bolca hatıra, durum, motif ve anlık yaşayışlara yer verdiği; sosyal çevresiyle ilişkilerini anlattığı görülmektedir. Örneğin, bazı hikâyelerde taşradaki hayatından kimi sahneler, üniversite yıllarında çektiği yoksulluklar (“Piyano ve Keman İçin”), tutkulu gençlik aşkları (“Pazar Nöbetine ve Sınırlara Dair”) öykülerine serpilmiş biçimde karşımıza çıkar. Mesela gerçek yaşantısındaki muallim muavinliği, “Pazar Nöbetine ve Sınırlara Dair” adlı öyküsünde şu şekilde yer alır: *“İşimden pek memnunum. Muallim muavinliği deyip geçtiğim, hele omuz silktiğim yok: Yiyip içiyorum, yatıyorum, çamaşırlarım yıkıyor, iki kat elbisem olsa ceketim, pantolonum daima ütülü olacak. Daha ne isterim. Kaldı ki, bütün bunlardan sonra, ayda on iki buçuk lira, şu kadar kuruş da ücret alıyorum. Gerçi insan yirmi üç yaşında daha başka şeyler de isteyebilir ve arada sırada kör talihe veya sosyal düzene küfür sallayabilir ama ben kendi hesabıma şikâyeti arkadaşımız şair Recep kadar ileri –hiçbir zaman- götürmemişimdir”* (Buğra, 1954: 66). Ayrıca “Borç” adlı hikâyeye de otobiyografik niteliktedir. Yine, “087956’nın Sıfırı”, otobiyografik bir öykü olarak okunabilir, çünkü yazarın hayatından mülhemdir. Hikâyelerde gördüğümüz “çevreden yoksun olduğu için boşlukta kalan” insan, hikâyecinin kendisinden başkası olmadığı

söylenbilir. Bir de, Buğra'nın yaşamından kalma zihnine kazınmış, şuuraltında yer etmiş anlar, gözlenmiş durumlar (“Ata Binmiş Ali Ağa”), şahsen tanıdığı kişiler ya da kişilikler vardır. Bunlar da gerçekçi bir tutumla hikâyelerde yer alır. Tahir Alangu, bu durumu şöyle yorumluyor: “*Günümüz hikâyecileri gibi gerçeğe kendinden geçerek bir yol açmağa çalışıyor. Kişilerinin olsun, toplumun kalabalığının olsun yaşamalarında kendi bahtına bağlı ilintiler buluyor. (...) Hepsi de (dönemin yazarları) kendi kişiliklerine çarpan, taşıyamadıkları çıkmazları, hikâyelerine aktarmak suretiyle boşaldılar*” (Alangu, 1965: 806).

Tarik Buğra'nın 1950'ye kadar yazdığı hikâyeler, daha çok evlilik ve aile hayatını anlatanlardır. “Ömer”, “Havuçlu Pilav Meselesi”, “Oğlumuz” ve “Buhran” adlı hikâyeler bu konularla ilgilidir. 1950 sonrası yazılanlardan bir kısmı da yazarın evliliğinden sonraki aile hayatını anlatır. İlk aşka bağlılık duygusunu ve arkadaş aşkına ihaneti konu edinen “Kel Melahat” ve “Mavi Doç”, bu bağlamda insan ilişkilerini etraflıca irdeleyen başarılı öykülerdir. “Karaoğlan” ise, ikili bir aşkın öyküsüdür. “Çok Sonra” ve “Hayat Böyledir İşte” adlı öyküler de bu anlamda bir his ve hayalin ürünüdür. Bütünüyle aile hayatına yönelen ve bu çerçevede bireyler arasındaki ilişkilere ayna tutan anlatılar daha çok “Uzaklardan” ve “Şehir Kulübünde” adlı öykülerde karşımıza çıkar.

Aile temine bağlı hikâyeler arasında büyüme sürecindeki çocuğun problemlerini, çocuk sevgisini, çocuğun evden ve aileden uzaklaşma eğilimini anlatan “Oğlumuz” adlı hikâye, aynı zamanda Tarık Buğra'nın ilk hikâye kitabının da adıdır. Öykü, bir babanın olayın kahramanı da olan çocuğu Ömer'in bebeklik ve çocukluk yıllarına ilişkin hayallerini, gençliğinde üniversite yıllarında yaşadığı talihsiz aşkı karşısında geçirdiği sarsıntıyı konu edinir. Her gece eve geç gelmeye başlayan Ömer'in yaşadığı bunalımın tesirindeki anne baba, beklenmedik bu durum karşısında çaresiz ve perişandır: “O da her oğul gibi sokak, okul, çarşı arasında her gün biraz daha bölünüp gidecekti. Önlenezdi bu” sözleri, çocuk üzerinde çevrenin kaçınılmaz etkisini anlamış anne babanın tedirgin ruh hâlini göstermektedir. Öyküde bireyin ergenlik yaşlarda başlamak üzere bir arayış içine girdiği, bu süreçte ailesini umursamadığı, yaşadığı aile evinden bile hoşlanmadığı, uzaklaşma eğilimine girdiği ve kendine ait bir dünya kurma

hayallerini taşıdığı anlatılır. Çocuğun bu süreçte davranışlarında, duygu ve düşünce dünyasında tezahür eden değişiklikler, onu evden ve aileden ayırmaya, gerçek sosyal ortamından koparmaya sürükleyen temel nedenler olarak gösterilir. Ancak ilerleyen zamanlarda bu duygusal travmayı güç de olsa atlatabileceği, bu yıkıcı koşullardan sıyrılarak yapıcı davranışlar sergileyerek gerçek hayata ve aile ortamına sorumluluk duygusunu edinerek döneceği fikri asıl verilmek istenen bir fikir olarak işlenir.

Tarık Buğra'nın aile temalı hikâyelerinden biri de "Havuçlu Pilav Meselesi" başlıklı öyküsüdür. Eşler arasında basit bir aile içi nedene bağlı olarak gelişen tartışma ve sonrasında oluşan tatsızlıkları konu edinir. Karısı tarafından evden kovulan hikâyenin kahramanı erkek, meyhanelerde içip mest olduktan sonra evine döndüğünde yemek istediği havuçlu pilavın kendisine bırakılmadığını görür. Bunun sonucunda gelişen psikolojik gerginlik, zamanla inat ve öfkeyi doğurur. Bu durum, koca tarafından kendisine değer verilmediği, bu yüzden pilavın kendisine tercih edildiği sonucu çıkarılır. Karşılıklı anlayışın tüketildiği eşler arası ilişkiden olumlu bir sonuç çıkamayacağı vurgulanır. Hikâye kahramanının sevgilisi ile nişanlısı arasındaki ikili aşkı konu edinen "Sihirli Ayna", 'saadetin zalim ezici' olduğu tezine dayanır. Görücü usulüyle evlenmenin reddedildiği, kadercilik anlayışı, kız çocuklarına gereken değerin verilmeyişi, kızları okutmada babaların umursamazlığı gibi ana temaları, belli bir olay örgüsüne bağlı ve aile hayatı içinde konu edinen öykü, "Hayat Böyledir İşte", acıma duygusu, sevgi ve merhamet olgusunu işler. Nitekim Buğra'nın hikâyelerinde geçmiş ile bugün, hayal ile gerçek, bir arada yaşamak ile ayrılık gibi farklı uçlar arasındaki tezattan acı ve karamsarlık duygusunu telkin etmek değil, hüznle karışık bir dostluk, acıma hissi, sevgi, dostluk ve merhamet çıkar. Nitekim bu hikâye üzerinde fikir beyan eden Mehmet Kaplan, şunları söyler: "Tarık Buğra'nın bu hikâyesi, trenin bir dakika durduğu küçük bir istasyonda, pencerede görülen bir kadının, istasyon müdürünün karısının uyandırdığı his ve hayale dayanıyor. Yazar, tanımadığı, fakat derin bir yakınlık duyduğu bu kadının hayat hikâyesini, trende giderken kendi kafasının içinde yaratıyor. Hikâye, kadının hikâyecide uyandırdığı duyguya benzer hüznün verici, tatlı ve dost bir duygu uyandırıyor" (Kaplan, 1979, 257-259). Aile temi üzerine yazılmış olan "Ömer" adlı öyküde aile içi meseleleri; karı, koca, çocuk ve kardeş ilişkilerindeki yakınlığı ve sıcak ruh hâlini görürüz. Öyküde ailenin geleceği olan çocuklara nasıl

umutla bağlandıkları sergilenir. Bir hayal ürünü olarak kurgulanan fakat gerçeğe de uygun düşen “Çok Sonra” öyküsü, huy ve karakter bakımından birbirine zıt bir çiftin zorunlu olarak bir araya gelişlerini, iyinin kötünden kurtuluşunu konu edinir. Semra ile Eczacı nişanlı ama mutsuzdurlar. Son derece çirkin olduğu gibi ayyaşın teki olan Eczacıya karşın Semra, oldukça güzel ve düzgün bir fiziğe sahiptir. Semra, bir gün dolapta bulunan siyanürü gizlice alarak dışarı çıkar. Bunu gören Eczacının kardeşi, durumu ağabeyine bildirir. Bunu üzerine çift ayrılmaya karar verir. Eczacı tarafından içki içmeye zorlanan Semra içmemekte direnir ve evi terk eder. Eczacı ise bir koltuğa yığılmış ve intihar sebebini gösteren bir mektup yazmıştır. Ayrıca sevgilisine yazdığı bir mektubu da kitabın arasına yerleştirmiştir. Eczacının ölüm haberi etrafa yayılır, araştırma sonunda intiharın Semra’dan hınç almak üzere yapıldığı kanaatine varılır. Semra’nın gayreti ise, sevme ve özgürce aşkı yaşama hürriyetini elde etme arayışı olarak anlam kazanmıştır. Kendini serbest ve başıboş bir şekilde hayata kaptıran bir delikanlının (Genç) evinden işinden, eşinden ve annesinden kopuşu, “Fal”da anlatılır. Öyküde “Bahtsızlıklar, kayıplar insan ömrünün değişmez kaderidir. Öldürücü olan bunlar değil, bir kaybın başka bir kazanç imkânı getirdiğini görememektir” sözleriyle Genç’i hayata ve dostlarına bağlama mücadelesi veriliyor. “Kel Melâhat”te hikâyenin kahramanı Melâhat ile inşaat ustası Cevdet’in sonuç vermeyen duygusal ilişkisi anlatılır. Süleyman ise, inşaatta aynı işte çalıştığı Cevdet’in arkadaşıdır. Aralarındaki ilişkinin bittiğini düşündüğü için Melâhat’i sahiplenmek ister. Bundan sonra Cevdet Usta cephesinden netleşen arkadaş aşkına ihanetin öyküsü başlar. Aynı zamanda Melâhat’i isteyen Süleyman’ın yaşadığı acılar anlatılıyor. Bu, Süleyman tarafından kazanılmış bir fırsatın sonsuza kadar yaşanılması arzulanırken, Melâhat’in yeniden eski sevgilisi tarafından ikna edilerek geri alınmasıyla kazanç ve kayıp tarafları yer değiştirmiş olur. Tarık Buğra’nın bu tarz ikili aşkı anlatan öyküleri sayıca boldur. Nitekim “İki İhtiyar”da da buna benzer bir aşk serüveni yaşanır. Öykü kahramanı Ferhunde’yi hem Gandhi hem de Kâzım sevmektedir. Sonunda Ferhunde ile evlenmeyi başaran Kâzım olur. Hikâyenin sonuna kadar aşkından vazgeçemeyen Gandhi’nin çektiği acılardan söz edilir. Ferhunde’nin beş oğlu, sonraları Tıp Fakültesini bitirip Mardin’de göreve atanınca da başkasıyla evlenen Dr. Gandhi’nin de beş kızı olmuştur. Öyküde, aradan geçen zamanın, Gandhi’nin bu ölümsüz aşkını silemediği vurgulanır. Bu duygu, yazar tarafından aşkın gücü temelinde yüceltilir. “Karaoğlan” dada aynı ikili aşkın bir

örneğini görürüz. Hikâyede ilk sevgi ve bu sevgiye bağlılık duygusu işlenir. “Buhran” adlı öykü de evlilik, aile, geçimsizlikten kaynaklı huzursuzluk temelinde “Havuçlu Pilav Meselesi” ve “Oğlumuz” hikâyeleriyle benzer kurguya sahip bir bütünlük içindedir. “İlk Aşk”, ilk sevgilisini bırakıp başka biriyle geçirdiği üç yıllık beraberliğine rağmen yirmi günlük ilk aşkını unutamayan bir gen kızın, bu ağır psikolojiyle geride kalan diğer tarafın derin dramına sahne olur. İki arkadaş aşkının nasıl ihanete uğradığı ve geride nasıl hüznü duygular, yıkıcı tesirler bıraktığı da “Mavi-Doç”un konusudur. Tarık Buğra’nın bir başka öyküsü “Şehir Kulübünde”, kasabanın ileri gelen üst düzey bürokratlarıyla şehir kulübünde kendini oyuna ve içkiye ve kumara verdiği için ihmal ettiği eşini ve ailesinin üzüntüsünü son anda fark edince de pişman olup toparlanan bir doktorun hikâyesini anlatır. Burada Münir Cevdet Bey, örnek bir tiptir; Doktor, onun davranışlarından etkilenerek eski günlerine döner, şahsiyet kazanır. Bu öyküde olduğu gibi Buğra’nın başka öykülerinde de özellikle içki, çıkmaza giren veya bunalım yaşayan kahramanların sığındığı bir zararlı alışkanlık olarak yer alır. “Hikâyelerde, içki ve sigara bir leitmotif gibi kullanılır. Özellikle içki, fazlasıyla anlatıma giren bir motiftir (“Meçhul Kahraman”, “Şehir Kulübünde” vd.). Yazar, kişilerinin ıstıraplarını dindirmek için içkiyi teskin edici bir unsur olarak kullanır. Boşluktaki insan, aşk kırgınları, hayat küskünleri hemen çok defa içkiye sarılırlar. “Yarın Diye Bir Şey Yoktur” öyküsünden öyle anlaşılıyor ki, yazarın kendisi de müthiş bir sigara tiryakisidir (Karataş, 2009, 120). “Uzaklardan” hikâyesi, bundan öncekiler gibi aile temini işlemişse de kurgu, işleyiş ve anlatım bakımından bunlardan ayrılır. Hikâyenin anlatımı, sembollere dolayısıyla sanata dayalıdır. Yazar, öykünün kahramanı şahsında çapkın ve maymun iştahlı gönülleri merkeze alır. Kahramanın kirpikleri ‘gönül’ü, buz taneciği ‘kız’ları, iri kar tanesi de ‘kadın’ları sembolize eder. Bu bağlamda “kirpik, kar, buz, uzaklar, yolculuk” gibi kelimeler, mecazî manalar yüklenmiş ve hikayenin yürütücü rolündeki kavramlardır.

Tarık Buğra’nın bu öykülerinde görülen aile, aşk ve karşı cinsler arasında gelişen duygusal ilişkilerde bazı sonuçlara ulaşmanın peşindedir. Buna göre, erkekler daha önce sevdikleri biri varsa ona duygusal anlamda bağlılığını sürdürürler; sevdikleri ancak ulaşamadıkları kadınlar evlenseler bile onları kolay kolay unutamazlar. Buna karşın kadınlar, evlendikten sonra ait oldukları eş ve çocuklarına, ev ve ailesine ayak uydurarak ilk aşklarının tesirinden kurtulmakta başarılıdırlar.

1.2.5.1.2. Toplumsal Temalar

Bu kategorideki hikâyeler, geniş sosyal çevreleri veya toplumsal meseleleri içine alan öykülerdir. Birinci gruptaki öykülerde aşk, sevgi, ihanet gibi bireysel temalar dikkat çeker. İkinci gruptaki hikâyelerde konu yelpazesi daha geniş ve derinliklidir. Sosyal yönü ağır basar. Yazarın en nitelikli hikâyelerini de bunlar oluşturmaktadır. Zira yazı ve sanat hayatını da yansıtan hikâyeler burada yer alır. Öykülerin odağında insan çeşitli yönleriyle varlık gösterir. İnsanlık ilişkileri, insanlık sevgisini ve ahlak değerlerini aşılama amaç edindiğini, bu yönde bir eğitici yanı olduğunu hissettiren hikâyelerde çeşitli meseleler anlatılır. Özünde toplumun yaşayışına, sosyal ve kültürel değerlerine ayna tutan bu hikâyelerin dokusuna bireysel sayılabilecek küçük ama önemli detaylara, düşündürücü temalara değinilir. Dünya, ahret, kader, Allah, merhamet, iyilik, çalışkanlık, kazanç, çıkarıcılık, dilencilik, bencillik, vurgunculuk, hırsızlık, töre, tarih, köy, kasaba, içki, kumar, zararlı alışkanlıklar ve sonuçları gibi pek çok konuya doğrudan veya dolaylı olarak girildiği görülür.

Bu bölümde yer alan öykülerin sayısı oldukça fazladır. “Borç”, “Kuyruklu Yıldız”, “Bitmemiş Senfoni”, “Küllük”, “Coğrafya Dersi”, “Bacanak”, “Martı”, “Üstadla Konuştum”, “Şarap Şişeleri ve Kitaplar”, “Ayakkabı Gıcirtısı”, “Helvacı Güzeli”, “Destan”, “Dostluk”, “Yarıda Kalan Aşk”, “Kırk Beş Saniye”, “Hoparlör ve Şöhrete Dair”, “Otel Faresi”, “Kurtuluş”, “Sevginin Bedeli”, “Eşek Arısı”, “Belediye Başkanımıza Dilekçe”, “Çocuklar ve Elmalar”, “Gün Akşamıdır”, “Piyano ve Keman İçin”, “Beşinci”, “Şaheser Peşinde”, “Muhallebicide”, “Ufacık Ölü”, “Meçhul Kahraman”, “Sevginin Bedeli”, “Kör”, “Ata Binmiş Ali Ağa” adlarındaki öyküler sosyal konulu olay ve durumları anlatır. Bunlardan bazıları (“Bitmemiş” “Senfoni”, “Şaheser Peşinde”, “Şarap Şişeleri ve Kitaplar”, “Üstadla Konuştum”) yazarın yazı hayatını ve sanatına olan bağlılığının öyküleridir. Diğerleri de insan sevgisini, merhamet ve acıma duygusunu; köy ve yayla hayatını, köylü gerçeğini ve onlar arasındaki ilişkileri; meşru olmayan kazançları, menfaatle işbirlikçiliği; gençlik dönemleri ve iç sıkıntıların yarattığı buhranları; tarihe ve geçmişe duyulan özlemi, yalnızlık duygusunu; işsizlik ve ekonomik yetersizliğinin birey ve aile hayatı üzerindeki yıkıcı tesirleri; özürülülerin dramını, çok çocuklu ailelerin zorlu yaşayışını; hırsızlık gibi yüz kızartıcı suçları, dürüst çalışma erdemini ve bedellerini dikkatlere sunmaktadır.

1.2.5.1.3. Sanat-Psikoloji

Psikolojik mahiyetteki öyküler, sosyal konulu gruba dâhil edilebilecek diğer öykülerle iç içe girmiş durumdadır. Sanatsal ve psikolojik bir nitelik arz ederler. Bunlar, aşk ve sosyal içerikli olmakla birlikte psikolojik karakter ağırlıklıdır. Örneğin, “087956’nın Sıfırı”, “Tezgâhtaki Kız”, “Çifte Tabancalı Hafiyeye”, “Pazar Nöbeti ve Sınırlara Dair”, “Pazar Nöbeti” ve “Mağlup” adlı öyküler bu kategoride yer almaktadır. Öykülerde insan psikolojisinin anlatımında kullanılan soyut kelimelerin çokça kullanıldığı görülmektedir: “Hüzün” başta olmak üzere “hırçın”, “vahşi”, “telaş”, “endişe”, “mağrur”, “baht”, “tedirgin”, “cesur”, “cesaret”, “ferah”, “iç burukluğu”, “buhran”, “heyecan”, “korku”, “endişe”, “müjde” (Tuncer, 1992: 109).

Tarık Buğra’nın hikâyeleri, kendi kişisel mizacının ve sanat anlayışının ürünüdür. Hemen hepsinde çeşitli muhtevalara rastlanır. Ama gerçek olan şu ki, sayısı 10 civarında olan hikâyelerinde ağırlıklı olarak yer aldığı gibi hemen tamamına ait kahramanların yaşayışında psikolojinin ön plana çıktığı söylenebilir. “Yarın Diye Bir Şey Yoktur” adlı öyküye yalnızlık psikolojisi egemendir. Burada öykü kahramanı yarın için dinlenip zinde bir şekilde güne başlamamayı hedeflemektedir. Bunun için uyuması gerekir. Ancak zihnini kuşatan bin bir hayal ve düşünceden dolayı pek çok yöntemi denese de uyuyamaz. Bunda etkili olan şey karmaşık duygular ve içine sürüklendiği olumsuz ruh hâlidir. Nitekim Tahir Alangu, konu ile ilgili şu tespitlerde bulunur: “Zaman içinde boşlukta kalan insan, çevresinden yoksun insanın isyanı, Tarık Buğra’nın hikâyelerinin baş kişisi ve temasıdır. Bunların hayatına yapışan, günleri ve geceleri bölen bir keder vardır. Hayat, sürekli ve kesintisiz akıp gider, ‘yarın diye bir şey yoktur’. İnsanın hayatı bir büyük gün ve bir büyük gecedir. Çoğu zaman da günü ve geceyi, dışımızda böyle şeyler olsa bile, içimizde birbirinden ayıramayız. Burada başkalarıyla mutluluk içinde paylaşılmamış, parçalara ayrılarak yaşanmamış bir hayatın mekanik sürekliliğindeki işkenceye değiniliyor” (Alangu, 1965: 805). Bu kategoride yer alan diğer bir hikâyeye de “087956’nın Sıfırı”dır. Otobiyografik olan bu hikâyeye, aybaşını bekleyen bir tıp öğrencisinin yoksulluk dramını İclâl adlı bir kızla olan duygusal ilişkisi ve hikâyenin adını taşıyan rakamlarla uydurulmuş yılbaşı biletinin tutmayan sıfırı yüzünden doğan şansızlık psikolojisi anlatılır. İclâl, kahramana 10 lira vermiş, bir o kadar da ekleyip yılbaşı için bir bilet almasını istemiştir. Ancak kahraman,

ekleyecek parası olmadığı gibi kendisine verilen parayı da harcamak zorunda kalmıştır. Geride tutmayacağı umuduyla bir rakam uydurmaktan başka çaresi de kalmamıştır. Ancak yılbaşı gecesi sıfır hariç baştan sona söylediği bütün rakamlar çıkınca zor anlar yaşayan kahraman, son rakam olan sıfır tutmayınca rahatlar. Yazarın hayat hikâyesine bakıldığında bu kahramanın kendisi olabileceği düşünülmektedir. Zaten Tarık Buğra'nın, pek çok hikâyesine kendi hayat serüvenlerini katmaktan kaçınmadığını daha önce belirtmiştik. Kahraman, kendi yalanı yüzünden psikolojik bir işkence çekmiştir. Son anda sıfır rakamının tutmayışı onu bu azaptan kurtarıyor. Tanışmak için randevulaştığı bir sarışın kızla bir an önce buluşmak için bekleyen öykü kahramanının bitmek bilmeyen zamanın kendi telaşlı ruh hâli üzerindeki tesirini anlatan “Mağlûb”ta çizilmiş acı tablodan kurtulmanın yolu, kısa zamanda sevgiliye kavuşmanın gerçekleşmesinde aranır. “İki Uyku Arasında” ise, bir kiralık kadın ile hayal kırıklığına uğramış bir adamın ruh hâllerine yer veriliyor. Adam aradığı aşkı bulamadığı için güçsüz ve ilgisizdir. Peşinden gittiği aşkta aradığını bulamamış olmanın bireyin iç dünyasında aşka dair yarattığı ütopyik durum bir ruhsal probleme dönüşür. Öyküde kendisini garip, kimsesiz ve hayat karşısında yenik hisseden kahramanının muallim muavinliği yaptığı bir yatılı okulda pazar günü nöbetindeyken işinden memnun olmasına rağmen devam eden bir kısır döngüden şikâyet ve başka bir işle de meşgul olma isteğine cevap bulamamış olmanın yarattığı can sıkıntısı “Pazar Nöbetine ve Sınırlara Dair” başlıklı öykünün konusudur. “Tezgâhtaki Kız”da, bir mağazada tezgâhtarlık yaparken sevdiği erkekle evlenip bir gelecek kurmayı düşünen, ancak sevgilisi tarafından aldatıldığı için planları al üst olan, bu yüzden hayal kırıklığına uğrayan bir genç kızın kırık dökük psikolojisine ayna tutuyor. “Var Olmak Veya Olmamak” öyküsü, 34 yaşına gelmiş olmasına rağmen hâlâ evlenememiş olan bir bayanın hayata ve insanlara karşı nefret duyması, çevresine karşı güven duygusunu kaybetmiş olması sonucu yaşama sevincini kaybetmesi ve nihayet denize atlayıp intihar etme arzusunu taşıması anlatılıyor. Bu psikolojik durum, bayanda hayata dair, ‘var olmak veya olmamak’ ekseninde bir ölüm korkusundan ibaret kalır. “Kardan Adam”a bir arayış psikolojisi hâkimdir. Zira Öykü kahramanı bir beyaz kâğıtlar üzerinde öyle bir insan portresi çizmek ister ki, diğer bütün insanların bayağılıklarına ve iğrençliklerine teselli olsun. Çünkü bu insan, kadere boyun eğmeyen, yaşanan hayatın kötü yanlarından kurtulup güzellikler dünyasına açılma özlemiyle doludur. Tıpkı kardan

adam yapan Colomb'un taşıdığı tasavvurları gibi. "Çifte Tabanlı Hafiyeye", aşk ve korkunun iç içe geliştiği bir öyküdür. Görülen bir rüyanın anlatımında tecessüm etmiş hâlidir. Şuuraltına yerleşen maziye ait yaşantıların rüya hâli içinde dışa vurumu temelinde psikanaliz öykücülüğün bir örneğidir. Edebiyatımızda ilk örneği Ahmet Hamdi Tanpınar'a ait olan bu tarz tahkiyeli anlatım, Tahir Buğra'nın bu öyküsünde de yer alıyor. Öykünün temelinde dış âleme bağlılık vardır.

Tarik Buğra'nın bu grupta yer alan hikâyelerinde değişik ruh hâlleri ve psikolojik unsurlar farklı olay, olgu ve durum vasıtasıyla açığa çıkmaktadır. Toplum ve birey yaşantısındaki anormallikler sosyal açıdan değil, psikolojik bakımdan ele alınıyor. Öykülerin genel yapı, konu ve kişiler arası ilişkilerine bakıldığında yazarın kendi serüvenleri içinde oldukça karmaşık, sıkıntılı ve mükedder olduğu söylenebilir.

1.2.5.2 Tarık Buğra'nın Hikâyelerinde Kişiler

Tarik Buğra'nın eserlerini gerçekçi ve inandırıcı kılan en önemli unsur insandır. Mehmet Kaplan, bu konu ile ilgili bir değerlendirmesinde Tarık Buğra'nın öykülerindeki insan unsuru için şunları söyler: "*Hiddeti, neşesi, korkusu, sevinci, sevgisi, isyanı, alayı, hüznü, kahramanlığı ve bozgunluğu ile insan, canlı insan var. Her şeye rağmen, yaşamak için kendisinde –dışarıda değil, kendi varlığında- daima gizli bir kuvvet bulan, hayata meydan okuyan insanlar var*" (Kaplan 1953: 5). Yazar, eserlerinde bu direngen ve güçlü insanı bir bütün olarak ele alıyor ve her yönüyle olduğu gibi gözler önüne seriyor. Tarık Buğra, sanat ile insan arasındaki bağlantıyı şu sözlerle belirtiyor: "*Sanatta tek birim, tek çıkış noktası insandır. İnsanın mutluluğu, hürlüğü ve problemleridir: Onun toplumla ve öteki insanlarla, tabiatla çelişkileri, çatışmalarıdır*" (Ayvazoğlu 1993: 39).

Tarik Buğra'nın roman ve hikâyelerindeki başat kahramanların, figüranların duyularları, sezilerleri, düşünceleri, umutları, karamsarlıkları, iç sıkıntıları, kederleri, mutlulukları çoğunlukla kasaba, az sayıda da köy perspektifinden sunulmuştur. Tarık Buğra'nın öykülerinde kişiler, çeşitli meslek gruplarına mensup, çoğunluğu eğitilmiş kimselerdir. Bunlar arasında doktor, eczacı, veteriner, hâkim, savcı, öğretmen, yazar, ressam, müdür, memur kesimi ağırlıktadır. Ayrıca işçi, esnaf, köylü, öğrenci, hayat

kadını gibi toplumsal statülere mensup kimseler de konuya göre öykülerde yerlerini alırlar. Yazar tarafından köy ve kasaba mekânı ile bu insan profilleri, yaşanan güncel ve aktüel olaylar öykülere etraflıca yansıtılmaya çalışılmıştır. Çünkü yazarı ilgilendiren temel unsur insandır. Sanatta insana verdiği önemi kendisiyle yapılan bir söyleşide şu sözlerle ifade eder: *“Beni hakikaten insan ilgilendiriyor. İnsansız bir dünya düşünülemez tabi değil mi? Hiç değilse bizim için. Yani insanlar için. Belki karıncalar, arılar, çiçekler için öyle bir dünya tasavvuru mümkündür ama insan olmayan. Ve çoğu için daha rahat, daha mutlu bir dünyadır insan olmayınca. Ama ben insan olarak insansız hiçbir şey düşünemiyorum. Ne ay ne deniz ne güneş ne bilmem ne ekonomik meseleler, sosyal meseleler... Hepsi çöker gider. Bütün bunlara değer ve mana veren, insanın kendisidir. Ve insan da çok çeşitlidir. Gerçi prototipler vardır ve bunlar her toplumda büyük çoğunluğu teşkil eder ama yakından bakılırsa hik demiş burnundan düşmüş, dediğimiz insanlar bile bütün insanlık için bir anahtar niteliği taşıyan özel vasıflara sahiptir. Bunları araştırmak, diğer insanlar için de yararlı olur. Onları da açıklar. Bir insanı açıklamak, birçok insanı açıklamak demektir, derim. Ve asıl önemlisi, soru çerçevesi içerisinde, insandan başka bir şeye değer vermiyorum ve insanı anlamaya alışıyorum. Onun bilhassa psikolojik boyutlarını. Ekonomik meseleler, politik meseleler... Hepsi hepsi insana bağlı. İnsan psikolojisine bağlı. Bu insanı iyi anlarsak bu meselelerin çözümleri daha kolaylaşır sanırım. İnsanı bilmeyenlerdir büyük hata yapanlar”* (Taçdiken 1973: 17).

Tarık Buğra'nın hikâyelerinde yaş gruplarına göre (çocuk, genç, orta yaşlılar, ihtiyar); sosyal durumlarına göre, (okumuş, cahil, köylü, kasabalı); mizaçlarına göre, (merhametli, öfkeli, kaderci, mücadeleci) gibi çok çeşitli kişilere rastlanır. Ancak Hüseyin Tuncer, toplumsal yapı içinde hikâyelerden yansıyan orta tabakayı karakter bakımından birbirine benzettiği için hikâyelerdeki kişileri psikolojilerine göre tasnif etmiştir. Bu tasnif, kişilerin genel karakterlerini göstermesi bakımından bizce de doğrudur. Buna göre hikâyelerdeki kişilerin belirgin profili, 1. Romantik ve karamsar tipler, 2. Bencil ve kurnaz tipler olmak üzere iki grupta incelenebilir:

1.2.5.2.1. Romantik ve Karamsar Tipler

Bu kategorideki kişiler, gençlik çağını yaşayan, sevgiye ve aşka susamış, güzel duygular içinde olan genç kız ve erkeklerdir. Bu gençler, sevdiklerine kavuşamadıkları için, sürekli içen, heyecanlı, zamanlar daha çok meyhanede geçen, hırçın, karamsar kimselerdir. Gençliğinde sevdiğine kavuşamayan orta yaş grubundaki kimseler de genellikle ikili aşkı yaşarlar. "Sihirli Ayna", "Hayat Böyledir İşte" ve "Karaoğlan" hikâyelerinin kahramanları buna örnektir. Tarık Buğra'nın aşkı konu edinen hikâyelerinin kişi kadrosu heyecanlı ve hareketli gençlerden meydana gelir. Geçmişte yaşadıkları ilk aşklarını unutmazlar. Bu yüzden huzursuzdurlar. "İki İhtiyar"da olduğu gibi hayal kırıklığını yaşamaktan kurtulamazlar. Romantik duyguları hüsrarla sonuçlanır. Toplumda birer bedbin tip olarak görünmeleri de bu yüzdendir. Orta yaş grubundakiler de ikinci gençlik duygularını yaşayan kimselerdir. "Martı"da görüldüğü gibi iç sıkıntılarıyla baş başa kalırlar. Tarık Buğra'nın hikâyelerindeki kişilerle kendisi arasında bazı benzerlikler bulmak mümkündür. Nitekim onun, psikolojik ve ekonomik temalı hikâyelerinde kişileri kendi hayatından ve mizacından yola çıkarak karakterize ettiği düşünülebilir. "Karaoğlan", "İlk Aşk", "Söz Alma... Fakat Kimden?" ve "Heyyi Hey" gibi öykülerdeki kahramanlar buna örnek gösterilebilir. Trajik aşkın insanları olarak, "Fal"da Genç, "Şehir Kulübünde" hikâyesinde Doktor görülür. Bunlar kendilerini içkiye verip eşlerini ihmal eden tiplerdir. Hayata küsen bu bedbin tipler, alkolik oluşlarıyla dikkat çekerler. "Kurtuluş"ta hikâye kahramanı, "Fal"da Genç, "İki İhtiyar"da Gandi, "Şehir Kulübünde" öyküsünde Doktor, "Martı"da Todori, "İlk Aşk"ta Ressam, "Çok Sonra"da Eczacı, "Karaoğlan"da Karaoğlan aşkın içki düşkünüdürler. Öykülerde romantik duygular içinde olan tiplerin, karamsarlık ve ümitsizlikle gölgelenen akıbetleri karşısında, hırçın ve bedbin kişiler oldukları görülür. Hepsi hayat karşısında aciz ve çaresizdirler, ancak düştükleri bataкта kalan zararlı tipler değildirler. Yazarın insanı yüceltmek gayesi, öykülerde onları buldukları çıkmazdan kurtarır (Tuncer, 1992: 86).

1.2.5.2.2. Bencil ve Kurnaz Tipler

Tarık Buğra'nın hikâyelerinde duygusal ve karamsar tiplerin yanında, kişisel menfaat temin etme peşinde koşan, kendi çıkarını devamlı başkasının haklarından önce

düşünen, egoist tipler de yer alır. Bu tiplerin içinde yaşadıkları sosyal çevreleri gibi yaşadıkları mekân da ruh dünyalarına uygun niteliklere sahiptir: “İnsanın iç dünyasına yönelen bir bakış hâkim olduğu için Buğra'nın öykülerinde kapalı mekânlar fazladır. Özellikle meyhaneler ya da içki içmeye müsait benzeri yerler dikkati çeker. Dış âlem ve dolayısıyla tabiat hikâyelerde fazlaca yer tutmaz. Daha ziyade iç mekânda konuşlandırılmıştır öykü kişileri. Tabiat da, diğer dekoratif unsurlar gibi, öykü kişinin yani insanın “hayatına karışan ve ona gizlice tesir eden” bir unsur olarak kullanılır çokluk. Kahramanın ve durumun ruhuna uygun bir atmosferi tamamlamak, bir hareketin, olgunun sebebini ortaya koymak yahut kişinin iç dünyasına yol bulmak için tabiata yer verilir (Karataş, 2009: 127).

Hikâyelerdeki bencil, kurnaz ve açığız karakterler, aynı zamanda çok hareketli, atılgan ve bir o kadar da yaşama sevincini taşıyan kimselerdir. "Kurtuluş" hikâyesinde, mücadelecî tipe örnek olarak Süleyman gösterilebilir. Okul hayatındaki zikzakları, tıpkı yazarın okul yıllarındaki durumunu çağrıştırır. "Kör" hikâyesinde anadan doğma kör ve sesi de çok güzel biri olara tanınan Suphi cahildir, ruhsal kompleksleri yüzünden utanç duymaktadır, bu yüzden sosyal çevresiyle bir araya gelip tanışmaktan çekinir. Oysa aralarındaki yaş farkına rağmen, öyküdeki Kadın onun sesini beğenmekte ve ona aşık görünmektedir. "Var Olmak veya Yok Olmak" hikâyesinin kahramanının teyzesi, kendisini çirkin bulduğu gibi başkalarından da tiksindir. Zira yaşı bir hayli geçkin olmasına rağmen bekâr kalmış ve bu yüzden aşağılık hislerine kapılmıştır. Gaddar ve acımasız insan tipine, "Piyano ve Keman İçin"de rastlıyoruz. Rıza, egoist birisidir; yanında kalan Rahmi'ye kötü davranır ve ölümüne sebep olur. "Piyano ve Keman İçin"de, hikâye kahramanının Rahmi'ye; "Ufacık Ölü"de Bebek'e; "Muhallebicide" hikâyesinde Kadın'a; "Tezgâhtaki Kız"da Kız'a ve "Hayat Böyledir İşte"de Kız'a karşı beliren acıma ve merhamet duygusunu görüyoruz. Cesur, direngen ve atılgan bir karakter örneğini "Gün Akşamlıdır" adlı hikâyenin kahramanı Süleyman'da buluruz. O, bir öğretmendir, kendi çevresinde "Hoca" adıyla çağrılır. Halkçıdır, halkın haklarını korur, inançlarına saygılıdır. Yeni gelen başöğretmen'e karşı mertçe mücadele vermesi de bu temelde gelişir. "Borç"ta, Simitçi'nin beş lira karşılığında minnettar bırakılması isteği ile, bencilliğin en güzel örneği verilir. "Ayakkabı Gıcirtısı Hoparlör ve Şöhrete Dair"de, yazar, meşru olmayan kazanç ve şöhretlere karşı öfkesini açığa vurur. Yazar,

bütün bu öykülerinde gösterdiği ana tepki olarak insanın menfaatperest yanına karşı koyma ve bu davranışı reddetme tavrıdır. Onun bu tavrı, kişisel menfaati uğruna başkalarının hayat hakkını görmezlikten gelen kimselere karşı mücadele etme dersi olarak algılanır. Bu algı, kurnaz, bencil ve hak tanımaz kimselere karşı bilinçli bir duruşun gerekliliğini ifade eder.

Bu kategorideki karakterler bilhassa “huzursuz”, “sıkıntılı” ve “yalnız” sıfatlarıyla dikkat çekerler. Tarık Buğra, öykülerindeki bu “huzursuz ve boş” insana yönelerek onları tanıtmak ve kazanmak amacındadır. “Onların “yapıcı taraflarını benimser. (...) insanın bir takım kötülüklerine ve aldanışlarına” (Tuncer, 1992: 123) fazla önem vermez. Bu vasıflardan bazen biri, bazen ikisi bazen de üçü birden aynı kahramanın dünyasında görülebilir. Bunlar genel olarak “aşkıta aradığını bulamamış”, düş kırıklığına uğramış, romantik, zaman zaman hırçın ve tedirgin, “duygu, düşünce ve yaşayışına belli bir yön verememiş” (Önertoy, 1984: 256) kararsız kişilikler, yazarın özel hayatından alınan karakter özellikleriyle ve davranış kalıplarıyla karşımıza çıkarlar. Umumiyetle iç sıkıntılı olan, toplumda arzu ettikleri yerlerde olamayan, bir nevi “boşlukta olan” bu insanlar, çok yerde yaşadıkları bunalımdan kurtulma gayreti içinde görünürler (Karataş, 2009: 127).

Sonuç olarak, Tarık Buğra'nın öykü kişileri, sınırlı bir kadroyu teşkil eder. Bunlar, hemen her öyküde “bilgi, görgü, düşünüş” bakımından fazla farklılık göstermeyen kişilerdir. Ancak şunu da söylemek gerekir ki, bu kişiler çok da iğreti değildir. Toplumun içinden seçilip öyküye dâhil edilmişlerdir. Onların da dünyalarında iyilik ve güzellik bir şekilde tezahür etmektedir. Onların dış görünüşlerinden çok iç dünyaları, ruhsal yapıları öne çıkar.

1.2.5.3. Tarık Buğra'nın Hikâyelerinde Dil ve Anlatım

Tarık Buğra, başta roman ve hikâyeler olmak üzere diğer türlerdeki yazılarında da Türkçe ile ilgili düşüncelerini uygulamıştır. Türkçe üzerinde dönemine göre çok önemli fikirler ileri süren Tarık Buğra, çeşitli yazılarında Türkçenin önemine değinir. Türkçe üzerinde oynanmak istenen oyunlara dair her kesime bilhassa dil uzmanlarına ve yetkili siyasi çevrelere ikazlarda bulunur. Her alanda olduğu gibi dilde de bağımsız bir

kafaya sahip olmanın gerektiğini savunur. Tarih boyunca duygu ve düşüncelerin yazılı veya sözlü olarak dile getirilmesinde malzeme olarak kullanılan kelimelerin kökenlerine bakılmaksızın korunması gerektiği inancını dile getirir. Buğra, Türkçeye ilişkin bu düşüncesinden dolayı dilde sadeleşmeyi savunan ‘öztürkçeci” çevrelerin eleştirisine maruz kalır.

1.2.5.3.1. Tarık Buğra'nın Türkçe Sevdası

Tarık Buğra, Türkçenin tek partili siyasi iktidar döneminde ait olduğu değerler sisteminden uzaklaştırıldığından ve tarih ile bağının koparıldığından şikâyet eder. Başlangıçta bu işi Servet-i Fünûncuların yaptığını, ancak, Türkçenin *Genç Kalemler* dergisiyle birlikte doğru yola girdiğini, bu yolda halkın edebiyat ve düşünce hayatıyla bütünleşmeye başladığını düşünen Tarık Buğra, Tek Parti döneminde başlayan dil ırkçılığının son derece tahrip edici neticeler doğurduğu görüşündedir. Bunun için kendi neslinden birçok yazarı da peşinden sürükleyen ve kısırlaştıran ‘öztürkçe’ macerasından uzak durmuş, özellikle ‘kültür kelimeleri’ dediği, bugünü geçmişe bağlayan kelimelerden yazarlık hayatı boyunca vazgeçmemiştir (Ayvazoğlu, 1995: 88). Osman Dönmez de “Tarık Buğra'nın Türkçe Sevdası” başlıklı yazısında Tarık Buğra'nın Türkçe anlayışından söz ederken, yakasını ‘kelime anarşisine’ kaptırmış bir eğitimle, matematikte ve fizikte bile karşılıkları ikide bir değişen kavramlarla ilim, felsefe ve tefekkürün yapılamadığını vurgular ve “Tarık Buğra'ya göre Türkçenin bugünkü görünüşü, dil şuurunun kaybolduğunu haber vermektedir” (Dönmez, 2005: 5) der.

Tarık Buğra, dönemin dil kurumundan söz ederken, bu kurumu bir çiftliğe, kurumda görev yapanları da çiftlik ağalarına benzetir. Zira bunların, dili kendi siyasal ve ideolojik anlayışlarına göre yönlendirdiklerini ileri süren Buğra, kurumun yetiştirdiği hikâye ve roman yazarlarının Türkçeyi bozdukları, fakirleştirdiklerine inanır. Tarık Buğra, bu bağlamda dili korumaya yönelik faaliyetlere acilen başlanması gerektiğini teklif eder. Aksi hâlde Türkçenin basit işaretlerden müteşekkil kaba bir anlaşma vasıtası hâline geleceğini söyler. Çünkü ona göre ‘arı bir dil’ oluşturma iddiası, ‘dil ırkçılığı’dır. Bu görüşünü Atatürk’ün değişen dil politikasına dayandırır. “Atatürk ve Türkçe” başlıklı 10 Kasım 1974 tarihli *Tercüman* gazetesinde yayımlanan yazısında, kuruluş yıldönümü dolayısıyla Atatürk’ün 1934 ve 1937 yıllarında ‘Türk Dili Araştırma

Kurumu'na gönderdiği iki mesajına yer veren Tarık Buğra, bu iki farklı mesajda, Atatürk'ün üç yıl içinde dil konusunda değişen bakışını örnek gösterir. Atatürk'ün ilk mesajı, “Dil bayramından ötürü, Türk Dili Araştırma Kurumu Genel Özeliğinden, ulusal kurumlardan kutunbilikler aldım. Gösterilen güzel duygulardan kıvanç duydum. Ben de kamuyu kutlularım” biçimindeyken; üç yıl sonra şöyledir: “Dil bayramı münasebetiyle Türk Dil Kurumu'nun hakkımdaki duygularını bildiren telgrafınızdan çok mütehassis oldum. Teşekkür eder, değerli çalışmalarınızda muvaffakiyetlerinizin temadisini dilerim.” Tarık Buğra, Atatürk'ün bu anlatım biçimleri arasındaki farkı, dilde tasfiyecilik hareketinin yanlış olduğuna yorumlar.

Tarık Buğra, ‘öztürkçeciler’in dilde yaptıkları tahribatı Servet-i Fünûn edebiyatının dilde yaptıklarına benzetir. Ona göre her iki grup da iktidara karşı mücadelesinde dili kurban seçmişlerdir. “Değiştirin ‘aşk’ kelimesini -veya unutturun- Yunus Emre'den, Karacaoğlan'dan bugüne kadar yazılmış birçok büyük mısraı, yazarlarıyla birlikte öldürdünüz demektir. Romanlar, hikâyeler, ilim eserleri ve piyesler de caba” diyen Tarık Buğra, 4 Nisan 1969 tarihli *Tercüman* gazetesindeki yazısına ‘öztürkçecileri’ kastederek “Kiralık Kâtiller” başlığını koyar ve yazısını şöyle bitirir: “Sözün kısası bu arıcılar, bu öztürkçeciler başka hiçbir şey değil, kiralık kâtillerdir: kitaplarımızı kundaklamak için tutulmuş - veya kandırılmış- kiralık kâtiller. Ne kadar usta ve üstün sanatçımız varsa arkadan bıçaklamak, kitaplarını ateşlemek için tutulmuş - veya kandırılmış- kâtiller. (...) Yuf olsun bu oyunu -oynayanlara ve oynatanlara değil- uyukulu gözlerle seyreden sanatçılara ve devlet sorumlularına. Onlar bu ‘yuf’tan yakalarını kurtaramayacaklardır. Şimdi ve yarın. Tarih de yapışacaktır yakalarına onların.”

Tarık Buğra, genel olarak bütün eserlerinde, roman ve öykülerinde Türkçeyi bu düşünceler ışığında kullanmış, dile ilişkin bu hassasiyetini yazılı anlatımlarına net bir şekilde yansıtmıştır.

1.2.5.3.2. Hikâyelerde Kullandığı Dil ve Üslûp

Tarık Buğra'nın öyküleri, gücünü ve güzelliğini kendi anlatımının gücünden alır. Zira Mehmet Kaplan'ın ifadesiyle “*Buğra'nın öykülerinde şiirsel bir üslup, yer yer şiire mahsus kapalı bir anlatım dikkati çeker. Onun öykülerinin çoğu “muhtevasıyla olduğu*

kadar üslûbu ile de şiire yaklaşır” (Kaplan 1979: 258). Bu bağlamda Tarık Buğra, yazdıklarına kendi şahsiyetinin mührünü koyabilen bir üslûp sahibidir. Nitekim o, öyküdeki anlatımında asla savruk değildir. Aksine çok titiz olduğu, kelimelerin seçiminden ve cümlelerin özenle kurmasından anlaşılmaktadır. Onun anlatımında metinler genellikle kısa cümlelerle örülür. En “basit” diyebileceğimiz cümleleri bile “sehl-i mümteni” tarzında bir sanatkârlıkla inşa edilmiştir. Bunu örneklendiren öykülerinden bazı cümlelere yer vermek gerekir: “Renksiz, sessiz ve serin kuşluk vakti: Yatağın ılıkılığı, belirsiz duygular, düşünceden kaçış...” (“Oğlumuz”, YDBY, s. 9) “Ve dışarıda ağaçlar, ay ışığı altında, damarlarında usare yerine nur dolaşmış gibi, pırıl pırıldılar” (“Buhran”, YDBY, s. 37).

Tarık Buğra, yabancı kelimelerin toplumun dilinde alışkanlık hâline gelmeden Türkçe karşılıklarının bulunmasından yanadır. Dilin korunması ve kendi gücüyle gelişmesi için bunu önemli görür. Nitekim o, öykülerinin ilk biçiminde kullandığı kelimeleri sonraki biçimlerinde daha kolay anlaşılmasını sağlamak için kendi içine bir öncekine nazaran daha çok sindirdiği kelimelerle değiştirir. Örneğin, “Yarın Diye Bir Şey Yoktur” öyküsünün son biçiminde hangi kelimelerin (yenileriyle) değiştirildiğini gösterelim: Söyleyiş=>söyleşi, fakat=>ama, ait=>bağlı, farkına varmak=> görmek, ümit=>umut, fena=>kötü, derhâl=>hemen, hesap etmek=> gözetmek, taraf=>yan, noksanlık=>eksiklik, usûl=>yöntem, netice=> sonuç, sefer=>denenış, hâl=>durum, kaybolmak=>eriyip gitmek, bir kısım=>pek çok, kutu=>paket, ayrılmak=>kalkmak, yeniden=>yine, daha demin=>az önce, rakam=>sayı, devam etmek=>sürdürmek, kafa=> beyin, mektep=>okul, şehir=>il, imtihan=>sınav, nazariye=>teori, her çeşit=>bin bir. İbrahim Erseyrek, bu öykünün ilk basımı için bir tespitte bulunmaktadır ki, bu belirlemeyi yazarın bütün öyküleri için kabullenmek mümkündür: “*Kitap boş yere satır harcıyan tasvirler yerine kesin ve açık hüküm cümleleri ile pırıl pırıldır, yaşayan insanın en zengin duygulanışları ile bir tek mısraı bile atlanılmaması gereken bir şiir kitabı gibi doludur*” (Erseyrek, 1953: 6).

Tarık Buğra, klasik toplumcu gerçekçi yazarların yaptığı gibi öykülerinde yerel ağzılara, “şive taklidi”ne fazla yer vermez. Ancak buna birkaç öyküsünde müracaat eder. Mesela, köyde yaşayan iki bacanağın bir miras işini anlatan “Bacanak”ta, kişiler

yöresel ağızlarıyla konuşturulur. Ayrıca öykülerinden bazıları farklı edebî türlere yöntem bakımından örnek gösterilebilecek tarzdadır. Çünkü Tarık Buğra, bazen öykünün bilinen kuralların dışına çıkarak kendine has özgür bir anlatım geliştirir. Örneğin, “Dostluk” bir deneme tadındadır. Burada sorular sorulur ve cevaplar verilir. Bundan başka “Coğrafya Dersi”, “Yarıda Kalan Aşk” öyküleri de fikir yazısı yapısına/karakterine yaklaşan bir nitelik taşır. “Üstadla Konuştum” da öyküden çok röportaja yakındır. “Sevginin Bedeli”ne ise masalımsı bir atmosfer hâkimdir. “Belediye Başkanımıza Dilekçe” açık mektup biçiminde yazılmıştır.

Sonuç olarak şunu belirtmek gerekir ki, Tarık Buğra’nın öyküleri, ilkinden sonuncusuna kadar konu, şahıs kadrosu, mekân bakımından olduğu kadar dil ve anlatım açısından da belli bir edebi kıymeti haiz metinlerdir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Tarık Buğra’nın edebî şahsiyeti, eserleri ve sanat anlayışını belirlemek; hikâyelerinin edebî tür olarak taşıdığı temel karakteristik özelliklerini anlamak ve bu hikâyelerin yazarın dünya görüşü ve hayat felsefesi bağlamında okuyucu hedef kitlesi üzerindeki olumlu, olumsuz etkilerini araştırmak; değer ve değerler eğitimi kavramlarının teorik arka planını aydınlatmak; yazarın okuyucuya telkin ettiği ve hikâye kurgusu içinde kazandırmaya çalıştığı temel değerleri belirlemek, bunların Türkçe öğretim programındaki değerlere uygunluğunu tespit etmek ve açığa çıkan verileri analiz etmektir.

1.4. Araştırmanın Önemi

Tarık Buğra, son dönem Türk öykücülüğünde önemli bir yeri olan ve yazdığı eserlerle geniş bir okuyucu kitlesi bulunan milliyetçi muhafazakâr bir edebî şahsiyettir. Yazarın hikâyeleri, bugüne kadar değerler eğitimi açısından herhangi bir akademik araştırmaya konu edilmemiştir. Bu çalışma, söz konusu alanla ilgili boşluğu doldurmak, yazarın hangi değerlerle okuyucunun karşısına çıktığı yolundaki soruya cevap aramak bakımından önemlidir. Çalışmada tespit edilen ve pek çoğu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda (MEB, 2005: 90) verilen değerler arasında da yer alan başlıca

değerler şunlardır: Aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik. Tarık Buğra'nın hikâyeleri, söz konusu bu değerleri okuyucu hedef kitlesine kazandırmaya çalışırken, onları toplumun tarihsel, kültürel ve inanç ölçüleriyle uyumlu; vatanını, milletini seven, ülkesinin gelişmesinde ve kalkınmasında etkin rol oynayacak çalışkan bireylerin yetişmesini hedeflemektedir.

1.5. Problem

Eğitim, toplumsal hayatta başarılı ve huzurlu olması için bireye çeşitli alanlara ilişkin bilgi ve becerileri kazandırarak ait olduğu toplumun kültürel sermayesinin, millî ve manevi değer yargılarının farkına vardırarak insanı geleceğe hazırlama sürecidir. Eğitimin amacı, bireyi mensubu olduğu toplumla varsa uyum sorununu gidermektir. Zira konu uzmanları, eğitimin şu işlevsel boyutuna dikkat çekerler: Eğitim, toplumsal hayata uyum için kültürel norm ve değerleri yeni nesle aktarma; onların fiziksel, düşünsel ve ahlaki gelişimlerini oluşturma aracıdır (Gökçe, 2000: 125).

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2006), programın genel yaklaşımından bahsedilirken “dinlediklerini, izlediklerini ve okuduklarını anlayan; duygu, düşünce ve hayallerini anlatan; eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık hâline getiren, estetik zevk kazanmış ve millî değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır” sözleriyle değer kavramına değinilmiş; programın “Genel Amaçlar” başlığı altında ise, “Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları” ve “Millî, manevi ve ahlaki değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır” denilmektedir (Sallabaş, 1962: 62). Bu bilgi, amaç ve hedefler doğrultusunda;

1.6. Problem Cümlesi

Tarık Buğra'nın hikâyelerinin değer ve değerler eğitimi açısından önemi nedir?

1.7. Alt Problemler

1. İlköğretim ikinci kademe (ortaokul) Türkçe dersinde kavratılması hedeflenen değerler nelerdir?
2. Tarık Buğra'nın hikâyelerinde yer alan değerler, MEB Türkçe Öğretim Programı'nda belirtilen değerlerden kaç tanesini karşılamaktadır?
3. Tarık Buğra'nın hikâyelerinin ortaokul Türkçe ders kitaplarında kullanılabilirliği var mıdır?
4. Tarık Buğra'nın hikâyelerinin toplumsal değerleri yansıtmadaki niteliği ve bu değerleri eğitim yoluyla aktarmada oynayabileceği rol nedir?
5. Tarık Buğra'nın hikâyelerinde kazandırılmak istenen değerler, toplumun tarih boyunca benimsediği ortak millî ve manevi değerleriyle hangi oranda uyumludur?

1.8. Sayıtlar

- a) Hikâyelerde yer alan değerlerin öğretim programlarında belirtilen değerlerle uyumlu olduğu varsayılmaktadır.
- b) Değerlerin okuyucu hedef kitleye hikâye metinleri vasıtasıyla kazandırılabilirliği varsayılmaktadır.

1.9. Sınırlılıklar

Araştırma, Tarık Buğra'nın hayatı, sanatı ve eserleri ile değer ve değerler eğitimi kavramlarının yanı sıra yazarın hikâye kitaplarında yer alan hikâyelerindeki değerleri tespit ve yorumlamaktan oluşmaktadır. Çalışma, Türkçe eğitimi ve değerler eğitimi açısından önemli veriler taşıyan az sayıdaki hikâyelerle sınırlıdır.

1.10. Tanımlar

Değer: Değer, bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve yararını yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke ya da inançlara denir (Kızılçelik ve Erjem, 1994). Değerler, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan ancak toplumdan topluma değişebilen anlayışlardır” (Erdem, 2003: 56).

Eğitim: Hem bilgi verip öğretmeyi hem de verilen bilgileri davranışa dönüştürmeyi ifade eden “eğitim” kavramı, çeşitli sözlük veya kaynaklarda birbirine yakın özellik ve içerikte tanımlanmıştır. Türk Dil Kurumu’nun hazırladığı *Türkçe Sözlük*’te (2005) bu kavram, biri bilimsel teori, diğeri değer odaklı olmak üzere iki farklı temelde tanımlanmıştır: “1. Belli bir bilim dalı veya sanat kolunda yetiştirme, geliştirme ve eğitime işi; 2. Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye.” Bu tanıma göre eğitim, bireyin mensup olduğu toplumun da benimsediği ve değerli bulduğu tutum ve diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçlerin tümünü kapsar. Bu durumda eğitim, aile ortamında veya okulda önceden belirlenmiş esaslara göre bireylerin davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etki ve aktivitelerdir.

Değerler Eğitimi: Değerler eğitimi de “değerleri geliştirme veya gerçekleştirme süreci konusunda öğretim için açık bir girişimdir” (Demircan, 2007: 30). Hökelekli’ye göre de “değerler eğitimi, kısaca değer kazandırma etkinliğidir. (...) Değerlerin açık ve şuurlu bir biçimde öğretilme teşebbüsüdür. (...) Geniş bir toplumun üyeleri olarak bireylerin belli değerler doğrultusunda davranabilmelerini sağlamak için gerekli beceri ve eğilimler aşılacaktır” (Hökelekli ve Gündüz, 2004: 385).

Hikâye: TDK’nin hazırladığı *Türkçe Sözlük* (2005)’te “Gerçek ya da tasarlanmış olayları anlatan düzyazı türü” diye tanımlanırken; TDK’nin *Yazın Terimleri Sözlüğü*’nde “Tasarlamaya ya da gözleme dayanan bir olayı anlatarak, okuyucuda ilgi

ve beğeni uyandıran ve çoğu kez ancak birkaç sayfa tutan yazı türü” olarak tanımlanmıştır. Atilla Özkırmımlı'nın *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde “Gözlem ya da tasarlama ürünü bir olayı anlatan yazı” şeklinde tanımlanmaktadır. Buna göre “hikâye, bir gözlemden, izlenim ya da tasarımdan yola çıkarak bir olayın, bir durumun, bir kesitin bir an'ın anlatımı” olarak tanımlanabilir. Bu durumda hikâyenin en önemli özelliği insanın yaşamına dair bir şeyin belli bir zaman ve mekân ekseninde yeniden tasarlanarak anlatılmasıdır (Hepçilingirler, 2005: 75).

1.11. Konu ile İlgili Yapılan Başlıca Çalışmalar

Uyar, Yusuf (2007). *Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı ve Kültürel Kimlik Geliştirme*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi)

Bu çalışma, öğrencilerin örgün eğitim kurumlarında Türkçe eğitimi vasıtasıyla kimlik gelişimini nasıl kazanabildiklerini araştırmaktadır.

Kumbasar, Ezgi (2011). *Muzaffer İzgü'nün Romanlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*, KATÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Trabzon (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Bu çalışma, bireyin toplumsal hayattaki konumunu belirleyen ve ona belli bir itibar kazandıran değerlerin roman kurgusu içinde olay ve olgular vasıtasıyla roman kişilerinin ağzından aktarılan başlıca değerleri ve bu değerlerin aktarılma biçimlerini araştırmaktadır.

Moğul, Selçuk (2012). *Mehmet Akif Ersoy'un Safahat İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Kayseri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Bu çalışma, Mehmet Akif Ersoy'un genel fikir hatları üzerinden *Safahat*'a yansımış değerleri araştırmaktadır.

Sallabaş, Muhammed Eyyüp (2012). *Ömer Seyfettin Hikâyelerinin Türkçe Öğretiminde Değer Aktarımı Bakımından İncelenmesi*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Mustafa Kemal University Journal of Social Sciences Institute Yıl/Year: 2012, Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 18, s. 59-68. Bu çalışmada Ömer Seyfettin hikâyelerinde yer alan değerler araştırılmış ve bu değerlerin Türkçe öğretiminde kullanılması tartışılmıştır.

2.BÖLÜM: YÖNTEM

Tezin bu bölümünde araştırmanın modeli, materyallerin tespiti, verilerin toplanması, belge ve bulguların analizi ve yorumlanması yapılmıştır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma bir “doküman analizi” çalışmasıdır. Doküman odaklı analiz çalışmaları ya “betimsel analiz” ya da “içerik analizi” şeklinde olmaktadır. Bu çalışmada uygun görülen “betimsel doküman analizi” modeli uygulanmıştır.

Doküman analizi, yapılacak araştırma ve inceleme ile ilgili kuramsal bilgilerin, teknik terim ve kavramların; konu ile ilgili araştırma ve inceleme çalışmalarının; ilgili kayıt, belge, bulgu ve verilerin toplanması, belirli bir kural veya sisteme uygun olarak kodlanıp incelenmesi işlemidir. Bu esaslara bağlı gelişen doküman analizi, “belgesel gözlem ya da belgesel tarama” olarak da ifade edilmektedir. Söz konusu araştırma modelinin esas alındığı çalışma sürecinde, araştırmacı, önce araştırma faaliyetinin edindiği amaca hizmet edecek yazılı kaynakları toplar; sonra bu kaynakları tek tek dikkatle okur; okuma sırasında gerekli malzemeleri, bilgi, bulgu ve verileri not eder ve nihayet elde ettiği notları kullanarak değerlendirme işlemine başlar.

Doküman analizi araştırma modelinde kaynaklarla ilgili genel tarama ve içerik analizi olmak üzere iki farklı amaç gözetilir. Bunlardan genel tarama, literatür tarama olarak da ifade edilmektedir. İçerik analizi ise, genellikle meta-analizle örtüşmektedir (Karasar, 2007: 184-185; Altunkaya, 2010: 79).

2.2. Verilerin Toplanması

Bu araştırmamızda konu ile ilgili veriler, belgesel tarama yoluyla elde edilmiştir. Belgesel tarama, konu ile ilgili yazılı kaynakların, metinlerin ve belgelerin incelenmesi yoluyla veri toplama yöntemidir (Karasar, 2007: 183). Belgesel tarama yöntemi, sırasıyla belli bir amaç doğrultusunda gerekli kaynakları araştırıp bulmak, bunları

okumak, kaydetmek ve değerlendirmek gibi bir dizi işlemi kapsamaktadır (Altunkaya, 2010: 80).

Araştırmanın güvenilirliği açısından Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Türkçe dersi ğretim programı da incelenmiştir. Ayrıca “değer” ve “değerler eğitimi” kavramları ile bu kavramların kazandırılması, aktarılması konusu ile ilgili yazılmış yerli ve yabancı kaynaklar taranmış; bu konuda daha önce yapılmış tez ve makale gibi çalışmalar temin edilerek gözden geçirilmiştir.

2.3. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Veri analizi sürecinde 2006 Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) ğretim Programı’nda yer alan değerler ayrıntılı olarak incelenmiş ve bu değerlerin ders kitabındaki metinlere yansıması gözden geçirilmiştir. Bu incelemeden edindiğimiz amaç, Tarık Buğra’nın hikâye metinlerinin bu yaştaki çocuklar için değer aktarımında bir materyal özelliğini taşıyıp taşımadığını tespit etmek ve bu metinlerin uygulanabilirlik seviyesinin ne olduğunu belirlemek olmuştur.

3.BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM

3.1. Tarık Buğra'nın Hikâyelerinde Değerler

Bu bölümde Türkçe Öğretim Programı'nın temel unsurları ile değerler eğitiminin başlıkları arasında ilişki kurulmuş; Tarık Buğra'nın tez konusu kapsamındaki hikâyelerinin değerler eğitimi bakımından analizinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tarık Buğra'nın hikâyelerinde yer alan değerler, nicelik olarak az olsa da nitelik açısından büyük önem taşır. Söz konusu değerlerden pek çoğunun Millî Eğitim Bakanlığının Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer aldığı ve burada belirtilen derslere uygulanmasının mümkün olduğu görülmüştür. Hikâyelerdeki değerler, sosyal fayda yönü ağır basan; aile kurumunda bireyleri, toplumsal hayatta da daha çok okul çağındaki gençleri hedefleyen belli başlı temalardan oluşur: “Adil olmak”, “aile birliğine önem vermek”, “alçak gönüllü olmak”, “arkadaşlık”, “bilimsellik”, “cesur olmak”, “çalışkanlık”, “dürüstlük”, “kanaatkârlık”, “özgürlük”, “sağlıklı olmaya önem vermek”, “saygılı olmak”, “insana, eşyaya ve tabiata sevgiyle yaklaşmak”, “sorumluluk sahibi olmak”, “vatanseverlik”, “temiz ve düzenli olmak”, “çevreye ve sosyal meselelere karşı duyarlı olmak”, “estetik olmak” gibi başlıklar hâlinde sıralanabilir.

3.1.1. Adil Olma Değeri

Adalet değeri insani değerlerin başında gelir. Bireyin mensubu olduğu topluma ve vatandaşı olduğu ülkeye karşı bağlılık duygusunu sağlamlaştıran, geleceği konusunda güven duymasını sağlayan temel unsurlardan biridir. Geniş anlamda doğruluk, dürüstlük, eşitlik ve hak gözetme gibi anlamları kapsamaktadır. Toplumsal düzenin korunması için gerekli olan bu kavram, *Türkçe Sözlük*'te, “Adaletle iş gören, adaletten, doğruluktan ayrılmayan, hakkı yerine getiren, adaletli” (TDK, 2005) şeklinde ifadesini bulmaktadır. Buna göre kavramın ana izleğini hukuk oluşturmaktadır. Hayati Hökelekli, adalet kavramı üzerine yazdığı bir makalede adaleti; “Bir şeyi yerli yerine koymak, her hakkı hak sahibine vermektir. Hüküm ve davranışlarında tarafsız ve ilkeli

olmak, eşitliği gözetmektir. Menfaat, yakınlık, düşmanlık, önyargı ve benzeri nedenlerin etkisinden uzak, doğru ve dürüstçe iş yapmaktır.”(Hökelekli, 2008: 132) şeklinde tanımlamaktadır. Toplumsal hayatta bireye dair hak ve hukuk dengesinde objektif olmak, bu çerçevede eşitlikçi olmanın öneminden söz etmektedir. Adalet kavramı “Demokrasi ve İnsan Hakları” konusunda “hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk” bağlamında önem kazanır. Nitekim “adil olma” değeri, Türkçe Öğretim Programında okuma metinlerinde ve dinlenecek/izlenecek materyallerin içeriğinde bulunması gereken özellikler başlığı altında “hak ve özgürlüklere sahip çıkılması ve bu erdemlere saygılı olarak yetişen bireylerin hedeflenmesi” şeklinde vurgulanmaktadır (MEB, 2006: 57). Yine Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda (MEB, 2006), programın genel yaklaşımından bahsedilirken “dinlediklerini, izlediklerini ve okuduklarını anlayan; duygu, düşünce ve hayallerini anlatan; eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık hâline getiren, estetik zevk kazanmış ve millî değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır” ifadeleriyle değer kavramına değinilmiş; programın “Genel Amaçlar” başlığı altında 9 ve 11. maddelerde ise şu ifadeler yer verilmiştir: “Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları” ve “Millî, manevi ve ahlaki değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır.” Burada sözü edilen “millî, manevi ve ahlaki değerler” arasında adalet kavramı da yer almaktadır ve Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde başat bir değer olarak yansımaktadır. Nitekim Türkçe öğretiminde metinler, en önemli ders materyallerinden biridir. Bu bakımdan değer aktarımında da metinlerin kullanılması önem arz etmektedir. Bu çalışmada, Türkçe ders kitaplarına da girmiş Tarık Buğra’nın hikâyelerinde yer alan değerler araştırılmış ve bu değerlerin Türkçe öğretimindeki yeri de tartışılmıştır.

Çalışmada esas alınan ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda (MEB, 2005: 90) verilen değerler şunlardır: Aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, barış, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik. Buna göre okuma metinlerinde “insan hak ve

özgürlüklerine, demokratik değerlere aykırı öğelerin” yer almaması gerekir. “Dinlenecek/İzlenecek Materyallerin İçeriğinde Bulunması Gereken Özellikler”in tamamı, insan hak ve özgürlükleri ile insani değerler bakımından önemlidir. Örneğin, okuma ve dinleme metinlerinde belirtilmiş olan ‘adalet’ kavramının önemine atıfta bulunulur. Adil olmak, eğitim ortamında okuma ve dinleme eğitimi sırasında kullanılan materyallerden faydalanma açısından önemli bir yer tutmaktadır.

Türkçe Öğretim Programında yer alan adil olma değeri, “Temalar” bölümünde “Hak ve Özgürlükler” başlığıyla belirli birimler hâlinde de verilmiştir (MEB, 2006: 58).

Tablo 2.Adil Olma Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı’ndaki Yeri

Hak ve Özgürlükler	<i>Bireysel haklar</i>
	<i>İnsanî hakları</i>
	<i>Eğitim hakkı</i>
	<i>Çocuk hakları</i>
	<i>Hasta hakları</i>
	<i>Hakkını savunma</i>
	<i>Özgürlükler</i>

Toplumsal hayatta her bakımdan hakkı gözetme bağlamında dengeyi sağlayan adalet, toplumda birlik ve beraberliğin sağlanmasında etkin rol oynayan önemli unsurlardan biridir. Birey haklarının görmezden gelinemeyeceği, başkalarına ait bir hakkın gasp edilmesi hâlinde toplumda düzenin bozulacağı, dolayısıyla toplumsal huzurun yerini kaos ve kargaşanın alacağı belirtilmektedir.

Tarık Buğra’nın ele aldığımız öykü kitaplarında toplumsal eşitliğin yanı sıra aile kurumunda olması gereken eşitliğe de değinildiği görülür. Eserlerde adalet kavramına ilişkin değer, hikâye kişilerinin (aile bireyleri) kendi aralarındaki ilişkilerde veya toplumsal yaşayışın zorunlu kıldığı diyaloglarda belirginleşir.

“ *Gümüş renkli bir yaz sabahı; Ayla’yı : “Kim bilir sen de ona ne yapmışsındır.” diye paylayan karım, kaşlarını yalancıktan çatarak : “Dokunma*

bakayım kızıma; biz senin oğlunun ne yaramaz olduğunu biliriz.”demek zorunda kaldım.” (YDBY/ÖMR: s.61)

Yarın Diye Bir Şey Yoktur'un “Ömer” adlı öyküsünde geçen bu cümleler, bir ailede babanın çocukları arasında sağlamaya çalıştığı eşitlik olgusunu vurgulamaktadır. Eşine kızı Ayla ile oğlu Ömer arasında adil olma yönünde eşitliği telkin eden baba, söz konusu yanlışı, bizzat kendisi müdahale ederek gidermeye çalışmaktadır. Paragrafta geçen “*demek zorunda kaldım*” ifadesi, aile bireyleri arasında eşitliği ve adaleti tesis etmede aile reisi olarak babanın rolünü, olumsuz gidişatı durdurmada gereken müdahalede bulunma görevini aydınlatmıştır. Bu anlayışla hareket eden baba, çocukları arasında eşitliği sağlamakla aslında onların sevgisini kazandığı kadar kendi saygınlığını da korumuş olacaktır. Baba, çocukları arasında objektif davranarak birini diğerine üstün tutmama yönünde doğru bir davranış sergilemiştir. Hakkı teslim ve adaleti tesis etme anlamına gelen bu davranış, çocukların ebeveynlere olan bakışını da olumlu etkiler, iç dünyalarında saygı, sevgi ve güven duygusunun güçlenmesini sağlar. Türkçede adaletli davranma ve hakkı gözetme bağlamındaki erdemli duruşu özetleyen “Ağlayanın malı, gülene hayır etmez”, “Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar”, “Böyle gerek danaya, buzağının hakkını yemeğe”, “Hak diyene akan sular durur”, “Haklı söz haksızı Bağdat’tan çevirir” atasözleri de aynı mesajı iletmektedir.

“İşte kendileri; altı kardeş, hepsi de aynı sütü emdiler, aynı kanı, aynı görgüyü aldılar, aynı evin havasında aynı sevgi, aynı davranışlarla beslendiler, imkânlarıyla ilgiler hepsi için eşitti. Ama sonunda Süleyman ne oldu, ikizlerin.. ikizlerin, o, yıllarca ağlayış ve gülüşlerinde değil, bütün tepkileri ve mimiklerinde bile aynı olan ikizlerin biri ne, öteki ne oldu? Aralarında mutlu olanlar da başarılı olanlar da vardı. Yürek parlayanlar da. Adam -altıncı kardeş- bundan daha trajik bir şey tanımıyordu. Ve bu kaderdi işte, ikinin ikiye -ne hacet- insanın insana eşitliğini bozan -ölümsüz- kuvveti.” (YDBY/EKR, 197)

“Eşekarısı” adlı öyküde geçen bu metinde eşitliğin farklı boyutlarına değinilir; bazı durumlarda adaletin beşer elinde olmadığına dikkat çekilir. Zira bazen adaletin ne kanunlarla ne de yaptırım içeren başka yol ve yöntemlerle sağlanması mümkün olabilmektedir. Bu metinde kimi zaman ve hâllerde adaletin tecellisinin kaderle belirlendiği; kaderin her şeyin önünde olduğu vurgulanır. Aynı ortamda ve eşit şartlarda

yetişen ikisi ikiz, altı kardeşin akıbetlerinin farklı olması, kadere, İlahî adalete bağlanır. Zamanın onlara farklı hayatlar sunduğu; her birinin bundan farklı etkilenebildiği sezdirilir. Bunlardan bazılarının başarılı ve mutlu, bazılarının ise başarısız ve mutsuz olduğu gerçeğine değinilir. Bu kaderi yaşayanların kendileri açısından da onları görenler için de durumun düşündürücü olduğu fikrine dikkat çekilir. Hikâyede çocukları yetiştirme evresinde ne kadar eşit davranılırsa davranılsın, yine de ölümsüz kuvvet olan kaderin onlar için belirlediği hayatı değiştirmekte muvaffak olunamayacağı mesajı verilir.

Adil olma kavramını farklı bir yönden ele alan yazar, bütün tedbirlere ve doğru kararlara rağmen insanların yaşadığı olumsuzlukları bir zahmet değil rahmet olarak okumak gerektiğini vurgular. İnsanın kanaatkâr olması, gerektiğinde azla yetinebilmeyi öğrenmesi; bu bağlamda ‘kader’in de insan hayatında büyük bir yeri olduğu fikrine inanmayı bir manevi değer olarak dikkatlere sunmaktadır. Bu fikir, hikâyede kurulan bir diyalog vasıtasıyla verilir:

“Pelitli tarlaya serptiğim tohumu, ineklere yedirdiğim yemi sorman da sırf aldığım iki kile kanalı buğdayla bir çanak südü mü düşünürsün.. az masarifim mi oldu sanki hay herif?

- *Valla Kerim’in oğlu orasına benim aklım pek ermez.. Ben derim ki herkes hakkına düşeni alsın, ecri varsa kendi çeker.*

Kerim’in oğlu gülüverdi:

- *Dediğini yaptık tut, bacanak; sen kendine sarı ineğin bir emmesi düşecek mi sanın?*
- *Neyemiş o?*
- *Bu işte bir ikimiz mi varız bacanak?*

Bacanak (bir ikisi) olmadıklarını pekala biliyordu; fakat düpedüz(bir ikimiz kalamaz mıyız sanki?) de diyemezdi:

- *Başka kim varmış? diye sordu.*
- *Saymakla biter mi?... Ben bir, sen iki, ölen oğlunun çocukları üç,bunak dört, Koca Gelin beş, Al Ayşe altı...*
- *Bunakla Al Ayşe ne sayan?*
- *Ne sayanı var mı? Karısı...*
- *Ona varıncaya kadar rahmetli on karı savdı.*

-İş bir ona kalsa iyisin deyivereyim... deyivereyim amma geri kalanları nideceğiz?... İnsan şöyle siyerten düşünse, Çıplağın kızı kim, Küpeli kim;Taşçı kim, Küpeli kim der... der amma; kanun hak tanımış.

Bacanak bütün bu sayılanların parmaklarını bile oynatamayacaklarını bilirdi; üstelik bunu öbürünün de bildiğini bilirdi. Başını hafifçe eğerek:

-Valla Kerimin oğlu, bana sarı ineğin emmesi değil de cırnağı düşse bile razıyım.. hak bu, dedi.” (EH/BCNK: 16)

“Bacanak” adlı öyküde geçen bu konuşmada biraz da toplumsal hukuk irdelenmiştir. Aile içindeki bir paylaşım diğer katmanlara da yansımış, eşitlik kavramı diğer bireyleri de etkilemiştir. Kerim’in oğlu, kendi hakkını almak isterken ortaya çıkan başka paydaşların da varlığına razı olmak zorunda kalmıştır. Metinde değinilen bir başka konu da Kerim’in oğlunun hakkını -ne kadar olursa olsun- verilmesini istemesidir. Burada belirtmek ve önemsenmek istenenin, miktarın ne kadar olduğu değil, var olan hakkın icrasındır. “Bana sarı ineğin emmesi değil de cırnağı düşse bile razıyım” demesi de bunu ifade etmektedir.

Paylaşımın hak ölçüsünde yapılması talebi, okuyucunun zihninde hakkaniyete bağlılık duygusunu uyandırmaktadır. Bireyin başkasının malında gözü olmaması gibi kendi hakkını da elde etme bilincini oluşturmaya hizmet eden bu mesaj, Bacanak adlı karakterin “Valla Kerim’in oğlu orasına benim aklım pek ermez..Ben derim ki herkes hakkına düşeni alsın, ecri varsa kendi çeker” sözleriyle belirtilmiştir.

Hikâyede üstü örtülü olarak demokrasi anlayışı yüceltilmiştir. Yazar, metin boyunca adalet kavramını okuyucu zihninde insani ve ahlaki bir değer yargısı olarak yer etme çabasında olduğunu hissettirmektedir.

3.1.2. Aile Birliğine Önem Verme Değeri

Kan bağlarıyla birbirine bağlı, tek bir haneyi oluşturan karı, koca ve çocuklardan oluşan medeni kanunun uygun gördüğü duygusal bir kurum olan aile kurumu, toplumun temelidir. “Aile” kavramı, *Türkçe Sözlükte* “Karı, koca ve çocuklardan oluşan topluluk: Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri

bulunan kimselerin tümü: Birlikte oturan hısım ve akrabaların tümü: Aynı gaye üzerinde anlaşılan ve birlikte yaşayan kimselerin bütünü” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2005: 45). Kenan Demirel de aynı kavramı, “Anne, baba ve çocuklardan oluşan en küçük toplum birimi.” olarak tanımlar (Demirel, 2006: 15). İbrahim Ethem Özgüven ise aileyi, “Aynı çatı altında yaşayıp gelirlerini paylaşan; evlilik ve kan bağı ile birbirine bağlı bireylerin oluşturduğu yasal, toplumsal ve ekonomik bir kurum” (Özgüven, 2001: 1) şeklinde açıklar.

Her toplumda ailenin temel fonksiyonları olduğu gibi aile tipleri ve aileden beklenenler her kültürde farklı olabilir. Bu fonksiyonlardan ilki topluma yeni bireyler kazandırmaktır. Aile, çocuklarını kendi hayatını kuracak çağa getirinceye kadar yetiştirmek zorundadır (Güngör, 2010: 208). “Toplumsal kültürü şekillendirmek, ailenin bir diğer işlevidir” (Büyükdüvenci, 1991: 320). Topluma ait değer yargılarının, hayat görüşlerinin, örf ve adetlerin aile aracılığıyla bireylere aktarıldığını belirten Büyükdüvenci; sevgi, saygı, fedakârlık, dayanışma gibi kavramların aile ocağında kazanıldığı ve bireylerin sağlam değerler sistemine bu ortamda ulaşabildiğini savunur.

Çocuğun gerek bilişsel, gerekse duyuşsal gelişiminde önemli role sahip olan aile, çocuğa sevgi ve güven gibi iki temel duyguyu aşılar. Sevgiyi ailesinden bulan çocuklar, geleceği daha güvenli bulurlar. Bu edinim, çocukların kendilerine özgüven duymalarını ve hayatta daha emin adımlarla ilerlemelerini sağlar. Ayrıca iç huzur kaynağını da bu şekilde elde etmiş olurlar. Çocuklar için gerçek hayatın somut bir modeli olduğu aile, çocuğun sosyal hayatta ilişki ve iletişim biçimini de düzenler; toplumda nasıl davranması gerektiğini, önemsenen örf âdetleri, gelenek göreneklere ve temel değer yargılarını öğrenmesini sağlar.

Türkçe eğitiminin de en temel unsurlarından biri olan ana dil eğitimi ailede başlar. Temelini aile kültüründen alan ana dil eğitimi, okulun da katkısıyla bireylerin sosyalleşmesi yolunda millî tarihe ve kültürel değerlere uyumunu sağlar. Bu bağlamda Türkçe Öğretim Programı'nın uygulanmasında öğretmenin rolü büyüktür. Bu öneme programın “Öğretmenin Aile ile İş Birliği” bölümünde değinilir. Aile birliğinin sağlanması, bir değer olarak Türkçe Öğretimi konusuyla bağlantılı olarak verilir:

“Dilin dört temel becerisi olan dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazmanın geliştirilmesinde, okuldaki öğrenme ve öğretme etkinliklerinin yanında, ailenin bu konuda bilinçli olarak hareket etmesi de önemlidir. Bu nedenle öğretmen, aile ile iş birliği yaparak dilin güzel ve bilinçli kullanılması amacıyla aileyi yönlendirmeli ve birlikte hareket etmek için gerekli önerilerde bulunmalıdır” (MEB, 2006: 55).

Ayrıca Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan “Temalar” bölümünün “İletişim” başlığı altında aile birliğine önem verme değeri, doğrudan ailedeki iletişimle ilişkilendirilmiştir (MEB, 2006: 58).

Tablo 3.Aile Birliği Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı’ndaki Yeri

İletişim	İnsanlarla iletişim
	Uluslararası iletişim
	Kültürel iletişim
	Bilgi iletişimi
	Aile iletişimi
	Öğrenci öğretmen iletişimi
	Diğer canlılarla iletişim
	Kitle iletişim araçları
	İletişim becerileri

Tarik Buğra’nın hikâyelerinde “aile birliği” değeri, olay örgüsü ve tematik kurgu içinde özenle işlenerek toplumsal mesajlara araç olarak kullanılmıştır. Özellikle aile

sevgisi, birliktelik arzusu, aile içi dayanışma gibi aile ekseninde toplumu bir arada tutmaya yarayan hassas unsurların dikkatle kaleme alındığı görülmektedir. Örneğin *Yarın Diye Bir Şey Yoktur*'un "Havuçlu Pilav Meselesi" adlı öyküsünde aile ve evlilik kurumunun önemi, yaşanan bir olayla bağlantılı olarak çağrışıma dayalı anlatılır:

"Büfeci de beni dinliyordu:

-Tatları ayrı limonlar da var mı? diye sordu.

Onu: "Sen işine bak" der gibi, şöyle bir süzerek:

-Siz bana bir porsiyon havuçlu pilav getirin! dedim.

-Havuçlu pilav mı?

- Sahi, dedim. Siz bilmezsiniz... Pilaki olsun.

Yanımdaki adam gözlerini bana dikmişti. Derin derin içimi çektim:

- Bu benim karımın, rahmetli karımın yemeğiymiş...

- Rahmetli mi dediniz?

Dik dik baktım:

- Bu, şaşılacak bir şey mi?

Adam kekeledi:

- Hayır, estağfurullah! Gençsiniz de...

- O benden de geçti ve biz beş aylık evliydik... deli gibi severdik birbirimizi... sonra havuçlu pilav... "

Eve karıma doğru uçmak istiyordum. İçimde vicdan azabına benzeyen; fakat aynı zamanda çılgın bir neşeyi müjdeleyen bir şey vardı. Bir taksiye atladım. Yatak odasına yıldırım gibi girdim. Onu omuzlarından tutarak var kuvvetimle sarstım. Saçları dalgalanıyor, kurtulmak için çırpınıyor, fakat gülüyordu. Bıraktığım zaman :

-Sen çıldırılmışsın, dedi.

Öptüm, yüzünü buruşturdu:

-Ben havuçlu pilav isterim! Açım, dedim." (YDBY/HPM: 24-25)

"Havuçlu Pilav Meselesi" adlı öyküde geçen bu metinde, bir kişinin kendi evliliğine, eşine, mutluluğuna ve bunları koruma içgüdüsüne değinilmiştir. Aile birliğinin sevgiden geçtiği mesajı verilmiştir. Evine, eşine hasretle gitmek isteyen birinin ailesinin kıymetini hatırdan tuttuğu anıları, mutluluğun perçinlenmesini

sağlamıştır. Bu anı, onun eşinden ve evinden uzak kalamamasının nedeni hâline gelmiştir. Metnin ilk kısmında geçen konuşmada ise dikkat çeken en önemli husus, hasret temasıdır. Yanındakinin istediği yemeği fark eden kişi karısını hatırlar ve onun verdiği hüznle acı çeker. Özlem duygusunun yoğun olarak hissedildiği diyalogda aile birliğinin ne kadar değerli olduğu hissedilmektedir. Diyalogun devamını oluşturan cümlelerde bu hasret teması üzerine kişinin hemen evine gidip eşine sarılması, onu öpmesi ve mutlu bir yuvasının olmasına sevinmesi gelmektedir. Aile birliği ve aile bireyleri arasındaki dayanışma değeri, aynı kitabın “Ömer” adlı hikâyesinde de işlenmiştir:

“Çayı daima ben demlerim; karım sofrayı hazırlar, ekmeği Ömer’le Ayla kızartır. Kaynayan suyun mutlu sesi, çay kokusundaki sükun, bardakların şeker konarkenki çıkardıkları neşeli çınçınlar, Ömer’in futbol maçlarına ve elektrik mühendisliğine dair savurduğu palavralar, Ayla’nın ona karşı hayranlığı ve benim dudaklarımda Haşim’den son mısralar...

Biz, güne işte her sabah böyle gireriz.” (YDBY/ÖMR: s.54).

“Ömer” adlı bu öyküde geçen metinde, aile bireylerinin evdeki iş bölümü dikkati çekmektedir. Toplumsal hayatın en önemli yapı taşlarından biri olan aile, içyapısıyla ilgili olarak demokratik bir işleyiş barındırmalıdır. Buğra, bu paragrafla söz konusu işleyişi oluşturmuş ve mutlu bir aile birliğinin tablosunu çıkarmıştır. Hikâyede kimsenin kimseye feodal yaklaşmadığı, birliktelikte yardım ve dayanışmanın esas olduğu bir yapıya dikkat çekilmiştir. Güne her zaman mutlu başlayan bireylerin aile içindeki huzurun artması anlamına geldiği, birliğin oluşmasında çocukların katkıları, kısacası mutlu bir aile tablosu göz önüne serilmektedir.

“Ben işte böyle yirmi üç yaşında bütün varlığı ve avuntusu sık saçlar, sağlam dişler ve kırmızısı bol, kocaman düğümlü kravatı olan, pansiyoner bir tıp talebesiyim. Akraba canlısıyım; bu yüzden de sık sık amcamlara taşınırım.” (YDBY/SFR: S.119).

“087956’nın Sıfırı” adlı öyküde geçen bu paragrafta örnek bir akrabalık ilişkisi mevcuttur. Aile birliğine önem verme değeri, ailesine düşkünlüğü ile bilinen hikâye kişinin duygusal bağlılığıyla dillendirilmiştir. Akrabalık ilişkilerinin ön plana çıkarıldığı paragraf, amca-yegen ilişkisini ve bu ilişkinin samimiyetini dikkatlere

sunmaktadır. Tıp talebesi olan yeğen, “akraba canlısı”dır ve amcasının da kendisine hissettirdiği yakınlıktan dolayı onunla ilişkisini severek sürdürür. Hikâyede anlatıcının amcası şahsında akrabalarıyla olan müspet ilişkisi, aile birliğini yücelten ve öven bir değer olarak öne çıkarılmıştır. Aynı değer, kitabın bir başka hikâyesinde ana-oğul arasında geçen diyalogda dikkati çeker:

-Rad bin Vakkas'ın anasından neyin eksik ana? Onun oğlu varsa senin oğlun yok mu ana? Onun oğlu sağ da senin oğlun sakat mı? Rad bin Vakkas anasına bakar da Hasan bakmaz mı?

-Rad bin Vakkas varsa Hasan da vardır ve Allah'ın adıyla söylerim ki ondan daha yiğittir; sütünü ondan çok hak etmiştir.” (YDBY/HG: s.189).

“*Helvacı Güzeli*” adlı bu öyküde geçen bu metin, ana-oğul arasındaki duygusal ama bir o kadar da samimi diyalogu göstermektedir. Belli şikâyetlerini dilen getiren anneye cevap veren oğul, onun şükürdâr olmasını, kendisinin bir eksiğinin olmadığını, oğlunun da ona çok iyi bakacağını söylemektedir. Burada yazarın asıl anlatmak istediği husus, ailedeki birliğin, beraberliğin kıymetini bilme temasıdır.

“Zaman geçti Hasan koskoca Bağdat'ta tek başına kaldı. Hasan tek başına kaldığı halde kendini yalnız hissetmiyor, karısını dünya çapında bir yalnızlığı bile unutturacak bir can yoldaşı diye kabul ediyordu.” (YDBY/HG: s.192).

“*Helvacı Güzeli*” adlı öyküde geçen bu paragraf yazarın aile birliğine ve de dirliğine ne kadar önem verdiği bir göstergesidir. Hasan adlı karakterin ailesine verdiği önem, onu dünyada yalnız bırakmayacak kadar büyük ölçüdedir. Şehrin ona vereceği yalnızlığı eşiyile gidereceğini belirten anlatıcı, bireyin ayrı kaldığı zamanlarda bile ailesinin varlığından duyduğu güvenle ayakta kalabildiğini hissettirmektedir.

“Yıllar ötesinde kalan bir bayram gününü unutamıyordu:

İkizlerle beraber tam altı kardeştiler. Hepsi de pırıl pırıl giyinmişlerdi, hepsi de gürbüz ve güzeldiler. Bir ellerinde balonları; öteki ellerinde çikolataları. Çikolatayı küçük oğlan severdi, ağzını burnunu bulaştıra bulaştıra yiyordu. İkizler her zaman olduğu gibi aynı şeyi yapıyor, simit kemiriyorlardı. Geri kalanların da kiminde şeker, kiminde acıbadem kurabiyesi

vardı. Vapura şenlik olmuşlardı, onlara bakanların gözleri ışıltı ışıltı parlıyor, yüzleri aydınlanıyordu. Anne genç ve güzel, baba aslan gibiydi.” (YDBY/EKR: 197).

“Eşekarısı” adlı öyküde geçen bu paragrafta “eşitlik” teminin ve “aile” unsurunun bir arada işlenmiş olması, metni değerler eğitimi bakımından güçlü kılmıştır. Ebeveynlerin çocuklarını mutlu etme çabası, aile birliğinin ortaya çıkardığı mutlu tablo, çevredeki gözlemcilerin de dikkatini çekmiştir. Türk kültüründe “Ana gibi yar olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz”, “Ana hakkı Tanrı hakkı”, Ana ile kız, helva ile koz”, “Ananın bastığı yavru ölmez”, “Ananın çıktığı dala kızı salıncak kurar”, “Ana, yürekten yana”, “Ata dostu oğula mirastır”, “Beş parmağın hangisini kessen acımaz?”, “Etle tırnak arasına girilmez”, “Kardeş kardeşi bıçaklamış, dönmüş yine kucaklamış”, “Oğlan atadan öğrenir sofrayı açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi”, “Ot kökü üstünde biter”, “Kardeşim olsun da kanlım olsun” (Aksoy, 1998) gibi pek çok Türk atasözü, eğitim bağlamında aile birliğinin önemini ifade eden özlü deyişler de bulunmaktadır.

Tarık Buğra, bu hikâyesinde anne babanın görev ve sorumluluğu kadar çocukların da onlara karşı sevgi, saygı çerçevesinde vefalı olmaları gerektiğini telkin eder. Aile birliğinin önemine bu şekilde dikkat çeken yazar, aile kurumunda dayanışma ruhunun kaybedilmemesi gerektiğini olay kişileri vasıtasıyla okura duyurma ve onları bilinçlendirme çabasıdadır. Yazar, hikâyelerinde bu değeri, başta anne baba olmak üzere yardıma muhtaç olan insanlara şefkat ve merhametle yaklaşılması, yardım edilmesi gerektiğine değinir. Acıma duygusuna sahip insanların zor durumda kalan kimselere yardım etmelerini işleyen yazar, çocuklara bu önemli değeri kavratmayı amaçlar. Tabi ki bunları yaparken Müslüman bir kimlikle meseleye yaklaşır. Metinde “Anne babanın yalnızlık duygusuna kapılmamaları, evlatlarının sorumluluklarındandır” fikrine ulaşılır.

3.1.3. Bilimsellik Değeri

Bilim, eşyayı, tabiatı, olay veya olguları araştırmak üzere konu edinen, deneysel yöntemlere ve gerçekliğe dayanarak yasalar çıkarmaya çalışan düzenli bilgi evrenidir. “*Evrende meydana gelen olaylar hakkında gözlemler, deneyler ve fikir yürütme sonucu*

elde edilip biriken bilgilerden hareketle ve kişiden kişiye değişmeyen bilimsel yöntemler aracılığıyla yeni objektif bilgi üretimine bilim denir” (Seyyar, 2003: 67). Bu bağlamda bilim, araştırma bulgularına dayanan, neden-sonuç ilişkisinde sonuçlar bulmaya çalışan, olay ve olguları pek çok değişik yönetime dayalı olarak çözümleyip genellemelere ulaşmaya çalışan sistematik bilgiler bütünüdür. Geçmişten bugüne yaşanan teknolojik gelişmeleri karşılayan bir değerdir. Tıp, matematik, astronomi, fizik, kimya, biyoloji gibi modern müspet bilim dallarında yaşanan gelişmeler hayat şartlarını kolaylaştırmıştır. “Bilimsellik” kavramı ise, “Bilimsel olma durumu.” (TDK, 2005: 270) olarak tanımlanmaktadır. Bu değer içerisinde gözlemler, deneyler ve genel gerçekler mevcuttur. Çalışmanın dizgeli bir şekilde yapılması, bilimselliğin en önemli ölçütüdür. Amaç, mevcut değişmez bilgileri belli bir yöntemle kullanarak başka değişmez bilgiler ortaya çıkarmaya çalışmaktır. Bu yolla sorun çözmede kullanılacak gerçek ya da gerçeğe yakın bilgi potansiyeli oluşturulur. Elde edilen bilgiler, başka sorunların çözümünde de kullanılabilir. Genel geçer bilgiye ulaşmak için kullanılan yöntemler, bilimseldir. Yasalaşmış bilgiler zaten doğal olarak bilimseldir. Türkçede kullanılan “ilim” kelimesiyle birçok yönden eş değerdir. Modern dünyanın vazgeçilmezi olan bilim, insanlığın arayışının süreksiz ve sınırsız olduğunu belirtmektedir.

Bilim, sistemli ve organize edilmiş bir bilgiler bütünü ve teknik yöntem olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda bilim, hem bilgi, hem de bilgi üreten bir etkinliktir (Ertürk,1981: 59). Bilim, aynı zamanda bir düşünme yöntemidir. Bilime, bilgi ve bilimsel düşünce, bilimsel yöntem olarak bakılabilir. Bilim, olması gerekeni değil, olmakta olanı inceler. Bilimin üç temel fonksiyonu vardır. Bunlar, anlama, açıklama ve kontroldür (Karasar, 2001: 2). Diğer bir deyişle, bilimsellikte kontrol, gerçekleştirme, objektiflik, olaylar arasındaki ilişki ve bunlara ait ilkelerin, yasaların test edilebilir olgulara dayanılarak keşfedilmesi gibi nitelikler (Kaptan,1989:61) bulunur. Buna göre bilim "olgusaldır, sistemlidir, akılcıdır, genelleycidir, birikimlidir (Karasar,2001:2). Bilimsel bilgi, şüpheli, mümkün ve muhtemel bilgi olarak düşünülmelidir. Zira mutlak bir bilgiden söz edilmez. Bunun içindir ki, bilimsel hakikat ihtimalîdir; başka bir deyişle bilimsel bilgi izafi (görelî)dir (Kaptan,1989:16). Buna göre bilimsel bir çalışmada varlık ya da olay, objektif olarak tanıtılır. Önyargı yoktur. Taraf tutulmaz, yani duygusal davranılmaz, adalet ölçülerine uyulur. Açıklık vardır. Düşünce ve vicdan hürdür. Sonuç,

başta değildir. Taassup yoktur. Tartışma yapılabilir, başka bir deyişle alternatifler ortaya konabilir. Eksik ve yanlışların söylenmesinden kaçınılmaz. Sonucun ve bulguların değişebilirliği her zaman mümkündür. Tabular yoktur. Doğruluk ve dürüstlük vardır. İnsanın temel hak ve hürriyetlerine saygı ve değer esastır. Kullanılan temel araç, bilimsel araştırma yöntemidir. Bilimsel araştırma bulguları, eğitim ve öğretimin temelini oluşturur.

Bilimsellik değeri, Türkçe Öğretim Programı'nda doğrudan yer bulmuştur. Bu değer, *Genel Amaçlar* başlığı altında bilim, kültür ve sanat etkinliklerine yer verme kapsamında kullanılmıştır.

Genel Amaçlar:

Türkçe Dersi Öğretim Programı ile Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin;

- Seviyesine uygun eserleri okuma, bilim kültür ve sanat etkinliklerini seçme, dinleme, izleme alışkanlığı ve zevki kazanmaları;
- Bilgiye ulaşmada kitle iletişim araçlarından yararlanmaları, bu araçlardan gelen mesajlara karşı eleştirel bakış açısı kazanmaları ve seçici olmaları amaçlanmaktadır. (MEB, 2006: 4)

Bu değer, yine Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda “Temel Beceriler” bölümünde doğrudan yer almıştır. Bilimsellik ile ilgili değerler bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Temel Beceriler:

Temel Beceriler, öğrencilerin dil becerilerindeki gelişmeleriyle bağlantılı, yatay olarak bir yılın sonunda, dikey olarak da sekizinci sınıfın sonunda kazanacakları ve hayat boyu kullanacakları temel becerilerdir. Türkçe Dersi Öğretim Programı içerdiği kazanımlarla bu temel becerilerin gelişmesini sağlayacaktır. Programla ulaşılması beklenen temel beceriler şunlardır:

- Bilgi teknolojilerini kullanma
- Araştırma
- Problem çözme (MEB, 2006: 5).

Bilimsellik değeri Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan *Temalar* bölümünde “Bilim Teknoloji” başlığı altında belirtilmiştir (MEB, 2006: 58).

Tablo 4. Bilimsellik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri

Bilim Teknoloji	İletişim araçları
	Bilgisayar
	Buluşlar
	Teknoloji ve hayat

Toplumların kalkınması için gerekli olan bilimsel eğitim, geleceğin bilim adamı olacak çocuklara bilimsel düşünme yeteneğini kazandırır. Onlara eleştirel düşünme, araştırma yapma, problemleri çözerken bilimsel metotları kullanma becerileri aşılanmalı, bilimin gereği ve önemi kavratılmalıdır.

Tarik Buğra, eserlerinde eğitim sürecindeki çocuklara, gençlere ve hatta olgun yaştaki okuyuculara bilimsellik değerini benimsetecek bir gayret ve yaklaşım içerisindedir. İnsanların bir yerden başka bir yere seyahati sırasında sadece etrafına bakmakla yetinmesi yerine baktığını görmesi de önemlidir. Yani, eşyayı, olayları, mekânı, doğayı merak etmesi gerekir. Anlamak için araştırmak, görünenin ardındaki görünmeyeni öğrenmek bilimsel bir çabayı gerektirir. Buğra, kimi hikâyelerinde eğitim sürecindeki çocuklara bu yönde göndermelerde bulunur. Bunun en iyi örneği, *Yarın Diye Bir Şey Yoktur* kitabında yer alan “Coğrafya Dersi” adlı hikâyesidir. Aşağıdaki metin, araştırmacı açısından bir mekânın yaşadığı değişim bağlamında tarihsel arka planını irdelemesinin önemini aktarmaktadır:

“Dünya’da bazı insanlar vardır ki, bunlar transatlantiklerle veya yataklı vagonlarla dünya turuna yani devr-i alem seyahatine çıkarlar. Bunların arzuları bütün dünyadır, bütün dünyayı görmektir; yani bunlar platonik Mussolini veya Stalin’lerdir ve bunlar da öbürleri gibi dünyayı bir çizgidir sanırlar. Yolculuklarının sonunda ise yapabildikleri sadece işte şu yuvarlağın üstüne şöyle bir çizgicik çizmekten ibarettir. Halbuki dünyanın beş bu’dü boyut’u vardır: yani dünyanın boyu vardır, eni vardır, yüksekliği ve derinliği vardır, nihayet dünyanın

zaman ve düşünce bu sonuncuya tasavvur, hatta kuruntu da diyebiliriz; mesela felsefe mesela din veya sanat, sonra ideoloji boyutları da vardır. Yani demek istiyorum ki bu büyük seyyahlar ana yollardan anlar, hatta gördükleri yerleri de görmüş sayılmamalıdır; çünkü bir şehrin zaman içinde bir değişmesi vardır. O kadar ki ben her şehre her mevsim için dört isim takılmasına ayrıca hürriyet ve baskı devirlerine, kıtlık veya bolluk yıllarına ait de birer başka isim verilmesine taraftarım.” (YDBY/CD:90)

“Coğrafya Dersi” adlı öyküde geçen bu metin, bilimsel bakış açısına dikkat çekmektedir. Yaşamın sadece yaşanılanlara bakmakla değil, onları görmenin de gerekli olduğuna dikkat çekmektedir. Metinde geçen “dünyayı bir çizgidir sanırlar” sözleriyle bilimselliğe olan ihtiyaç dile getirilmektedir. Seyahati bir çizgi şeklinde değerlendirmek, dünyanın özelliklerini görmezden gelmek anlamına gelmektedir. Bu noktada yazar, hikâye kişisi aracılığıyla duruma müdahale ederek dünyaya ait bilimsel nitelik kazanmış özelliklerden bahsetmeye başlar. “*Hâlbuki dünyanın beş bu’dü boyut’u vardır: yani dünyanın boyu vardır, eni vardır, yüksekliği ve derinliği vardır*” cümlesi, bilimsel içerik taşıyan ispatlanmış bilgilerden ibarettir. Bu bilgileri edinmeyenlerin bakış açısının da farklı olacağı ve dünyayı bir çizgiye benzetecekleri belirtilmiştir.

Ayrıca metinde geçen “*O kadar ki ben her şehre her mevsim için dört isim takılmasına ayrıca hürriyet ve baskı devirlerine, kıtlık veya bolluk yıllarına ait de birer başka isim verilmesine taraftarım*” cümlesi de okuyucuya bilimselliğin farklı boyutunu açmaktadır. Bu da fikir üretme boyutudur. Dolayısıyla düşüncenin sınırsız olduğu ve aklın sınırlarını zorlamak gerektiği fikri verilmek istenmiştir.

“Dünya gezmekle öğrenilmez. dünya işte bu odada bu yuvarlağın karşısında öğrenilir. Şöyle fırr diye bir çevirdiniz mi beş kıta ve bütün okyanuslar dağlarıyla ovalarıyla şehirleriyle adaları ve yarım adalarıyla gözlerinizin önünde geçit yürüyüşü yapar:

İşte İskandinavya yarımadası.

İşte Malaka yarım adası.

İşte Holivut. İşte Kongo...

Sonra okyanuslar: Atlas okyanusu, güney buz denizi, arafura denizi, va adalar: Borneo, Sumatra, Filipinler, Kanarya adaları.....” (YDBY/CD: s.92)

Aynı hikâyede geçen bu metin de bilimselliğin materyal kullanma boyutundan bahseder. İlimin sadece gezmekle edinilmeyeceğini, elde bulunan imkânların da değerlendirilmesi gerektiği vurgulanır. Gezerek tüm âlemi öğrenmeye çalışmak yerine, daha hızlı bir şekilde ilme ulaşmanın bir yolu da materyalleri doğru kullanma becerisidir. Dolayısıyla yazar, öğrenmede zaman kavramının önemine de dikkat çekmektedir. Metindeki “*Şöyle fırr diye bir çevirdiniz mi beş kıta ve bütün okyanuslar dağlarıyla ovalarıyla şehirleriyle adaları ve yarım adalarıyla gözlerinizin önünde geçit yürüyüşü yapar*” cümlesiyle yazar, okuyucuya bilimsel bir bakış açısı kazandırmaya çalışmaktadır.

Tarık Buğra'nın bilimsel yaklaşım bağlamında hikâyelerinde okuyucuya sezdirmeye çalıştığı düşünceler, atasözlerinde de ifadesini bulmuştur: “Âlim unutmuş, kalem unutmamış”, “Araba ile tavşan avlanmaz”, “Bilmemek ayıp değil, sormamak ayıp”, “Bağ bayırda, tarla çayırdadır”, “Bin ölçüp bir biçmeli”, “Bir ambar buğdayın örneği bir avuçtur”, “Bir görüş, bir kör biliş”, “Cahile söz anlatmak, deveye hendek atlatmaktan güçtür”, “Cahilin dostluğundan, âlimin düşmanlığı yeğdir”, “Cambaz iptede, balık dipte gerek”, “Çekişmeden pekişilmez” (Aksoy, 1998).

Disiplinler arası yaptığımız bu karşılaştırma, eğitim ve öğretim kurumlarında uygulanacak öğretim stratejisi (Büyükkaragöz ve Çivi, 1990) ile çeşitli türden metinlerin ortak konuya bakış açısını anlamak bakımından önemlidir. Onun için okul öncesinden yüksek öğretime kadar bütün öğretim kademelerinde, bilimsel yaklaşım adına insanın temel haklarını ihlâl eden ve doğruyu bulmasını engelleyen bütün ideolojik yaklaşımlardan uzak durulması, öğretim program ve derslerin bilimsel çalışma prensipleri çerçevesinde belirlenmesi ve sunulması gerekmektedir.

3.1.4. Çalışkanlık Değeri

Çalışmak, insanın hayatta kalabilmesi için gerekli temel ihtiyaçlarını karşılama yolunda sarf ettiği uğraştır. Bu eğilimde ciddi bir aktivite sahibi olmak da çalışkanlıktır. Başka bir ifadeyle çalışmak, bir şeyi ortaya koymak, oluşturmak için çaba harcamaktır. (Demirel, 2006: 61) Çalışkanlık ise, tembel olmama, severek iş yapma,

faal ve üretken olma durumudur. Aksi durumda insan, başkalarına muhtaç bir yaşam sürmek zorunda kalabilir. İnsanı hayatta yüksek yerlere taşıyacak değerlerin başında çalışkanlık gelir.

Çalışmak insanın kendini daha iyi hissetmesini sağlar. Birey, çalıştığında bedenini ve zihnini olumlu şekilde kullanır, bu da hem bedensel hem de zihinsel sağlığı pekiştirir (Urban, 2007: 153). Kendine güven, hayatta başarılı olma temeline dayanır. Başarı da kendiliğinden gerçekleşmez. Belirli bilim dallarında başarıya ulaşmış kimselerin tek sırrı, çok emek vermiş olmalarıdır. Verdiği emek sayesinde insan, sadece kendi hayatını değil, aynı zamanda başkalarının da hayatını olumlu yönde etkilerler. Geleceği istenilen düzeyde ve kalitede kazanmanın yolu sistemli çalışmaktan geçer.

Çalışkanlık, birey için olduğu kadar toplum için de önemlidir. Çünkü etkileri yalnızca bireysel anlamda değil toplumsal düzeyde de ortaya çıkar. Zira birey veya toplum için çalışkan ve üretken olmak gerçek anlamda nitelikli bir değerdir. Diaz, söz konusu değer için, “%99’u ter, %1’i esin olmayan bilme yoktur” (Diaz, 2009: 2013) der. Dayanışma ve sorumluluk temelinde bir gerekliliği olan bu değer, okuma sürecindeki çocukların ve gençlerin en çok ihtiyaç duyduğu bir kazanımdır. Bu değere sahip olmak, bireyin hayattan beklentilerine cevap alması için gereklidir.

Çalışkan olma değeri, Türkçe öğretiminin de ana amaçlarından biridir. Bu amaç, kişisel nitelikten çok toplumsal sorumluluk hâlinde öğrenciye öğretilmeye çalışılır. Türkçe derslerinde eğitim çağındaki bireylere dil ve edebiyat hassasiyeti verilmekle beraber dayanışma ruhu ve sorumluluk bilinci de üst düzeyde işlenmektedir. Bununla beraber herhangi bir alanda uğraş vermek, azimli olmak ve içinde bulunduğu grupla işbirliği hâlinde çalışma alışkanlığına sahip olmak da insanı başarıya ulaştıran değerlerdendir ve bütün bunlar Türkçe ders kitaplarındaki edebî metinler yoluyla okura sezdirilir. Dinleme, okuma, yazma gibi bilişsel, duyuşsal ve devinişsel etkinliklerle yapılan Türkçe dersi, çalışkanlığı zorunlu kılmaktadır.

Çalışkanlık değeri Türkçe Öğretim Programı'nda *Temel Beceriler* bölümünde doğrudan yer bulmuştur. Ayrıca girişimcilik değeri çalışkanlık değeriyle bağdaştırılarak aktarılmıştır:

“Temel Beceriler, öğrencilerin dil becerilerindeki gelişmeleriyle bağlantılı, yatay olarak bir yılın sonunda, dikey olarak da sekizinci sınıfın sonunda kazanacakları ve hayat boyu kullanacakları temel becerilerdir. Türkçe Dersi Öğretim Programı içerdiği kazanımlarla bu temel becerilerin gelişmesini sağlayacaktır. Programla ulaşılması beklenen temel becerilerin başında “girişimcilik” gelmektedir” (MEB, 2006: 5).

Çalışkan olma değeri, Türkçe, Sosyal Bilgiler ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin öğretim programlarında geliştirilmesi gereken değer olarak verilmektedir. Bu değer, Türkçe öğretim programında yer alan *Temel Beceriler* bölümündeki “*Kişisel Gelişim*” başlığı altında dolaylı olarak verilmiştir. Burada yer alan “başarı” ve “girişimcilik”, bireyin kişisel gelişimini tamamlayan önemli olgulardan ikisi olarak verilmiş ve “çalışkanlık” değeriyle doğrudan bağdaştırılmıştır (MEB, 2006: 59).

Tablo 5.Çalışkanlık Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri

Kişisel Gelişim	Kendini tanıma
	Kendine saygı
	Kişilik tipleri
	Empati
	Sorumluluk
	Sosyal Gelişim
	Meslek Seçimi
	Karar Verme
	Başarı
	Girişimcilik
	Öz Eleştiri

Tarık Buğra'nın hikâyelerinde çalışma ve çalışkanlık değeri, bireyin geleceğini kazanma yolunda çaba harcaması, başarısızlık karşısında yılmama, azimli olma, ideallerine ulaşmak için çalışma olarak ele alınmaktadır. Hikâyelerinde Anadolu ikliminin havasını, tadını veren Tarık Buğra, yurt sathındaki yaşamı ve yaşam koşullarını olabildiğince yansıtmaya çalışmıştır. Özellikle toplumun ekonomik yetersizliğine dikkat çeken yazar, çalışmanın insan hayatındaki önemi ve boş oturma da risk ve zararlarıyla birlikte sonuçlarını okuyucuya olay kurgusu içinde açıkça vermiştir. Zira pek çok öykünün üzerinde oturduğu ana tema çalışma fikridir. Metinlerde çalışma, sabır ve sürekliliğin insanı başarıya ulaştırdığı; çalışma sayesinde insanın imkânsızlıkları imkâna dönüştürebildiği erdemi sezdirilir. Buğra, hikâyelerinde Anadolu'yu çok iyi analiz ettiğini, çalışma kültürünü okuyucusuna üst düzeyde yansıttığını gösterebilmiş; aile birliğini, başarı ve girişimi aynı cümlelerde sentezleyebilmiştir:

“-Senin için ah eder şunun için ciğerimi dağlarım:

Rad bin Vakkas'ın anasının gelini var, benim yok.

-Rad bin Vakkas'ın Hasan'dan fazla 5 yaşı var.

- Rad bin Vakkas işiyle uğraşıyor, Hasan ise işini sevmiyor.

-Hasan işini çok seviyor ana. Sevmese bile artık başka bir iş edinecek çağı geçmiştir; o bunu bilir. Kendini sana gösterecek.” (YDBY/HG: s.189).

“Helvacı Güzeli” adlı bu öyküde geçen bu metinde ana ile oğul arasında geçen bir diyalog bulunmaktadır. Aile birliği değerini de içinde taşıyan bu paragraf annenin çocuğunun çalışmamasını konu almıştır. Hikâye kişisi, iş hayatındaki durumunu eleştirdiği oğlu Hasan'ı komşusu Rad bin Vakkas'la eleştirel temelde kıyaslar, bu yolla onu çalışmaya teşvik etmektedir. Ana-oğul arasındaki iletişimde aile geçiminin sağlanması bağlamında başkasına muhtaç olunmaması için çalışmanın önemi dile getirilmektedir. Ancak burada dikkat çeken husus, Hasan'ın, işini sevmediğini dile getiren annesine ani bir refleksle sarılması ve onun yanıldığını ima etmesidir. Bundan sonra şartlar ne olursa olsun annesini mahcup etmemek adına çalışacağını, bunun için gerekirse severek çalışabileceği bir iş bulacağını dile getirir. Hasan, bu ifadeyle aslında her insanın istemesi hâlinde iş hayatında başarılı olabileceğinin mesajını iletmiş olur.

Yazar, bir başka hikâyesinde kol gücüne dayanan işlerin dışında okuma, anlama, kavram işinde de sevginin ve azmin insanı başarıya ulaştıracağı yolunda bir mesaj verir:

“SUPHI şaşılacak kadar kolay belliyordu, Kur’an cüzlerini bir bir ezberledi, akranlarının önüne geçti, bu arada da sesinin güzelliği bütün çevreye ün saldı. Artık mevlidlerin baş tacı olmuştu. Mevlidi mevlid yapan ruh, onun sesinden dinleyenlerin gönlüne imbikten süzülür gibi akıyordu. Bunda hocasının payı büyüktü. Hocası Kur’an için de Mevlid ve ilahiler için de her gün on kere ne dediğini bile bile canından duya duya okuyacaksın derdi. Suphi de zaten bunun için bildiği duyduğu için elbette, başarılı olabiliyordu. Suphi gerçekten de sakatların hele körlerin çoğunda olduğu gibi iyiliği de kötülüğü de etinde duyuyor, bunları canlılığından ve canlılıktan ayıramıyordu; böyle olunca da Allah deyimini kendiliğinden duygu ve düşünce gücünün tümüyle kavraması zorlaşmamıştı.” (H/K: 176)

“Kör” adlı hikâyede geçen kahraman, hayatını sesiyle kazanan ve sosyal hayattaki konumunu belirleyen biridir. Bu başarısının arkasında kör olmasına rağmen bıkmadan usanmadan severek çalışma vardır. Bedensel engelli olması, çalışıp başarmasının önünde engel değildir. Sesinin ona verdiği gücü en iyi şekilde kullanabilmek için hocasından eğitim almıştır. Suphi, hocasına karşı sorumluluklarını yerine getirme bilincini edinmiştir. Çoğu zaman gecesini gündüzüne katıp ödevlerini zamanında bitirmeye gayret etmesi, kazanılmış bu sağlam bilince dayanır. Çalışkanlığı, ona toplum içerisinde bir statü kazandırır. Önceleri köy camiinde öğrenci olan Suphi, burada çalışkanlığı sayesinde başarı merdivenlerini hızla tırmanır. Suphi, bu başarısını çalışkanlığı, girişimciliği ve içindeki başarı hırsıyla giderek İstanbul gibi bir metropolde aranan isim olur. Aynı zamanda çalışkanlığı kadar hayatı boyunca elden bırakmadığı dürüstlüğü de kendi başarısında büyük bir pay sahibidir. Tarık Buğra, çalışkan olma değerini bu metinde okuyucuya aktarırken dürüstlüğün ve adil olmanın da çalışkanlık vasfından ayrı düşünülemeyeceği mesajını iletmiş olur.

İş hayatında başarılı olma duygusu, kimi zaman gözlemlenen örneklerin iyi takip edilmesi sonucu oluşan gıpta ile de uyanabilir. Çalışıp başarmanın doğurduğu olumlu sonuçlar, insanı çalışkan olma konusunda harekete geçirebilir. Bu durum, bireyin sosyal çevresinde aktif ve edilgen insanların hayat felsefelerine ve yaşayış biçimlerine,

dolayısıyla refah düzeylerine iyi bakıp bundan bir sonuç çıkarmayı gerektirir. Yazar, bir hikâyesinde bu konuya ilişkin çarpıcı bir göndermede bulunur:

“O, benzeri artık seyrek olmayan kadınlardandı, tanınmak, bilinmek , çok para kazanmak istiyordu, iş adamını gölgede bırakan iş kadını olmak istiyordu, kısacası erkek cinsine savaş açan kadınlardandı.” (H/K: s.180)

“Kör” adlı öyküde geçen bu metinde hırslı olmanın çalışkanlıkla olan ilişkisi dikkat çekmektedir. Yazar, kadınların da erkek egemen bir toplumda belli bir yeri olduğunu, dilerse başarıya giden yolda erkeklerle her alanda rekabet edebileceğini anlatmaktadır. Hikâyede okurun karşısına yepyeni bir statü kazandırmaya çalışan bir bayan kahraman çıkararak yazar, çalışma hayatındaki rekabetin ve başarının çalışkanlıkla sonuç verebileceği mesajı verir. Böylece çalışkan olma değerinin insanlara neler katabileceği konusu, metnin dokusuna bir ana fikir olarak işlenmiştir. Bu bağlamda tanımlanan fikirleri, pek çok atasözümüz de desteklemektedir: “Adamın iyisi iş başında belli olur”, “Ağustosta beyni kaynayanın zemheride kazanı kaynar”, “Akan su yosun tutmaz”, “Bağa bak üzüm olsun, yemeye yüzün olsun”, “Boş gezmekten bedava çalışmak iyidir”, “Çalışanın yatanda hakkı vardır”, “Çobanın gönlü olursa tekeden yağ (süt) çıkarır”, “Dünya dört (kırk) kulplu bir kazan, bir kulpundan tut da kazan”, “Ekmeden biçilmez”, “En kolay iş yemek, çiğnemedenden yutulmaz”, “Gölgeyi hoş gören tekneyi boş görür”, “İşleyen demir pas tutmaz”, “İşleyen eşeğin boynu boncuklu olur”, “Nerede hareket, orada bereket”, “Paça ıslanmadan balık tutulmaz”, “Sen işlersen mal işler, insan öyle genişler”, “Sen işten korkma, iş senden korksun”, “Toprağı işleyen, ekmeği dişler”, “Yatan aslandan gezen tilki yeğdir”, “Yatanın yürüyene borcu var”, “Yazın gölge kovan, kışın karın ovar” (Aksoy, 1998).

Bu atasözlerinde olduğu gibi Tarık Buğra'nın hikâyelerinde açığa çıkan çalışma değeriyle ilgili mesajlara göre şu sonuca ulaşmak mümkündür: Hayata ancak idealleri, hedefleri, amaçları olanlar ve bunlar için çalışanlar tutunabilirler. Zaman nehrinde sürüklenen bir dal parçası olmak istemiyorsa insan, kendine yeni hedefler edinmeli ve bu hedeflere ulaşmak için var gücüyle çalışmalıdır. Zira insan, başarının ortaya çıkardığı mutluluğu tatmak yerine amaçsız yaşamayı ve muhtaç olup dilenme sefaletine

düşmeyi tercih etmemelidir. İnsanın amacı ve idealleri bir yıldız kadar uzak görünse bile, onlara ulaşmak için azmi ve özgüveni elden bırakmamalıdır.

3.1.5. Dürüstlük Değeri

Dürüstlük, insanın doğru olanı benimsemesi ve sosyal ilişkilerinde riyakârlığa düşmeden dürüst davranması demektir. Dürüstlük özde, sözde, yaşayıpta doğru ve tutarlı olmayı gerektirir. İnsanın içinin ve dışının bir olmasıdır. Yalana sapmayan, hileye tenezzül etmeyen insanların temel özelliğidir. Dürüstlük kavramı, *Türkçe Sözlük* (TDK, 1998)'te “sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmama” olarak tanımlanır. Kişi, düşündüğü ve inandığı şeyi söyleyebiliyorsa, onun arkasında da durabilmelidir. Dürüst insan, sözünde ve davranışlarında tutarlı, hakkı gözetmede ısrarlı, yanlışa karşı durmada inançlı ve sabırlı olan insandır. Bir insanı değerli yapan, diğerlerinin yanında seçkin kılan erdemdir. Dürüstlük, hilenin karşıtıdır; yalansız yürüyen bir toplumun ve yalansız yaşanan bir hayatın kapılarını açar. Hilekâr olmak ise, insanı yapmacık davranmaya ve başkalarını kandırmaya sevk eder. Kişi, söylediği yalan vasıtasıyla amacına ulaşa bile zarardadır. Zira kişi, yalanını kapatmak için başka bir yalana ihtiyaç duyacaktır. Bu süreç devam ederse sahtekârlık neredeyse bir yaşam biçimi hâline dönüşür (Urban, 2007: 116).

Dürüstlük, her meslekte ve hayatın her aşamasında olduğu gibi bilhassa ticarete ve siyasette de çok önemlidir. Ticarete üstün bir akıcılık ve hız kazandırır. İnsan ilişkilerinde güven duygusuna zemin hazırlar. Çünkü dürüstlüğünden emin olunan kimseye rahatlıkla güvenilebilir. İnsan, güvendiği kişilerle ancak rahat ve mutlu yaşayabilir. Dürüst ve samimi olan bir birey, toplum tarafından da itibarlı karşılanır. Samimiyet, içtenlik, iyi niyetli olmak, ikiyüzlü davranışlar sergilemeden uzak kalmak, dürüst insanların başat kriterleri arasındadır (Diaz, 2009: 20).

Dürüstlük değeri, Türkçe, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji, Din Kültürü Ahlak Bilgisi derslerinin öğretim programlarında geliştirilmesi gereken değer olarak verilmektedir. Türkçe Öğretim Programı'nda dürüstlük değerine “Genel Amaçlar” başlığı altında “ahlaki değerlere önem verme” şeklinde ifade edilmektedir. Türkçe dersi öğretim programı ile Türk millî eğitiminin genel amaçları ve temel

ilkelerine uygun olarak öğrencilerin; “Millî, manevî ve ahlâkî değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır” (MEB, 2006: 4) denilmektedir. Öğretim programının ahlaki değerler bütünlüğünde içine aldığı dürüstlük değeri, genel amaçların temel maddelerinden biri olarak öne çıkar.

Tarik Buğra'nın hikâyelerinde “dürüstlük” kavramı, ahlaki bir değer olarak yer alır. Söz konusu değer, evvela bireyin kendi düşünce dünyasında varlık göstermesi, tutum ve davranışlarına yansması ve nihayet toplumsal ilişkilerinde fark edilmesi gerekir. Ancak her şeyden önce bireyin kendisine karşı dürüst olması beklenir. Kişiliği tamamlayan temel ahlaki davranışlardan biri olan dürüstlük değeri, Buğra'nın “Sihirli Ayna” başlıklı hikâyesine bu temelde yansır:

“Biz bugüne kadar birbirimizi bekledik; öyle değil mi, yanılıyor muyum? Bu böyle olmasaydı hayatın ne manası kalırdı değil mi? Fakat işte, bunu itiraftan korktuğumuz için, bu itirafın getireceği büyük saadetten korktuğumuz için bir mazimiz olmadığını iddiaya kalkışıyoruz. Halbuki biz yıllardan beri daima beraber yaşadık. Orkestranın karşısında beraber, radyonun başında beraberdik”. (O/SA, s.27).

Bu metinde bireyin bazen kendine bile ifade edemediği gerçekler olduğunun altı çizilir. Geleceği birlikte geçirme, paylaşma yolunda söz ve planları olan; bir zamanlar hayatın anlamını kavuşacakları günde aradıkları için mevcut zamana kadar birbirlerini bekleyen iki gönüldeşin yıllar sonra geçmişte kalan yaşantıları hiçe saymanın dürüstlük olmadığı ifade edilir. İki kişi arasındaki hatıraları yok saymanın, “bir mazi(lerinin) olmadığını iddiaya kalkış(malarının)”, ikili ilişkide oluşan hukuka saygısızlık olduğu vurgulanır.

Tarik Buğra'nın *Oğlumuz* (1949) adlı hikâye kitabındaki bir başka metin olan “Karaoğlan”da da dürüstlüğe dair bir değer öne çıkarılır. Burada da bireyin önce kendi şahsına karşı doğru ve dürüst olması gerektiği sezdirilir:

- “Karaoğlan, dişlerini aralamadan, bakışlarını kadehten ayırmadan:*
- *İnsan bazen bedava yere tutuluyor, diye mırıldandı. Adamın gözleri bulutlandı, eli kadehe gitti. Karaoğlan bunu görmeden sezdi:*

- *Ama çoktan geçti.*
- Adam kadehi bıraktı.*
- *Sonra, evlenmek kim, biz kim...*
- *Hadi içelim, dedi” (O/ KRLN, s.85).*

Hikâyeden alıntı yapılan bu metinde kahramanın kendini dürüstçe anlatması gösterilmektedir. Olduğundan farklı görünmenin faydasının olmadığı bilincinde olan karakterin, gerçek yüzünü saklamaya gerek görmeden mevcut şartlarıyla yüzleşebildiği anlatılır. Bu da bireyin kendi farkında olması ve buna göre geleceğini düşünmesi yolundaki muhasebesi bağlamında dürüstlüğü ifade eden bir değerdir.

Tarık Buğra'nın hikâyelerinde dürüstlük kavramı, insanın söz ve davranışlarında, niyet ve inancında iyilikten ve güzellikten yana olması temelinde ele alınır. Bu değeri telkin eden hikâye kişileri, dürüstlüğü insan onurunun ve sağlıklı toplum yapısının vazgeçilmez şartlarından birisi olarak yüceltirler. Hayatın bütün alanlarında en güzel tutum ve davranışları sergilemeyi esas alan bu değer, bireyin sosyal ilişkilerinde “*bildiğinden, inandığından ve olduğundan başka türlü görünmemesi*” bağlamında tasvir edilir. “Martı” adlı hikâyede, insan hayatında dürüstlükten başka her şeyin boş olduğu fikri verilmeye çalışılır.

“Dışarıda her şey beyhude:

Mehtap denizi öptüğü yerde kimin için birkaç dakika daha fazla kaldı?

Güneş doğuşunu kimin için birkaç dakikacık olsun geciktirdi?

Hangi arzu elde ettiği hazzın ömrünü uzatabildi?

Hangi dua ıstıraplı saniyelerin sonsuzluğunu giderebildi?

Dışarıda her şey beyhude:

Aşkların, dostlukların en mükemmeli bile bir gün gelip inkar ediliyor ve âşıklar, dostlar bu cinayetleri için sebepler sayabiliyorlar, fakat mesele bu değil, dert bu değil ki... ilk sebepten az öncesi geri gelse, zaman oradan başlayıp yeniden aksa, böyle mi olur, bu mümkün müdür?”(YDBY/MRT: s.43)

Bu paragrafta “*aşkların, dostlukların en mükemmeli*”nde bile insanların kimi zaman dürüst davranmaması sorgulanmaktadır. Aşkın ve dostluğun insan için taşıdığı

değeri hikâye kişileri arasındaki ilişkiler üzerinden sezdirmeye çalışan yazar, bireyin, bilhassa hukuku geçtiğine inandığı kimselere karşı vefalı davranması gerektiğini yansıtır. Teknoloji çağında gerçekleşen buluşların insani duyguları aşındırdığı, manevi değerleri zayıflattığı mesajını ileten bu paragrafta yazar, “*Dışarıda her şey beyhude: Aşkların, dostlukların en mükemmeli bile bir gün gelip inkâr ediliyor*” cümlesiyle gerçekçi bir yaklaşım sergilemektedir.

Tarik Buğra, aynı kitabın “Kuyruklu Yıldız” hikâyesinde dürüstlüğü sembolize eden başka bir insani davranışı da okuyucuya sezdirmektedir. “*Çocuk sahanlığa atladı. Ceplerimi aramaya başladı. Eline geçen her şeyi, saatimi, ağızlığımı, bozuk paralarımı, kalemimi, aldığı yere koyuyordu; Allah var, bunu söylemeliyim*” (YDBY/KY: s.79). Hikâyede geçen bu paragrafta, gücü ve imkânı yettiği hâlde insanın zayıf ve güçsüz kimselerin hakkına dokunmaması gerektiği fikri işlenir. Hikâyede cepleri arayan çocuğun, işlediği suçun farkına varan kahraman, “*Eline geçen her şeyi aldığı yere koyuyordu; Allah var, bunu söylemeliyim.*” sözleriyle bir değer olarak dürüst bir davranışı örneklendirmek istemiştir. İşlerinde hileli olanın geleceğinde hayır görmeyeceği fikrini dürüstlük teması bağlamında işleyen “Helvacı Güzeli” hikâyesi, insanın iş hayatında ticarete, alışverişte dürüst davranması gerektiğine değinir:

“*Alının yazısı olan helvacılıktan böyle kaçır görünüşü helvacılığı kurtarmak içindi. Zira Bağdat’ın meşhur helvacıları vardı ama bir tek dürüst helvacısı yoktu. Babasının bile şekeri hileli, çöveni hileli, hatta tartısı hileli idi. Kaldı ki Hasan beş helva çeşidine bir altıncıyı ilave etmek, bu altıncı helva ile Bağdatlıların diline üstün bir tat, midelerine rahat, bileklerine ve düşüncülerine takat katmak istiyordu.*” (YDBY/HG: s.189)

Bu paragrafta hakkıyla iş yapmaya çalışan bir karakterin önüne çıkan engellerden bahsedilmektedir. Hikâye kişisi Hasan’ın en büyük engeli, babasının bıraktığı kötü imajdır. Zira Hasan, işlerini dürüstlük temelinde yapmak istemekte fakat babasının geçmişte işlediği kusurlar yüzünden zorluklar yaşamaktadır. Yazar, haksızlık yapmanın aslında daha çok özneye zarar verse de ailesinin ve yakınlarının da bundan etkileneceğini, her eylemin sonuçlarıyla birlikte insanın önüne çıkacağını belirtmektedir. Nitekim Hasan, babasının hileli işleri yüzünden bulmuş olduğu farklı helva çeşidini tanıtmakta zorluk çekmiştir. Bağdat’ta bu işi yapanların tümünün dürüst

davranmadığı dile getirilirken, Hasan da babasından kalan kötü mirasın cezasını ödemek zorunda kalmıştır. Hikâyede her şeye rağmen ideallerinden düşünsel olarak vazgeçmeyen Hasan'ın zamanla dinî inancı ve dürüstlüğü sayesinde babasından kalan kötü imajdan kurtulabileceği yansıtılır.

“Beride helvacılar kendi aralarında konuşup görüştikten sonra Hasan’a gelerek onunla şöyle konuştular:

- *Baktık ki helvanı şekerle çövenle yapar, kârını kırarsın doğru mudur bu?*
- *Doğrudur.*
- *Biz senin baba dostunuz zararını istemeyiz.*
- *Bu kâr bana yeter.*
- *Ama sen böyle yapmakla bizleri de aynı şeyi yapmaya mecbur kılmayı umarsın.*
- *Sizleri buna razı edersem memnun olurum.*
- *Yapma daha fazla kazan, ümmet-i Muhammed’in kârına da kesat koyma.*
- *Sizlerin Muhammed’e intisabınız yoktur diye korkarım. Zira o âlemler nûru kâra fesat katmayı cehennemlik kılar.”*(YDBY/HG: s.189)

Hikâyede geçen bu diyalog, hak tanımayan ama dindarlık kılıfı ile işlerini yürütmeye çalışan hileli esnafın dürüst davranmaya çalışan birini de (Hasan) kendileri gibi davranmaya zorladıklarını göstermektedir. Ancak ne yaptığının farkında olan erdemli karakter Hasan, kendisi için hazırlanan tuzağa düşmeyecek, doğru bildiği yolda yürümeyi bilecektir. *“Zira o âlemler nûru kâra fesat katmayı cehennemlik kılar”* sözleriyle Hasan, ticaretini yaparken hayat felsefesinde beslendiği kaynağı da açıklamış olur.

“Kurtuluş” adlı hikâyede *“Süleyman için aşk bir bahaneden ibaretti. Aşk benim için de bir bahaneden ibaretti. Asıl olan kaybetmekti, ıstırap çekmekti, aranılan ancak bu idi”* (İUA/KRTLŞ: s.7) sözleriyle gerçek kimliğini saklamaktan kaçınan Süleyman adlı karakterin tavrı da dürüst davranışa bir örnektir. Bu sözler, insanın olduğu gibi görünmesi gerektiğini belirtir. Benzer bir örnek de *“Belediye Başkanımıza Dilekçe”* adlı hikâyede yer alır:

“Sayın başkan şehrin kaderini beş on yıl için ve milyonda bir ölçüde de olsa paylaşan bir hemşeri olduğum için arada sırada kendimi işte böyle söz sahibi saymaktan çekinmiyorum.

Sayın Başkan,

Şu dilekçe ne bir şikâyetir ne de bir ukalalıktır, önce bunu söylemeliyim. Belediyemizin de bütün belediyeler gibi ve bütün kollarıyla hem pek iyi hem de pek berbat çalıştığını, kısacası tarife uygun bir belediye olduğunu unutacak değilim. Ben yıllardan beridir kafamı kurcalayan bir meseleye dikkatinizi çekmek istiyorum, hepsi bu kadar. Bazı dilekçelerin bahtsızlığına karşılık, bazı dilekçelerin de parlak bir şansa sahip olduklarını da unutmadan meselemi sunuyorum.”(İUA/BBD: s.27)

Hikâyede geçen bu diyalogda kurum ve kuruluşlara olan itimada da dikkat çekilmektedir. Taleplerini dile getiren bir vatandaşın tüm açık yürekliliğiyle düşüncelerini bir dilekçede anlatması cesur bir yaklaşım olarak anlam kazanır. Hikâye kişisi, başına gelebilecekleri bilmesine rağmen dürüstlükten taviz vermediğini göstermektedir. Bu davranış, insanın muktedir ama haksız muhatabına karşı da hakkını savunma noktasında dirayetli davranması gerektiğine işaret eder.

Yazarın dürüstlük değerini cesur olma değeriyle birlikte ele aldığı bu metinde insani ve ahlaki değerleri öne çıkardığı, insan dürüst olduktan sonra nihayetinde bir şey kaybetmeyeceği fikrine yaslandığı görülür.

“Ayakkabı Gıcirtısı, Hoparlör ve Şöhrete Dair” adlı öyküde dürüstlüğüne güvenen bir esnaf çabasına rastlanır. “*Meşhur turşucunun hoparlörü atışa devam ediyor, meşhur turşucu sirkesinde hile bulana bir milyon lira, sarımsak ve patlıcanın sahte olduğunu ispat edene iki milyon lira verir, gibi laflarla bağırıyordu*” (H/AGHŞD, s.118) şeklindeki sözleriyle turşucu, mesleğini ve dürüstlüğünü kendi çevresinde inandırıcı kılma gayretindedir. Yaptığı işten emin olan turşucu, güven vermeye çalışarak ürünlerini pazarlamaya çalışmaktadır.

“Za’fin adı dostluğa çevrilmişken... acze ve hiçliğe iki yüzlülüğün ve yaltaklanmanın her çeşidi hak olarak tanınmışken .. söz hakkını şarlatanlıkla hile ile demogoji ile elde eden süprüntü takımı kendilerinden de aşağılıklar vasıtasıyla gerçek değerleri perdelerken.. en açık haklar en alçak uzlaşmalar uğruna kudurmuş köpeklere peşeş çekilirken .. cesaret kaybolup giderken cesaretin yerine afiş veya tezgah cümleleri kılığına dökülecek kadar azmış bir

yüzsüzlük dostlukların düşmanlıkların, hakimliklerin kaderini çizerken.. insanı insan yapan faziletler basamak diye kullanılırken –elbette- başka bir şey olmamalı...” (H/MLB: s.160)

“Mağlup” adlı öyküde bulunan bu paragrafta, kahraman, yaşamı süslü yönleriyle değil, gerçekçi yönleriyle tanımlamakta; dürüstlük değerini kendi yaşamında göstermeye çalışmaktadır. Kendini kandırmanın kimseye bir yarar sağlamayacağı, aksine gerçekleri görmenin ve buna göre yaşamanın doğru olduğu görüşünü savunmaktadır. Bu dil dürüstlük dilidir. “*insanı insan yapan faziletler basamak diye kullanılırken –elbette- başka bir şey olmamalı...”* cümlesi, kahramanın dürüstlükte gelişen bilinç düzeyini göstermesi bakımından önemlidir.

“Kadın bir reklam şirketinin sahibiydi. Suphi’nin sesiyle sarsılır sarsılmaz .. değilse bile ilk nefes alışında; bu sestem bir şarkı programı ne yapmaz, diye düşündü.

İlk öğrendiği Suphi’nin paraya pula metelik vermediği oldu. Kala kala iki koz kalıyordu: Hafız Ali ve kadınlığı. İkisini birden son hücum temposuyla kullandı.

Bunun arkasında işveli hüznelerin gönülden ilgilenmelerin ve üzerine titremelerle birlikte nazın niyazın kısacası aşk oyunlarının binbir çeşidi kadının keşifleri olan yepyenileri ile birlikte zavallı Suphi’ye karanlık dünyasını da yitirtti, onu bir ikinci Adem gibi mazisiz ve mirassız bıraktı. Koskoca ve ayak değmemiş bir âlemi değneğinin ucuyla yoklaya yoklaya tanımaya çalışacaktı o artık. Kadının gel bak işte buradan diye uzattığı ele hayata sarılır gibi sarılıyordu artık. Ve o bütün canlıların yaratılıştan aşınası olan şehvetin yerini gözlerin yardımı olmadan yaratılamayan aşka bırakmıştı artık.”(H/KR: s.180)

“Kör” adlı öyküde geçen bu paragrafta görme duyusundan mahrum saf bir insanın dürüstlüğünün ve iyi niyetinin menfaat temin etme yolunda nasıl istismar edildiği gözler önüne serilir. Dünyasını saf duygularla kuran Suphi’nin kendi küçücük dünyasında aradığı tek şey iç huzurdur. Ses yeteneğiyle ilahilere renk katan Suphi, kendi manevi dünyasında yaşamaya devam ederken, onun bu yeteneğini ve ruhsal durumunu maddi kazanca dönüştürmek isteyen bir kadın çıkar karşısına. Onu elde etmek, sesinden faydalanıp para kazanma hayalleri içinde olan kadın, farklı bir yüzle karşısına çıktığı Suphi’nin dünyasını alt üst eder.

Tarik Buğra, yukarıda kendi hikâyelerinden alıntıladığımız kimi metinlerde doğrudan, kimilerinde ise dolaylı olarak doğru ve dürüst olmanın insan hayatındaki olumlu yerine değinmiştir. Dürüstlük değeri bağlamında bazı hikâyelerinde açık, bazılarında da üstü örtük örnekler yer alır. Son paragrafta verilen ve adeta “Edebi edepsizden öğren” atasözündeki anlamda sergilenen olumsuz bir olaydan okuyucunun ibret dolu bir ders çıkarması hedeflenmiştir. Yazar, herkesi kendi gibi dürüst olduğunu zanneden saf insanların karşılaştığı aykırı tipten kimseler tarafından nasıl kullanılabilirdiğini ortaya koymaktadır. Hikâyede iyilerin dünyasında istismar edilebilecek bir şeyler bulan kötülerin hile dolu dünyası tasvir edilmiştir. Bu tip insanlar, gerçek kişiliklerini gizleyip maskeli bir yüzle hayatına girdikleri masumların dünyasını bu örnekte olduğu gibi kendi menfaatleri uğruna tahrip etmekten imtina etmezler.

Dürüstlük değeri, roman ve hikâye gibi anlatma esasına bağlı itibarî metinler yoluyla okuyucuya kazandırılmaya çalışıldığı gibi, kültürel birikimimizin temel malzemelerinden biri olan atasözlerimizde özetlenmiş hâlde yer alır. Bunlardan bazıları şunlardır: “Allah doğrunun yardımcısıdır”, “Allah’ın bildiği kuldan saklanamaz”, “Ardıcın közü olmaz, yalancının sözü olmaz”, “Arife günü yalan söyleyenin bayram günü yüzü kara çıkar”, “Ayyar tilki art ayağından tutulur”, “Doğru söz katarından belli olur”, “Doğruluk dost kapısı”, “Doğru söz yemin istemez”, “Edebi edepsizden öğren”, “Eğri otur, doğru söyle”, “Haramın temeli olmaz”, “Haramzade pazar bozar, helalzade pazar yapar”, “Hile ile iş gören mihnet ile can verir”, “Yalancının evi yanmış kimse inanmamış”, “Yalancının mumu yatsıya kadar yanar” (Aksoy, 1998).

3.1.6. Saygı Değeri

Sağlıklı bir toplumun inşasında etkin rol oynayan temel unsurlardan biri de saygı değeridir. Bu değer, “sözlü bir hukuk sistemi” olarak da tanımlanabilir. *Türkçe Sözlük*’te, “Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram: Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 1998: 1922). Pıghın ise saygıyı, “Bir insanın karşısındakini meziyetleriyle,

zayıflıkları, yanlışları, hakları ve ihtiyaçlarıyla olduğu gibi kabul etmesi” sözleriyle tanımlar (Pıghın, 2005: 59).

Tarık Buğra'nın hikâyelerinde saygı değeri, daha çok başkalarının haklarına saygılı olma, toplumsal normlara uyma, aile bireyleri arasında karşılıklı hak ve ödevler bağlamında öne çıkar. Başkalarına saygı duymak ve saygılı davranmak, onlardan da aynı nispette bir muameleyi beklemeyi gerektirir. Zira saygı değeri, toplumsal ilişkilerde sürekliliği zorunlu kılmaktadır. Bunun için de bir karşılığın olması şarttır. Aksi hâlde sürekliliği sekteye uğrar. Başka bir ifadeyle insan ilişkilerinde her iki tarafın da memnun kalabilmesi için saygının karşılıklı sergilenen bir davranışa dönüştürülmesi gerekir. Zira saygıya dayanmayan ilişkiler, insanları bir arada tutmanın aksine onları birbirinden uzaklaştırır (Güngör, 2010: 70). Nitekim toplumsal hayatta bireyin saygılı olma yönünde geliştireceği davranış, toplumsal huzurun da oluşmasına hizmet edecektir. Saygı değeri, toplumsal ilişkiler içinde bireylerin birbirlerine karşı ilgi ve tutumları ile yapıcı davranış tarzları yolunda benimsedikleri olumlu bir duygudur. Söz konusu tutum ve duyguda, iletişim kurulan varlığın hak, değer, inanç ve her türlü özelliğini göz önünde tutmak ve bunlara önyargısız yaklaşma erdemi vardır.

Saygı değeri, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji, Görsel Sanatlar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin öğretim programlarında geliştirilmesi gereken değer olarak verildiği gibi Türkçe Öğretim Programı'nda doğrudan yer almaktadır. “Genel Amaçlar” başlığı altında insan haklarına ve tarihi değerlere karşı saygılı olma şeklinde ifade edilir. Türkçe Dersi Öğretim Programı ile Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin; “hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri amaçlanmıştır” (MEB, 2006: 4) denilmektedir. Türkçe Öğretim Programı'nda saygı değerinin ayrıca “Temalar” bölümünün “Millî Kültür” başlığı altında doğrudan belirtildiği de bilinmektedir. (MEB, 2006: 58).

Tablo 6.Saygı Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri

Millî Kültür	<i>Geleneksel Sanatlarımız</i>
	<i>Türk büyükleri</i>
	<i>Türk müziği</i>
	<i>Zanaatlar</i>
	<i>Seyirlik oyunlar</i>
	<i>Spor</i>
	<i>Oyunlar</i>
	<i>Bayramlar</i>

“Reklam hakkı, propaganda hürriyeti, demokrasi... filan falan. Amenna, hepsinin başımın üstünde yeri var ama başımın üstünde elin turşucusunun ter ter tepinmesine yer yok ... zannederim.” (H/AGHŞD: s.118)

Toplumsal huzurun oluşabilmesi için gerekli olan saygı değerinin öneminden söz eden “Ayakkabı Gıcirtısı, Hoperlör ve Şöhrete Dair” adlı öyküde geçen bu metinde, saygı görmek için saygıya layık olmak gerektiği vurgulanır. Saygıya layık olmak da önce bireyin kendi kendisine saygı duymasına bağlıdır. Örneğin, içki içerek sefalet içerisinde yaşayan, günaha bulaşan bir insan; kendisine olan saygısını yitirdiği gibi, başkasının da kendisine saygı göstermesini bekleyemez. Buna göre saygı talep edilmez, hak edilir. Zira toplumsal hayatta huzurlu ve uyumlu yaşamın en önemli yollarından biri de bireylerin birbirinin yaşam haklarını engellememesidir. Nitekim hikâyede turşucunun davranışlarından rahatsızlık duyan kişi, aslında turşucunun kendini tanıtmaya hürriyetine saygı duymaktadır ancak onun da kendisine de saygılı olmasını istemektedir. Nitekim *“başımın üstünde elin turşucusunun ter ter tepinmesine yer yok”* cümlesini kullanması da bu nedenledir. Yazar aslında bu cümleyle kişi hak ve hürriyetlerinin belirli yerlerde sınırlı olduğunu, toplumsal huzurun bu farkındalıkla mümkün olabileceğinin mesajını vermektedir. Zira metin, özgürlüğün, bir başkasının

özgürlüğünün kısıtlandığı yerde bittiğini vurgulamaktadır. Başkasına saygılı davranma noktasında yazarın ısrarla verdiği mesaj, “İki Uyku Arasında” adlı öyküde de yer alır.

“Fakat gidebilirdi değil gidecekti işte. İşte musluğa gidip gelirken uyandırmamak için yüzünü bile yıkamamıştı. Bu işi Taksim’de bir sütçünün musluğunda yapacaktı, bunu böylece düşünmüş olmalıydı.” (İUA/İUA: s.9)

Hikâyede geçen bu diyalog, aslında saygının “nezaket” ve “incelik” davranışlarını da içeren bir kavram olduğunu göstermektedir. Zira hikâye kişisinde bir başkasını rahatsız etmemek için kendi rahatını bozma duyarlılığı vardır. Hikâyede insani değerlere olan saygının altı çizilmektedir. Uyuyan birinin rahatını bozmamak için yüzünü yıkamaktan vazgeçen, bunu dışarıda yapmaya karar veren bir karakter okuyucunun karşısına çıkarılır. Yazar, aslında saygıda hassasiyetin boyutlarına da dikkat çekmektedir. Bu da gerçek sevginin saygıyı doğurduğunu, sevileni korumaya, varlığını tanımaya ve ona saygı duymaya ihtiyaç hissettiğini göstermektedir.

“Şükri, her şeyi onlar için yapmıştı; kulüpte herkes kendisi için bir şey bulabiliyordu. Üstelik bulunan bu şeylerin kıymeti küçümsenemezdi de; çünkü bu şeyler İstanbul’da geçen talebelik günlerinin altın çağın hatırlatıcıları idi: Bu küçük odadaki Amerikan bar, yüksek tabureler, bu patlıcan salataları, cipsler, hatta sosisler, hatta Rus salataları velhasıl Hisarlı’nın görmediği her şey...” (İUA/ŞK: s.70)

“Şehir Kulübünde” adlı öyküde geçen bu metinde insani vasıflara duyulan saygı dikkat çekmektedir. İnsanın önemli yönlerinden biri de kendine ait bir dünyaya sahip olmasıdır. Tıpkı parmak izleri gibi her insanın dünyası da farklıdır. Bu farklılığa saygı duymak onları mutlu etmek anlamına gelir. Dolayısıyla metinde geçen şehir kulübünün herkese hitap etmesi, herkesin kendinden bir şeyler bulabilmesi onlara duyulan saygıyı göstermektedir. Ayrıca metinde anılara da değinilmiş, öğrencilik dönemlerinin hatırlatıcı gücü de mekâna yüklenmiştir. Geçmişe atıfta bulunularak saygıya değer görülen mekân, Şükri Bey’in dünyasında yalnız insanın değil, diğer tabiat unsurlarının da yer aldığını göstermektedir. Yazarın dikkat çekmeye çalıştığı arkadaşlık değerine saygı, mekân sahibinin davranışlarıyla açığa çıkar.

Tarik Buğra'nın hikâyelerinde genel olarak insana, insan haklarına, diğer canlılara, onların yaşam haklarına, yaşanılan ortama ve ilişki kurulan yaşlılara, farklılıklara karşı duyulması istenen saygı, ““Alçak olan yüce konar, yüce uçan alçak konar”, “Bir selam bin hatır yapar”, “İnsan kıymetini insan bilir”, “Köpek bile yal yediği kapıya pislemez”, “Latife latif gerek”, “Say beni, sayayım seni”, “Ulular köprü olsa basıp geçme” gibi atasözlerinde de ifadesini bulmaktadır.

3.1.7. Sevgi Değeri

İnsan, eşya ve tabiata karşı sergilediği tutum ve davranışların yanı sıra taşıdığı ve yansıttığı duygularla toplumsal hayattaki konumunu belirler. Sevgi değeri, insan için gerekli konumun belirlenmesinde önemli rol oynar. Sevilen insan, önce sevmesini bilen insandır. Hayatın her aşamasında başarılı olmanın yolu sevgiden geçer. İnsan, sevmediğinin yanında değil, karşısında yer alır. Bu durumda sevginin yerini nefret, barışın yerini savaş, düzenin de kaos ve karışıklık alır. Birey ve aile hayatında olduğu gibi toplumsal hayatta da huzur ve mutluluğu tesis eden birinci etken sevgidir. İnsanı hayata bağlayan da budur. Bu duygu, *Türkçe Sözlük*'te, “İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yöneltten duygu” (TDK, 2005: 1742) olarak tanımlanmaktadır. İnsanları birbirine bağlayan, paylaşmayı ve birlikte yaşamayı öğreten güç sevgidir. Toplum hâlinde yaşayan insanlar birbirlerini seven kişiler ise, aralarında anlaşmazlığın çıkması zayıf bir ihtimaldir. Zira “Güven, dayanışma ve yardımlaşma ancak birbirlerini seven insanlar arasında gerçekleşir” (Miskeveyh, 1983: 121). Tolstoy, “Mutluluğu kazanmanın yolu, kişinin tıpkı bir örümcek gibi her yöne doğru yapışkan bir sevgi ağı fırlatmasına ve gelen her şeyi kucaklamasına bağlıdır” (Sharma, 2006: 71) der. Buna göre sevgi, hedeflediği muhatap bakımından oldukça kapsamlıdır. Yaratılmış her varlığın bu kapsamda bir yeri ve değeri vardır. Bu bağlamda sevgi, yalın anlamıyla bir duygu ve heyecan türüdür. İnsanın bir şeye ya da bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermesidir. Başka bir ifadeyle “öğrenilen duygusal bir tepkimedir” de denilebilir. Sevgi, kapsamı bakımından evrensel bir duygudur. Annenin çocuğunu sevmesi, eşlerin birbirlerini sevmeleri, insan dışındaki canlıların birbirlerini koruma içgüdüleri evrenselliğe örnek olarak verilebilir.

Allah sevgisi, çocuk sevgisi, doğa sevgisi, vatan sevgisi, ana-baba sevgisi gibi pek çok sevgi türü bulunmaktadır. Sağlıklı bir yaşamın oluşması bu sevgi türlerinin birbiriyle ilişkili ve uyum içinde olmasına bağlıdır. Bununla birlikte bazı sevgiler çok daha belirgin, çok daha şiddetli olarak kendisini hissettirebilir (Bilhan, 1991: 896). Bunlar genellikle millî, dinî ve manevi değerlerdir. Allah sevgisi, millet sevgisi, vatan sevgisi, anne-baba sevgisi bu kapsamda yer alır. Yunus Emre, Mevlana ve Ahmet Yesevi gibi manevi önderlerin gösterdiği yolda insana, eşyaya ve tabiata karşı öğrendiğimiz sevgiyi, duygu birikimini içimizde taşıyor olmamız, yaşamımızı kendimizden çok başkasını düşünerek şekillendirmemizi sağlamaktadır. Bu öğreti, kültürel anlamda çok daha gelişkin bir toplumsal bilinci de yaratır.

Sevginin bir değer olarak görülebilmesi için saf, samimi ve belki de karşılıksız olması, her türlü bencillikten uzak olması gerekir. Çünkü sevgi o zaman bir değer taşır. Herhangi bir çıkar gözeterek, karşılık beklenerek birine ya da bir nesneye duyulan sevgi, olumlu bir sonuç vermez ve insana huzur da katmaz.

Türkçe Öğretim Programı'nda da farklı şekillerde yer alan sevgi değeri, toplumun bireyleri arasındaki kaynaşmanın, işbirliği ve duyarlılığın geliştirilmesi anlamında önemli bir yer tutar. İlköğretim seviyesindeki bireyin, sevmeyi ve değer vermeyi öğrenmesi, gelecekteki ferdî ve ictimai hayatı için önem taşımaktadır. Programda yer alan sevgi değeri, "İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8.sınıflar) Öğretim Programında sevgi, millî kültür, hak ve özgürlükler gibi değer ifadeleri ana konu/temada; insan sevgisi, hayvan sevgisi, dostluk, yardımlaşma gibi değer ifadeleri de alt konular/temalar tablosunda ifade edilmektedir (Şen, 2007: 44).

Türkçe Öğretim Programı'nda sevgi değeri doğrudan aktarılmıştır. Bu değer okuma metinlerinde bulunması gereken özellikler başlığı altında doğrudan verilmiştir. "Okuma Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler" arasında metinlerin öğrenciye okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandıracak nitelikte olması" (MEB, 2006: 56) gerektiğinden söz eder. Bu değer ayrıca Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan Temalar bölümünde "Sevgi" başlığı altında doğrudan verilmiştir (MEB, 2006: 58).

Tablo 7. Sevgi Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri

Sevgi	<i>İnsan sevgisi</i>
	<i>Aile sevgisi</i>
	<i>Vatan sevgisi</i>
	<i>Millet sevgisi</i>
	<i>Bayrak sevgisi</i>
	<i>Dil sevgisi</i>

Sevgi değerinin bir kavram olarak Türkçe Öğretim Programı'nda diğer başlıklardan farklı biçimde direkt olarak yer alması, eğitim sistemimizin bu değere verdiği önemi göstermektedir. Türkçe ders kitaplarında programın temel öğelerinden biri hâline gelmiştir. Aynı şekilde bu değer, Tarık Buğra için de önemlidir. Zira yazar, hikâyelerinde genel olarak orta sınıf insanların yaşam biçimini ve insani ilişkilerini ele alan bir yazardır. Dolayısıyla eserlerinde kişilerin saflık, temizlik ve samimi duyguları ağır basar. Sevgi değerini de bu bağlamda işleyen yazar, pek çok hikâyesinde içtenlik olgusunu sevgi değeri aracılığıyla okuyucusuna aktarma gayretindedir. İncelediğimiz öykülerde en fazla işlenen değer "sevgi" olması, Buğra'nın, bu değere ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Tarık Buğra'nın hikâyelerinde daha çok insan sevgisine değer verildiği, bir arada yaşayanların birbirine değer vermekle ancak mutlu olabilecekleri ifade edilir. Yazarın *Oğlumuz* adlı ilk hikâye kitabındaki "Sihirli Ayna" başlıklı metin, arkadaşının hoşlanabileceğini düşündüğü giyim kuşama dikkat etmesi, beğenebileceği tarza bürünmesi, bireyin yalnızca karşısındakini sevdiği için ve onun sevgisini kazanmak için başvurduğu davranışlardır.

"Birbirimize mektuplar yazar, telgraflar çeker, daha çabuk derdik.. ve ben bütün bunları arkadaşlarıma anlatır, onlara senden bahsederdim. Senin için giyinir, senin için okur, senin sevdiğin şarkıları öğrenirdim. Ben senin için işte böyle güzeldim: saçlarını sen böylesini seversin diye siyah ve parlaktır. Tenimi senin tercihin bronzlaştırdı.." (O/SA, s.28).

“Sihirli Ayna”da sevginin insan hayatındaki vazgeçilmez yerine değinilirken, Kitaba adını veren “oğlumuz” başlıklı hikâyede de yalnız yaşamının imkânsızlığı ve dost-arkadaş edinmenin zarureti dile getirilir. Dost ve arkadaşlık ilişkisinin devamı, yine riyasız ve karşılıksız bir sevgi ve samimiyete bağlıdır.

“Başımı çevirdim: Ona baktım. Bunu yaparken romatizmalı kolumu zorlar gibiydim. Fakat içim birden bire ferahladı. Sanki yıllardır aradığım, bir arkadaşımı bulmuştum. Islık çalmak istiyordum. Perdeleri indirdim; güneş onu rahatsız edecekti. Benimkilere benzeyen sert ve siyah sakallı yüzünü hafifçe öperek dışarı çıktım.” YDBY/OLMZ: s.18)

“Oğlumuz” adlı öyküde geçen bu paragrafta arkadaşlık sevgisi dile getirilmektedir. Metin, insanlar arasında dostluğu pekiştirici en büyük kaynağın sevgi olduğuna işaret eder. Sosyal münasebetlerde en güçlü bağlardan biri olan sevginin, insanların birbiriyle arkadaşlık ve dostluk kurmadaki yerine değinen bu metin, aradan yıllar geçse de zamanın yitiremeyeceği duyguların da olduğunu belirtir. Diğer ilişkilerin yanı sıra arkadaşlık ilişkilerinin, insan hayatına ayrı bir renk kattığını savunur. Kalıcı dostlukların gelişmesinde sevginin belirgin gücüne vurgu yapılır. Bir başka hikâyede de buna benzer bir arkadaşlık sevgisi teması vardır: *“Her yerde ve yıllarca seni aradım. Bu şehre seni bulmak için geldim, sokaklarda sana rastlamak için dolaştım”* (YDBY/ŞK: s.144). “Şehir Kulübünde” adlı öyküde yer alan bu cümle, sevgi değerinin ne kadar bağlayıcı olduğunu göstermektedir. Sevgisinin peşinden yıllarca koşan bir insanın çırpınısını anlatır. Bireyin iç dünyasını saran arkadaşlık duygusu, ruhun gözden farklı olduğunu, hislerin hedefe sürükleyici ve daimi olduğunu göstermektedir. Bu paragraf, sevgi değerinin aslında insanın tabiatında var olduğunu, yani fitrî bir gerçeği ifade ettiğini ortaya koymaktadır.

İnsanın varlığı, maddi ve manevi unsurlardan müteşekkildir. Onu yönlendiren güç, duygu ve düşünce yönüdür. İnsanın hayata tutunmasını sağlayan sevgiyi kaybetmesi demek, yaşama sevincini de kaybetmesi demektir. Yazar, bu bağlamda insanın edindiği sevgi değerinin farkında olması ve bunun hayatta nelere kadir olduğunu bilmesi gerektiği mesajını vermektedir.

“Sonra onlar Kazım’ın memleketine taşındılar. Gandhi ise, o gidince hem de en iyi arkadaşıyla gidince sersemleşip kaldı. Artık hayatının manasızlaştığını zannediyor ve bu zandan bir türlü kurtulamıyordu; çünkü Gandhi, Ferhunde’yi hakikaten çok severdi. Ferhunde’ye âşıkta ve dünya bu aşk için dönüyordu. Bu aşk bitince, Ferhunde gidince geride ne kalırdı?” (EH/II: s.169).

“İki İhtiyar” adlı bu hikâyede karşıt cinsler arasında en tabii, yaygın ve anlamlı ilişki olan “aşk” teması işlenmiştir. İnsanlar arasında yaşanan kimi aşklar, bazen hayatın başı ve kaybedilmesi hâlinde de hayatın sonu olarak algılanır. Çünkü dünya onun varlığıyla anlam kazanmıştır. O yoksa, hayat da yoktur, yani yaşamanın bir anlamı kalmamış demektir. Duygusal eksende gelişen insan sevgisi, aşk bağlamında her sevginin önüne geçebilir. Hikâyede yaşanan da budur. Aşkın kutsal mekânı kalptir. Bir yaşam pınarı gibi insana can verir. Fakat bu pınarın kurumması demek, yaşamın bir anda sona ermesi demektir. Yaşama sebebi olarak korunmaya çalışılan aşkın istem dışı sona ermesi, sevenlerde mantık ilkelerinin işlevini bütünüyle kaybetmesi şeklinde kendini gösterir ki yazar da yukarıdaki metinde bunu göstermeye çalışmıştır.

Tarik Buğra, eserlerinde en çok aşk temasını işlemiştir. Bu hikâyede Ferhunde’ye büyük bir tutkuyla bağlı olan Gandhi, onu hayatının merkezi hâline getirmiştir. Ancak sevgilinin ayrılıp gitmesi, Gandhi’nin ruhsal dünyasında büyük bir yıkıma neden olur. Dünyanın durduğunu, geride kendisini ilgilendiren bir şeyin kalmadığını hisseden Gandhi için her şey anlamsız hâle gelir. Bu durum, okuyucuya hayatın sevgisiz sürdürülemeyeceği dersini verir. Sevginin olmadığı bir dünyada yaşamanın mümkün olmadığı mesajı verilerek bu değere sahip çıkılması gerektiği anlatılır. Buna benzer bir mesaj, aynı temayla bağlantılı olarak “Kurtuluş” adlı hikâyede verilmektedir.

“Ve kız sayıklayıp durmuştu:

Ben o sersemi seviyordum.. onu seviyordum..başkasını sevemezdim.. anlamıyordu ki.

Onunla istiyordum başkası olamazdı ama bunun için önce bir odamız olmalıydı. Bunu niçin istediğimi anlamıyordu sersem.. ben ondan bişey istiyorum sandı, aptal. Aptal zorluyor kızılıyordu.. sonra da dövdü beni.

En güzel şeyi tatlı mahzun şeyi öldürdü aptal. Nasıl bitiyor nasıl bitiyor.. bitti çünkü. Hiçbir şeyin bitişi belki bilinmez, fakat bu bitti. Soğuk can sıkıcı bıkkınlık...” (İUA/KRTLŞ: s.7)

Bu hikâye, birbirini büyük bir tutkuyla sevdiğini zanneden taraflar arasında saygı olmadan sevginin, aşkın devam edemeyeceğini anlatır. En büyük aşklar bile bu nedenle tükenebilmiştir. Onu korumak, ona sahip çıkmak, ancak saygıyı yeniden inşa etmeye bağlıdır. Metinde bir bayanın, kendisine uygulanan şiddete rağmen korumaya çalıştığı aşkın gücü betimlenmiştir. Ayrıca burada kadının duygularını anla(ya)mayıp ayrılan erkeğin geride bıraktığı ruhsal bir travmanın, kaldırılması güç ve ağır enkazın tasvir edildiğini görürüz.

“Büfeci de beni dinliyordu:

- Tatları ayrı limonlar da var mı? diye sordu.

Onu: “Sen işine bak” der gibi, şöyle bir süzerek:

-Siz bana bir porsiyon havuçlu pilav getirin! dedim.

- Havuçlu pilav mı?

- Sahi, dedim. Siz bilmezsiniz... Pilaki olsun.

Yanımdaki adam gözlerini bana dikmişti. Derin derin içimi çektim:

-Bu benim karımın, rahmetli karımın yemeğiymiş...

-Rahmetli mi dediniz?

Dik dik baktım:

-Bu, şaşılacak bir şey mi?

Adam kekeledi:

-Hayır, estağfurullah! Gençsiniz de...

-O benden de geçti ve biz beş aylık evliydik... deli gibi severdik birbirimizi... sonra havuçlu pilav...” (YDBY/HPM: s.25)

“Havuçlu Pilav Meselesi” adlı öyküde yazar hayatın bir başka gerçeğini dramatik bir şekilde dile getirir ve insanların hayatın değerini bilmesi gerektiği mesajını verir. Bundan önceki hikâyelerinde ayrılıkların engellediği sevgi, bu hikâyede ölüm olayıyla engellenir. İnsanın hangi yola başvurursa vursun önüne geçemediği tek gerçek “ölüm”dür. Bunu çok önemsemese de her canlının bir gün ölümü tadacağı

kaçınılmazdır. Yazar, bu gerçeklikle yüzleşip ölümün bile yok edemediği bir duygu olan “sevgi”nin kalıcı hatta ebedi özelliğini okuyucuya yansıtır.

Karısını kaybeden adam, yanındakinin istediği yemeği duyunca bir anda hüzünlenir. Çünkü o yemek, sadece beş ay evli kalabildiği karısının en sevdiği yemektir. Sevgi, hatıralarda korunmaya çalışılmaktadır. Bu durum, gerçek sevgiyi ölümün bile sona erdiremeyeceğini, bunun hiç değilse anılarda daima saklı durduğunu göstermektedir.

Tarık Buğra, çocukların hayvanlarla olan dostluğuna pek çok eserinde yer vermiştir. O hikâyelerinde hayvanları sevmemiz, onların hakkını gözetmemiz, onlara eziyet etmememiz ve onları beslememiz gerektiğine vurgu yapmıştır. Sevginin yalnızca insana değil, hayvanlara da geçen en büyük ilaç olduğunu belirten Tarık Buğra, bir hikâyesinde ölmek üzere olan bir köpeğin gösterilen ilgi ve sevgi sayesinde kurtulduğunu anlatır: *“Karabaş ölmedi. Onu Yörük’lerin ilaçları değil küçük kızın sevgisi kurtardı. Bunu iyi biliyordu o. Bunu herkes biliyordu zaten”* (YDBY/SB: s.158). “Sevginin Bedeli” adlı öyküde verilen bu cümle insanın duygusal olarak ne kadar geniş yelpazeli olduğunu da göstermektedir. Yazar, sevgi türlerinden biri olan hayvan sevgisini ele alarak bu değer farklı bir yönüne dikkat çekmiştir. Hikâye, doğal ortamın bir parçası olan hayvanlara sevgiyle yaklaşılması gerektiği, onlara eziyet etmek yerine merhamet göstermenin gerektiği düşüncesini yansıtmaktadır. Ayrıca bu örnek üzerinden okuyucuya sevginin bir canlıyı kurtarmada ilaçlardan daha etkili olabileceği fikri verilmek istenmiştir. Aynı hikâyede bir köpek ile sahibi küçük kız arasında gelişen sevgi bağının gücüne yer verilir:

“Şimdi düzlüğe çıkmışlardı yol başlıyordu. Karabaş burada göçü bekleyen otomobille kamyoneti görünce durakladı, küçük kızın çağırışlarına bile ilkin aldırmadı. Ama küçüğün sesi bir başka çıkıyordu, bunu fark edince dayanamadı, koştu. Küçük kız onun boynuna sarıldı.

Sonra yalnız motor sesleri kaldı. Onlar da gittikçe eriyordu. Karabaş birdenbire geriye döndü ve koşmaya başladı. Günü çamlıkta geçirdi geceyi de inleye inleye.” (YDBY/SB: s.160)

Hikâyede, insanın evrende yalnız başına yaşamadığı, doğadaki hayvanlar âleminin de kendisini ilgilendirdiği fikri de işlenmiştir. Bu temelde duygusal bağların yalnızca

insanlar arasında olmadığı, insan ile hayvan arasında da bir sevgi bağının gelişebileceği sezdirilir. Nitekim adı Karabaş olan köpek, kendisine değer verdiğini hissettiği için kaybetmek istemediği sahibi küçük kızın peşinden koşar ancak ona yetişemez. Karabaş, küçük kızı kaybettiğini anlayınca içindeki bağlanma duygusunun yarattığı perişanlıkla insana has bir davranış göstererek yalnızlığına çekilir ve geceyi çamlıkta bu acıyla inleyerek geçirir.

Sevgi ve muhabbet, insan mahiyetinin çok önemli yönü, iç dünyasının ulaşılmaz derinliğidir. Hatta ona evrenin mayası da denebilir. Tarık Buğra'nın bu bağlamda hikâyelerine konu ettiği sevginin atasözlerinde şu ifadelerle özetlendiği görülür: “Kalp kalbe karşıdır”, “Lokma karın doyurmaz, şefkat artırır”, “Vücut kocar, gönül kocamaz”, “Acı söz insanı dininden çıkarır, tatlı söz yılanı ininden çıkarır.” Bu deyişler, insan tabiatının fikirden çok duyguyla yoğrulduğunu göstermektedir.

3.1.8. Sorumluluk Değeri

Sorumluluk, kişinin kendine ve başkalarına karşı yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerin farkında olma bilincidir. Sorumluluk, bu bağlamda varoluşçu felsefe anlayışının da önemli bir ögesidir. Bireyde karakter oluşumunun önemli bir yapı taşıdır. Zira sorumluluk duygusunu taşıyan kişi, kendi üzerine düşen görevleri zamanında ve istenilen şekilde yerine getirme mecburiyetini de hisseder. Sorumluluk duygusu, küçük yaşta doğal olarak ailede ve içinde bulunduğu çevre ile devam ettiği okul ortamında edinilebilir. En etkili biçimi eğitim yoluyla yaratılır. Sorumsuz insan sürekli başkaları tarafından yönlendirilen, güdülen başıboş insandır. Sorumlu insan gibi inisiyatifi yoktur.

Sorumluluk bireyin yaş, cinsiyet ve gelişim düzeyine uygun olarak yüklendiği görevleri yerine getirmesidir. Kendi kararlarını verebilen, karar alırken ellerindeki kaynakları kullanabilen, değer yargılarını gözetken, bağımsız davranabilen, kendine güven duyarak büyüyen kişi, başkalarına muhtaç olmadan kendi ihtiyaçlarının karşılayabilmeyi dert edinen insandır. Yaptığı işi sonuçlandıran, üzerine aldığı ya da yapmak zorunda olduğu bir iş için gerektiğinde hesap vermeyi göze alan; aynı zamanda yaptığı işin, aldığı kararların sonuçlarına katlanabilen kimsedir (Buhurcu, 2010: 1). Bu kavram, *Türkçe Sözlük*'te, “Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren

herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorumluluk, mesuliyet” (TDK, 2005: 1794) olarak tanımlanmıştır.

Sorumluluk duygusu, erken çocukluk devrelerinden itibaren kişide gelişmeye başlar. İki – üç yaşlarından itibaren, çocuğa kendi başına yemek yeme fırsat tanıma, döktüğü oyuncaklarını toplamasını bekleme, kendi odasını ve yatağını kabullenmesini sağlama, sorumluluk alma sürecinde çocuğu cesaretlendirir ve ona bu yönde davranışlar sergilemesine katkı sağlar. Böylece kişi, kendini yönetebileceğini fark ederek güven duygusunu kazanır. Sorumluluk almayı öğrenebilen insan, kendine güveni tam, nesnel düşünebilen ve çevresindeki yaşama uyum sağlayabilen bir insan olur (Chapman, 2002: 197). Sorumluluğu öğrenmek, tıpkı diğer becerileri öğrenmeye benzer. Çocuğun kendi kendini yöneten, yüksek benlik saygısına sahip, doyumlu bir birey olarak gelişmesi, büyük ölçüde ona sağlanan fırsatlara ve ebeveyn yaklaşımına bağlıdır. Örneğin koruyucu ebeveyn yaklaşımı, bazen çocuğun bağımsızlık ve sorumluluk hissetmesini engeller. Ebeveynler iyi niyetle yaklaştıklarını düşünerek çocukları için her şeyi yapmaları gerektiğine inanırlar ve onların bütün yaptıklarından kendilerini sorumlu hissederler. Yemeğinden giyimine, ev ödevlerinden hobi ve arkadaş seçimlerine kadar, çocuk adına her şeye karar verirler. Çünkü onlara göre çocukların davranışları kendi anne babalıklarının yeterliliğini yansıtır. Ne var ki, çocuklarını bütün sonuçlardan korudukları için onların öz güvenlerini ve bağımsızlıklarını yok edebilirler.

Sorumluluk duygusunu taşıyan insanların toplumun gelişiminde de büyük yeri vardır. Çünkü sorumlu insan aynı zamanda bilinçli, çalışkan, sözüne güvenilir insan demektir. Dolayısıyla toplumun gelişimi için özverili bir şekilde görevlerini en iyi şekilde yerine getirirler. İnsanın kişiliğini oluşturan bu değer, doğal olarak sosyal öğrenme yoluyla çocuklara da nüfuz etmekte ve istenilen toplum düzenini oluşturmaktadır.

Türkçe Öğretim Programı’nda sorumluluk değerine de doğrudan yer verilmiştir. Bu değer, “Genel Amaçlar” başlığı altında “bireyin içinde yaşadığı toplum ve dünya sorunlarına karşı sorumluluk hissetme” şeklinde anlamlandırılır. Türkçe Dersi Öğretim Programı ile Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak

öğrencilerin; “Hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri amaçlanır (MEB, 2006: 4). Aynı değer, ayrıca Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan “Temalar” bölümünün “Kişisel Gelişim” başlığı altında doğrudan belirtilmiştir (MEB, 2006: 59).

Tablo 8.Sorumluluk Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı’ndaki Yeri

Kişisel Gelişim	<i>Kendini tanıma</i>
	<i>Kendine saygı</i>
	<i>Kişilik tipleri</i>
	<i>Empati</i>
	<i>Sorumluluk</i>
	<i>Sosyal gelişim</i>
	<i>Meslek seçimi</i>
	<i>Karar verme</i>
	<i>Başarı</i>
	<i>Girişimcilik</i>

Tarık Buğra’nın öykülerinde genel olarak orta sınıf insan karakterine yer verilmiş ve bu karakterler ukala, şımarık tipler olmaktan ziyade sorumluluklarını yerine getirmeye çalışan kimselerden oluşmuştur. Yaşadıkları hayatın bir gereği olarak ayakta kalmak adına üzerlerine düşen vazifeyi olabildiğince yerine getirmektedirler.

“Arada sırada hatta sık sık kardeşlerini nasıl okutacağından bahsediyorsun. Fakat birbirimizden niçin gizleyelim; sen böyle konuşurken sesini titreten şeyde biraz vicdan burkulması ve daha çok çaresizliğin acısı yok mu? Ama sen üzülme elinden ne gelir; hayat böyle işte yapamazsın ki...” (YDBY/OLMZ: s.17)

“Oğlumuz” adlı öyküde geçen bu paragraf, hayata karşı olan sorumluluğu konu edinmektedir. Kardeşlerini nasıl okutacağı konusunda fikir üretmeye çalışan hikâye kişisi, ona karşı olan sorumluluğunu nasıl yerine getireceğini düşünmektedir. Hayatın acımasızlığı karşısında çaresiz de olsa direnir. Ancak elinden bir şey gelmiyor olması, ona acı vermektedir. Yazar, hikâyede aile bireylerinin yaşça kendisinden küçük olanların gelecekleriyle ilgili sorumluluğu taşımaları gerektiği fikrini okuyucuya kavratmanın gayretindedir.

“Allah’ın emri Peygamberin kavliyle istemeye karar verdik. Sen ne dersin Ahmet Efendi?

Herkes susuyordu. Amcam da susuyordu. Ben de.

Hoca Efendi gene konuştu:

-Gerçi zamane delikanlılarına pek öyle güvenilmiyor, fakat biz, hepimiz, oğlumuz Cahit Efendinin ahlakına şahadet ederiz. İçkisi, sigarası yok. Kahveye mahveye gitmez, top mop oynamaz. Sabahtan akşama kadar işinin başındadır ve beş vakit namazını eda eder. Sonra, Ahmet Efendi, kızınız evinin sahibi olacak ve kimse kalbini incitmeyecek.” (YDBY/SAFK: s.102)

“Söz Alma... Fakat Kimden” adlı öyküde geçen bu metinde sorumluluğun farklı bir boyutuna değinilmektedir. Bu boyut bir başkasına kefil olup onun sorumluluğunu üzerine alma şeklinde verilir. Öykünün kız isteme bölümünü anlatan bu diyalog, güven vermek adına ilk önce çağı gençlerine olan güven sorgulanmaktadır. Hoca Efendi zamane gençlerine pek güvenmemesine rağmen Cahit Efendi’nin ahlakına kefil olur. Burada dikkate alınan temel dayanak, Cahit Efendi’nin ahlakını tamamlayan sorumluluk duygusunu taşıma özelliğidir. “Sabahtan akşama kadar işinin başındadır” ifadesi, öznenin evine ve işine karşı sorumluluk taşıdığı bilgisini verir.

“Gitmemeliyim diye düşündüm: Karım vardı, karımı kendim gibi seviyordum, çocuğum vardı, çocuğumu ikimiz gibi seviyordum ve arkadaşım vardı, ben vardım, bu küçücük dünyama küçücük ama dünyalardan değerli dünyama karşı sorumluluklarım, borçlarım vardı. İhanet bana yakışır mı idi?” (YDBY/ÇTH: s.216)

“Çifte Tabançalı Hafiyeye” adlı öyküde bireyin kendi evine, ailesine, çocuklarına ve arkadaşlarına karşı duyduğu sorumluluğa değinilmektedir. Evini, eşini, çocuklarını bir an için bırakıp gitmeyi düşünen karakter, iyice düşündükten sonra sorumluluklarını hatırlar ve gitmekten vazgeçer. Hayatta yalnız olmadığını fark eden hikâyeye kişisi karısını, çocuğunu ve arkadaşlarını ayrıca onlara olan sevgisini düşünür. Onları bırakıp gitmenin sorumlu bir insan karakteriyle bağdaşmadığını, hatta bunun onlara yapılmış bir ihanet sayılacağını düşünür. Hikâyeden çıkarılacak sonuç şudur: İnsan, hayatın zorluklarına karşı daha dirençli olmalı ve sorumluluklarına karşı da daha duyarlı olmalıdır.

“Sayın başkan şehrin kaderini beş on yıl için ve milyonda bir ölçüde de olsa paylaşan bir hemşeri olduğum için arada sırada kendimi işte böyle söz sahibi saymaktan çekinmiyorum.

Sayın Başkan,

Şu dilekçe ne bir şikâyetir ne de bir ukalalıktır, önce bunu söylemeliyim. Belediyemizin de bütün belediyeler gibi ve bütün kollarıyla hem pek iyi hem de pek berbat çalıştığını, kısacası tarife uygun bir belediye olduğunu unutacak değilim. Ben yıllardan beridir kafamı kurcalayan bir meseleye dikkatinizi çekmek istiyorum, hepsi bu kadar. Bazı dilekçelerin bahtsızlığına karşılık, bazı dilekçelerin de parlak bir şansa sahip olduklarını da unutmadan meselemi sunuyorum.” (İUA/BBD: s.27)

“Belediye Başkanımıza Dilekçe” adlı öyküde geçen bu paragrafta bir vatandaşın sosyal sorumluluk bilincine dikkat çekilmiştir. Bazen insanlar, “Bana dokunmayan yılan bin yaşasın.” mantığıyla hareket etmektedir. Bu yaklaşımı benimsemiş bir birey, sorunlara karşı çözümsüz kalan bireydir. Toplumsal bir duyarlılığa sahip insan, çevresine karşı duyarlıdır ve olup bitenleri sorgulama sorumluluğunu taşır. Hikâyeye kişisi, Belediye Başkanlığına dilekçesini bu sorumluluk bilinciyle yazmıştır. Ait olduğu toplumu ve çevreyi ilgilendiren sorunlara çözüm bulmak amacıyla dilekçe vererek olumsuz gidişatı sorgulayan özne, eyleminde kişisel bir çıkar gözetmemekle toplumsal bir duyarlılığı yansıtmıştır. Yazar, bu karakterin girişimciliği üzerinden okuyucusuna sosyal sorumluluk mesajı vermektedir.

“Tarlanın yalnız tapusu senindir. Tohumu sen atarsın ama tohumun bile çimlenmeden senin olmaktan çıkar. Zaman geçer, tohum yemyeşil taptaze, dinç ve diri uç sürer, zaman geçer

boy atar, gelinleşir, başak bağlar, altınlaşır orakları bekler, gelen geçen Ali Ağa'nın ekini, maşallah der. Fakat hangi Ali Ağa'nın, sen bunu bileceksin: bulutun adı ne kadar Ali Ağa ise rüzgârın, mevsimsiz yağmurun, kenenin, kurdun kuşun adı, ne kadar Ali Ağa ise bu artık kelle bağlamış dene vermiş, adam boyu şarkı tutturmuş ekinler de o kadar Ali Ağa'nındır, sen bunu bileceksin.

Sen bütün bunları bilmezsen insanın tavrının değiştiğini, duruşunun, bakışının, kelimelerinin değiştiğini, ruhunun değiştiğini nasıl bilirsin ?” (H/ABAA: s.92)

“Ata Binmiş Ali Ağa” adlı öyküde geçen bu metinde toplumsal düzen içerisinde bireyin kendi yerini ve sorumluluğunu tanımanın öneminden bahsedilmektedir. Dönemin şartları içinde bir köylünün var olan düzene uyum sorunu esas alınmıştır. Zira koşullar, tamamen kurulu düzene uyum sağlamayı gerektirmektedir. Bu da toplumsal ahengi yakalama adına dayatılan bir görev ve sorumluluk olarak gösterilmektedir. Egemen ve muktedir güçlerin zayıf ve yetersiz kimselere biçtiği sorumluluklar, genel geçer ahlaki ve insani değerlerden değildir. Yazarın okuyucusuna vermeye çalıştığı fikir ve kazandırmaya azmettiği bilinç de budur.

Türkçe, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin öğretim programlarında geliştirilmesi gereken bir değer olarak verilen sorumluluk değeri, aynı zamanda çalışkanlık ve duyarlılık anlamı da taşımaktadır. Bu değer, “Aslan yattığı yerden bellidir”, “Ayağını yorganına göre uzat”, “Azıksız yola çıkanın iki gözü el torbasında kalır”, “Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur”, “Bir mih bir nal kurtarır, bir nal bir at kurtarır”, “Bugünün işini yarına bırakma”, “Çanağa ne doğrarsan kaşığına o çıkar”, “Erken kalktım işime, şeker kattım aşıma”, “Eşeğini sağlam bağla, sonra Allah'a ısmarla”, “Ne ekersen onu biçersin”, “Sakla samanı gelir zamanı” (Aksoy, 1998) gibi atasözlerinde aynı anlamı yansıtmaktadır.

3.1.9. Özgürlük Değeri

Günümüzde siyasal ve kültürel alanda kullanılan bazı kavramlar toplumsal hayatta yaşanan değişim ve dönüşüme paralel olarak yeniden ilgi uyandırmış ve çeşitli dönemlerde düşünceyi tanımlamada önemli rol oynamıştır. “Özgürlük” de bu kavramlardan biridir. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Batı Avrupa’da ve Kuzey

Amerika’da üretim ilişkilerinin, sınıf ilişkilerinin ve siyasi yapılanmanın geçirdiği dönüşümlerin bir parçası olarak “Özgürlük de yeniden tanımlanmış ve siyasi terimler yelpazesinde önemli bir yere yerleşmiştir (John Locke, 1690: 1823).

Özgürlük kavramı, *Türkçe Sözlük*’te, “Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbesti: Her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet” (TDK, 2005: 1557) olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre özgürlük, en genel anlamıyla bireyin kendi iradesi dışında bir kimseye veya şeye bağlı olmama durumu, yani dış etkiler tarafından engellenmemiş ya da zorlanmamış olma hâlidir. Bu durumda birey bir irade özgürlüğüne sahip ve bağımsızdır. Çünkü kendi kararlarını kendi istemine ve düşüncelerine göre belirleyebilmekte; kendi seçimlerini kendi iradesi ile yapabilmektedir.

Kant, irade özgürlüğünü, negatif ve pozitif anlamda özgürlük olarak ikiye ayırır. Ona göre, *negatif* özgürlük, akıl sahibi olmaları bakımından, canlı varlıkların bir tür nedenselliği olan *istemenin*, onu *belirleyen* yabancı nedenlerden bağımsız olarak etkili olabilme özelliğidir. *Pozitif* anlamda özgürlük, yani isteme özgürlüğü ise, doğa yasalarına bağlı bir istemenin özelliği olmamakla birlikte, bundan dolayı hiç de yasadışı değildir. Özgür bir isteme ahlak yasası altında olan bir istemedir (Kant,1995: 64).

Psikologlar, sağlıklı bir gelişimde özgürlüğün önemini vurgulamak için önemli tanım ve tespitlerde bulunmuşlardır. Onlara göre sağlıklı bir gelişimin çocuğun yetiştiği özgür ortamla yakından ilişkisi vardır. Ancak bu evrede bile çocuğun sınırsız haklara sahip olduğu anlamına gelmez.

Türkçe Öğretim Programı’nda “Özgürlük” değeri doğrudan aktarılmıştır. Özgürlük, Türkçe dersi okuma ve dinleme metinlerinde bulunması gereken bir değer olarak aktarılır. “Metinlerde insan hak ve özgürlüklerine, demokratik değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır” (MEB, 2006: 56). Bu değer de Türkçe Öğretim Programı’nın “Temalar” bölümünde “Hak ve Özgürlükler” başlıkları altında doğrudan belirtilmiştir.

Tablo 9.Özgürlük Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı’ndaki Yeri

Hak ve Özgürlükler	<i>Bireysel haklar</i>
	<i>İnsan hakları</i>
	<i>Eğitim hakkı</i>
	<i>Çocuk hakları</i>
	<i>Hasta hakları</i>
	<i>Hakkını savunma</i>
	<i>Özgürlükler</i>

Tarık Buğra’nın hikâyelerinde özgürlük teması çocuklara ve gençlere kazandırılması gereken bir değer olarak en fazla yer alan kazanımlardan biridir.

“Didişmelerin, boğuşmaların, adetlerin ve birbirlerini kemirmekten, aşındırmaktan, kemire kemire, aşındıra aşındıra tüketmekten başka bir hırs tanımayan bu kurt sürüsü insanların arasından kendimizi, kendi bütünlüğümüzü birbirimiz için nasıl kurtarabildik?” (H/MLB: s.160).

“Mağlup” adlı öyküde geçen bu paragrafta insanın kendi benliğini koruma savaşı dikkati çekmektedir. Özgürlüğün kazanılması, oturmuş bir inanç ve iradeyle mümkündür. Gasp edilmişse bunu kurtarmak, kazanılmışsa korumak, bir savaşım ve mücadele gerektirir. Hikâye kişinin paragrafta monolog tarzı ifade ettiği fikirler, benliğini ve bütünlüğünü korumanın kazandırdığı iç huzuru sezdirmektedir. İradesi dışında bir bireye veya topluma kültürel kimlik alanında uygulanmak istenen değişime karşı mücadele, ancak özgürlük bilinciyle kazanılabilir.

“Bütün zevki... zevki, en kalabalık caddelerin en civcivli zamanlarında yani akşam üzerleri dolaşmaktan ibaretti:

Bu çok rahat bir şeydi; bir nehir akışının içinde bir zerre gibi itilmek, kakılmak, istikamet almak, diğer bir sürü zerreyle ve sadece bir defa için omuz omuza gelmek, fakat idrak edilmemek çok rahat bir şeydi.”(EH/İİ: s.170)

“İki İhtiyar” adlı öykü, hayatın ancak meşru şekilde yaşanması hâlinde özgürlüğün tadına varılabileceğini anlatır. Özgürlük, insanın kalabalık içerisinde yorucu ve yıpratıcı bir yaşamı olsa da serbestliği tattırması bağlamında benimsenir. Bu süreç kişiyi bazen yalnızlığa yöneltebilir ama iradesini kullanma imkânına sahip olması bakımından değerlidir. Bu da tıpkı “Helvacı Güzeli” adlı hikâyede Hasan’ın aradığı özgürlük talebi gibi anlamlıdır. Hasan, daha önce kendi memleketi olan Bağdat’ta dürüstlük ilkelerini ihlâl eden, işine hile karıştıran esnaftan dolayı çevresinde gerçek kimliğini, dürüst esnaf anlayışını tanıtmakta zorluk çektiği için rahat ve özgür değildir. Ancak bulunduğu baba diyarında işini yapma imkânına sahip olmayan Hasan, çalışma özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaları kaldırma hürriyetini tebdil-i mekân ederek kullanmak ister. Bu yüzden çareyi kimsenin ona zarar veremeyeceği, daha özgürce iş yapabileceği yerlerde aramaktadır. Nihayetinde farklı yerler dolaşıp dürüstçe hazırladığı ürünlerini pazarlama imkânını bulur. Bu şekilde yaşamını devam ettiren Hasan, yıllar sonra bir köşede onuruyla can verir. Bu metin, özgürlük değeri bakımından kişinin çalışma hak ve hürriyetinin engellenmemesi bağlamında önem taşır.

Hürriyet ve özgürlük arayışı, bireyde daha çok ergenlik yaşıyla birlikte başlar. Bireyin aile ortamında istenmeyen bazı davranışlarının engellenmesi, bir özgürlük kısıtlaması olarak algılanır. Anne-baba denetiminden ya da yaşça büyük akrabaların kontrolünden uzak yaşama isteği, bir özgürlük arayışıdır. “Dünya bol olmuş neye yarar, pabuç dar olduktan sonra” atasözünde belirtildiği gibi özgürlük olmadıktan sonra çevrenin zengin ve geniş olması hikâye kişisini tatmin etmez. “Oğlumuz” adlı hikâyede bu durumu yaşayan birine, hâlimden anlayan bir başkasının doğru değerlendirmesine yer verilir. “*Sen bizden ayrılıverdin. Sevgimiz arttıkça sen biraz daha tedirgin oluyordun. Ben bunu anlıyordum. Sen bunda biraz da hürriyetine tecavüz buluyordun*” (YDBY/OLMZ: s.17). Hikâyede geçen bu sözlerle ailenin çocuk için taşıdığı kaygılar dile getirilir. Evden ayrılan çocuk, kendi hayatını olabildiğince özgür yaşamak isterken, ebeveynin koruyucu tutumu onu rahatsız eder. Çocuk, bunu kendi özgürlüğüne karşı konulmuş bir engel olarak kabul eder. Yazarın buradaki tutumu, çocuğun hayatında

aileyi dışlamamakla birlikte bireyin kendi ayakları üzerinde durmasını öğrenmesine ve hayatın zorluklarına karşı koymayı öğrenmesine fırsat tanınması yönündedir.

3.1.10. Vatanseverlik Değeri

Tarik Buğra'nın romanlarında fazlasıyla yer alan ama hikâyelerine de yansıyan vatanseverlik değeri, ortak aidiyetler etrafında bir arada bulunan insanların üzerinde yaşadıkları ve kendilerini ait hissettikleri coğrafyaya duydukları sevgi ve bağlılıktır. Yurtseverlik olarak da anılan bu duygu vatan kavramından gelir. Vatan, devletin hâkimiyet alanı ve sınırlarını oluşturan toprak parçasıdır. Deniz ve hava sahasının yanı sıra yer altı ve yer üstü kaynakları da vatan kavramının bir parçasıdır. “Toprak olmadan hâkimiyet, hâkimiyet olmadan da vatan olmaz.” (Doğan, 2005: 133). Huzur içinde bir hayat ancak millet birliğiyle yaşanabilir. Millet ise, söz konusu kazandığı ve yaşamaya devam ettiği huzurundan olmamak için vatanını sevmek ve korumak zorunluluğunu hisseder. Buna göre ‘vatanseverlik’ en yaygın anlamıyla, vatanını sevme ve vatanı için her türlü özveride bulunma duygusudur. Toplumun bütün bireylerine vatan topraklarının ne olduğu, kimlerin aynı vatanın insanları sayılabileceği, bu insanların vatana karşı hangi hizmet ve fedakârlıkları yapmakla yükümlü olduğu ve vatanseverlik tavrının doğal bir sonucu olarak ne tür bir sosyal davranışın beklenebileceği konusunda ortak bir fikri aşlamak kolay değildir. Bu yüzden hemen her ulusun bu değeri daha okul öncesinden başlamak üzere kendi vatandaşlarına eğitim sistemleri içinde değişik program ve etkinliklerle kazandırmaya çalıştıkları bilinmektedir.

Günümüzde vatanseverliğin daha çok toprağa, anavatana bağlılık temelinde bir anlam ifade ettiği görülür. Bu duygu, insanlık tarihi kadar eskiye dayanır. Zira yapılan antropolojik araştırmalar, ilkel insanların belli bir yerde yaşamaya başladıktan bir süre sonra böyle bir bağlılık içine girdiklerini göstermiştir. Vatanseverlik, çeşitli boyutlarıyla anlam kazanır. Örneğin bir toplumun kazandığı savaşların ve askeri kahramanlıkların övülmesi ve diğer ülkelere göre sahip olduğu tarihsel-kültürel misyonun yüceltilmesi de vatanseverlik olarak karşılanır. Birlikte aynı kaderi aynı coğrafyada yaşama duygusudur. Buna göre vatanseverlik, insanları aynı çatı altında birleştiren bir

duygudur. Vatanseverlik, bir siyasal topluluğa kendini adama anlamında da tezahür eder.

Bütün bu tanım ve yaklaşımlara göre vatanseverlik, ancak, devletin en gelişmiş şekliyle var olduğu, vatani bağların ve görevlerin açıkça tanındığı ve kişinin diğer sosyal bağlılıkları arasında en üst mertebeye oturtulduğu bir toplumda, en özgün gelişimine ulaşabilir.

Türk edebiyatında vatanseverlik kavramı, devamlı yüce bir duygu olarak işlenmiştir. Ülkesine, milletine bağlı, sadık ve samimi bir vatandaşın taşıması gereken bir duygu olarak yüceltilmiştir. Siyasal anlamda vatanseverliğin ortaya çıkışı veya dirilişi, ulus-devletle birlikte olmuştur. Nitekim bizde de modern ulus-devlet olarak yapılandığımız yıllarda, vatanseverlik milliyetçilikle ilişkilendirilmiş en yoğun biçimiyle önemsenmiştir. Ulus devlet kurulmadan önce Osmanlı Devleti'ni kurtarmak için bir vatan ideolojisinin gerekliliği 1860'larda "Yeni Osmanlılar" tarafından ortaya atılmıştır. "Vatan" sözünün toprağa ek olarak, toprak üzerinde yaşayanları da kapsamaması Namık Kemal ile başlamıştır. Namık Kemal, "vatan" terimini yaşanan topraklardan öte, duygusal bir boyutta ele alıyordu. Vatan, ona göre, hürriyet, kardeşlik, egemenlik, atalara saygı gibi asil duyguların birleşmesinden ortaya çıkan bir varlıktı. Yeni Osmanlılar döneminin bir özelliği de, bu dönemde, bilinçli bir şekilde bütün aydınlara bir vatan ideolojisi aşılarmaya çalışılmış olmasıdır.

Ulus devlet yapılanmasının gerçekleştiği Cumhuriyetle birlikte vatan, üstünde Türk ulusunun yaşadığı sınırları belirli toprakları ifade etmeye başlayınca, vatanseverlik de bu topraklar ve üzerinde yaşayanlar için fedakârlık ve hizmette bulunma isteği olarak anlaşılmaya başlanmıştır. Vatanseverlik duygusu da edebiyatımızın çeşitli türlerine bu temelde yansımıştır. Tarık Buğra'nın hikâyeleri bu temayı da eğitime konu olan bir değer olarak işlemektedir.

Bir millette olması gereken duygulardan biri olarak vatanını sevme bağlamında vatanseverlik duygusu, milliyetçilik, sorumluluk, bağımsızlık ve dayanışma gibi sosyal değerlerle yakından ilişkilidir. Türkçe Öğretim Proramı'nda vatanseverlik değerine doğrudan yer verilmiştir. "Genel Amaçlar" başlığı altında bireyin mensubu olduğu halk

topluluğuna ve üzerinde yaşadığı coğrafyaya karşı sevgi duyma, millî değerlerine ve tarihine saygı duyma şeklinde kullanılmıştır:

“Türkçe dersi Öğretim Programı ile Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin;

1. Dilimizin, millî birlik ve bütünlüğümüzün temel unsurlarından biri olduğunu benimsemeleri; 3. Türkçeyi konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmaları, 9. Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları amaçlanmaktadır” (MEB: 4)

Vatanseverlik değeri, Türkçe Öğretim Programında yer almakta ve doğrudan aktarılmaktadır. Bu değer “Okuma ve Dinleme metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler” başlığı altında “metinlerde millî, kültürel ve ahlâkî değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır” şeklinde ifade edilmektedir. “Dinlenecek/İzlenecek Materyallerin İçeriğinde Bulunması Gereken Özellikler” başlığı altında da aynı ifadeler yer alır.

Vatanseverlik değeri, Türkçe Öğretim Programında yer alan “Temalar” bölümünde de “Millî Kültür” başlığı altında bütün unsurlarıyla doğrudan belirtilir. 6. sınıfta “sevgi”, 7. sınıfta “millî kültür”, 8. sınıfta “toplum hayatı” zorunlu ana temalar olarak işlenir.

Tablo 10.Vatanseverlik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programındaki Yeri

Millî Kültür	<i>Geleneksel sanatlarımız</i>
	<i>Türk büyükleri</i>
	<i>Türk müziği</i>
	Zanatlar
	Seyirlik oyunlar
	Spor
	<i>Bayramlar</i>
	Oyunlar

“Röportajlarım, ancak ve ancak, sıla, sevgili ve dost özleyişlerimin, dünyalar kurulumun, bir de asıl iç sıkıntımın eseriymi: Bu röportajlarda Ayvalık’tan Şemdinli’ye, Of’dan Elmalı’ya kadar bütün bir Türkiye bulunurdu” (YDBY/ŞŞK:122).

“Şarap Şişeleri ve Kitaplar” başlıklı bu hikâyede yazar, kendi sözcülük hakkını verdiği anlatıcının memleket tutkusuna, vatan sevgisine dair duygularını dillendirir. Anlatıcı “iç sıkıntımın eseri” dediği için röportajında “Ayvalık’tan Şemdinli’ye, Of’dan Elmalı’ya kadar bütün bir Türkiye” vardır. Yazar, anlatıcıya vatanın birbirinden uzak en uç noktalardaki ilçelerin adlarını zikretmekle aslında bir fark gözetmediğini, vatanın her yanına aynı sevgiyle yaklaştığını belirtmiştir.

Vatan sevgisi, sıla hasreti ve memleket tutkusu genellikle ayrılık mecburiyetinin yaşandığı durumlarda daha çok etkisini gösterir. “Ovaya Destan” adlı hikâyede bir ayrılık olayının memleket hasreti bağlamında ayrılığı yaşayanın iç dünyasında uyandırdığı acıyı terennüm eder.

“Kuyu başını ve orada yenilen öğle yemeğini asla unutmayacağım: Tulum peynirini, lop yumurtayı, yeşil soğanı, kuyunun acımsı suyunu, asla unutmayacağım. (...) Kuyunun ağaç yalağını... Kuyu başındaki iki kavağı, eşi Anadolu’nun her yerinde bulunan çifte kavakları, türkülere giren, masallaşan, efsaneleşen, çifte kavağını asla unutmayacağım. Uzayıp giden ve düzlüğün ufkunda eriyen araba yolunu” (YDBY/OD:101-102).

Tarik Buğra, askerlik görevini, vatan borcu diyerek yapmaya gidecek birinin köyüne dair -geride bıraktığı ne varsa- her şeyin nasıl bir özlem uyandırdığını, gurbette silanın nasıl hasretlik yarattığını anlatır. Bu betimleme, aslında bireyin ait olduğu yere olan bağlılığını, vatan sevgisini, aidiyet duygusunu ifade etmesi bakımından önemlidir. Anlatıcı, geride bıraktığı yerini yurdunu, köyünü, evini barkını, aşını suyunu, bahçede yetiştirdiği sebzesini, kuyu başındaki kavakları daha şimdiden özlemeye başlamıştır. Zira onun köyü küçük ölçekte kendi vatanıdır. Nereye gitse özleyeceği cennettir.

Eğitim kavramı, öğretimi ve eğitimi kapsayan çok geniş bir anlam alanına sahiptir. Eğitim, hem öğretmeyi hem de verilen bilgileri davranışa dönüştürmeyi ifade eder. Türkiye’deki eğitim anlayışı ise, yalnızca “öğretim” yapmayı öngörmektedir. Pek

çok değerinde olduğu gibi vatanseverlik değerinin de ilk ve orta öğretim çağındaki öğrencilere kavratılmasında birtakım eksiklik, aksaklık ve yetersizliklerin yaşanıyor olması da eğitim sistemimizdeki söz konusu yanlışlıktan kaynaklanmaktadır.

3.1.11. Sağlıklı Olmaya Önem Verme

Sağlıklı olmak, mutlu ve huzurlu olmak demektir; insanın sosyal hayatta başarılı olmasının da temel şartıdır. Sağlığı yerinde olmayan birinin, yaşama sevinci de sönüktür, geleceğe dair beklentilerinden emin değildir. Sağlık sorunları, bireyin hayata ve olaylara karşı kötümser olmasına yol açar. Bu yüzden insanın sahip olması gereken ilk değer, sağlığının değerini bilmek olmalıdır (Bridge, 2003, s. 21). İnsal sağlığını bozacak her türlü yiyecek içeceklerden sakınması, zararlı maddeleri kullanmaktan uzak durması, insan psikolojisini olumsuz etkileyecek tutum ve davranışlardan, ilişki ve alışkanlıklardan imtina etmesi hem insani bir görev, hem de ahlaki bir sorumluluktur. Bütün bunlara dikkat etmek de evvela bireyin kendine saygı duymasını gerektirir. Bunun için önce sigara ve alkollü içecekler gibi insan sağlığını ve başarı durumunu doğrudan etkileyen zararlı maddelerden uzak durulması gerekir (Bono, 2007: 83).

Eğitim sistemimiz yapısal, yönetsel ve ekonomik gibi pek çok probleme sahiptir. Bekli de bu problemlerin içerisinde en dikkat çekicisi, öğrenci başarısızlıklarının dayandığı genel yetersizliklerdir. Eğitim sisteminin yöneticileri, okul ortamındaki genel koşullar, ailelerin ruhsal, kültürel ve ekonomik durumları öğrencilerin sağlığını ve dolayısıyla öğrenme başarılarını etkileyen faktörlerdir. Okul çevresinin sağlığı da öğrenci başarısı üzerinde etkilidir. Zira sağlıksız koşullara sahip okullar ile yetersiz veya yanlış beslenme durumları da öğrenci başarısızlığını tetiklemektedir. İnsanın ruhsal veya bedensel alanda yaşadığı bir sağlık sorunu varsa bunlar, onun davranışlarını, inançlarını, beklentilerini, konsantrasyonunu, anlama ve kavrama yeteneğini, algılarını, kişisel tutum ve davranışlarını; iyi-kötü, doğru-yanlış arasında muhakeme ve müzakere yapabilme yeteneğini, sosyal ilişkilerini ve alışkanlıklarını etkilemektedir (Tokgöz, 2002).

Günümüz sağlık anlayışı birey, aile ve toplumun sağlığını koruyan, sürdüren ve geliştiren, erken tanı koyduran, hastalıktan çok sağlık merkezli tıbbi yaklaşımı öngören bir anlayıştır. Bu anlayışla; bireyin iyilik hâlini koruyacak, sürdürecekt ve geliştirecek uygulamalar, bireylere bu konuda öz sorumluluğu da yükleyerek kendi sağlığı ile ilgili doğru kararlar almasını da sağlamak üzerine kuruludur. Bireyin kendi sağlığına yönelik doğru kararlar alması, doğru davranışlar geliştirmesi, sağlık konusundaki yeterli bilgi birikimi ve duyarlılığıyla doğrudan ilişkilidir (Önal ve ark., 2008: 24-28). Zira sağlığın korunması ve geliştirilmesi, kuşkusuz, insanların bilgi, düşünce ve değer yargılarıyla bağlantılıdır. Söz konusu değerleri edinmenin yolu sağlık eğitimidir. Sağlık eğitimi ise, yalnızca duyuruların yapılması, hijyenik önlem ve formüllerin dağıtılması, teknik bilgilerin verilmesi anlamına gelmediği gibi kurallarla yasakları sıralamaktan da ibaret değildir. Bu bağlamda sağlık eğitimi; her şeyden önce, bireyin ve toplumun sağlığını olumsuz yönde etkileyen davranışları ve onların temelinde yatan eğitsel nedenleri ortaya çıkarıp değiştirmeyi, olumlu davranışları pekiştirmeyi ve olumlu yeni davranışlar geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Bireyin sağlığa yönelik davranışları, üzerindeki tehdidi azaltmak için harekete geçmek ile ilgili algılanan yararlar ilişkilidir. Buna göre kişinin olumlu sağlık davranışlarında bulunmasını belirleyen bireysel inanç, o kişinin sağlığa ilişkin değerlerini açıklar. Bu durumda sağlık inancı aynı zamanda bir değer beklentisi olarak yorumlanabilir. Bu yüzden beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip bireyler yetiştirmek için öğrencilere öncelikle sağlıklı olma bilincinin bir değer olarak kazandırılması önemli görülmektedir.

Sağlıklı olmaya önem verme, Türkçe Öğretim Programı'nda belirtilen ara disiplinler arasında "Sağlık Kültürü" adı altında yer almaktadır. Bu başlık altında "Duygu ve düşüncelerini paylaşma biçimlerini açıklar" kazanımıyla verilmektedir (MEB, 2006: 8) .

Tablo 11.Sağlıklı Olma Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri

	<i>Sağlık Kültürü Kazanımları</i>
6. Sınıf	<i>Duygu ve düşüncelerini paylaşma biçimlerini açıklar.</i>

Sağlıklı olmaya önem verme değeri, ayrıca Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan “Temalar” bölümünün “Alışkanlıklar” başlığı altında doğrudan belirtilmiştir (MEB, 2006: 59).

Tablo 12.Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri

Alışkanlıklar	<i>Alışkanlık ve insan</i>
	<i>İyi alışkanlıklar</i>
	<i>Kötü alışkanlıklar</i>
	<i>Sağlıklı yaşama</i>
	<i>Spor</i>

Tarık Buğra'nın hikâyeleri, MEB Türkçe dersi öğretim programı kapsamında işlenecek metinlere bu bağlamda örnek teşkil edecek uyum ve yeterliliktedir. Pek çok hikâye, öğrencilerin her şeyden önce sağlıklı olmaya değer vermeleri yolunda kurgulanmış bilgi ve tanımları içermektedir. Örneğin, “Var olmak veya Olmamak” adlı öyküde yazar, “Sağlığın ve güzelliğin asıl neye yaradığı pek az biliniyordu” cümlesiyle bu alanda yaşanan bir eksikliğe dikkat çekilmektedir:

“Salondaki o genç kıızı düşünüyordu. Erkekler onun sıhhatiyle, canlılığı ile sınırlanacaklar sonra da bu canlılıkla başa çıkamayacak onu aşüfteleştireceklerdi. Sağlığın ve güzelliğin asıl neye yaradığı pek az biliniyordu.” (YDBY/VOVO: s.168)

Metinde genç bir kızın sağlıklı ruhsal ve bedensel yeterliliğiyle baş edemeyeceklerini düşünen bilinçsiz gençlerin onu *aşüfteleştirme* yolundaki çabaları anlatılır. Yaşamın acımasızlığı içerisinde erkekler tarafından yok edilme çabasının bir bayan üzerindeki etkisi, hem ruhsal hem de fiziksel sağlığının çökmesi şeklinde tezahür etmektedir. Yazar, okuyucusunu sağlık değerini önemsenmeleri ve bu konuda bir bilinç edinmeleri yolunda uyarıda bulunmaktadır.

“Saat sekizden sekiz buçuğa kadar yağmur yiyen elbiselerim hala ıslak. Dışarıda artık yağmur yağmıyor, sokak lambaları pırıl pırıl. Fenerlerin etrafındaki yaprak kümeleri taze dinç neşeli. İnsan bu anda kendini alkole verse bütün dünyayı kucaklayabilir. Bütün dünyayı ve her çeşit yaşayışı, hem de bütün dertleri, bütün saadetleri hem de zerre kadar duraklamadan, kıskanmadan pişman olmadan ortaklaşabilir.” (H/MLB: s.158)

“Mağlup” adlı bu öyküde yazar, sağlığın doğa ile ilişkisini kurmaktadır. Doğanın beşere verdiği huzur, onu canlı tutmakta, sıkıntılarını atmasında yardımcı olmaktadır. Özgürlüğün kişinin iç dünyasıyla ilişkili olduğunu belirten yazar, bu değerın doğadan alınabileceğini anlatmaktadır. Ancak doğanın insana sunduğu uygun ortamlarda bile alkol gibi zararlı maddelerden uzak durmak demek, saadetten mahrum kalmak demek değildir. Zira dertleri dağıtmanın, saadete ulaşmanın yolu bilinci alt üst edecek alkollü içecekleri kullanmaktan geçmemektedir.

Tarık Buğra'nın hikâyelerinde okuyucuya kavratılmak istenen sağlıklı olma değeri ile ilgili kazanımlar, atasözlerimizde de ifadesini bulmaktadır: “Ayağını sıcak tut, başını serin; gönlünü ferah tut, düşünme derin”, “Başın sağlığı, dünya varlığı”, “Baş sağ olursa börk çok bulunur”, “Can boğazdan gelir”, “Can bostanda bitmez”, “Güneş girmeyen eve doktor girer”, “Her işin başı sağlık”, “İnsan ayaktan, at tırnaktan kapar”, “Sağlık varlıktan yeğdir”, “Sağ olsun da dağ ardında olsun”, “Tok iken yemek yiyen, mezarını dişıyla kazar” ((Aksoy, 1998).

3.1.12. Temizlik Değeri

Temizlik, görünen kirlerin ortamdanda uzaklaştırılması, sağlığa zarar verecek her ortamdanda korunmak için yapılacak uygulamalardır, Bu bağlamda alınan temizlik önlemlerinin tümü hijyen olarak tanımlanır. Hijyenin sağlanmasıyla, kişiler patojen mikroorganizmalardan ve parazitlerden arınmış olduğu için herhangi bir bulaşıcı hastalığı da başkalarına bulaştırmazlar. “İnsanın bedenini, ruhunu ve çevresini kirleten, ibadetlerin yapılmasına engel olan maddi ve manevi pisliklerden arındırmaya yönelik olan uygulamaları davranış haline getirmek” (Saltık, 2004: 22) diye de tanımlanan “temizlik” kavramı, ruh ve beden sağlığının başlıca Şartlarından biridir. Sağlığın en önemli Şartlarından biri olan temizlikte dikkat edilmesi gereken hususların başında çabuk kirlenen el ve ayakları yıkama, dişleri firalama ve düzenli olarak banyo yapma alışkanlığı gelir. Ayrıca evre de bu alışkanlıkların arasında yer alır. İnsanlar evreye p atmama, doğayı atık maddelerle kirletmeme alışkanlığını da edinmelidir. Mesire yerleri gibi dinlenme alanlarında dikkatli olunmalı, doğaya zarar verecek davranışlardan kaçınılmalıdır. Bütün bu alışkanlıkların edinilmesinde önce aile ortamı sonra okul ortamı sorumludur. Buralarda verilen eğitim, derslerde çeşitli okuma metinlerinden edinilecek bilgiyle bu değerler öğrenciye kazandırılabilir. Bireylere kazandırılacak temizlik alışkanlığının yalnızca onlar için değil, sağlıklı toplum oluşturmak için de önemlidir. Bu değer, bireye olduğu kadar topluma da saygınlık kazandıracaktır. Medeni dünyada evi, bahçesi, sokağı, caddesi temiz olmayan toplumlar; üstü başı, eli ayağı, yaşadığı ve çalıştığı ortamı temiz ve sağlıklı olmayan bireyler de itibar görmezler.

İnsan gelişiminin en önemli dönemlerinden biri de ortaokul sürecidir. Dolayısıyla gelişimin bu evresinde okul alanlarının da hijyen durumuna oldukça dikkat edilmelidir. Okul binasının, oyun alanlarının, mutfak ve tuvaletlerin, ısıtma, havalandırma, aydınlanma koşullarının sağlığa uygun olması, okulda sağlıklı bir çevrenin varlığına işaret eder. Her okulda temiz ve yeterli içme ve kullanma suyu sağlanmalıdır. Okulda sağlık hizmetini yrtenlerce okul ve çevresinin kazalara karşı koruma yönünden uygunluğu kontrol edilmeli, okul sağlığı tarama programları oluşturulmalı ve gerekli olan düzenlemeler yapılmalıdır. Öğrencilere sağlıklı bir çevrede yaşama bilincinin kazandırılması, sağlık eğitiminin çok önemli bir parçasıdır (Seçginli, Erdoğan ve Demirezen, 2004: 462-465; Soysal, 2008: 385-390).

Türkçe Öğretim Programı'nda "Temiz Olma" değerine yukarıda belirtilen gereklilikler bağlamında "Akran Değerlendirme Formu" içeriğinde doğrudan yer verilmektedir (MEB, 2006: 241).

Tablo 13. Temizlik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Yeri
AKRAN DEĞERLENDİRME FORMU

	Dereceler		
	Her zaman	Bazen	Hiçbir zaman
<i>Çalışmalara istekli katılır.</i>			
<i>Etkinlik öncesi hazırlık yapar</i>			
<i>Görevlerini zamanında yerine getirir.</i>			
<i>Arkadaşlarının görüşlerine saygılıdır.</i>			
<i>Farklı kaynaklardan bilgi getirip sunar.</i>			
<i>Arkadaşlarını uyarırken uygun bir dil kullanır.</i>			
<i>Arkadaşlarının çalışmalarına destek olur.</i>			
<i>Temiz ve düzenli çalışır.</i>			
<i>Çalışmalarda Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanır.</i>			

Tarık Buğra'nın hikâyelerinde gerek teorik anlamda ve gerekse Türkçe öğretimi programı bağlamında temizlik değeriyle ilgili yaklaşımların çeşitli olay, olgu ve insan ilişkileri çerçevesinde okuyucuya verildiği görülür. Örneğin "Var Olmak veya Olmamak" adlı hikâyede geçen "Sonra valizini gözden geçirdi: tertemiz lavanta kokan, tertipli çamaşırları ve her şey yerli yerindeydi" (YDBY/VOVO: s.171) ifadelerle okuyucuya temiz olma, güzel koku sürme, düzenli olma değerleri sezdirilir. Çamaşırların temizliği, eşyaların valize düzenle yerleştirilmiş olması, çamaşırların güzel

kokması, insanı mutlu eden hususlardır ve hepsi de temizlik değeriyle doğrudan ilişkilidir. Temizlik alışkanlığı olmayan bireylerin bu tür alışkanlıklarının olması beklenemez. Yazar, hikâyesinde mutlu olmanın temizlikten ve düzenli olmaktan geçtiği izlenimini yaratmaktadır.

“İçeriye leş gibi şarap kokan ağzıyla, nikotinden paslanmış bıyıklarıyla ve otuz beşi geçmeyen yaşı ile fazilet takma adına sığınmış hodbinliklere, mesela merhamete mesela yardım etmeye, hiç değilse sosyal düzen şuuruna dair tenkit ukalalığına tokat atan böylece de mukabele için hurs uyandıran bir dilenci giriyor.” (H/MLB: s.158)

Tarık Buğra, “Mağlup” adlı bu hikâyesinde de yine temizlik alanında hassasiyeti olmayan, görsel kirliliği dikkat çeken birinin görenler üzerinde yarattığı itici ve sevimsiz duygulara değinmektedir. Hikâyede temiz olma değerinin kişiye kattığı önemden bahsedilmektedir. İçeriye giren dilencinin dış görünüşünü anlatırken yazar, önce temizlik özelliklerine değinir; sonra kişisel özelliklerinin yanı sıra fiziksel özellikleriyle ilgili kötü bir intiba uyandıran dilencinin girdiği mekânda nasıl bir önyargı yarattığını dillendirmektedir. Yazar, hikâye kişinin bıraktığı bu kötü intibam ve olumsuz yargının, dilencinin kirli bir görüntü sergilemesiyle oluştuğunu göstermektedir.

3.1.13. Duyarlık Değeri

Duyarlık, temel anlamıyla *Türkçe Sözlük*'te “duyum ve duyguları algılayabilme yeteneği, hassasiyet; zayıf bir etkiye karşı tepki gösterebilme yeteneği” (TDK, 2005) olarak tanımlanmaktadır. Duyarlılık, karşılaşılan olaylarla ilişki kurmak, tanık olunan hadiselerde empati kurmak ve bu konuda sorumluluk almaktır. Vurdumduymazlığın aksine meseleleri dert edinmeyi, ‘bana değmeyen yılan bin yaşasın’ demek yerine sorunlara karşı duyarlı olmayı gerektirir. Birey olarak yaşadığımız çevre ve dünya ile sürekli bir temasımızın olduğu gerçektir. Birey olmamızın yanında toplumsal hayatın da içinde olduğumuz gerçeği, bizi yaşadığımız çevrenin ayrılmaz bir parçası hâline getirmektedir. Bu durum, beraberinde o çevreyle ilişki kurmamızı ve çevremizdeki olaylara duyarlı olmamızı zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle insanlarda duyarlılık değerine ilişkin farkındalığın geliştirilmesi çok önemlidir.

Duyarlılık değeri, Tarık Buğra'nın incelenen öykülerinde daha çok toplumsal sorunlara ve insan doğasının korunmasına yönelik eksikleri irdelemek bağlamında karşımıza çıkar. Daha çok toplumsal sorunlar temelinde gelişen duyarlılık, hikâyelerde her vatandaşın sorumluluğu olarak yansıtılır. Bu değeri daha çok sorumluluk ve hoşgörü değeriyle birleştiren Buğra, öyküleriyle bilinçli toplumun oluşması için öyküler üzerinden somut örnekler geliştirerek okuyucuya ulaşmayı hedeflemektedir. Yazar, bu yazınsal faaliyetlerle hem kendi duyarlılığını ortaya koymuş, hem de ulaşmak istediği amaçlar bağlamında Türkçe eğitimine katkı sunmuştur. Nesiller arası değer aktarımını dile getiren yazarın hikâyeleri, okul yaşındaki çocuklara Türkçe ders kitaplarında yer alacak, çocukların millî ve manevi konularda duyarlı olmalarını sağlayacak nitelikte okuma metinlerinden oluşmaktadır. Örneğin "Helvacı Güzeli" adlı öyküde bulunan "Hasan" karakteri, duyarlı olma bağlamında örnek teşkil edecek sağlamlıktadır. Dürüstlüğü, çalışkanlığı, girişimciliği, yanlışlıklar karşısındaki duyarlılığı; hoşgörü, merhamet ve acıma duygusuyla okuyucuya belli bir izlek oluşturabilecek kişiliktir.

Duyarlılık değeri, Tarık Buğra'nın hikâyelerinde bireyin kendisi ve çevresi hakkında hassas ve ilgili olması yönündeki inanç temelinde anlam kazanır. "Çok Sonra" adlı hikâyede onurun ve gurun değerinden yola çıkan bireyin, cesaretini, kişilik değerlerini korumak için kullandığını görürüz. Metinde onuruna karşı duyarlı olan kahraman, bu aidiyetinin yaşamından daha önemli olduğunu belirtir. Yazar, davranışlarında duyarlı olmayı hep ön plana alan hikâye kişisi vasıtasıyla aslında okuyucuya "nemelazımcı" davranmanın başarıya engel olduğunu kavratmak istemiştir.

"-Fakat düşünelim ki, eczacı, da her münzevi gibi hayatından daha mühim bir şeye sahipti; bu ise onun gururuydu. O, kendisinin kendi içinde yarattığı küçüklüğe dışarıdan gelecek bir ima ile karşılaşmaktan, gülünç görülmekten ise ölmeyi bin kere tercih ederdi." (O/ÇS, s.51)

Duyarlılık, biraz da ferdi ihtiraslardan, yalnızca kişisel menfaat temin etme hedeflerinden uzak, toplumsal gelişme ve kalkınmanın önünde engel teşkil eden sorunlara çözüm bulmaya yönelik olarak okunabilir. Tarık Buğra, meslek edinirken bu

bağlamda bir tasavvurda bulunmayı, meslek hayatına atılırken de topluma faydalı olmayı, çalışılacak mekânın belirlenmesinde bile ihtiyacın en yoğun olduğu bölge ve toplumsal sahayı düşünmenin hiç de küçümsenmeyecek bir değer olduğunu okuyucuya kavratma peşindedir. Örneğin “İki İhtiyar” adlı hikâyede bu değeri ifade eden bir hayat felsefesi ve toplumsal anlayış vardır:

“Asla arzu edilmeyen, hatta sebepleri fark edilmeyen bir itilişle fakülteyi bitirdi ve hükümet doktoru olarak kalkıp Mardin’in bir kazasına gitti; senelerce orada kaldı. Kendini mesleğe ve o biçare, o bırakılmış unutulmuş insanlara adamak istiyordu.” (EH/İİ: s.169)

Bu paragrafta sevdiği kız Ferhunde’yi elde edemeyen Gandi’nin sosyal faydayı önceleyen anlayışı ve bu anlayışla biçimlenen yaşam öyküsü anlatılmaktadır. Gandi, Tıp Fakültesinden mezun olduktan sonra bencil davranmak yerine mesleğini toplumun ihtiyaçlarını karşılama yolunda kullanmış ve hayatını hastalarına adamıştır. Bunu yaparken herkesin gitmek istediği yerleri değil, yaşam koşullarının çetin olduğu ve doktor sıkıntısının çok olduğu şark vilayetlerinden Mardin’i seçmiştir. Oradaki yoksunluğu bilen Gandi, bu davranışıyla gerçek bir hekim duyarlılığı göstermiştir.

“Sokak kırmızının mavinin bütün yeşilin akla gelen bütün çeşitleri ile doluverdi. Ya sesler? Kuş civıltıları.. ama kuş seslerini bildiğimizi hiç sanmıyorum; onlar yitirilmiş çağların ormanlarında ve bahçelerinde kaldı. Belki o da umulmadık mutluluklarımızda işitiliyor..şafakla birlikte unutup gidiyoruz.” (YDBY/ÇE: s.200)

“Çocuklar ve Elmalar” adlı öyküde doğa ve çevreye karşı bir duyarlık söz konusudur. Doğanın tahrip edilmesine ve giderek kötüleşen bir dünyaya dikkat çekildiği hikâyede geçmiş zamanlarda yaşamış insanların doğadan aldıkları tadı, şimdiki neslin alamadığı belirtilmektedir. Bunun da sebebi, yeni neslin doğayı yeterince korumadığıdır. Yazar, okuyucusuna kavratmaya çalıştığı bu temayla doğadaki bitkileri, ağaçları, yeşili, temizliği koruma temelinde bilinçlenmeye ve duyarlı olmaya çağırılmaktadır. Metinde doğanın tahribini dillendiren bir duyarlık sergilenmiştir.

“Yo ama bebeciğin babası o gencecik sarışının kocası hayır demiş sendikadan istifayı kabul etmemiş, işe alınmak için ileri sürülen sendikadan istifa şartını o beş aylık işsiz kabul etmemiş işte. Şimdi siz bir de bu şartta direnen patronu düşünün ve gelin de heyi hey diye bağtırmamak için avurtlarınızı kemirmeyin.. çünkü gelin de elinizde ise, kendinizi bir dağ başında yapayalnız aç ve hasta hissetmeyin.” (YDBY/HH: s.176)

“Heyyi Hey” adlı bu hikâyede ahlaki bir duruş sergileme yolunda bir duyarlıktan söz edilir. İşsiz kalan birinin başka bir işyerinden iş teklifi almasına rağmen kendi sendikal haklarından vazgeçmemesi anlatılmaktadır. Zor zamanlarda bile hak hukuk mücadelesi vermenin duyarlılığı belirtilmektedir. Yaşama karşı dirençli olunması gerektiği mesajını veren bu hikâyeye, özlük haklarını korumaya yönelik duyarlılığın önemini de anlatmaktadır.

“ Odaya döndüğüm zaman müftü efendi:

-Araplar cahiliye devrinde dokuz yaşına kadar olan kızları diri diri kuma gömüyorlardı, diye anlatıyordu ve burada bir parantez açarak insanlık üzerine, can üzerine, insanın varlığına hükmedebilmesine ve ona Allah’tan başka kimsenin hak iddia edemeyeceğine dair güzel sözler söylüyordu.

Hoca efendi kızların varlık olarak, Allah’ın canı olarak kabul edilmeyen o devre ta’n ediyor ve bunu yaparken o güzel sesini hiddet değil gazap değil hüznün hatta melal titretiyordu. Sanki bin üç yüz küsür sene önce ve bambaşka bir iklimde yaşayan bir başka ırkın günahlarında kendisinin de vebali vardı ve bu onu pişmanlıktan harab ediyordu.” (YDBY/SAFK: s.103)

“Söz Alma... Fakat Kimden” adlı hikâyede geçen bu metin, yaklaşık on dört asır önceye dayanan tarihsel bir olay bağlamında insani bir duyarlılığı dile getirmektedir. Geçmişte Arap kabilesinin aşırı tekebbürüne dayanan bir geleneği, kız çocuklarını başkasıyla evlenemesin diye küçük yaşlarda toprağa diri diri gömme uygulamaları reddedilmektedir. İnsanlık onurunu zedeleyen bu uygulamayı dile getiren yazar, durumu Hoca Efendi adlı karakter üzerinden eleştirmektedir. Metinde geçen “Sanki bin üç yüz küsür sene önce ve bambaşka bir iklimde yaşayan bir başka ırkın günahlarında kendisinin de vebali vardı ve bu onu pişmanlıktan harab ediyordu” ifadesi, gerçek din adamına ait bir duyarlılığın sesidir.

“Yarın, yarın diye sayıklayıp durmuştum; işte yarının eşiğinde idim ve neredeyse tanyeri ağaracaktı.. ağaracaktı da ne olacaktı? Yarın, öbür gün, bir yıl, beş yıl ne imiş? Bütün mesele yetmiş sekiz’de. Yetmiş sekiz nerede?”

Yetmiş sekiz iki yüz lira aylıklı, aşçıya, bakkala borçlu; tek kat elbiseli, pençesi delik papuçlu ve... aşksız arkadaşsız bir gazete musahhihi olmak için mi var olmuştu? (YDBY/YDBY: s.77)

Hikâyenin bu paragrafında iş hayatında ekonomik yetersizlikler yaşayanlara karşı bir duyarlılık vardır. Metinde yarına karşı duyulan umutsuzluk belirtilmekte, çalışanların verdiği emeğe rağmen yıllar sonra bile sefaletten kurtulamadıklarına dikkat çekilmektedir. Yazar, yaşam koşulları bu derece içler acısı olan toplumsal bir kesimin sorunlarına eğilmekle eleştirel bir yaklaşım sergilemiş ve gerçek bir aydın duyarlığına has aydınlatma görevini yerine getirmiştir.

“Radyoya gittim. Uzun dalga bomboştu, orta dalga da öyle... uzun uzun esnedim..kısa dalganın parazitleri arasından bir mucize çıktı: bu enfes bir kemandı ve karımla daha iki sevgiliyken dinlediğimiz bir ...” (YDBY/HPM: s.19)

“Havuçlu Pilav Meselesi” adlı öyküde bulunan bu paragraf, sevginin gücünü ve anıların devamlı canlı tuttuğu insan hayatındaki yerine değinir. Ayrılıkların hatıralarda yaşatılmasına değer biçmek de ayrı bir duyarlıktır. Duyduğu bir seste eşini hatırlayan kişinin hissettiklerine verdiği değerdir bu. Özlemi, hasreti, sevgisi bu yolla yeniden harekete geçmiştir. Hikâye, sevginin anılarda yaşatılabileceği fikriyle okuyucuya “akrabanı, sevgilini, dostunu unutma, hatıralarda yaşat” mesajını vererek bir duyarlılık kazandırma amacını taşımaktadır.

“O, benzeri artık seyrek olmayan kadınlardandı, tanınmak, bilinmek, çok para kazanmak istiyordu, iş adamını gölgede bırakan iş kadını olmak istiyordu, kısacası erkek cinsine savaş açan kadınlardandı.” (H/KR: s.180)

“Kör” adlı metinde geçen kadın karakter, geleceğini kazanma, iş hayatını kurma ve para kazanma konusunda girişimci erkekleri aratmayacak kadar çalışkan, müteşebbis ve azimlidir. Bu tür özellikler, bir insan için küçümsenmeyecek bir duyarlığın eseri

olarak değerlendirilebilir. Yazar, bu hikâyeye ile çalışma hayatında başarılı olmak için mutlaka erkek olmak gerekmediği dolayısıyla bu konuda bir cinsiyet ayırımına gidilmesinin yanlış olduğu fikrinde bir farkındalık yaratmak istemiştir. Verilmek istenen mesaj, kadın isterse her meslekte başarılı olabilir ve seçtiği hedefe en az erkekler kadar ulaşabilir.

“Evet evet biliyorum işte şu anda saat on buçuğa sekiz varken, şu köhne dünyanın sırtına abanan milyarların arasında bombalananlar, bıçaklananlar, aldatılanlar, kandırılanlar, ezilenler, yaşama hakları, hatta düşünme hakları gasp edilenler var. Öpülesi gözler yaş döküyor, parçalanası dudaklar sırtıyor. Evet ben bütün bunları ve daha birçok benzerini hem de olanca dehşetleriyle biliyorum.” (H/MLB: s.158)

“Mağlup” adlı bu hikâyede, tarih boyunca yaşanan toplumsal olaylar ve bu olaylarda yaşanan zulümler, işkenceler, ölümler, düşmanlıklar, akan gözyaşları, akıl almaz dramlar dile getirilmiş, bütün bunların tekrar etmemesi için herkesin, her toplumun kendi imkânları ölçüsünde duyarlı olması gerektiği sezdirilmek istenmiştir. Hikâyeye kişinin insanlık tarihinde haksız uygulamalara ilişkin bildiği ne varsa, okuyucunun da aynı bilgi ve duyarlılıkla donatılması amaçlanmıştır.

“Hep aynı kıskançlık; sarışın domuz mu beğenilecek? Ve hep aynı ümit; trajik alabildiğine trajik bir macera. Acaba bu mudur? Aynaya son bir defa daha bakıp misafirin beklediği odaya geçerken daha eşikte gözler onu arar: bilezikleri kürkü sattıracak olanı, bankadaki üç beş yüz lirayı tüketecek, piç peydahlayacak olanı, eski mamanın evinde hizmetçilik ettirecek fakat ağzına diline masal verecek olanı arar. Aşkı değil macerayı fakat aşktır diyebilerek.

Çünkü aşk yıllarca evvel bir sabah yatak düzeltirken evin beyi tarafından veya üniversiteli yeğen tarafından aptalcasına, zalimcesine değil rızayı fark etmeden bir hırsız telaş ve korkusu ile zalimcesine yok edilmiştir. Geride kalan maceradır, bu büyük ve asil aşk ütopyesidir.” (İUA/İUA: s.7)

“İki Uyku Arasında” adlı öyküde geçen bu metinde aşkı basitleştiren kimselerin yaşam felsefelerine dair bir eleştiriye yer verilmektedir. Aşkın saflığına, sevginin masumiyetine ve temizliğine karşı koyan her fikir ve uygulamanın yanlış olduğu

dillendirilirken, hikâyede insanların umuda dair beklentilerini ve temiz duygularını kendi kirli emelleri uğruna kullanıp yaşadığı ilişkiyi basit bir maceraya dönüştürenlere karşı bir duyarlılık yaratılmıştır.

Tarık Buğra'nın hikâyelerinde okuyucusuna sezdirmeye ve kavratmaya çalıştığı duyarlı olma değeri, atasözlerimizde özetle karşılığını bulmuştur: “Alçak eşek binmeye kolay, öksüz çocuk dövmeye kolay”, “Ağlatan gülmez”, “Aman diyene kılıç kalkmaz”, “Dağda gez, belde gez insafi elden bırakma”, “Eğilen baş kesilmez”, “Garibe bir selam bin altın değer”, “Gönül bir sırça saraydır, kırılırsa yapılmaz”, “Gülme komşuna gelir başına”, “Hayır dile komşuna, hayır gele başına”, “ dost kara günde belli olur”, “İyilik eden iyilik bulur, “İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir”, “Komşu ekmeği komşuya borçtur”, “Komşu komşunun külüne muhtaçtır”, “Körle alay edenin top sakalı kara gerek”, “Üveye etme, özünde bulursun; geline etme kızında bulursun” (Aksoy, 1998).

3.1.14. Arkadaşlık ve Dostluk Değeri

“İnsani Terimler Sözlüğü”nde arkadaşlık, “İnsan ilişkilerinde birbirine güvenen, birlikte oldukları zaman mutlu olan, o var diye düşünüldüğü an sevinç duyulan kişi” olarak tanımlanır (Demirel, 2006: 77). Bu tanıma göre insan, tabiatı gereği sosyal bir varlıktır ve onun yalnız başına yaşamak gibi bir şansı ve imkânı yoktur. Yalnızlığını giderecek birilerine ihtiyaç duyması, duygu ve düşüncelerde paylaşım ve ortaklaşmaya olan mecburiyetinden kaynaklanır. Arkadaş, dost, her şeyden önce kişinin gerçek anlamda güvenebileceği insandır. Paylaştıkları bir sevgi, saygı ve bilgi vardır. Arkadaşlık ve dostluk kavramının iyi günde, kötü günde birbirlerinin yanında olmak gibi kaçınılmaz bir işlevi vardır.

Arkadaşlık değerinin, bireyin gelişim süreci içerisinde önemli yeri vardır. Duyusal, sosyal ve bilişsel düzeyde etkileri bulunur. Arkadaşlık; gönüllü, karşılıklı, özel bir ilişki türüdür. Karşılıklı temelde gelişen arkadaşlık, her iki tarafın da bu arkadaşlığı tanıması ve sürdürmesi anlamına gelmektedir (Vatsa, Haith ve Miller, 1992; Glen ve Cohen, 1996). Başka bir ifadeyle başkalarına tercih edilen, kendisine karşı

yakınlık ve dostluk duyulan, birlikte etkinliklerde ve yoğun etkileşimde bulunulan; fikir, görüş ve ilgileri paylaşan kişidir (Arısoy, 1983). Buna göre arkadaşlık, karşılıklı güven, destek, saygı, anlayış ve içtenlik öğeleri içeren duygusal bir ilişkidir.

İnsanın temel ruhsal gereksinimleri arasında arkadaşlık kurma, bir grubun içinde yer alma, rol ve statüye sahip olma gibi istek ve eylemler vardır. İnsanın temel psikolojik gereksinimlerinden biri de başka insanlarla sevgi alışverişinde bulunmak ve dostça ilişkiler kurabilmektir (Geçtan, 1978: 91). Başkalarına sevgi dolu bir yaklaşım, bireyin sevilme gereksinimini karşılayabildiği gibi, kendini kanıtlayabileceği ve kişilik gelişimini sağlayacağı uygun bir ortamı da hazırlar. İnsan, sevgi alışverişinde bulunmanın yanı sıra “ içinde yaşadığı grup üyeleri tarafından kabul edilmek ve onaylanmak gereksinimini de duyar” (Geçtan, 1978: 91). Kabul ve onay, bireyin kimlik duygusunu geliştirir. Özgüveni artar, öz değer duygusu yaratır. Bütün bunlar arkadaşlık değeriyle sağlanabilir. Zira hayatımıza daha fazla mutluluk ve neşe katmanın yollarından biri de iyi arkadaşlıklar kurmaktır. Geniş arkadaş ve aile çevresi olanların, daha fazla güldüğü ve daha uzun yaşadıkları görülmektedir. Tabi ki iyi bir arkadaşın belli özellikler taşıması gerekmektedir. Bağlılık, sağduyu, beklentilere saygı, insanları olduğu gibi kabullenme, güvenilir olma, sözünü tutma, sır saklama bu özelliklerden birkaçıdır. Bunların yanı sıra arkadaşların; kin, kıskançlık, kibir, gereksiz tartışmalara girme gibi davranışlardan uzak durması gerekir (Sharma, 2006: 113).

Türkçe Öğretim Programı’nda arkadaşlık ilişkisinin yapılan çalışmaların neredeyse tamamında değerlendirildiği ve kaynaşmayı artıracak şekilde uygulamaya konduğu görülmektedir. Grupla çalışma yöntemini esas alan program, öğrencilerin her etkinliği ortak bir şekilde yapmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu şekilde arkadaşlık değerine de sahip olma fırsatını bulan öğrenciler, da okul ortamını sevecek, böylece derslerinde daha başarılı olacaklardır. Program incelendiğinde “Kazanımlar, Etkinlik Örnekleri, Açıklamalar” başlığı altında bulunan etkinliklerin tamamında öğrencilerin arkadaşlarıyla ortaklaşa yapacakları uygulamalar anlatılmaktadır (MEB, 2006: 12-50).

Arkadaşlık değeri, Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan “Temalar” bölümünde “Toplum Hayatı” başlığı altında doğrudan belirtilmiştir (MEB, 2006: 58).

Tablo 14. Arkadaşlık Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yeri

Toplum Hayatı	<i>Medeniyet</i>
	<i>Birey ve toplum</i>
	<i>Yardımlaşma</i>
	<i>Komşuluk ilişkileri</i>
	<i>Dayanışma</i>
	<i>Dostluk</i>
	<i>Konukseverlik</i>

Tarik Buğra'nın çalışmamız kapsamında yer alan hikâyelerinde arkadaşlık değerine ilişkin zengin bulgulara rastlanmaktadır. Bu değer, sadece insanla değil, doğa ve hayvan sevgisi çerçevesinde bazı varlıklarla da gelişen yakınlaşmalarla da ilişkilendirilmiştir.

“Ama Olrayt yoktu. Olrayt atlayıp gitmişti. Bir defa son bir defa göreyim diye geriye baktım. Heyhat.. karanlık yakını uzaklaştırıyor ve ancak geriye doğru akıp giden kapalı dükkanlardan, kör evlerden başka bir şey görünmüyordu. Olrayt yoktu; oyunların en güzelini , bir daha oynanamayacak olanını yarıda bırakıp gitmişti.. acımasız.. vefasız.” (YDBY/KY: 81).

“Kuyruklu Yıldız” adlı bu hikâyede arkadaşlık ve dostluk ilişkisinin insanı ne kadar da derinden etkilediği anlatılmaktadır. Aralarında birçok farklı duyguların paylaşıldığı arkadaşlardan birinin diğerinin yaşamından çıkması, geride kalanın iç dünyasında büyük bir boşluğun açılmasına yol açar ve doğal olarak ciddi bir mutsuzluk yaratır. Nitekim hikâyede adı geçen *Olrayt*'in gidişi de geride kalanın dünyasında bu mutsuzluğu yaratmıştır.

“Mehmet'in halini sezmişim ve kaderine burnumu sokmaya yeltenişim de bu yüzdendi:

-“Ne kadardı sermayen?” diye tam bir rahatlıkla sordum.

-“Beş lira” dedi.

Ummadığı bir umuda kapılıverdiğini iyice anlıyordum: Benim için işi tatsızlaştırıcı bir şey. Ama duraklayışım asıl sebebini kumarbaz psikolojisinde, bu sınıksız kapalı, bu güvensiz psikolojide bulur. Her ne hal ise...

Mehmet’e beş lirayı verdim ve buna ocağcı da garson da şahit oldular.” (YDBY/BRÇ: s.111)

Arkadaşlık değerinin yardımlaşma ve dayanışma değeriyle bütünleştirildiği “Borç” adlı bu hikâyede arkadaşlığın sadece güzel ve sorunsuz günlerde değil, daha çok zor zamanlarda hatırlanması gerektiği vurgulanır. Yazar, burada olduğu gibi diğer hikâyelerinde de dostluk kavramını dürüstlük değeriyle birlikte ele almaktadır.

“Şimdi düzlüğe çıkmışlardı yol başlıyordu. Karabaş burada göçü bekleyen otomobille kamyoneti görünce durakladı, küçük kızın çağırışlarına bile ilkin aldırmadı. Ama küçüğün sesi bir başka çıkıyordu, bunu fark edince dayanamadı, koştu. Küçük kız onun boynuna sarıldı.

Sonra yalnız motor sesleri kaldı. Onlar da gittikçe eriyordu. Karabaş birdenbire geriye döndü ve koşmaya başladı. Günü çamlıkta geçirdi geceyi de inleye inleye.” (YDBY/SB: s.160)

“Sevginin Bedeli” adlı öyküde geçen bu metinde de arkadaşlığın sadece insanlarla değil hayvanlarla da olabileceği gösterilmiştir. Hayvan sevgisinin ön plana çıktığı metinde küçük kız ile “Karabaş” sevimli köpek arasındaki dostluk bağı, okuyuculara hayvanları sevme ve koruma bilincini kazandırmaya yöneliktir. Ayrılığın arkadaşlık bağı kuranlar için ne kadar zor olduğu, bu duyguyu yaşamak için insan olmak gerekmediğini, diğer canlıların da bağlılıklarına sahip çıkılması gerektiği anlatılmıştır.

“Orada tam iki yıl penguenlerden başka canlı görmedim. Onlar da yalnız beni görüyorlardı. Durumu anlattınız elbette: bu iki yıl içinde ne bana nasılsın diyen oldu, ne de ben bir kerecik olsun nasılsın diye sorabildim. Tabii iyiyim de demedim. Penguenler dostluk nedir bilmiyorlardı..bu yüzden tam iki yıl süresince dünyada değilmişim gibi geldi bana. Ve işte o

zaman anladım ki dostluk yok mu, dünya da yoktur: Hoş bulduk dostlarım..dünyayı buldum: Çünkü sizi buldum.” (YDBY/DTK: s.205)

Arkadaşlık ve dostluğun değeri, yalnızlığın zorlukları, yukarıdaki metnin alıntılandığı “Dostluk” adlı hikâyede gösterilmiştir. Hayatta insanın yaşayabileceği belki de en zor durumun yalnızlık olduğu vurgulanır, bu nedenle dostluk, arkadaşlık değerinin çok önemli olduğuna dikkat çekilir. Varlığın ne demek olduğu yoklukla gösterilmeye çalışılmaktadır. Yazar, bu şekilde arkadaşlık değerini önemini okuyucuya aktarmaktadır.

“Köpek balıkları, kılavuz balıkları işlerini bitirsinler diye sabırla beklediler. Sonra da aynı düzenle yeniden güneye doğru yöneldiler. Ben evet artık her şeyi anlamıştım: kılavuz balıkları ile köpek balıkları dosttular. Ve dostluk bambaşka bir şeydi, bir yücelik vardı dostlukta.” (YDBY/DTK: s.208)

“Dostluk” adlı hikâyede de “Sevginin Bedeli”nde olduğu gibi arkadaşlık, dostluk duygusunun yalnızca insanlar arasında yaşanan bir değer olmadığı, aynı zamanda diğer canlılar arasında da yaşandığı anlatılır. “Kılavuz balıkları ile köpek balıkları dosttular” cümlesi, bu yargıyı belirtmektedir. İnsanlar arasında yaşanan dostluğa benzer bir duygunun balıklar arasında da var olduğu anlatılır. Onların dostluğu, gruplar hâlinde yaşamalarından da anlaşılmaktadır.

“Kazım onu, ağlıyan Gandi’yi, nihayet kaldırabildi.

Dışarı çıktılar.

Yağmur çiseliyordu.

Yüksek kaldırımdan inerken Gandi, artık ayılır gibi olmuştu. Kazım:

-Yarın konuşuruz, yarın bol bol konuşuruz, her şeyi anladım, dedi.

-Haydi, oradan neyi anlayacakmışsın be.

-Yarın konuşuruz.

Gandi gülümseyerek:

-Evet yarın, yarın daha iyi olur, diyerek tekrarladı.

Kazım:

-Her şey düzelir, biz mademki arkadaşız, her şeyi düzeltebiliriz.” (EH/İİ: s.169)

“İhtiyar” adlı bu hikâyede arkadaşlık ilişkisinin insanların hayatında önemli bir yerinin olduğu anlatılır. “Bir elin nesi var, iki elin sesi var” atasözündeki ana fikirde olduğu gibi sorunların giderilmesi, arkadaşlığın yarattığı güçlerin birleştirilmesi sayesinde mümkün olabilmektedir. “... *biz mademki arkadaşız, her şeyi düzeltebiliriz*” diyen hikâyeye kişinin okuyucuya mesajı da birlikte kuvvet doğduğu fikridir. Arkadaşlık ilişkisi, bir kişinin üstesinden gelemediği problemleri çözüme kavuşturabilmektedir. Ayrıca sosyal barış ve uyumun yine arkadaşlık kurmayı başaramış bireylerin oluşturduğu bir düzenden çıktığı da unutulmamalıdır.

“Tren gene yürüdü. Kompartımanımıza başka yolcular geldi. Sonra onlar da indiler, daha başkaları bindi. Onlar oldukları yere kurulup kurulup uyuyorlar, sonra uyanıp konuşuyorlar, ahbaplıklar kurup dünyaya müşterek pencereler açmaya uğraşıyorlardı.

Biz adamla Haydarpaşa'ya kadar kilometre başına bir kelime ya konuştuk ya konuşmadık. Garda eyvallah deyip ayrıldık.” (İUA/ÜÖ: s.42)

İnsanlar arasında uzun süreli sosyal bir ilişkinin kurulabilmesi için önce dostluk ve arkadaşlık bağının oluşturulması gerektiği fikrine, “Ufacık Ölü” adlı hikâyede yer verilir. Farklı dünyaları, iklimleri, kimlikleri bulmanın, tanımının en önemli yolunun arkadaşlık kurmaktan, sohbet ederek kaynaşmaktan geçtiği gösterilir.

“Bir yudum hah işte böyle... bir yudum işte böyle Adana'yı getirmeli; Adana'yı yani bekarlık, delikanlılık yıllarını getirmeli, Mektebi Mülkiye mezunu Münir Cevdet'i getirmeli; haz ve sıhhat akşamlarını, şurup renkli akşamları ve ismi unutilan dostları geri getirmeli. Fakat ayna gaddar ayna her şeyi bozmak niyetinde.”(İUA/MK: s.54)

“Meçhul Kahraman” adlı hikâyede de dosta olan özlem dile getirilmektedir. Arkadaşlık değerinin kaybedilememesi, aradan geçen zamanın onu yok edememesi gerektiği arzulansa da yaşanan gerçekler farklıdır. Zamanın öldüremediği ve unutturamadığı bir şey yoktur. Burada ayna imgesi gerçeği ifade eder. Gerçekler de yaşanan arkadaşlık duygularını öldürmek niyetinde denilerek zamanın gücüne gönderme yapılmıştır.

“Daha yirmi yaşına basmadan ünü sınırları aştı. Önce il’e sonra İstanbul’a vardı. Kazancı da o ölçüde artıyordu. Eline geçen paranın yarısını köye gönderiyor, kalanını da üç üzerinden ikisini alıyordu ötesini kendini yeden bet sesli bir hıfz arkadaşına veriyordu. Kazancının iyice arttığı daha da artacağı belli olduğu günlerde bile yaşayışını değiştirmede, hep o arkadaşı ile kaldı ve her zaman ya bir imaret yahut bir medrese odasını arkadaşıyla paylaştı.

Pazarlığı çoğa kesip sana az veriyor .. kendisi beyler paşalar gibi yiyip içiyor, giyip kuşanıyor da seni yanında belsem gibi gezdiriyor, gibi laflarla arkadaşını kötöleyenler hatta düzden düze onun yerine geçmek isteyenler daha kasabada ortaya çıkmışlardı. Suphi bunların hepsine de; olsun Hafız Ali benim kötü gün yoldaşımdır, daha çoğunu da hak etmiştir, dedi ve hafızı bırakmadı.” (H/KR: s.178)

Arkadaşlık, paylaşmaktır, arkadaşlık hemhâl olmaktır; arkadaşlık sırdaş olmak, yoldaş olmaktır. “Kör” adlı öyküde geçen bu metinde arkadaşlık değerinin ifade ettiği bütün bu kıymetler mevcuttur. İçinde bencilliğin olmadığı, sevgi ve samimiyetin her şeyin önünde tutulduğu bir dostluktan söz edilir. Hikâye kişisi Suphi, ünü gittikçe artmasına rağmen kibir yoluna girmemiş, arkadaşını unutmamıştır. Kazandığı parayı onunla bölüşerek dostluğunu kaybetmediğini göstermektedir. Ayrıca dürüst ve samimi ölçülerde kurulmuş olan dostlukların başkalarının iftirasına rağmen kolay kolay yitirilmediği gösterilmiştir. Arkadaşlık değerini sonuna kadar benimsemiş olan Suphi, Hafız Ali’yle aralarına nifak sokmak isteyen başkalarına inanmayarak *“olsun Hafız Ali benim kötü gün yoldaşımdır, daha çoğunu da hak etmiştir”* cevabını vererek dostuna karşı olan bağlılığını göstermektedir.

3.1.15. Estetik Değer

“Estetik” kelimesi Yunanca “aisthesis” veya “aisthanesthai” kelimelerinden gelir. Duyum, duyular, algı, duygu ile algılamak gibi anlamlar taşır. Bu kelimelerden çıkarılabilecek sonuç, estetiğin, duygusallığın sağladığı bilgilerin bilimi olmasıdır (Ergün, 2008: 1). Estetik; sevgi, beğeni yoluyla bakma anlamına gelir. “Üretim, tüketim

veya bir ihtiyacın giderilmesinde kullanmanın ötesinde uyum, iç düzen, insan algılarına çekici görünme gibi özelliklere sahip olma durumudur” (Demir, 1997: 81).

Bir faydalının, bir iyinin, insan davranışlarında değer taşıyıcısının gerçekliği temel mesele iken, estetik değerlerde durum farklıdır. Estetik değer, görünüş değeridir ve öyle kalır (Hartmann, 1966: 347). Bundan dolayı Hartmann, estetik değerlerin *gerçekleştirilmesinden* (realisation) bahsetmez ve burada *gerçekleştirme* kelimesinin kullanılmayacağını özellikle belirtir; çünkü estetik değerler sadece görsellik ifade eder. Başka bir ifadeyle estetik değer, bir görünüş değeri olarak gerçek bir yapıda gerçek dışı bir içeriğin görünmesidir. Görünme ya da görünüş ise bir gerçekleştirme değildir. Zira sanatçı, sanat eserine bir gerçeklik vermemektedir; sanat eseri gerçek bir nesne değildir. Hartmann’a göre gerçek nesnelere, bizim algı ve beğenimizden bağımsız olan nesnelere. Oysa sanat eserleri bu anlamda gerçek bir varlık değildir; karışık bir varlık tarzına sahiptir. Onlarda gerçeklik, değerlerin görünüşe çıkacağı bir dayanak, temel olarak vardır. Fakat bunun yanında estetik değer, nesne olarak bir (estetik) nesne değeridir; yani o bizim beğenimiz için var olmakla birlikte asla bizim edimlerimizin değeri değildir; estetik değerler özsel olarak yalnızca ve yalnızca estetik nesnenin değeridir (Hartmann, 1966: 357). Hartman’a göre estetik değer, nesnenin ya da nesne durumlarının değeri değil, aksine estetik nesnedeki bir görünüş değeridir.

Estetik değer, Türkçe Öğretim Programı’nda kavratılması gereken önemli bir kavramdır. Dilin ve edebiyatın işleyişinde kullanılan bu kavram sıkça karşımıza çıkmaktadır. Türkçe Öğretim Programı’nda estetik değere doğrudan yer verilmiştir. *Genel Amaçlar* altında, Türk ve dünya sanatına ait sanat eserlerini tanıma şeklinde kullanılmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programı ile Türk millî eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin; “Türk ve dünya kültür sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları amaçlanmıştır” (MEB, 2006: 4). Türkçe öğretiminin dört temel becerisinden birisi olan konuşma becerisinin tanımı ve açıklamalarında da estetiğe dair kavramlara yer verilmiştir. Bunlardan “konuşma” becerisinden, “*Konuşma; bireyin sosyal hayatında iletişim kurmasını, bilgi ve birikimlerini paylaşmasını, duygu, düşünce, hayal ve gözlemlerini ifade etmesini sağlayan en etkili araçtır. Programda, konuşma becerisinin geliştirilmesiyle;*

öğrencilerin Türkçenin estetik zevkine vararak ve zengin söz varlığından faydalanarak kendilerini doğru ve rahat ifade edebilmeleri, sosyal hayatta karşılaşacakları sorunları konuşarak çözebilmeleri, yorumlayıp değerlendirebilmeleri amaçlanmaktadır” (MEB, 2006: 6) şeklinde söz edilmektedir.

Türkçe Öğretim Programı’nda doğrudan yer verilen bu değer, okuma ve dinleme metinlerinde bulunması gereken özellikler başlıkları altında dolaylı olarak incelenmiş, dil zevki ve bilincini geliştirmekle beraber estetik bir duyarlık kazanma anlamında yer verilmiştir. Metinler, öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirecek, hayal dünyalarını zenginleştirecek nitelikte olmalıdır. Metinler, öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır (MEB, 2006: 56).

“Dinlenecek/İzlenecek Materyallerin İçeriğinde Bulunması Gereken Özellikler” başlığına bağlı olarak da “*Öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirecek, hayal dünyalarını zenginleştirecek nitelikte olmalıdır; öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır*” (MEB, 2006: 57) şeklinde ifade edilir.

Estetik değeri, Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan “Temalar” bölümünde “Kavramlar ve Çağrışımlar” ile “Güzel Sanatlar” başlıkları altında doğrudan belirtilmiştir (MEB, 2006: 60).

Tablo 15. Estetik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda Yeri 1

Güzel Sanatlar	<i>Sinema</i>
	<i>Tiyatro</i>
	<i>Resim</i>
	<i>Müzik</i>
	<i>Fotoğraf</i>
	<i>Mimari</i>
	<i>Heykel</i>
	<i>Dans</i>

Tablo 16.Estetik Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yeri 2

Kavramlar ve Çağrışımlar	<i>Rüya, düş, hayal</i>
	<i>Oyun ve eğlence</i>
	<i>Harfler ve sayılar</i>
	<i>Estetik zevk</i>
	<i>Güzellik</i>
	<i>Zıtlıklar</i>
	<i>Önce, şimdi, sonra</i>

“Türkçe Dersi Öğretim Programı ile dinlediklerini, izlediklerini ve okuduklarını anlayan; duygu düşünce ve hayallerini anlatan; eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen; girişimci, çevresiyle uyumlu; olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık hâline getiren, estetik zevk kazanmış ve milli değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır.” (Şen, 2007: 42)

Türkçe eğitimine öyküleriyle önemli katkılarda bulunan Tarık Buğra, öykülerinde estetik değere de önem vermektedir. Daha çok toplumsal gerçeklikleri konu edinen yazar, eserlerinde okuyucunun dikkatini çekecek biçimde reel davranmış ve estetiğe ayrı bir yer vermiştir.

“Ben biliyorum sen artık odaların bu döşeniş tarzını beğenmiyorsun. Gözün başka dallarda. Senin düşündüğün kim bilir ne cici şeydir. Bizi misafir edeceğin odayı da düşünmüşsündür buna eminim.” (YDBY/OLMZ: 17)

“Oğlumuz” adlı öyküde geçen bu metinde estetik anlayışın kişiye göre değişen yönüne değinilmektedir. Görsel zevk, öznel bir bakış açıdır. Bireyin gelişim evresinde

yaş ve eğitim seviyesine göre farklılıklar gösterir. Bu metin de insanın yetişme evresinde zevklerinin de değişebileceğini göstermektedir.

“Başı omzumda biraz daha ağırlaştı. Yumuşacık saçları çeneme değiyordu. Hafifçe göğüs geçirdi. Saçlarını okşadım: “Bu sarı, ipek saçlar öbüründe yok.”

-Saçlarını kesmeyişin ne iyi, dedim.

Güldü devam ettim:

-Hele örgüleri alnının üzerinde toplayınca ne kadar güzelleşiyorsun.

Başını göğsüme yaslayıp iyice bastırarak birkaç defa sağa sola çevirdi.”(YDBY/BHN: 38)

Bu metinde yer verilen görsellik, insanın iç dünyasında haz uyandıracak güzel bir duygunun oluşmasını sağlamıştır. Göze ve kulağa hoş gelen her görüntü ve sesin estetik bir arka planı vardır. Estetik değeri *Oğlumuz* kitabının “Sihirli Ayna” adlı hikâyesinde de görsellik temelinde yer alır. Metinde estetik anlayışın insanın bakış açısı üzerindeki etkisi belirtilmektedir. Güzelliğin büyüüne kapılan anlatıcı, dünyayı bu portreden ibaret hâle getirmiştir. Estetik değer, yazar tarafından yüceltilmiş ve okuyucuya da kazandırılmak istenmiştir.

“Sokak fenerinin ışığı altında idi. Hafifçe bana doğru eğilmişti. Simsiyah bir fonda yalnız saçları, siyah bir alev gibi saçları, güzel alnı ile bana ferahlık veren yüzü, omuzları ve göğsü, yalnız bu kadarı görünüyor, masallardaki genç şehzadelerin sihirli aynada gördükleri dünya güzeli gibi bir hayal şeklinde, fakat net olarak görünüyordu. Sanki bütün dünyada bu portreden başka bir şey yoktu, hatta dünya bile yoktu” (O/SA, 31)

Estetik anlayışın kişiyi mutlu etmede büyük bir yeri olduğu düşüncesi, “Buhran” adlı öyküde de öne çıkar. Bütün duyu organları, insana çeşitli duygular tattırmak için vardır. Göz zevki uğruna milyon dolar kıymetinde tabloların, resimlerin yapıldığı; pek çok sergi faaliyetlerinin düzenlendiği bilinmektedir. İnsanları, yalnızca deniz manzarası olsun diye milyarlarca ek hesap ödeyerek konut satın almaya sevk eden sebep de estetik zevktir. Zira huzur ve mutluluğun göz zevkiyle de oluşabileceği anlatılmak istenmektedir. Metinde tasvir edilen insan portresinin ve güzellik tablosunun insanda nasıl bir heyecan uyandırabileceği gösterilmiştir. İnsanda güzellik adına coşku ve mutluluk uyandıran; göz zevkinin, inceliğin, zarafetin insanda yarattığı heyecan verici

duygular, buna benzer bir başka hikâyede, “Söz Alma... Fakat Kimden”de yer almaktadır:

“Şehre bakmıyordu; sokaklara, meydanlara, pazar yerlerine girmek zorunda bırakılmayacağını da biliyordu; çünkü yanında, on yedi yaşında kendini bu karanfil kokulu rüzgarın önüne kapıp koyuvermiş, güzel, zarif, şuh ve mutluluğa inandıran sarışın vardı, hayata sadece bir aşkla razıydı ve gerçekte, şehre sokaklara, pazar yerlerine meydan okumaya yetecek kuvveti erkeğe veren o idi.” (YDBY/SAFK: s.106)

Hikâyede geçen bu paragrafta estetik değerın insana kattığı güçten bahsedilmektedir. Güzelliğın ve zarıflığın erkekteki etkisi, kendini güçlü hissetme temelinde varlık gösteriri. Portresi hakkında bilgi verilen hikâyeye kişisinin estetik değeri, *on yedi yaş*”, *“güzel, zarif, şuh*”, *“... kuvveti erkeğe veren*”, *“mutluluğa inandıran sarışın*” olması gibi özelliklerdir. Hayatında estetik değeri taşıyan bir şeye sahip olmamak, bireyin iç huzurunu ve gücünü kaybetmesine neden olabilecektir.

“Ayakkabı bu; bazısı da işte böyle gert gert, cart cart gıcırda; sağlamlığında derler; halbuki iki paralık bir hile! Ayakkabının gıcırdayacağı giymeden ne bilinir? Bırak gıcırdaşın. Bu ne edep işi ne de başkalarına tecavüz. Veya fiyaka satıştır; sadece fiyaka işidir. Dedik a bırak gıcırdaşın, ne üzülür büzülür, suç işlemiş gibi ürkek ürkek yürürsün?” (YDBY/AGHŞD: s.113)

“Ayakkabı Gıcirtısı, Hoperlör ve Şöhrete Dair” adlı bu hikâyede zevklerin kişilere göre nasıl bir farklılık yarattığı belirtilmektedir. Biri giysilerinden dolayı eziklik psikolojisini yaşarken, bir diğeri bunu çok da önemli görmemektedir. Estetik anlayışın insanların kişilik yapılarına ve ruhsal dünyalarına göre değiştiğini ifade eden bu metinde, aslında görsellikte de bir edep ve samimiyetin arandığı; kibir ve böbürlenme yansıtan davranışların sevimsiz ve itici olduğu, yanı gözü rahatsız ettiği fikri verilmek istenmiştir.

“Menekşe mormuş, çiğdem sarı.. gökyüzü masmaviymiş, güneşin ışıkları şimdi çiğdeminkinden de bir başka sarışınmış ve yapraklar otlar yeşilmiş, yeşil de binbir çeşitmiş..

güneşin bu ışıkları bu renklerin görüntülerini ırmağa bir düşürdü mü su bir hoş olur, suyun dibindeki çakıl taşlarının alası, belesi bir başka hoşluk almış..” (H/KR: s.176)

Bu hikâyeye göre estetik biraz da güzel hayal ve tasavvur işidir. Zira nasıl düşünürseniz öyle görürsünüz. “Kör” adlı hikâyede doğanın güzelliklerinden bahsedilmekte, adeta kelimelerle resim yapılmıştır. Gözlerinden âmâ birinin doğayı, doğadaki unsurları, renkleri tanımadığı hâlde bütün bunların insan zihninde nasıl tasavvur edilebildiğini belirtir. Kör insanın bile söz konusu güzelliklere tanık olmadığı hâlde bundan nasıl bir coşku ve heyecan duyabildiği, estetik mükemmelliği sadece duyarak öğrendiği hâlde bir estetik değer olarak ondan bir mutluluk çıkarabildiği anlatılır. Hikâyede yazarın okuyucuya aktarmak istediği asıl konu, güzelliklerin sadece bakarak değil onu hissederek de yaşanabileceğidir.

3.1.16. Kanaatkârlık Değeri

Kanaat etmek; elindekinin kıymetini bilip ona razı olmak, başkasının malına göz dikmemek, daha fazlasını elde etmek için hileli yollara başvurmamaktır. *Ahlaki Terimler Sözlüğü*'nde kanaatkârlık şöyle tanımlanır: “Elinde bulunan ile yetinme, verilen nimetlerden razı olma, az ya da çok rızkı mübarek sayma, israftan ve ihtirastan kaçınma” (Seyyar, 2003: 253). Ayrıca kanaatkâr insanların, zenginleşmeyi istemekle birlikte artan ya da azalan serveti hiçbir zaman manevi değerlerin üstünde tutmayacaklarını ifade etmiştir.

Konuya farklı bir açıdan bakılacak olursa, kişinin sahip olduğu maddi servetin miktarı ne olursa olsun onlarla yetinmesi, biriktirmeyi düşünmemek ya da ihtiyaç dışı serveti sosyal faydaya sunmak bir değerdir. Ancak bu anlayış, beraberinde tembelliği huy edinip rızkının miktarıyla yetinmeyi getirmemelidir. Birey, fazla mal, şan, şöhret, mevki, makam hırsına kapılmadan; onları araç yerine amaç konumuna geçirmeden belli bir sosyal konum ve itibar için geleceğini kazanmak adına hedefler edinmeli ve bu anlayışla çalışıp kazanmalıdır. Bu durumda kanaatkâr olması anlamlıdır. İnsan, bütün bu uğraşlarına rağmen hedefine ulaşamamışsa, o zaman hırs ve hırçınlıktan uzak durmak suretiyle elindekiyle yetinmesini bilmelidir. Zira azla yetinmeyen, çoğu

bulamaz. Malın çoğundansa, az da olsa alın teriyle kazanılanı yani helâlini istemek; biriktirip çürümeye terk etmektense paylaşıp dağıtmayı düşünmek gerekir. Kanaatkâr ol(a)mayanın hırs ve ihtirası artar; istenileni elde etmek için hileli yollara başvurması, çalıp çırpması da kaçınılmaz olur. Daha fazla kazanmak için her yolun meşru görüldüğü sistemlerde hak, hukuk diye bir nizamdan söz edilemez. Açgözlü bir toplum yapısı oluşacak, insan emeği sömürülmekten kurtulamaz. Yalnızca maddiyatçı bir nesillerin de kendiliğinden oluşması riski artar. Bunun için açgözlülük karşısında kanaatkâr olunmalıdır. Çünkü açgözlü insan, sahip olduğu hiçbir miktarla tatmin olmaz, hep daha fazlasını ister. Buna karşın kanaatkâr insan, elindekiyle yetinir, gerekirse aza kanaat eder. Bu anlamda genç yaşlarda başlamak üzere insanlara bu ahlaki değer öğretilmesi, aktarılması, toplumsal huzurun sağlanması için gereklidir. Türkçe Öğretim Programı'nda dolaylı olarak yer verilen bu değer, "Kişisel Gelişim" başlığı altında verilmiştir.

Tablo 17. Kanaatkârlık Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yeri

Kişisel Gelişim	<i>Kendini tanıma</i>
	<i>Kendine saygı</i>
	<i>Kişilik tipleri</i>
	<i>Empati</i>
	<i>Sorumluluk</i>
	<i>Olumlu düşünme</i>
	<i>Meslek seçimi</i>
	<i>Karar verme</i>
	<i>Başarı</i>
	<i>Girişimcilik</i>
	<i>Öz eleştiri</i>
	<i>Sosyal gelişim</i>

Tarık Buğra, eserlerinde kanaatkârlık değerini daha çok toplumsal iktisadî anlayış temelinde işlemiştir; gelişmiş, kalkınmış bir toplumun kendi eğitim sistemini ancak çalışma ve araştırıp üretme temelinde kurmasıyla mümkün olabileceğini belirtmiştir. Bu değer, Buğra'nın pek çok hikâyesinde tematik bir unsur olarak yer alır.

Hikâyelerdeki “kanaatkârlık” teminin Türkçe eğitimi programındaki değerler eğitimi ile olan ilişkisi sağlanmıştır.

“Ana ile oğul şunları konuştular:

-Rad bin Vakkas’ın anasından neyin eksik ana? Onun oğlu varsa senin oğlun yok mu ana? Onun oğlu sağ da senin oğlun sakat mı? Rad bin Vakkas anasına bakar da Hasan bakmaz mı?

-Rad bin Vakkas varsa Hasan da vardır ve Allah’ın adıyla söylerim ki ondan daha yiğittir; sütünü ondan çok hak etmiştir.” (YDBY/HG: s.189)

“Helvacı Güzeli” adlı öyküde geçen bu diyalogda “Hasan” adlı karakterin annesine kanaat yönündeki telkinleri dikkat çekmektedir. Hasan, elindekilerin değerini bilmediğini düşündüğü annesini uyarıp Rad bin Vakkas adlı karakterle karşılaştırmalar yapmakla aslında kanaatkârlık değerine sahip olduğunu göstermiştir. “*Rad bin Vakkas’ın anasından neyin eksik ana? Onun oğlu varsa senin oğlun yok mu ana? Onun oğlu sağ da senin oğlun sakat mı? Rad bin Vakkas anasına bakar da Hasan bakmaz mı?*” cümlesinden de anlaşılacağı gibi Hasan annesinin de kanaatkâr olmasını istemektedir. Bu şekilde annesinin de sağlıklı düşünmesini elde etmeye çalışmaktadır.

“Canım benim kendini yoktan yere üzüyorsun. Olsa olsa ne olur? Müşterilerim on defa daha azalır değil mi? Azalsın varsın. Allah’a bin şükür aç kalacak değiliz, yetecek kadar gelirimiz var.” (YDBY/HG: s.192)

“Helvacı Güzeli”ndeki bu hikâye de yine kanaatkâr olmanın insanı gelecekle ilgili geçim kaygılarından uzaklaştırdığı, karamsarlığı engellediği belirtilmektedir. Gelecekte ailenin geliri azalsa bile elindekilerin kendilerine yeteceğini belirten hikâye kişisi, mevcut duruma şükretmek gerektiğini belirtmekte; bu konuda kötümser düşünmemek gerektiğinin de altını çizmektedir. Hayatın bazen inişli çıkışlı safhalardan oluştuğu, her şeye rağmen olumsuzluklarla karşılaşıldığında insanın elindekilerle yetinmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu da yazarın, kendi okuyucusuna kanaatkâr davranma erdemini hikâye metinleri yoluyla aktararak bir eğitimde bulunduğunu göstermektedir.

“Yukarı kattaki üç odadan birinde adı Evdoksi mi nedir, elli elli beşlik bir adam vardır. Evde de ancak gündüzleri bulunur. Efendice giyinir; fakat buyurulan hiçbir işi yapmamazlık etmez; bakkala gider tütüncüye gider ve dönüşünde insanı garip bir tarzda sinirlendiren küfre heves uyandıran bir gülümseyişle bahşış bekler. Bazı geceler odasına erken döner; neş’elidir, hayatından memnundur. Bazı geceler ise saat birden ikiden sonra gelir merdivenleri homurdanarak çıkar.” (EH/FL: s.67)

“Fal” adlı hikâyeden alıntılanan bu paragrafta, kanaatkâr bir insanın hayatın her evresinde mutlu olabileceğinden bahsedilmektedir. İnsanlara hizmet ederek hayatını devam ettirmeye çalışan birinin ruh dünyasını anlatan paragrafta, insana huzur katacak kanaatin önemi belirtilir. Gereksiz ihtiraşlara kapılmayan ama çalışkan birinden *“Neş’elidir, hayatından memnundur”* sözleriyle bahsedilmiş olması, onun en kötü koşulların bile mutluluğa dönüştürebildiğini anlatılmaktadır.

“İşimden pek memnunum. Muallim muavinliği deyip geçtiğim, hele omuz silktiğim yok: Yiyip içiyorum, yatıyorum, çamaşırlarım yıkıyor, iki kat elbisem olsa ceketim, pantolonum daima ütülü olacak. Daha ne isterim. Kaldı ki, bütün bunlardan sonra, ayda on iki buçuk lira, şu kadar kuruş da ücret alıyorum. Gerçi insan yirmi üç yaşında daha başka şeyler de isteyebilir ve arada sıra kör talihe veya sosyal düzene küfür sallıyabilir ama ben kendi hesabıma şikâyeti arkadaşımız şair Recep kadar ileri -her zaman- götürmemişimdir. Nankörlük onunkidir.” (İUA/MK: s.54)

“Meçhul Kahraman” adlı öyküde açgözlü olmayan, elindekiyle yetinmeyi bilen birinin duyduğu yaşam zevki anlatılmaktadır. Genç yaşında, daha fazla imkân sahibi olmayı istemek yerine, sahip olduklarının ona yettiğini düşünmesi onu karamsarlıktan uzaklaştırmış, hayata daha çok bağlamıştır. Başkasına muhtaç olmayacak kadar işi, aş ve geliri olduktan sonra insanın hala kendi durumundan şikâyetçi olmasının “nankörlük” olduğunu söyleyen anlatıcının gerçekte kanaatkâr bir kimliğe sahip olduğu, ancak kendisi gibi davranmayan Recep’in takındığı tavrın nankörlüğe örnek teşkil ettiği anlatılır.

“Biz meşhur piyesçi Cavid Şehmi Bey değiliz, karaborsacılık, sosyal yaralar, sefalet, yokluk bir yanda... ilaç parasının bulunmadığı yerlere karşılık metres sigarasının binlikle

yakıldığı yerler... filan falan demiye kalem kuvvetimiz yetmez. Biz sadece şu polisiye araştırmamızı olduğu gibi yazacağız.” (H/AGHŞD: s.118)

Sosyal hayatta herkesin aynı ekonomik şartlara, eşit imkânlarla sahip olmasının mümkün olmadığı, insanların kendisini başkasıyla karşılaştırmak yerine bütün emek ve gayretine rağmen yetersiz kalmışsa bun da şükretmesi ve elindekilerle yetinmesi gerektiği mesajı “Ayakkabı Gıcirtısı, Hoparlör ve Şöhrete Dair” adlı hikâyede de verilmektedir. Gözü yüksekte olan bireyler her zaman gücüne güç katmaya çalışırlar. Ekonomik anlamda zıt iki kutup ve anlayışın yer aldığı bu metinde, israfa bulaşmış ve harvurup harman savurarak kendini tatmin etmeye çalışan kimselerden de söz edilmektedir. Ancak “*filan falan demiye kalem kuvvetimiz yetmez. Biz sadece şu polisiye araştırmamızı olduğu gibi yazacağız*” cümlesiyle anlatıcı, elindeki imkân ölçüsünde kalemini kullanarak kanaatkâr olduğunu ve bu kadarıyla yetineceğini belirtmektedir.

“Volkswagen mi, Fiat mı yoksa bir Opel veya Pegeaut mu? Mercedes'lere bayılıyordu; ama o kadarını aykırı bulur hatta ayıp sayardı hülyanın: Haddini bilmeliydi insan öyle günlerinde başlardı markaların iyi veya kötü yönlerini düşünmeye.” (H/SNY: s.190)

“Saniye” adlı öyküde geçen bu metin, insanın her zaman haddini ve hesabını bilmesi, “ayağını yorganına göre uzatma”sı gerektiğine; hayatı abartılarla yaşamının yanlışlığına değinir. Metin, bu bağlamda bir kanaatkârlığı düşünmeyenlerin aslında haddini aştığı için utanması gerektiğine de vurgu yapmaktadır. “*Mercedes'lere bayılıyordu; ama o kadarını aykırı bulur hatta ayıp sayardı*” cümlesiyle insanın bir şeyi almayı arzulamasının normal, ancak şartlar el vermediği için mümkün değilse bunda ısrar etmenin de anormal bir eylem olduğu vurgulanmaktadır.

3.1.17. Alçak Gönüllü Olma

Alçak gönüllülük, anlamca tevazu kelimesiyle karşılanabilir. Bu özelliğe sahip kimseye de mütevazı denir. Alçak gönüllü olmak, insanın sosyal hayatta başkalarıyla doğal bir biçimde insani ilişkiler sürdürmesi, sahip olduğu mevki veya imkânlar dolayısıyla kendini diğer insanlardan üstün görmemesi olarak da açıklanabilir. Zira bir insan çok üstün yeteneklere sahip olabilir veya dış görünüşü bakımından çok

güzel/yakışıklı olabilir. Ancak hiçbir ayrıcalık, insana kibirlenme hakkını vermez. Çünkü alçak gönüllülük tam anlamıyla kibir ve gururun karşıtıdır; yetersizlik, korkaklık veya güvensizlik değildir. Keza alçak gönüllülük, aynı zamanda benlik tutkusundan kurtulmayı bilmek; gösterişe değil, öze önem vermektir. İnsanın gerçekten alçak gönüllü olabilmesi için önce kendine karşı dürüst olması sonra da karşısındakilere karşı saygılı olması gerekir. Alçak gönüllülük, kişinin derin bir bakış açısı içerisinde kendini üstün görmemesi, ölçülü ve ılımlı bir bakış açısına sahip olmasıdır. Güç, zenginlik, makam, yetenek, şöhret, bedensel güç, güzellik ve başarı gibi gelip geçici şeylere gereğinden fazla önem vermemek, bunları kendinin ve başkalarının gelişmesi için hizmet ve yardım vasıtası olarak görmektir (Hökelekli, 2007: 118). Alçak gönüllülük, kendini küçümseme değildir, ya da ne olduğunu bilmemek değil; ne olmadığını bilmek ya da kabul etmektir. Bu bağlamda mütevazı olmak, hakikati kendinden çok sevmektir.

Alçak gönüllü olmak, kişinin başkalarına saygı duyduğunun da göstergesidir. Alçak gönüllü insan, gönlünü tüm insanlara pay edebilen, ilişkilerinde ün, unvan ve servetin söz konusu olmadığı bir dünyası olan, kendisi bunları taşıyorsa onlarla kimseyi etkilemeyen gönül insanıdır (Demirel, 2006: 19). Alçak gönüllülük büyülenme, şişirme, kendini beğenme, yeterli görünme, kendine aşırı güvenme, yani kibir ve gururun tersidir. Kibir, büyüklük taslama, kendini herkesten üstün tutma, başkalarına yüksekten bakma eğilimidir; yani gururla yakın anlamda kendini değerli ve üstün görme duygusunu karşılar. Gurur bencillik duygusunun bir görünüşüdür; insanın kendi kişiliğine ve benliğine fazlaca güvenmesi ve ona değer vermesidir. Kibirde hem gurur vardır hem de başkalarını küçük görmek, yüksekten bakmak alışkanlığı vardır. Kibirli kimsenin kendilik algısı ve imgesi aşırı bir duruma işaret eder; o kendisini olduğundan daha büyük, daha kuvvetli sanır. Herkesin kendisine saygı gösterip övmesini, her yerde ve her yerde en ileride görünmeyi ister. Başkalarını küçük ve önemsiz görür. Yürümesinde, oturup kalkmasında yapay bir üstünlük gösterişi vardır. Başkalarına çevirdiği bakışlarında küçümseme okunur, konuşurken emir verir gibi sert ve dik konuşur. En başköşede oturmayı, herkesin ayağa kalkıp kendisini saygı ile selamlamasını ve alkışlamasını ister. Mağrur insanda kendini beğenmişlik söz konusudur. Alçak gönüllü kimseler, silik ve edilgen bir karakter gibi görünseler de aslında aktif ve bilinçlidirler. Kendini herkesten küçük ve aşağı görmeye çalışırlar ama

bu davranışları yalnızca üstün bir ahlaki ve nezaketi ifade eder. Bu da sosyal hayatta insani ve ahlaki bir değer olarak olumlanır.

Türkçe Öğretim Programı'nda dolaylı olarak yer verilen bu değer, "Kişisel Gelişim" başlığı altında verilmiştir.

Tablo 18. Alçak gönüllü Olma Değerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yeri

Kişisel Gelişim	<i>Kendini tanıma</i>
	<i>Kendine saygı</i>
	<i>Kişilik tipleri</i>
	<i>Empati</i>
	<i>Sorumluluk</i>
	<i>Olumlu düşünme</i>
	<i>Sosyal gelişim</i>
	<i>Karar verme</i>
	<i>Başarı</i>
	<i>Girişimcilik</i>
	<i>Öz eleştiri</i>
	<i>Meslek seçimi</i>

Eserlerinden anlaşılabilirdiği gibi kendisi de mütevazı bir kişilik yapısına sahip olan yazar Tarık Buğra, hikâyelerinde alçak gönüllü olma değerini titizlikle işlemiştir. Arkadaşlığın önemini belirtirken okuyucularına kibrin kötülüğünü, insana değer vermenin güzelliğini ayrıca kişisel gelişimde kendine saygının büyüklüğünü anlatmaya çalışmaktadır.

“O, yaratacağı bu insanla, insanlara üç yaşındayken veya zilzurna sarhoşken gördükleri görüp unuttukları rüyaların tabirlerini vermek istiyor. Bu insan, insanlara kavgadan tiksilmeyi, zaferde küçülmemeyi öğretmeli; bu insan aklın, arkadaşlığın sevgi ve hoşgörülüğün

ağlatacak kadar güzel, ilahlaştıracak kadar üstün, yüceltici olduğunu anlatmalı.” (YDBY/KA: s.147)

“Kardan Adam” adlı öyküde geçen bu paragrafta yaratılmaya çalışılan bir insan tipinden bahsedilmektedir. Bu insan tipinin özellikleri arasında mütevazı olmak, sakin ve edepli olmak vardır; başarı ve zaferle başı dönmemek, şırmarmamak vardır. “*zaferde küçülmemeyi öğretmeli*” sözleriyle anlatılmak istenen alçak gönüllülüktür. Metne göre mütevazı kimse, sevgi ve hoşgörüyü ilke edinmiş insandır. Yazar, bu çerçevede alçak gönüllü olmanın önemini vurgulayıcı bir anlatımla sergilenmiştir.

“Dün bunca yıl sonra oraya gittiğim zaman üstümdeki elbiseleri satsalar medreseye bir ay içinde giren paranın tümünden fazla ederdi. Ayrıca para çantamda yüzlerce lira vardı. Yüzlerce lira para çantamda binlercesi bankadaki hesabımda, bir o kadarı da malımda mülkümde. Fakat bunların hepsi sizin olsun da siz bana Rahmi’yi unutturun, şu mağarada geçen yıllarımı unutturun, bana insanlığımı verin. Bunu yapabiliyor musunuz?” (H/SNY: 190)

“Saniye” adlı öyküde geçen bu metinde, onca serveti olmasına rağmen bunları hiçe sayan alçak gönüllü bir insanın erdemli duruşu anlatılmaktadır. Kibrin yanlış olduğu, servetin yalnızca mal mülkten ibaret olmadığı belirtilir. Arkadaşlığın önemine de vurgu yapılan bu metinde maddi varlığını hiçe sayan, kibirden uzak, hayatı ve gerçekleri anlamış bir karakterin portresi çizilmiştir. Kendini büyük görmenin aksine etrafındakilere değer vererek mütevazı davranan hikâye kişinin olumlu davranışları, okuyucu üzerinde de izlenebilir örnek bir duruş etkisine sahiptir. Metinde geçen “*Fakat bunların hepsi sizin olsun da siz bana Rahmi’yi unutturun, şu mağarada geçen yıllarımı unutturun, bana insanlığımı verin.*” Sözleri, bunu göstermektedir.

Mütevazı kişiliğin bir göstergesi olarak “Saniye” adlı hikâyedeki karakter de dikkat çekicidir. Metinde kendine duyduğu saygı kadar başkasına da saygı duyduğu anlaşılabilir hikâye kişinin okuyucu üzerinde uyandırdığı saygı hissedilmektedir. Aynı şekilde “Kör” adlı hikâyede ciddi bir varlık gösteren Suphi de alçak gönüllülük adına ders verici tutum ve davranışları dikkat çeker. Bu karakterler, Tarık Buğra’nın halkın içinden çekip çıkardığı ve hikâye içinde okuyucusunun karşısına örnek kişilik olarak

sergilediği kahramanlardır. Yazar, alçak gönüllülük değerini, örnek insanın davranışlarında göstererek daha kolay anlaşılmasını sağlamıştır.

“Daha yirmi yaşına basmadan ünü sınırları aştı. Önce il’e sonra İstanbul’a vardı. Kazancı da o ölçüde artıyordu. Eline geçen paranın yarısını köye gönderiyor, kalanını da üç üzerinden ikisini alıyordu ötesini kendini yeden bet sesli bir hıfz arkadaşına veriyordu. Kazancının iyice arttığı daha da artacağı belli olduğu günlerde bile yaşayışını değiştirmede, hep o arkadaşı ile kaldı ve her zaman ya bir imaret yahut bir medrese odasını arkadaşıyla paylaştı.” (H/KR: s.178)

“Kör” adlı öyküde geçen bu paragrafta kazancı arttığı hâlde var olan yaşam şeklini değiştirmeyen, etrafındakileri unutmayan, kendine olan saygısını ve saygınlığını yitirmeyen örnek bir kişilik vardır. Suphi, bu öyküde yeteneklerinden dolayı gittikçe yükselen biridir. Sesinin güzelliği onu çok yüksek seviyelere taşımıştır. Fakat geldiği noktada bile hayatın ve ahlaki değerlerin farkında olduğu için alçak gönüllülüğünden ödün vermemiştir. *“Kazancının iyice arttığı daha da artacağı belli olduğu günlerde bile yaşayışını değiştirmede, hep o arkadaşı ile kaldı ve her zaman ya bir imaret yahut bir medrese odasını arkadaşıyla paylaştı.”* cümlesinden de bu anlaşılmaktadır.

-Bana, adıyla şanıyla, roman şiir, hikâye ve eleştirme üstadı Falan derler. Bu konuda konuşmak için sen kim oluyorsun?

Artık tepem atmıştı. Bastım kalayı:

-İş öğrenmeye kalmışsa ben de söyleyeyim: Bana da roman, şiir ve eleştirme üstadı bay falan diyecek bir tek adam çıkmamıştır, elhamdülillah. Çıkacak edepsizin de alnını karışlarım alimallah.” (YDBY/ÜK: s.97)

“Üstadla Konuştum” adlı hikâyede mütevazı davranışlar bağlamında birbirine zıt iki karakter karşılaştırılmıştır. Hikâyede kendini öven, kibirli bir üstad karakteri ile ondan zıt yönde özellikler taşıyan alçak gönüllü bir kişi diyalogda buluşturulur. Üstad kendini etrafındaki herkesten üstün görmekte, bu şekilde saygı bulmayı beklemektedir. Aynı zamanda buna karşın kibirden uzak, övünmeyi sevmeyen, saygıyı hak edene verme düşüncesine sahip olan bir karakter okuyucunun karşısına çıkarılır. Her iki karakterin münakaşa anlarını anlatan yazar, alçak gönüllü olma değerini kişilerin

sözlerine yükler. Üstad'ın karşısındaki şahıs, alçak gönüllü olmamanın edepsizlik olduğunu; bu yüzden kibirli olmanın ve kendini övmenin insana yakışmadığını ima eden bir düşünceyi dile getirmektedir. Bu metinde olduğu gibi mukayeseli anlatımlar, gerçeği sezdirmede ve istenileni kavratmada daha etkilidir. Yazar, bu zıtlıkları vererek tercihi okuyucuya bırakmak istemiştir.

“Günler ne zaman uzalır veya kısalır, ne zaman geceyle eşitleşir, kasım kaç gündür bilmiyorum. Dokuzun veya otuzu gözlemenin anlamı nedir bilmiyorum. Ben – değil bunları tuzlu bademin veya sakız leblebisinin macerasını bile bilmezdim. Bunları da pastalar çikolatalar gibi insanların yaptığı şeyler sanırdım. Oysa pastaların bile çikolataların bile bir hayat macerası varmış. Ben bütün bunları bir sarışın kızdan öğrendim... geçen yaz...

O bana bir gezintimizde;

-“ Badem en erken çiçek açan ağaçtır, çiçekleri pespembe olur” demişti.

Sarışın bana çok şey öğretti beni hayatla buluşturdu. O gelinceye kadar ben hiçbir şey bilmiyordum. Ondan önce meğer ben topu topu üç beş yüz kelimeyle yaşarmışım. O bana renk renk kelimeler öğretti, hayatı kaderi ve Allah'ı öğretti, alın yazısını öğretti diyorum size!” (YDBY/HB: s.83).

“Hiçbir Şey Bilmiyordum” adlı öyküde geçen bu metinde de kişinin alçak gönüllü olma erdemi anlatılmaktadır. Genelde insanlar kendilerini küçüklerle kıyaslamaz, zira her zaman onlardan daha çok bilgiye sahip oldukları düşüncesinde olurlar. Fakat bu metindeki karakter, öğrendiklerini yaşça kendisinden küçük sarışın kızdan öğrendiğini belirtirken aslında hiç de gururlu, kibirli biri olmadığını ortaya koymuştur. Zira bilgide yaşın veya cinsiyetin belirleyici bir yeri yoktur. Yazar, bu metinde bireyin öğrenmeye çalışırken bu tür ölçülere takılmasının, gurur meselesi yapıp kendinden küçük kimselerden bir şeyler öğrenmekten imtina etmesinin alçak gönüllülükle bağdaşmayacağı mesajı verilmektedir. Metinde aklın yaşta değil başta olduğunu belirten atasözünün verdiği mesajla doğrudan örtüşen bir fikir sezdirilmek istenmiştir.

3.1.18. Cesur Olma Değeri

“Cesaret” kavramı, *İnsani Terimler Sözlüğü*'nde “Atılganlık, korkusuzluk, kendinde güç görme” (Demirel, 2006: 55) olarak tanımlanmıştır. *Türkçe Sözlük*'te

(TDK, 1998) ise cesaret, “güç veya tehlikeli bir işe girerken kişinin kendinde bulduğu güven; yüreklilik, yiğitlik” olarak ifade edilmektedir. Cesur insanlar, karşılaştıkları güçlükler karşısında sabırlı olur, gerektiğinde ölümü göze alır; felaketlerle karşılaştığında sarsılmazlar, haksızlıklara karşı gerektiği zaman tepki göstermekten, zalimlere karşı da doğruyu söylemekten kaçınmazlar (Miskeveyh, 1983: 100).

Cesaret kavramı, ürkeklik veya korkaklığın karşıtı olarak olumlu bir ruh hâlini ifade eder. Aynı zamanda yiğitlik, kararlılık, ataklık ve dayanıklılık özelliklerini de içerir. Bireyin sosyal hayatta karşılaştığı belirsizliklere, korku ve tehditlere, acılara ve risklere karşı koyma; bu tür durumlarla baş etme yolunda gösterdiği girişim ve yeteneklerdir. Zorluklara karşı direnme, sıkıntılı durumlar ve tehlikeli olaylarla yüzleşmeyi ifade eden fiziksel cesaretin yanında utanç verici ve yüz kızartıcı eylemlere karşı etik davranmayı ifade eden ahlaki cesaret örneği de vardır.

Cesaret, sosyal hayatta ayakta kalabilmenin, başarılı olmanın, başlanan işten sonuç almanın gerektirdiği en önemli kaynaktır. Cesaret, bütün korkulara rağmen bilinmeyene adım atmaktır. Bu durum, korkusuzluğu ifade etmekten çok girişimcilik ruhunu açıklamaktadır. Cesaretin en uç deneyiminde de korkusuzluk aranır. Cesareti kendinde bulduran kişiye cesur denir. Cesaret akıllıca ve erdemlice kullanıldığında övgüye değer bulunur; ancak cahilce kullanıldığı zaman da aptallıkla ifade edilir. “Korkaklık her yerde küçümsenirken, yiğitlik herkes tarafından övgüyle karşılanır” (Comte, 2004: 53) Cesur olmak, insanda hayranlık uyandıran bir özelliktir.

Cesaret kavramına Türkçe Öğretim Programı’nda da değinilmektedir. Özellikle, Türkçe Dersi Öğretim Programı (6, 7, 8. Sınıflar) Giriş (MEB, 2006: 2), Kazanımlar Etkinlik Örnekleri/Açıklamalar (MEB, 2006: 23), Yaratıcı Dinleme/İzleme (MEB, 2006: 63) gibi başlıklar altında cesaret kavramı işlenmiş ve öğrencilere kavratılmak istenmiştir. ilköğretim döneminde çocukların hayata karşı cesaretlendirilmeleri gerektiği için çocuklara cesur olma değeri okuma anlama metinlerinde sezdirilir.

Tarik Buğra'nın hikâye metinlerinde de bu değerin çeşitli olay ve olgulara bağlı olarak aktarıldığı görülür. Yazar, eserlerinde cesaretin farklı yönlerini ele almakta ve okuyucuya hikâye kişileri vasıtasıyla tanıtmaya çalışmaktadır.

“O, benzeri artık seyrek olmayan kadınlardandı, tanınmak, bilinmek, çok para kazanmak istiyordu, iş adamını gölgede bırakan iş kadını olmak istiyordu, kısacası erkek cinsine savaş açan kadınlardandı.” (H/KR: s.180)

Tarik Buğra'nın kimi hikâyelerinde birden fazla değere karşılık gelecek diyalog veya anlatımlara rastlanır. “Kör” adlı öyküden alıntılanan yukarıdaki paragraf da bunlardan biridir. Metinde hem çalışkanlık hem de cesaret değeri bulunmaktadır. Çalışkan insan, aynı zamanda girişimcidir; cesaret de girişimci olmanın birinci şartıdır. Yazar, cesaretle ve çalışkanlıkta kadının erkeğe göre geri planda düşünülmesine eleştirel yaklaşır. Kadın isterse erkek kadar cesur, dolayısıyla çalışkan olabilir. Nitekim çeşitli meslek gruplarında bunun açık örneklerine de rastlanmaktadır. Yazarın vermeye çalıştığı mesaj da budur.

“Ben üç çocuğa babalık etmiş iki kız evlendirmiş bir oğlan okutmuşum; toprağa iki çocuk vermiş, karımı yirmi yıllık sevgilimi kaybetmişim, tifoya tutulmuş sıtma geçirmişim... askerlik yapmışım... sıhhat günlerine hele hele saadet günlerine dayanabilmişim. Bütün bunlardan sonra sen mi beni yere sereceksin. Beni yere sermek için güvendiğin, bel bağladığın müttefik, bu ipek gömlekle alaca kravatlar mı?

Sakin, rahat ve emin Münir Cevdet rakısından bir yudum alıyor, meze filan yok.. ve arkaya yaslanıyor:

- *Bütün bunlardan sonra beni korkutacak olan bu kansız beniz, bu kırçıl sakal, bu kırışıklar mı? Beni yere sermek için bu kadarcık şey mi yetecek Allah aşkına?”* (İUA/MK s.57)

“Meçhul Kahraman” adlı öyküde geçen bu metin, görmüş geçirmiş, acılarla büyümüş, her alanda tecrübeler edinmiş birinin hayat karşısındaki duruşunu betimlemektedir. Münir Bey'in kimliğini oluşturan temel karakteristik özelliklerinin başında özgüven duygusu, kendinden emin hâli ve dillendirdiği üstün cesareti yer alır. Hayata dört elle sarılışı, zorluklara karşı göğüs genişliği, Münir Bey'in engel tanımaz, gözünü daldan budaktan sakınmayan cesur ve direngen biri olduğunu göstermektedir.

“Güzel kadın kocasının varacağı noktayı çoktan kestirmişti. Bir akşam ona değildenmiş gibi, öğütler verdiyse de şu cevabı aldı:

-Canım benim kendini yoktan yere üzüyorsun. Olsa olsa ne olur? Müşterilerim on defa daha azalır değil mi? Azalsın varsın. Allah’a bin şükür aç kalacak değiliz, yetecek kadar gelirimiz var. Hele ben asıl helvamı yapayım.” (YDBY/HG: s.192)

“Helvacı Güzeli” adlı öyküde geçen bu metinde geçim kaygısı taşıyan bir kadının kocası tarafından cesaretlendirilişi anlatılmaktadır. Müşterilerinin azalma ihtimaline, dolayısıyla gelirinin düşme riskine karşı kaygılanmaya başlayan kadın, eşi tarafından, *“Azalsın varsın. Allah’a bin şükür aç kalacak değiliz, yetecek kadar gelirimiz var”* sözleriyle yüreklendirilmeye çalışılır. Bu davranış da umut ve güven kazandırmak adına gösterilmiş bir cesaret örneğidir.

3.BÖLÜM: SONUÇ

Değer eğitimi, öğrencilerin davranış eğitiminde tek çözüm yolu olmamakla birlikte, sistematik bir değer eğitimi öğrencilerin davranış ve algı geliştirmelerinde önemli bir girişimdir. Eğitimin genel amacı, insanların yaşamlarını daha nitelikli ve daha kolay hâle getirmektir. Bu amaç doğrultusunda yaşam becerilerini kazanmış ve yaşadıkları toplumun sosyal ve kültürel özelliklerine uygun değerlere sahip bireyler yetiştirmek büyük bir öneme sahiptir. Değer, bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve yararını yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke ya da inançlara denir (Kızılcılık ve Erjem, 1994).

Okul öncesi dönem dışta tutulacak olursa örgün eğitim sürecinin ilk basamağı olan ilköğretim, bireylere karşılaştıkları sorunları çözmede, toplum değerlerine uyum sağlamada, toplum kurallarına uymak için temel yeterlikleri kazandırmada önemli bir yere sahiptir (Gürkan ve Gökçe, 1999). İlköğretim, bir yandan toplumun kültürel birikimi ve değerlerini gelecek kuşaklara aktararak toplumun sürekliliğini sağlarken, diğer yandan bireylere temel bilgi, beceri, değer ve davranışlar kazandırarak toplumun sosyal ve kültürel düzeyini yükseltmekte, eğitimi kitlelere yayarak bireylerin ve toplumun yaşam kalitesini artırmaktadır (Gültekin, 2007). Ne var ki, İlköğretim programlarının yeterince değer eğitimine ilişkin bir bütünlük ve eşgüdüm içinde olduğu söylenemez. Çünkü ilköğretim, çocuğun yetişkin yaşamında alacağı görevler için hazırlanmasında temel oluşturan bir eğitim basamağı olmasına rağmen bu işlevi yerine getirmiş olarak çocuğu bir üst basamağı göndermede eksiktir.

Yalçın ve Aytaş'a (2002: 127) göre hikâye edici metinler, her yaşta insan için önemlidir, bilhassa ilköğretim çağındaki çocuklar için vazgeçilmez bir materyaldir. Zira çocuğun eğitimini hikâye yoluyla sağlamak, onlara değerler eğitimi bağlamında istenilen davranışları kazandırmak doğru ve etkili yöntemlerdendir. Çünkü hikâye ve romanlar, çocukların sınırlı hayat tecrübelerini zenginleştirir; türlü insan tipleri üzerinde düşünmelerine imkân sağlar; gelişmekte olan değer yargılarının daha açıklık kazanmasına yardımcı olur. Böylece çocukların içinde yaşadıkları toplumsal ve kültürel ortama uymalarını büyük ölçüde kolaylaştırır. Bunun dışında hikâye ve romanlar

çocukların kendi ülkelerindeki insanları geçmişleriyle tanımalarını kolaylaştıracağı gibi onlara başka ülkelerde yaşayan insanlar hakkında da bilgi verir. İçinde kendilerinden bir şeyler bulacakları hikâye ve romanları okuyan çocukların okuma becerileri de gelişecektir (Gürel, Temizyürek ve Şahbaz, 2007: 107). Özellikle hikâye edici metinler, kazandırılmak istenen tutum, değer ve davranışların verilmesinde araç olarak kullanılmaya uygundur. Bu bağlamda Tarık Buğra'nın hikâyeleri Türkçe öğretiminin vasıtalarından biri olan metinlere örnek teşkil edecek niteliktedir. Zira metinlerin değer eğitimi bakımından öğretimsel amaçlara uygun olduğu söylenebilir.

Değer eğitimi bakımından Tarık Buğra'nın hikâyelerinin çok zengin olduğu söylenemez. En fazla sevgi değeri ve çalışkanlık değerine, en az da estetik değerine yer verildiği tespit edilmiştir. Buğra'nın hikâyelerinde değerlerin açık ya da örtük bir şekilde işlendiği, dolaylı olarak telkin edildiği, daha çok kahramanların ağzından değer eğitimi bakımından uygun söz ve davranışların ifade edildiği belirlenmiştir.

Tarık Buğra, hikâyelerinde adil olma, aile birliğine önem verme, arkadaşlık kurma, bilimselliği önemseme, çalışma ve çalışkan olmaya yönelme, dürüst olma, temiz olma, sağlıklı olmaya önem verme, saygılı olma; insanı, doğayı, hayvanları ve eşyayı sevmeye; sorumluluk duygusunu taşıma, özgürlüğe önem verme, estetik değerini kavrama, alçak gönüllü olma, kanaatkâr olma, olup bitenler ile görev ve sorumluluklar hakkında duyarlı olma gibi çocuğun eğitimi açısından olumlu sayılabilecek değerleri uygun olay, olgu ve ilişkiler çevresinde başarıyla işlemiştir.

Tarık Buğra, arkadaşlık, dostluk ve hoşgörü temelinde bir kaynaşma ve dayanışma değerine işaret etmektedir. Kişiler arasındaki ilişkilerden acıma ve merhamet değerinin yanı sıra az da olsa yardıma muhtaç insanlara yardım edilmesi gerektiğine de vurgu yapıldığı sezilmektedir. Üstü örtülü de olsa acıma duygusuna sahip insanların zor durumda kalanlara yardım etmeleri gerektiği telkin edilmektedir. Yazar, hikâyelerin genelinde çocuklara bu önemli değerleri kavratmayı amaçlamaktadır.

Dürüstlük değerini okuyucuların ilgisini çekecek şekilde işleyen Tarık Buğra, bunu yaparken millî kültür, yerli örf ve adetler temelinde ölçütler kullanmıştır.

Dürüstlük, diğer insanlarla ilişkilerinde güvenilir olma, sözünü tutma, yalan söylememe, hileye bulaşmama, içten hesaplı olmama, özü ve sözüyle bir olma gibi ahlaki değer ve davranış biçimleriyle özetlenebilir. Yazar, bu bağlamda hiçbir yalanın gizli kalmayacağı, gerçeklerin er geç açığa çıkacağı gerçeğinden hareketle daima doğruların söylenmesi gerektiğine değinmekte; dürüstlerin her zaman kazanacağına vurgu yapmaktadır. Kendisine kötülük etmek isteyen hatta edene bile merhamet göstermek gerektiğini ve böylelerini affetmek gerektiğini söylemektedir.

Tarik Buğra, hikâyelerinin ana eksenini ya da çekirdeğini sevgi üzerine kurmuştur; bu sevgi de insan sevgisidir. Bu hikâyeler; gerçek hayatın canlılığını, sıcaklığını, somutluğunu örneklediği için okuyucuya inandırıcı gelmekte ve onu etkilemektedir. Daha çok ilköğretim dönemindeki çocukların gelişim ve kişilik nitelikleri dikkate alındığında söz konusu hikâye metinleri yoluyla bu bireylere nasihat vermenin ve model olmanın isabetli olduğu anlaşılmaktadır.

Tarik Buğra, hikâyelerinde aile birliği ve sevgisi değerini aktarırken, aile bireylerine birbirlerini her türlü olumsuzluğa ve tehlikeye karşı koruma sorumluluğunu yüklemektedir. Çocuklara anne babayı, anne babaya da çocukları gözetme görevini veren yazar, sıcak bir aile yuvasının değerini bilmeleri konusunda dolaylı olarak mesaj verir. Buğra, hikâyelerinde aile bireylerine, ailede sağlıklı bir iletişimin kurulabilmesi, huzurlu ve mutlu bir aile ortamının oluşabilmesi için üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmeleri konusunda uyarıda bulunur. Anne ve babalar çocuklarının iyiliği ve yuvanın saadeti için her türlü fedakârlığı yapan ve her zaman doğruyu, iyiliği tavsiye eden kimselerdir. Tarik Buğranın pek çok hikâyesi, ailede büyüklere saygı göstermek, küçükleri sevmek, aile birliğini ve bütünlüğünü korumak gibi bilinçli davranışları okuyucuya kazandırabilecek niteliktedir ve bu hikâyelerin Türkçe ders kitaplarına okuma metni olarak dâhil edilmeleri uygundur.

Tarik Buğra, hikâyelerinde meşru zeminde çalışarak helal kazanç elde eden karakterleri okuyucunun karşısına çıkarır. Büyük işler başarmanın insanda uyandırdığı mutluluğa vurgu yapar. Çalışmanın, üretmenin önemini bu yolla kavratmaya çalışır.

Bireyin başarıya ulaşmak için verdiği çabanın neticede mutlaka bir karşılığının olacağını hissettirir.

Tarık Buğra'nın hikâyeleri ilköğretim çağındaki çocukların ilgi ve zevkle okuyabilecekleri niteliktedir ancak anlatımın yerel ağızlara ve konuşma diline yakın olması, çocukların dillerini geliştirmeleri bağlamında çok etkin olduğu söylenemez. Tarık Buğra, halk söyleyişlerini, yerel ağızları, atasözlerini, deyimleri, ikilemeleri, anlamı derin özlü sözleri ait oldukları eğitim seviyesi ve sosyoekonomik, sosyokültürel düzeylerine uygun konuşan kahramanların diyaloglarında kullanır. Ancak hikâye kişilerinin korkuları, sevinçleri, arkadaşlıkları, arayışları daha çok ilk ve ortaöğretim çağındaki çocukların bakış açılarına yakın nitelikte betimlendiği söylenebilir. Hikâyelerde sık kullanılan uzun ve bileşik yapıdaki cümleler, çocuğun algılayabilirliği açısından sıkıntılıdır. Bu hikâyeler birer çocuk edebiyatı ürünü olarak düşünüldüğünde dil yönüyle çocuğa görelilik ilkesi açısından çok büyük olumluluklar taşımamaktadır. Bununla birlikte Tarık Buğra'nın hikâyelerinde çok yoğun olmasa da atasözü, deyim, ikileme, kalıp sözler ve yansıma kelimelerin kullanıldığı ve bunların Türkçe öğretimi bakımından değer taşıdığı tespit edilmiştir.

Türkçe öğretiminin en önemli materyallerinden biri olan ders kitaplarındaki okuma metinlerinin değer aktarımında öğretimsel amaçlara uygun nitelikler taşıması gerekir. Tarık Buğra'nın hikâyeleri bu amaç ve nitelikleri haiz metinlerden oluşmaktadır. Ayrıca bu metinler arasında bilhassa hikâyeye edici olanların, kazandırılmak istenen tutum, değer ve davranışların verilmesinde araç olarak kullanılmaya uygun metinler olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çalışmada, Tarık Buğra'nın hikâyelerinde yer alan değerlerin, Türkçe öğretiminde değerlerin aktarımında bir vasıta olarak kullanılabilirliği söylenebilir. Bu nedenle elde edilen veriler bağlamında Tarık Buğra'nın hikâyelerinin Türkçe öğretiminde kullanılan kaynak metinlerin arasında yer almasının gerektiği kanaatine varılmıştır. Nihai olarak ulaşılan sonuç şudur: Tarık Buğra'nın hikâyelerinin, hem değer eğitimi açısından hem de kültürel zenginlik bakımından öğretim ortamında kaynak olarak kullanılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2004). Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ikinci kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Yayınlanmamış doktora tezi.
- Aksoy, Ö. (1998). Atasözleri Sözlüğü, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Akyol, T. (2004). Tarık Buğra için. *Türk Edebiyatı*. 246. Nisan 1994. 15.
- Alangu, T. (1965). Cumhuriyetten sonra hikâye ve roman. 3. Cilt, İstanbul: İstanbul
- Arısoy, S. (1983). Lise II. sınıf düzeyindeki öğrencilerin arkadaş tercihleri. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Atabek, E. (2005). Modern dünyada değer kayması ve gençlik. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Aydın, M. Z. (2011). Aile ve çocuk eğitiminde öncelikli ilkeler. *Çocuk ve Çocukluk Deneme Kitabı*. Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul. 256-264.
- Aydın, Z. (2004). Ailede çocuğun ahlak eğitimi. İstanbul: DEM Yayınları.
- Aytaç, G. (1983). Tarık Buğra'nın romanı Yağmur Beklerken. *Yazko Edebiyat*, C. V. 27. 113-119.
- Ayvazoğlu, B. (1993). Tarık Buğra'nın farklılığı. *Türk Edebiyatı*. 233. 39-43.
- Ayvazoğlu, B. (1995). Tarık Buğra -Güneş rengi bir yiğin yaprak-. İstanbul: Ötüken N.
- Baymur, F. (1996). Genel psikoloji. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Bilen Buğra, H. (1996). Tarık Buğra'dan notlar. İstanbul.
- Bilgin, N. (1995). Sosyal psikolojide yöntem ve pratik alışmalar. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilhan, S. (1991). Eğitim ve sevgi. Türk aile ansiklopedisi, 3. (896-897). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu.
- Bingöl, M. N. (1986). Tarık Buğra ile sanatı ve sanat dünyası üzerine sohbet. *Türk Edebiyatı*. 157. 42-45.
- Bono, E. D. (2007). 6 değer madalyası: 21.yüzyılda başarının anahtarı. (Çev. S. Y. Kölay). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Bozdağ, F. (2000). Çocuk kitaplarında metin, dil ve resimleme ilişkisi. *1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu Sorunlar ve Çözüm Yolları*, 08-10 Ekim 2000, Ankara, Türkiye.

- Bridge, B. (2003). Anlamlı yaşamak. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Buğra, T. (1949). Oğlumuz. İstanbul: Ege Basımevi.
- Buğra, T. (1952). Sanat sanat içindir. *Milliyet*, (29 Ekim 1952. 1953).
- Buğra, T. (1952). Yarın diye bir şey yoktur. (YBsk: 1979). İstanbul : Yeditepe Yay.
- Buğra, T. (1953). Fildişi kule. *Yenilik*. (15 Haziran – 15 Temmuz 1953).
- Buğra, T. (1954). İki uyku arasında. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Buğra, T. (1964). Ovaya destan. *Hikâyeler*. İstanbul: Günaydın Yayınları.
- Buğra, T. (1969). Hikâyeler. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Buğra, T. (1976). Firavun imanı. İstanbul: Kervan Yayınları.
- Buğra, T. (1978). Bir köşkünüz var mı?. İstanbul: Tercüman Gençlik Yay.
- Buğra, T. (1979). Düşman kazanmak sanatı. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Buğra, T. (1987). Ben sağda da solda da değilim. (Konuşan. Adnan Tekşen. *Zaman*. 21 Haziran 1987).
- Buğra, T. (1997). Dönemeçte. 6. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Buğra, T. (1995). Politika dışı. 1. Basım, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Buğra, T. (1998). Yağmur beklerken. 6. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Buğra, T. (2001). Bacanak. *Yarın Diye Bir Şey Yoktur*, İstanbul: Ötüken Neş.
- Buğra, T. (2002). Düşman kazanmak sanatı. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Buğra, T. (2002). Gençliğim eyvah. 10. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Buğra, T. (2004). Söyleşiler. (Haz: Mehmet Tekin). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Büyükdüvenci, (1991). Değer kavramı ve aileyi ayakta tutan değerler. *Türk Aile Ansiklopedisi*, 320-325. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu.
- Büyükkaragöz, S. ve Çivi, C. (1996). Genel öğretim metotları. 6. Baskı, İstanbul: Öz Eğitim Basım Yayın Dağıtım.
- Cevdet Kudret (1970). Türk edebiyatında hikâye ve roman. 1, 2, İstanbul: İnkılap Yayınları.

- Chapman, G. (2002). Gençler için beş sevgi dili. (Çev: Elif Akbaş). İstanbul: Sistem Yayınları.
- Coşkun, S. (2002). Tarık Buğra'nın eserlerinde sosyal meseleler. Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı: Yüksek Lisans Tezi.
- Çavuşoğlu, M. (1981). Hikâyeler. *Divanlar Arasında*. 130-133. Ankara: Umran Yayınları.
- Çotuksöken, Y. (2002). Edebiyat dersleri üzerine gözlemler. *Nasıl Bir Edebiyat Eğitimi Çalıştayı*. İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (1997). Sosyal bilimler sözlüğü. Ankara: Vadi Yayınları.
- Demirel, K. (2006). Açıklamalı insani terimler sözlüğü. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Diaz, C. (2009). Değerler eğitiminde on anahtar sözcük. (Çev: Barış Yıldırım). İstanbul: Gün Yayıncılık.
- Dilmaç, B. (1999). İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile verilerin sınıflandırılması. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Dilmaç, B., & Ekşi, H. (2007). Değerler eğitimi: Temel tartışmalar ve yaklaşımlar. *İlköğretmen Dergisi*, 14, 21-29.
- Dilmaç, B., Bozgeyikli, H., & Çakılı, Y. (2008). Öğretmen adaylarının değer algılarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6-16), 65-92.
- Dizdaroğlu, H. (1954). Tarık Buğra ve hikâyeciliği. *Hisar*. 52.
- Doğan, İ. (2007). Türk eğitim sisteminde değer sorunu. (Ed.) R. Kaymakcan; S. Kenan; H. Hokelekli; Ş. Arslan ve M. Zengin, *Değerler ve Eğitimi Uluslar arası Sempozyumu* içinde (614-633). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Doğan, İ. (2007). Vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Doğan, M. H. (1985). Tarık Buğra. *Hürriyet Gösteri*. 59.
- Dönmez, A. S. (2010). Tarık Buğra'nın edebiyat üzerine düşünceleri. *Yağmur*, 50, 41.
- Dönmez, A. O. (2005). Tarık Buğra'nın Türkçe sevdası, *Sızıntı*, Yıl:2007, 319.
- Ekşi, D. (2006). Cumhuriyet dönemi siyasi kültüründe üç çizgi üç yazar (Y. Kadri Karaosmanoğlu, Kemal Tahir, Tarık Buğra; Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım, karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96.
- Elbir, B. ve Bağcı, C. (2013). Değerler eğitimi üzerine yapılmış lisansüstü düzeyindeki çalışmaların değerlendirilmesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/1 Winter 2013. 1321-1333, Ankara.
- Ergün, M. (2008). Felsefeye giriş (Estetik). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Erseyrek, İ. (1953). Yarın diye bir şey yoktur. *Yenilik*. 2. 15 Ocak
- Ertürk, S. (1972). Eğitimde "program" geliştirme. Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- Fayda, M. (2005). Karakter eğitimi. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Fethi N. (1982). Serbest fırka karşısında iki romancı: Kemal Tahir ve Tarık Buğra. *Hürriyet Gösteri*. 17. 24.
- Geçtan, E.(1978). Çağdaş insanda normal dışı davranışlar. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Girmen, P. (2013). Türkçe eğitiminde atasözleri ve değer eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt 11, No. 25, 117-142.
- Glen, E. R. , Cohen, R.(1996). Children's friendship: expectations for prototypical versus actual best friends. *Child Study Journal*. vol. 21., 3.
- Gültekin, M. (2007). İlköğretim I: 1923–1972. *Türk eğitim tarihi* (63–85). Sağlam, M. (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Güngör, E. (1993). Değerler psikolojisi. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.
- Güngör, E. (2010). Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak, 6. Bsk., İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gürkan, T. & Gökçe, E. (1999). Türkiye'de ve çeşitli ülkelerde ilköğretim: program-öğrenci-öğretmen. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hartmann, N. (1966). Aesthetik. Walter De Gruyter & CO, Berlin.
- Hepçilingirler, F. (2005). Öykü ne, hikâye ne?. *İmge Öyküler*, Yıl 1, Sayı 1, Şubat-Mart 2005, 75.
- Hökekleli, H. (2007). Tevazu. *DEM Dergi*. (2), 144-119.
- Hökekleli, H. (2008). Adalet. *DEM Dergisi*. (5), 132-137).

- İleri, S. (1975). Türk öykücülüğünün genel çizgileri. *Türk Dili*. 286.
- İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (6-7-8. sınıflar). (2006). Ankara: MEB Yayınları.
- Kant, I. (1995). Ahlâk metafiziğinin temellendirilmesi. (Çev. İ. Kuçuradi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kaplan, M. (1953). Yarın diye bir şey yoktur. *Hisar*. 35. Mart.
- Kaplan, M. (1953). Yarın diye bir şey yoktur. *Varlık*. 393. 1 Nisan.
- Kaplan, M. (1964), Küçük ağa. *Hisar*. 8., 10-12.
- Kaplan, M. (1979). Hikâye tahlilleri. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (1979). Hayat böyledir işte. *Hikâye Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yay.
- Kaplan, M. (1982). Yağmur beklerken. Tarık Buğra'nın Romanı 1981. *Türk Edebiyatı*. 103., 18-21.
- Kaptan, S. (1989). Bilimsel araştırma ve gözlem teknikleri. Ankara: Tek ışıık Matbaası.
- Karasar, N. (2000). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karasar, N. (2001). Araştırmalarda rapor hazırlama. Ankara: Nobel Dağıtım.
- Karataş, T. (2009). Tarık Buğra'nın öyküleri ve öykücülüğü. *Bilig*, 48., 118-136.
- Kavcar, C. (1999). Edebiyat ve eğitim. Ankara: Engin Yayınları.
- Kaymakcan; S. Kenan; H. Hökelekli; Ş. Arslan ve M. Zengin, *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* içinde (715-726). İstanbul. Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Kızılcıkelik, S., & Erjem, Y. (1994). Açıklamalı sosyoloji terimler sözlüğü. Ankara: Atilla Kitabevi.
- Köklügiller, A.; Nimetoğlu, İ.(1974). Nasıl yazıyorlar. *Tarık Buğra*, İstanbul.
- Köknel, Ö. (2007). Çatışan değerlerimiz. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Lazerson, M., Mclaughlin, J. B., McPherson, B., & Bailey, S .K. (1985). *An education of value: The purposes and practices of schools*. Cambridge University Press. New York.
- Lekesiz, Ö. (1998). Yeni Türk edebiyatında öykü, C. 2., İstanbul: Kaknüs Yay.

- Locke, J. ([1690] 1824). Two treatises of government. London.
- Lovat, T. J. ve Clement, N. D. (2008). The pedagogical imperative of values education, *Journal of Beliefs & Values*, 29(3), 273–285.
- MEB (2006). İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı (6, 7, 8. sınıflar). Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (1981). Temel eğitim okulları Türkçe eğitim programı. *Tebliğler Dergisi*, 2098. s.: 327-356.
- MEB. (2005). Türkçe öğretim programı (1-5. Sınıflar). Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Miskeveyh, İ. (1983). Ahlaki olgunlaştırma. (Çev. A. Şener, C. Tunç, İ. Kayaoğlu). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Mutlu, N. (2006). Üniversite öğrencilerinin sağlık davranışlarıyla ilgili sorumluluk algıları. Ankara Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Oğuzkan, A. F. (1997). Çocuk edebiyatı. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Oktay, A. (1954). İki uyku arasında. *Mavi*. 21. 1 Temmuz.
- Önal, A. E., Erbil, S., Gürtekin, B., Ayvaz, Ö., Özel, S., Cevizci, S. Ve Ark. (2008). İki ilköğretim okulunda öğrencilerin kendi sağlıklarını algılama düzeyi ve bildikleri sağlık sorunları. *Nobel Medicus*, 5 (2), 24-28.
- Önertoy, O. (1984). Cumhuriyet dönemi Türk roman ve öyküsü. Ankara: TİBK Yay.
- Özbay, M. & Melanlıoğlu, D. (2009). Türkçe eğitiminde deyimlerin öğretme öğrenme süreci bakımından değerlendirilmesi. *Millî Eğitim Dergisi*. 181., 8-19.
- Özgüven, İ. E. (2001). Ailede iletişim ve yaşam. Ankara: PDREM Yayınları.
- Özlem, D. (2002). Değerler sorununda nesnelcilik/mutlakçılık ve öznelcilik/rolativizm tartışması üzerine. *Bilgi ve Değer Sempozyumu*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Özlük, N. (2008). Tarık Buğra'nın roman ve hikâyelerinde Anadolu'da ekonomik durum. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 25., 129.
- Pıghın, G. (2005). Çocuklara değer aktarımı. İzmir: İlya İzmir Yayınevi.
- Sağnak, M. (2007). Orta öğretim okullarında öğrenim gören öğrencilerin okulun örgütsel değerlerine ilişkin algıları ile kişisel değerleri arasındaki uyum. (Ed.) R.
- Sallabaş, M. E. (2012). Ömer Seyfettin hikâyelerinin Türkçe öğretiminde değer aktarımı bakımından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*

Dergisi, Mustafa Kemal University Journal of Social Sciences Institute,,Volume: 9, Sayı/Issue: 18, 59-68.

Saltık, A. (2004, Kasım). *Postmodernite ve sağlık eğitimi*. I. Ulusal Sağlığı Geliştirme ve Sağlık Eğitimi Sempozyumu'nda Sunulan Bildiri, Ankara, Türkiye

Sâmanoğlu, G. (1964). Tarık Buğra'nın hikâyeleri. *Hisar*. 6. Haziran.

Seçginli, S., Erdoğan, S. ve Demirezen, E. (2004). Okul sağlığı tarama programı: bir pilot çalışma örneği. *Sted*, 13(12), 462-465.

Sever, S. (2003). Çocuk ve edebiyat. Ankara: Kök Yayıncılık.

Seyyar, A. (2003). Ahlaki terimler sözlüğü. İstanbul: Beta Basım A.Ş.,

Sharma, R. (2006). Sen ölünce kim ağlar. (Çev: Tülin Penso). İstanbul: Goa Basım Yayın ve Tanıtım Hizmetleri.

Soysal, A. (2008). İzmir Kemalpaşa ilçesindeki ilköğretim okullarının çevre sağlığı açısından değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 7 (5), 385-390.

şen, Ü. (2007). Millî Eğitim Bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

şimşek, H. (2005). Çocuk dergilerinin eğitsel işlevi. *Millî Eğitim Dergisi*, Ankara.

şirin, M. R. (1994). 99 soruda çocuk edebiyatı. İstanbul: İstanbul Yayınları.

Taçdıken, M. (1973), Tarık Buğra ile mülakat. *Pınar*, 14, 13-23.

Tavşancıl, E. (2002). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi. Ankara: Nobel Yayınları.

TDK (Türk Dil Kurumu). (1998). Türkçe sözlük. Ankara.

TDK (Türk Dil Kurumu). (2005). Türkçe sözlük. Ankara.

Tepe, H. (2002). Değerler ve değer bilgisi. *Bilgi ve Değer*. 342-353. İstanbul: Vadi Yayınları.

Tokgöz, E. (2002). Kadın öğretim elemanlarının sağlığı geliştirme davranışları ve etkileyen etmenlerin değerlendirilmesi. Dokuz Eylöl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tonguç, Ğ. H. (1946). İlköğretim kavramı. Ankara: Remzi Kitabevi.

- Tuncer, H. (1992). Tarık Buğra'nın hikâyeleri üzerine bir inceleme. İstanbul: MEB Yayınları.
- Urban, H. (2007). Hayat dersleri. (Çev: Gülden Şen). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Uzer, S. (1954). İki uyku arasında ve Türk klasikleri. *Hisar*. 51. Temmuz.
- Vatsa, R., Haith, M. M., Miller S. C. (1992). Child psychology. Wiley, New York.
- Yaman, E. (2013). Değerler eğitimi ve bir değer aktarıcısı olarak öğretmen. *Ben Bir Öğretmenim*, Ankara.
- Yaman, H. (1999). Taflan, Selma; Çolak, Sanem (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 107-120. Değerler Eğitim Merkezi.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimi'ne genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*. 19.
- Yeşilyaprak, B. (2004). Gelişim ve öğrenme psikolojisi. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.